

Aug. Ahlqvist.

BISKOPEN I ÅBO STIFT
JOHAN GEZELII
DEN ÄLDRES

MINNE.

AF

JOHAN JAKOB TENGSTRÖM.

ÅBO,
TRYCKT HOS CHR. LUDV. HJELT,
1825.

REGISTER.

MUSEUM

Ju större inflytande enskilde på högre platser i Samhället ställde medborgare med kraftig vilja och förmåga att gagna, under tidehvarf, då statsorganismen varit ofullkomligt utvecklad och gränsorna för embetsmanna befattningar obestämda, vanligen haft å sina samtida, och ju friare eller vidsträcktare deras verknings-krets varit, desto interessantare är det för efterkommande, att inhämta bekantskap med deras bemödanden och åtgärder för befordrande af ett gemensamt Fosterlands bästa. Bland de Finska medborgare och embetsmän, som under Carl XI:s visa samt ärorika regering isynnerhet gjort sig värdiga efterverldens tacksamma hågkomst, intager Biskopen i Åbo Stift Johan Gezelius den äldre ett utmärkt rum, genom sina outtröttliga och lyckliga bemödanden för den religiösa culturen och undervisningsverkenas upphjelpande i vårt land. Således torde ett, ehuru ofullkomligt, försök att utförligare teckna hans lefnad och förtjenster kunna tjena såsom bidrag till charakteristiken af det i vår culturs historie så märkvärdiga tidehvarf, i hvilket han lefde och verkade*).

*) Gezelii lefnads omständigheter äro förut kortligen beskrifna i Plantins *Hellas sub Arcto* s. 55, Spegels *Svenska KyrkoHist.* 2. Del. s. 409,

Detta tidehvarf är väl otvifvelaktigt i den allmänna Europeiska bildningens historia ett af de minst interessanta. Studium af den gamla classiska Litteraturen och den anderika Platoniska philosophien, som i femtonde och början af sextonde århundradet hade sysselsatt Italiens och Tysklands bästa hufvuden, som hade förädlat smaken, gifvit den vetenskapliga forskningen en högre syftning, samt utbredt och lifvat den enthusiasm, förutan hvilken intet stort uträttas, tillbakaträngdes alltför snart af den, så kallade Aristoteliska, Dialektik, som genom och efter Reformationen småningom åter blef oinskränkt rådande, och i Litteraturen öfver allt, der den feck insteg, qväfde hvarje gnista af högre lif, samt upphöjde en död logisk mechanism till vetenskapernas och den menskliga bildningens yttersta mål. Och samma riktning, som vetenskaperna antogo och bibehöllo i Tyskland, der det långvariga Trettioåra Kriget utbredde söndring och förbittring, armod och elände, samt hindrade allt framskridande till ljus och förädling, blef i alla länder, dit Reformationen utbredde sig, den rådande. Men i Sverige

---

Rhyzelii *Episcoposcopia* 1. Del. s. 351, v. Stiernmans *Matrikel öfver Svea Rikes Ridderskap och Adel* 2. Del. s. 1504 samt *Aboa Liter.* s. 69 ff., Fantsi *Historiola Litteraturæ Græcæ in Svecia* 1. s. 107, G. Gezelii *Biogr. Lexicon* 1. s. 316 f., *Floderi Specimen* 1. *de Poëtis in SvioGothia Græcis* s. 31: i Jöchers *Gelehrten-Lexicon*, *Gadebusch's Livländische Bibliothek*, o. s. v. De öfver Gezelius i afseende å hans begrafning utgifna Personalierna anföras nedanföre i Bilagan Lit. B.

feck dock, genom den stora politiska rôle nationen iklädde sig och så lyckligt utförde, hela den inre styrelsen en högre lyftning. Statsförfattningens elementer utvecklade sig med en beundransvärd hastighet, samt derjemte en stor praktisk anda, som till någon del ersatte bristerna i culturen och de för dess befrämjande oaktadt ekonomiska svårigheter vidtagna åtgärderna. Det tidehvarf, hvilket Gezelius tillhörde, blef således ett af de märkvärdigaste i vår fosterbygds häfder äfven genom de förbättringar, som infördes i landets civila förvaltning, och de anstalter, som träffades till den allmänna odlingens förkofran.

Biskop Johan Gezelius kallad den äldre, till skilnad ifrån Sonen, som bar samma namn och efterträdde honom på Biskopsstolen i Åbo Stift, härstammade från det i Skandinaviens stater sedan urminnes tider sjelfständiga och hedervärda bondaståndet, en klass af medborgare, hvaröfver vi företrädesvis och vid jemförelse med andra Europeiska länder kunne vara stolte, från hvilken så månge i våra tideböcker berömde medborgare utgått, hvarifrån de fleste embetsmanna både frälse och ofrälse slägter ibland oss på närmare eller fjermare håll leda sitt ursprung, och som lyckligtvis ännu i våra tider fortfar, att på flera sätt ifrån de civiliserade stånden afvärja både physisk och moralisk förslappning. — Han föddes den 3. Februari år 1615 i Vestmanland, i Romfertuna Socken, på Gezala

Rusthåll *), deraf han sedermera antog namnet Gezelius. Fadren Georg Andersson var Nämndeman **) gift med en Anna Gudmundsdotter.

*) Gezelii arfslott i denna egendom var ännu långt efter hans död af de derstädes qvarboende slägtingarna ej utlöst. Sonen Biskop Johan Gezelius den yngre skref derom år 1708 till någon af sina syskon sålunda: Vår frendeman, som boor på Gesala, Johan Anderson" — — — "skref mig til d 17 Augusti 1707, begärande, "det jag ville afsäga mig min rätt till Gesala. Nu "har Gud så fogat, att iag med mine fåå barn "intet giöra oss något synnerligt förslag på "vår deel i samma gård: dock lijkvål emedan "min Sal. K. fader var den förste, som tagit "sit namn af den samma, och den redan ifrån "1499 varet namnkunnig i Chrönikorna, så "vill iag ej vara så snarligen resolverad, at "skilia mig och dhe mina ifrån samma arfsrätt, "ehuru den ibland många medarfva eij lär synas "stoor". (Orginalet finnes ibland Gezelianska Manuscripterna å Akademiska Bibliotheket härstädes, ur hvilka äfven alla de Acter äro hämtade, som nedanföre meddelas eller åberopas utan uppgift, hvem de tillhöra eller hvar de finnas).

**) Biskop Gezelius hade flera syskon, både bröder och systrar, hvilka alla qvarstannade i sina föräldrars stånd, utom brodren Georg Gezelius, som kring år 1660 var Rector Scholæ i Hedemora, sedan Pastor i Husby Församling i Dalarna: hvars son Johan Gezelius, född 1660, studerade i Upsala och Dorpat, på sist nämnda ställe promoverades till Philos. Magister, år 1686 kallades till ConRector vid KathedralScholan i Narva (der hans Cousin, Johan Gezelius den yngre, då var Superintendent), år 1689 utnämndes till Rector

Då deras son hade uppnått sitt sjuttonde år, antogo de till hans lärare en Boëtius Muur, hvilken sedermera, liksom Gezelius, befordrad till ecclesiastika tjenster i Åbo Stift, dem han med drift och skicklighet förestod, såsom Pastor i Saltvik och Præpositus öfver Åland, i sin fordna discipel hade sin högsta förman*).

År 1626 skickades Gezelius till Västerås TrivialSchola, derifrån han inom kort tid uppflyttades till Gymnasium. År 1632 inskrefs han såsom Studerande vid Upsala Universitet, och skall, redan under första året af sin vistel-

---

vid samma Schola, år 1692 erhöll Kongl. Fullmagt att vara Pastor i Pedersöre och Jakobstad, och år 1704 utnämndes till Præpositus. Denne Johannes Georgii Gezelius var gift först med Anna Magdalena Prytz, dotter till Præpositus, Magister Laur. Prytz, samt sedan med en Anna Maria Lietzen. Han dog på Riksdagen i Stockholm 1714, dit han såsom Ståndets fullmägtig hade rest i svårt våglag, under hvilken resa han ådrog sig sin dödssjukdom. (Enligt en skriftlig anteckning af Joh. Gezelius d. y. bland Gezel:a Mss:a.). — En brorson till Biskop Gezelius d. ä. torde äfven den Laurentius Gezelius hafva varit, hvilken emot slutet af 17:de årh. var Lector i Åbo Schola, sedan Pastor i Wörå till år 1714, då han med hustru och barn flydde för fienden undan till Sverige. (Se det så kallade Suursillska Slägtregistret).

*) Om denna Boëtius Muur, som, innan han flyttades till Saltvik, någon tid förestod ett LectorsEmbete, vid det i Åbo år 1630 inrättade Gymnasium, erhållas underrättelser i Hr Erke-Bisk. Dr Tengströms *Vita Rothovii*.

se derstädes, hafva med undervisning biträdt äfven äldre kamerader och medlemmar i den Nation af Studerande, till hvilken han hörde.

Efter tvenne års vistelse i Upsala skilde sig Gezelius ifrån detta Lärosäte, i afsigt att begifva sig till Dorpats Universitet, samt att, efter sålunda inhämtad bekantkap med sitt Fäderneslands dåvarande begge förnämsta läroanstalter, för utvidgandet af sina kunskaper besöka utländska Universiteter. Liksom den classiska forntidens nationer ansågo äfven våre förfäder resor i främmande länder såsom nyttiga och nästan nödvändiga för hvar och en, som eftersträfvade något slags högre bildning. Att med egna ögon se och lära känna andra odlade folkslags seder och inrättningar var isynnerhet vigtigt i äldre tider, då nationerna voro för hvarandra mera främmande, och då de ej än förenades genom så mångfaldiga politiska, commerciela och litterära förbindelser, hvilka i senare tider närmat dem till hvarandra och befordrat bekantskapen emellan dem. För unga Theologer, som eftersträfvade högre lärdom, ansågs det dessutom särdeles angeläget, att i Reformationens moderland inhämta renlärighetens grundsattser samt närmare kännedom af de rådande Theologiska systemerna. Men Gezelius, som kort efter sin ankomst till Dorpat år 1638 promoverades till Philosophiæ Magister, bragtes af flera anledningar att slå ur hågen den påtänkta utländska resan, samt att qvarstanna på ett ställe, der han redan emottagit

prof af sina nya Förmäns gynnande uppmärksamhet.

Universitetet i Dorpat hade af Konung Gustaf II. Adolf blifvit stiftadt år 1632*). Professorernas antal var bestämdt till sexton: nämligen tvenne i hvardera af de tre högre Faculteterna, samt i Philosophiska Faculteten tio, för Politik, Ethik, Physik, Historie, Mathematik, Österländska Språken, Grekiska, Våltålighet, Logik, Poesi. Men förmodligen af orsak att lönerna ej alltid riktigt utföllo, sammanslogos stundom sedermera tvenne Professioner, äfvensom Professorer åtogo sig befattningar utom Universitetet, så att t. ex. Juris Professorer derjemte voro Assessorer i den, liksom Universitetet, genom General-Gouverneuren och RiksRådet Baron Johan Skyttes omsorg i Dorpat anlagda och intill senare tider bibehållna HofRätten, Theologerne tillika StadsPrester, och Medicinæ

*) Tvenne år förut, eller året efter sedan Riks-Rådet Baron Johan Skytte (1629) utnämndes till GeneralGouverneur öfver Lifland med Ingermanland och Karelen, hade en Schola och ett Gymnasium med åtta Professorer i Dorpat blifvit inrättade. Den senare läroanstalten upphöjdes sedan, förnämligast genom Skyttes bedrifvande till Universitet. Stiftelsebrefvet var undertecknadt i lägret vid Nürnberg den sista Juni 1632. För firandet af Universitetets invigning, som skedde d. 15 Oktober, hade Skytte utfärdat ett Tyskt Programm, deruti landets invånare uppmanades att rätt skatta och begagna den prisvärda inrättning, som nu skulle taga sin början.

Professorerne StadsLäkare. Professionerna hade blifvit besatta dels med infödda, dels med Tyska, dels ock med Svenska Lärda, och till det nya Universitetet samlade sig snart ej blott Lifländske, Karelske, Ingermanländske, utan äfven Svenske och Tyske Studerande. Till Stipendier äfvensom till Professorernas aflöning voro hemman i Ingermanland anslagna. Universitetets förste Canceller var Skytte, som dock redan år 1634 i denna befattning efterträddes af RiksRådet och Presidenten i Dorpats HofRätt Philip von Scheiding. — Vid samma HögSchola utnämndes Gezelius år 1641*)

*) Näst föregående och detta år hade han, ehuru redan promoverad Magister, offentligen responderat för trenne särskilda Disputationer, nämligen, under Theol. Professoren Anders Virginius: *In C. I. a v. 15. usque ad finem D. Euang. Joh. Sel. Notæ* (1640), samt: *Diss. Theol de Tribus SS. Trinitatis Personis, Patre, Filio et Spiritu S., dictorum class. ex Psalm. 2. v. 7. et Joh. 15. v. 26. ἀνάλυσιν exhibens* (1641), och, under Eloquentiæ samt tillika Juris Professoren Laur. Ludenius, *De Amicitia* (1641), alla i quartformat. Den första och sista af dessa Disputationer anföras här efter Sommelii *Academiæ Dorpato-Pernaviensis Historia* ss. 169, 231. Titeln å den andra i ordningen år (såsom den äfven hos Sommelius s. 172 förekommer) mig meddelad af Herr CancellieRådet Wallenius, med tillägg, att denna Disputation, bestående af $2\frac{1}{4}$ Ark nämnda format, är dedicerad till P. och P. i Tuna M. Simon Benedicti Arbogiensis, P. och P. i Sala M. Jacob Guthræus Scotus, Pastor i Tilberga Ericus Matthiæ Arosiensis, och Pastor i Tortuna (Thorstuna) Ericus Lau-

till Ordinarie Professor i Grekiska samt Österländska Språken, och utmärkte sig snart såsom Lärare genom sällsynt ifver och drift i sitt kall, isynnerhet genom sitt nit för Grekiska Litteraturens befordrande. Utom det han dagligen höll tvenne offentliga föreläsningar, anställde han öfningar både att tala och skrifva Grekiska, samt utgaf ett betydligt antal på samma språk författade Disputationer, jemte åtskilliga Läro- och Läseböcker, hvilka han på sin egen bekostnad lät trycka.

Bland de sist nämnda utkommo först de Poemer, hvilka tillskrifvas Pythagoras, Phocylides och Theognis. Såsom ett misstag, förmodligen härrörande af den hos tidehvarfvets Pedagoger rådande öfvertygelsen om moraliska sententiers vigt och värde vid uppfostran, måste det väl anses, att dessa, blott för en mognare ålder fattliga, didaktiska poemer, hvilka genom den förtjenta Tyska Philologen Camerarius hade blifvit införda vid Läroverkena, framför Homers sånger, som i rikaste mått erbjuda ämnen till att lifva, bilda och

rentii Schultunensis, ibland hvilka de begge först nämnde skola varit Gezelii Mæcenater (som de i Dedicationen kallas) och fordna Lärare, de begge senare hans *Euergetæ et Patroni.* För öfrigt skall vid Gezelii namn å Titelbladet ej ens hans Magistervärdighet nämnas, utan blott, att han varit Vestmanlänning. I anledning häraf synes den uppgift mindre tillförlitlig, enligt hvilken han redan i sitt 23:dje ålders år blifvit utnämnd till ExtraOrdinarie Professor i Grekiska och Österländska språken.

med nya föreställningar rikta ungdomens sinne, föredrogos och begagnades vid undervisningen i Grekiska språket. Följden var emellertid, att de ofta upplades och omtrycktes, utan att uppmärksamt i de nya upplagorna bearbetas. — Dernäst utgaf Gezelius en af honom sjelf författad Grekisk Språklära, samma allmänt bekanta arbete, hvilket intill senaste tider hos oss bibehållit sig såsom Lårobok, och hvilket genom sin bestämdhet, korthet och tydlighet äfven var vårdigt det anseende det vann. Såsom lårobok hade förut i Sverige Clenardi *Institutiones in Græcam Linguam*, första gången aftryckta i Upsala 1618, blifvit begagnade. — Ytterligare utgaf Gezelius i Dorpat ett utdrag af Trostii*) Hebreiska Grammatik, samt, till öfning för de Studerande, hvilka ville lära att skrifva och tala Grekiska, en öfversättning på sist nämnda språk af Comenii bekanta *Janua Linguarum reserata.* I Dedicationen till Grefve Erik Axelsson Oxenstierna framför denna öfversättning, som sex år förr än den utgafs skall hafva varit fulländad, uppgifver Gezelius, att genom begagnandet af den samma, en yngling, som förut varit alldeles okunnig i Grekiska språket, på få månader gjort så stora framsteg, att han ifrån Katheder kunde med alla åhörares

*) Martin Trostius eller Trost (född 1588, död 1636) var Professor i Hebreiska Språket vid flera Tyska Universiteter. Han har författat åtskilliga till Orientaliska Litteraturen hörande Skrifter. Se Jöchers *Gelehrten-Lexicon.*

bifall tala Grekiska och svara på alla ämnen, som framställdes. Äfven häraf synes man kunna sluta, att Gezelius, lika med de flesta samtida Theologer och Pedagoger, ansåg de gamla språkens studium blott såsom ett besvärligt minnesverk, hvarigenom theologisk skicklighet till Orthodoxiens försvar skulle förberedas, och hvarpå ej mera tid borde användas, än som vore nödvändig för inhämtandet af en mängd ord och phraser. Han synes hafva velat följa, samt till och med öfverträffa en Tysk Pedagog Wolfgang Rattich, som kort förut, åren 1612 — 1633, hade gjort uppseende genom en föregifven method att på ett års tid fullkomligt lära både Grekiska och Latin*). — Ytterligare utgaf Gezelius i Dorpat ett Grekiskt och Latinskt Lexicon öfver de ord, som förekomma i Nya Testamentet och i den Grekiska Öfversättningen af Comenii nyss nämnda arbete. I detta Lexicon anförde han blott ordens betydelser, utan att för öfrigt genom vidfogade phraser visa deras användande. I deras uppställning följde han Scapulas method och tillade vid slutet ett register, för att lätta uppsökandet af de ord, hvilka, efter den antagna etymologiska ordningen, kunde blifva svårare att påfinna. I den på Grekiska författade Dedicationen till Drottning Christina talade han om nämnda språks ålder, helighet, behag, eftertryck, lätthet, nytta och nödvän-

*) Se t. ex. Broocmans *Berättelse om Tysklands Undervisningsverk ifrån dess äldsta intill närvarande tider* I. Del. s. 61 ff.

dighet. Han ledde dess ursprung ända från den Babylonska språkförbistringen, och indelade dess historia i fyra tidehvarf: det första ifrån Japhets son Javan, det andra från Linus, Orpheus och Musæus, hvilka han uppgifver hafva lefvat omkring år 2700 efter verldens skapelse, det tredje från Apostlarna, och det fjerde från Konstantinopels eröfrande af Turkarna. Så orimlig denna härledning samt indelning ock är, så bör dock Gezelius med så mycket mindre skäl derföre strängt bedömmas, som mången af hans samtida förmodligen ej skulle hafva underlåtit att med denna undersökning gå tillbaka ända till menniskoslägtets stamfader Adam. — Att Gezelius i sitt nit för Grekiska språkets studium uraktlät att kraftigare befordra bekantskapen med sjelfva den classiska Litteraturen, hvilken, som redan är anmärkt, ej långt efter Reformationen småningom åter hade börjat råka i förakt, att han, som det synes, hufvudsakligast var betänkt på genvägar för inhämtandet af en i sig sjelf ofruktbar ordkunskap, måste likaledes bedömmas med afseende å tidehvarfvets högst inskränkta åsigter af de philologiska studierna i allmänhet. Men för att kunna skatta värdet af Gezelii nyss nämnda arbeten, fordras att särskildt kasta en blick äfven på philologiens dåvarande tillstånd i fäderneslandet. — I den af ErkeBiskopen Laurentius Petri år 1571 utgifna KyrkoOrdningen hade det blifvit uttryckligen stadgadt, att, om de, som besökte de offentliga Scholorna, ville lära

Grekiska och Hebreiska (hvilka språk vanligen sammanstålldes, emedan man skattade äfven det förra blott i afseende å dess nytta för den Bibliska Exegetiken), så borde de sjelfve förskaffa sig enskild undervisning deri. År 1595 blef väl, på det i Upsala församlade Presterskapets hemstållan om undervisningsverkenas förbättring, nyss nämnda stadgande så vida förändradt, att i Scholorna skulle läsas Cleuardi Grekiska Grammatik samt vissa stycken af Nya Testamentet på Grekiska; men i anseende till oroligheterna inom landet geck dock ej detta beslut förr än efter år 1604 i verkställighet, sedan det på Riksdagen i Örebro hade blifvit stadfästadt. Att likväl ej ens ifrån denna tid Grekiska Nya Testamentet blifvit med alfvar läst i Scholorna, utvisar ibland annat ett ErkeBiskopen Laurentii Paulini Programm af år 1640, hvari af blifvande Prester ej fordras vidare bekantskap med nämnda språk, än att de läst dess Grammatik*). Till den då rådande undervisningsmethoden hörde emellertid Grekiska stilöfningar, som i senare tider orätt blifvit alldeles afskaffade. En följd deraf var, att det för öfrigt högst ofullkomligt kända Grekiska språket stundom i Tal, Dedicationer och Gratulationer brukades vid Universiteterna, och att vid dessa läroverk en viss färdighet att uttrycka sig på detta språk ej

*) Se J. J. Tengströms *Diss. de Viris in Fennia peritia litterarum Græcarum claris* s. 7 f. Jfr. Wallqvists *Handbok öfver Ecclesiastique Befordrings-Mål, Wexiö*, 1797; s. 137.

var sällsynt. Att Gezelius i utmärkt grad ägde denna färdighet, äfvensom att han med ifver arbetade på dess utbredande, bevisar ett stort antal af hans i Dorpat utgifna arbeten*).

Jemte det embete Gezelius såsom Professor i Grekiska och Orientaliska Litteraturen ålåg, uppdrogs honom dessutom år 1643 att vara ExtraOrdinarie Professor i Theologiska Faculteten; i hvilken egenskap han derefter medelst Konglig Fullmagt**) år 1645 utnämndes till Ledamot af DomCapitlet i Dorpat.

I allmänhet torde de Akademiska Lärarnes belägenhet och förhållanden derstädes hafva varit i flera hänseenden mindre behagliga. Dels synes deras på vissa Universitetet förlänta jordagods i Ingermanland grundade aflöning ej ordentligen hafva influtit: dels hade hvarjehanda misshälligheter uppstått emellan Universitetets Lärare, hvilke voro af olika nationer och derföre ej sällan med afund ansågo hvarandra: dels väcktes äfven bekymmer och fruktan i anledning af sjelfva ortens läge ej långt ifrån gränsen, och den deraf följande

---

*) *Dorpati Latiis vel Achivis fundere verbis*
Sermones multis jam labor æquus erat.
Vera fero, memini nam mî dixisse parentem,
Vivus adhuc vivum tum venerabar eum
säger Lund i sitt på Latinsk vers hållna ÅminnelseTal öfver Biskop Gezelius. Åtskilliga små af Gezelius i Dorpat på Grekiska författade tillfällighetspoemer uppräknas i Floderi här redan förut åberopade *Specimen de poëtis in Svio-Gothia Græcis* s. 32 f.

**) Orig. ibland Gezel:a Mss:a å Akad:s Biblioth:k

osäkerheten i händelse af ett krigs utbrott, samt svårigheten för Svenska Regeringen att i sådant fall skydda dessa aflägsna besittningar. Att dessa bekymmer ej eller voro ogrundade, visade sig efter någon tids förlopp, då Dorpat år 1656 af Ryssarna intogs och Universitetet alldeles upplöstes.

Gezelius hade emellertid några år innan denna händelse inträffade, eller redan år 1649, lemnat denna ort och bosatt sig i Sverige*). Närmaste anledningen till denna flyttning var, att han hade blifvit föreslagen till Ledamot i ett så kalladt Collegium Theologicum, hvilket Drottning Christina i Sveriges Tyska provinser åmnade inrätta till Protestantiska Religionens försvar samt till afgörande af åtskilliga theologiska stridigheter*). Men då Drottningens plan geck om intet, utnämndes Gezelius, som redan hade skilt sig ifrån sina för-

*) Mot slutet af sin vistelse i Dorpat synes Gezelius hafva lefvat i ett ganska förtroligt förhållande till den berömda Stjernhjelm, som på samma tid derstädes beklädde civila embeten. Ett i munter och skämtsam vänskaplig stil skrifvet bref ifrån den sist nämnda, dateradt "*ex solitudine Wasulana*" (hans egendom Wasula) d. 13 Aug. 1646, finnes ännu bland de redan flera gånger åberopade Gezel:a Mss:a. Gezelius hade äfven sedermera såsom Pastor i Skedevi i Dalarna besök af Stjernhjelm, hvars tacksägelsebref "för ståtliga tractamenter och alt gott bevist" likaledes i samma samling finnes i behåll.

** Jfr. Arckenholtz *Mémoires concernant Christine, Reine de Suede*, T. I. s. 227, s. 328.

ra embeten, nämnda år medelst Konglig Fullmagt*) till Pastor i Skedevi i Dalarna, hvilket embete han året derefter eller 1650 tillträdde**).

Öfver tio år förestod han denna mera mödosamma än lysande tjenst i en aflägsen provins, derifrån han dock af det allmänna förtroendet till alla under den tiden förefallande Riksdagar valdes och kallades att ibland Ståndets öfriga ombud bevaka de allmänna angelägenheterna.

Riksdagen år 1655 var redan börjad, då Gezelius i stället för en annan af hans landsorts Presterskap, som vägrat att infinna sig, kallades till Stockholm af Biskop Laurelius: "Emädan man förnimmer", skrifver Biskopen," "at monga ecclesiastica negotia ifrån Lijfland "och Dorpt varda här förebrachte, och T. R. "veet ther om godh kundskap, såsom och äre "färdiga uti theras språåk". Vid denna Riksdag erhöll han, på gjord ansökning, af Biskoparna, såsom Scholornas högsta Styresmän, ett intyg om värdet af de arbeten han ifrån trycket hade utgifvit; hvilket hedrande vittsord ådagalägger Gezelii oafbrutna pedagogiska och litterära verksamhet. Det innehåller, att "Collegium Episcoporum — — — befunnit "them — — — vara aldeles för den studeran"de ungdomen högnödige, och värde, ther

*) Orig. ibland Gezel:s. Mss:a.

**) Jfr. Hülphers *Dagbok öfver en Resa i Dalarna* s. 69 f.

"exemplaren vore försålde, åter att oppläggi-
"as å nyo. Såsom ock bepröfva *Ecclesiarum*
"*et Scholarum Præsides* det *Lexicon Lati-*
"*num*, af hvilket ett *Specimen* inlefvererat
"är, komma ungdomen till stoor nytta och
"befordring i studierne, och fördenskul svade-
"ra, att thet måtte tillijka medh något annat,
"som han under händerna hafver, komma i
"ljuset." — Under den tid Gezelius var Pastor i Skedevi, trycktes i Upsala, år 1654, förmodligen på Gezelii föranstaltande och bekostnad, den andra upplagan af hans Grekiska Grammatik. — Samma år han tillträdde detta Pastorat, hade han dessutom, på Drottning Christinas befallning, vid det dåvarande Gymnasium Illustre i Stockholm försvarat en af honom på Grekiska författad samt till Drottningen dedicerad Theologisk Disputation*).

I följe af det anseende Gezelius genom sina kunskaper och sin verksamhet välförtjent vunnit, och isynnerhet recommenderad af Grefve Magnus Gabriel de la Gardie utnämndes han genom Konglig Fullmagt år 1660 till GeneralSuperintendent i Lifland samt

*) Såsom ett bevis af hans ekonomiska drift och omtänksamhet kan nämnas, att han "med stoor "omkostnad, till Skedvij Soclines nytta, i stoo- "ra Elfven", lät uppbygga en Qvarn, hvilken han ännu, sedan han var befordrad till Biskop i Åbo, fortfor att besitta, och för hvars obehindrade begagnande han härifrån äfven i underdånighet begärde Konglig stadfästelse.

ProCanceller för Dorpats Universitet efter Zacharias Klingius, som redan år 1656 vid Ryska krigets utbrott hade öfvergifvit dessa befattningar och erhållit annat embete. — Egentligen fanns numera i Dorpat intet Universitet; ty detta hade, som redan nämndt är, då staden år 1656 af Ryssarna intogs, blifvit alldeles upplöst och återupprättades ej förr än år 1690. Men under den långa mellantiden hade dock Svenska Regeringen flera gånger haft i förslag att återställa Universitetet: och på denna plans utförande torde väl åfven Gezelii utnämnande till ProCanceller hafva syftat*). Gezelius ansåg emellertid med farhåga den besvärliga och

*) Att man i Stockholm, såsom i Gerh. Fr. Müllers *Sammlung Russischer Geschichte*, 9:n *Bandes* 1:*stes St.* s. 120 förmodas, kunnat vara okunnig derom, att Universitetet numera ej fanns till, är otroligt. (Flera andra i samma uppsatts förekommande mindre riktiga uppgifter kunna rättas enligt Sommelii *Historia Academiæ Dorpato-Pernaviensis.* Fullständigare underrättelse om skrifter, som upplysa Dorpatska Universitetets historie, finnes i Herr CancellieRådet Wallenii *Ad Historiam Academiæ Aboënsis Hypomnemata Specim.* 1. s. 4 f.). Att Svenska Regeringen flera gånger under nämnda tid haft den plan, att förnya det samma, synes äfven deraf, att år 1668 en Magister Conrad Ysing (född år 1637 i Örebro, och i Greifsvald promoverad 1663) blifvit utnämnd till Botanices, Anatomiæ och Medicinæ Professor vid det tillämnade nya Universitetet i Pernau. Men emedan med bemälta Universitets upprättande dröjdes, blef samme Ysing emellertid privat Informator hos RiksRådet och GeneralGouverneuren

kostsamma flyttning honom i följe af denna befordran förestod, och utverkade sig derföre tillstånd att uppskjuta öfverresan till påföljande året, då ändtligen freden med Ryssland afslutades i Kardis, och Lifland för någon tid åter tryggades emot krigets förödelser. Efter att hafva undergått examen inför Theologiska Faculteten i Upsala samt utgifvit och under Stigzelii Præsidium försvarat en Disputation *de Peccato*, promoverades Gezelius d. 17 Sept. 1661 till Theologiæ Doctor, hvarefter han anträdde resan till Lifland, och ankom d. 23 November till Riga, der han blifvit befalld att bo, samt såsom Pastor förestå Svenska Församlingen.

I samma underdåniga Inlaga, deri Gezelius hade begärt nådigt tillstånd, att till sist nämnda tid få uppskjuta sin flyttning, hade han äfven anhållit, "efter dher i landhet fast "många och svåra Consistorial Saker, hälst i "begynnelsen, vardha förefallandes, att Kongl. "Maj:t allernådigst täcktes till dhe tre förrige "Adsessores och Secretarium efterlåta några af "Præpositis, *in casibus gravioribus* att kom"ma tillstädhes, och af Kongl. nåde dhem till "dheras reesa ett lijtet Salarium allernådigst "förunna": ytterligare, "att Kongl. Maj:t täck"tes hafva i ett nådigt minne, Academien i

öfver Estland Baron Bengt Horn, i hvilken privata befattning han dog år 1671 (enligt Personalierna vid den öfver honom af Jacobus Johannis Forladius hållna Likpredikan, tryckt i Åbo år 1672).

"Lijflandh, hvilcken mycket nödigh ähr, att "dhen studerande ungdomen iämpte annan nö- "digh erudition kundhe också öfvas i dhe "språåk, som ther i landhet brukeliga äro, "och således dugliga Prästmån Församblingar- "na föreställas, och så mycket som skee kun- "dhe, iämpte dhe infödde i landhet, Svenske "Män brukas så vedh Academien som vedh "Församblingarna". Bland skälen till flyttningens uppskjutande hade han äfven anfört: "kan hända tillkommande sommar måste iagh "dåch till Sverrige igen, ther någon anseen- "ligh Commission ther ifrån anstältes, hvilc- "ket synes nödigt att tå vara hår tillstädhes, "efter dhe förrige Superintendentes hafva haft "något mootståndh, och fördenskull aldrigh "visiterat, och högeligen långtat ifrån Lijflandh; "orsakerne till det missförståndh kundhe hår "båst corrigeras i dheres pärvaro, som veder- "bör." Man finner häraf, att Gezelius visserligen var betänkt på, att med alfvar och nit bestrida de värf honom i hans nya embete förestodo, hvilka voro så mycket mera grannlaga, som Lifländarne voro missnöjde med de ecclesiastika författningar och inrättningar, hvilka af Svenska Styrelsen infördes, emedan de ansågos syfta på den dem förhatliga Hierarchiens återupprättande*). Stora oordningar hade inrotat sig i alla grenar af landets förvaltning, hvilket var en nödvändig följd af de blodiga krig, som ofta härjat det samma. In-

*) Gadebusch *Livländische Jahrbücher*, 3:ter *Theil letzterer Abschnitt*, s. 22 f.

om Lifländska Kyrkan hade dessutom oredor uppstått i följe af de från Polska sidan gjorda försöken, att åter införa Katholska Läran. Och ehuru Svenska Regeringen hade vidtagit åtskilliga mått och steg till förbättrande af ecclesiastika styrelsen i de på andra sidan af Östersjön eröfrade provinserna*); förblef dock

*) S: Baazii *Inventarium Ecclesiæ SveoGothorum* ss. 745, 770, 812, 831, Hallenbergs *K. Gustaf II Adolfs Historia*, 4:*de Band* s. 847 ff., *Handlingar till upplysning i Finlands Kyrko-Historie*, 2:*dra Häft*. s. 21 f. Konung Gustaf II. Adolf hade redan år 1627, sedan han kommit i säkrare besittning af Lifland och Estland, isynnerhet i sist nämnda landskap låtit anställa visitationer till utrönande af Kyrkoväsendets tillstånd. Likväl blef ej förr än år 1636 Pastoren i Nyköping Joachim Iheringius, på Svenska Ständernas förslag, utnämnd till den förste Superintendent i Reval, dit han år 1638 med Konglig Fullmagt affärdades, men emedan han i sitt nya embete rönte "mången besvär och stoor mottståndh," så att han ej kunde komma "till sitt Embetes administration", nödgades han återvända derifrån; hvarföre Regeringen vid Riksdagen 1640 infordrade Prestaståndets Betänkande om hvad som stode att göra, emedan Iheringius anhåfllit om Öfverhetens biträde i det honom ålåg att uträtta. (J:fr Gadebusch *Livländische Bibliothek* II. s. 103 f.). Vid samma års Riksdag anmodade Regeringen Presterskapet, "att dhe ville betenckia, huru Lapmarken och "Ingermanlandh är att bringa Gudhstiensten "rätt uthi och sedan genom Guds hijståndh hål- "la den vidh macht". J:fr *Handl:r till upplysn. i Finlands Kyrko-Hist.* 1:*ste Häft.* s. 41 ff.) Man förvånas, att se ett landskap, der sjuttio år

Liflands Kyrkoväsende långe inrättadt på sin egen fot. År 1648, då Johan Stalenus utnämndes till Superintendent i Lifland och derjemte till ProCanceller för Dorpats Universitet, som förut ej hade haft någon sådan Styresman, hade vål den så kallade Verdsliga Bänken*) i Consistorium, hvilket hittills bestod både af andliga och verdsliga ledamöter, blifvit upphäfd. Men i anseende till det missnöje denna åtgärd i Lifland väckte, och de beständiga klagomål öfver samt Appellationer ifrån DomCapitlet i Riga, hvaraf Svenska Regeringen besvärades, blef år 1662 den gamla inrättningen åter införd**). Stalenus hade ej hunnit tillträda sin befattning, innan han utnämndes till Biskop i Wexiö Stift, hvarefter,

senare S:t Pettersburg anlades, liksom jemfördt och ståldt i bredd med Lappmarken, och måste så mycket mera beundra det Ryska KejsareResidentsets hastiga och lysande tillväxt. År 1641, tillsattes för detta landskap en egen Superintendent, Magister Henr. Stahlius, som feck sitt säte i Narva.

*) *Die weltliche Bank.* Se Müllers *Sammlung* a. st. s. 187, Gadebusch *Livländische Bibliothek* III. s. 197. Superintendentsembetet torde hafva varit ledigt ifrån år 1643, då Herman Samson afled, samt sedan hafva blifvit förestådt af Gezelii Svärfader ViceSuperintendenten öfver Rigiska Districtet Petter Gutheim, som dock under tiden dog år 1645. J:fr Gadebusch *Livländische Bibliothek* III. s. 71 ff. *Handl:r till upplysn. i Finlands Kyrko-Hist. 2:dra Häft.* s. 41 not.

**) Gadebusch *Livländische Jahrbücher* III. s. 22.

år 1650, Zach. Klingius befordrades till hans efterträdare i Lifland och förestod Superintendentsembetet derstädes till år 1656, då han, som redan nämndt är, vid Ryska infallet flydde öfver till Sverige.*).

Om Gezelii embetsmanna åtgärder under den korta tid han bestred samma befattning kunna här, af brist på upplysningar derom, blott få och ofullständiga underrättelser meddelas. Såsom bevis af hans verksamhet anföres, att han visiterat alla Lifländska Församlingarna, med undantag af några få belägna närmast dåvarande Ryska gränsen, samt hållit Synodalmöten i Riga, Dorpat och Pernau. Att han varit nitisk för befordrande af ordning i Församlingarna, utvisar äfven ett tryckt CirculärBref**) på Tyska af Gezelius till Liflands Presterskap, utfärdadt i Riga d. 30 Maj 1662, hvari Pastorerne anbefallas, att ofördröjligen uppsätta förteckningar öfver sina åhörare, i fall sådana ej förut i afseende å de katechetiska öfningarna voro förfärdigade, samt att i dem anteckna och sedermera till straff befordra alla, hvilka utan laga orsak på de utsatta trenne Bönedagarna vore frånvarande. Han hade dessutom äfven samma år af alla Pastorerna infordrat uppgifter och underrättelser om hvarje Församlings tillstånd särskildt, för att vid den resa till Sverige, hvilken han ämnade anträda, inför Kongl. Maj:t kunna redo-

*) Se Westéns *Svenska HofClericiets Historia*, I. Del. s. 682.

**) Bibehållet ibland Gezelska Mssa.

göra om Lifländska kyrkoväsendets tillstånd. Nämnda år skall han verkligen äfven, under en sådan resa, hafva utverkat åtskilliga förbättringar i Liflands ecclesiastika förvaltning. — Att han varit särskildt betänkt på Christendomskunskapens befordrande bland Letterna, hos hvilka den ännu var på det högsta vanvårdad*), kan man sluta äfven deraf, att han samma år utgaf en Lettisk Kateches**).

Under sin nyss nämnda resa till Sverige blef han förordnad till Ledamot i en Commission***), som sattes att granska den ryktbare Biskopen Johannis Matthiæ för så kallad Syncretism misstänkta *Rami Olivæ Septentrionalis*. Gezelius underteecknade således äfven den bekräftelse å Theologiska Faculteteens i Upsala yttrande öfver samma arbete, hvilken Commissionen d. 3. Juli 1662 till Kongl. Maj:t i underdånighet aflemnade****), hvaraf följ-

*) Se Mollers *Fata Dorpati*, s. 53.

**) Förmodligen en ny upplaga af Luthers äfven förut på samma språk tryckta Kateches.

***) Medlemmar i denna Commission, utom Gezelius, voro Samuel Enander Biskop i Linköping, Olof Laurelius Biskop i Vesterås, Zach. Klingius Superintendens Castrensis Generalis och Konglig HofPredikant, Erik Emporagrius Pastor Primarius i Stockholm (sedermera Johannis Matthiæ efterträdare på Biskopsstolen i Strengnäs), Samuel Malamnius Pastor vid S. Claræ Församling i Stockholm, Joh. Jak. Pfeiff Pastor vid Tyska Församlingen i Stockholm, samt Abel Kock Konglig HofPredikant.

****) Redan år 1657 hade Theol. Faculteten i

den var, att, genom ett ännu i samma månad utfärdadt Kongligt Påbud, Biskop Johan-

---

Upsala (bestående af Professorerna Laur. Stigzelius, som då var Decanus, Johannes Elai Terserus, Carolus Lithman och Ericus Odhelius) tillskrifvit Biskop Johannes Matthiæ, varnande honom för åtskilliga i hans åfven förut af Svenska Presterskapet åtalade skrifter, men isynnerhet i de senast utgifna, ännu ej fulländade *Rami Olivæ* förekommande afvikelser ifrån den Lutherska läran, särdeles hans påstående, att goda verk och gerningar vore nödiga till saligheten, hans tvetydiga yttranden om den gudomliga och menskliga naturens förening i Christus, om Döpelsens och Nattvardens kraft och verkan m. m. Han uppmanades i fogliga ordasätt, att ej gifva anledning till misstankar emot Svenska Församlingens renlärighet, samt att ej störa Dess lugn. Biskopen svarade härå kraftigt och värdigt, att hans uttryck anförts stympade, att han sagt goda verk och gerningar vara nödiga till saligheten, ej såsom en förtjenst, utan såsom Trons frukt, effect och kännemärke, o. s. v., att han ej ville låta afskräcka sig ifrån sina arbetens fortsättande, att han aldrig velat störa Församlingens lugn, utan tvertom efter förmåga och innerlig öfvertygelse befordra dess väl m. m. På denna Biskopens skrifvelse svarade åter Theologerne i Upsala vidlyftigt, att Biskopens uttryck om goda gerningars nödvändighet till Saligheten, m. m., i allt fall vore ovanliga och missledande: att de sjelfve af hjertat önskade fred och enighet inom Församlingen, samt högligen ogillade alla toma, spetsfundiga slutledningar och ordtvister i Theologien, hvilken borde reformeras till öfverenstämmelse med den äldsta Christna Församlingens enkla lära, men att villfarelser och

nis Matthiæ alla af trycket utgifna skrifter; särdeles hans *Rami Olivæ Septentrionalis*

afvikelser ifrån den enda sanna tron borde, så mycket möjligt vore, förekommas: att den förra till Biskopen afgångna skrifvelsen, som innehållit i den bästa afsigt meddelade råd och erinringar, alldeles icke utom Faculteten, Erke-Biskopen undantagen, blifvit bekant: att om Biskopen ville fortfara såsom fredsmedlare mellan Lutheranerna å ena samt de Reformerta och Katholikerna å andra sidan, han borde akta sig att framställa kättarnes villfarelser såsom obetydliga: samt slutligen, att Faculteten önskade honom framgång och välsignelse i hans fromma bemödanden och arbeten. — Emellertid väckte den nämnda skriften: *Rami Olivæ*, småningom mer och mer allmänt uppseende, så att Regeringen år 1662 infordrade af DomCapitlet i Upsala Dess Betänkande öfver sagda arbete. Detta Betänkande innehöll, att Biskop Johannes Matthiæ sökt bereda de särskilda Christna Församlingarnas förening med den Lutherska, genom en obestämd och tvetydig framställning af den sist nämndas förnämsta egna läror. DomCapitlet föreslog således, att någon skrift med offentlig auctoritet skulle utgifvas till upplysande af de försök, som blifvit gjorda till en religionsförenings bemedlande. Detta Utlåtande öfverlemnades till den nämnda Theologiska Commissionen, i hvilken Gezelius var Ledamot, och hvilken, som sagdt är, förenade sig i samma yttrande, med tillägg, att Biskopen borde åläggas sjelf supprimera sina *Rami Olivæ*, eller, om han fortfor att förfäkta sina farliga meningar, att ett "Concilium" vore af nöden till hämmande af dessa och slika oroligheter i Guds Församling.

och *Idea boni ordinis* förbjödos*), samt Författaren slutligen, år 1664, nödgades afsäga sig BiskopsEmbetet.

Ännu sedan Gezelius var flyttad ifrån Lifland och redan hade tillträdt Biskops-Embetet i Åbo, anmodades han af Svenska Regeringen, att, emedan han förut i detta landskap varit Superintendent, och således ägde noggrann kännedom af kyrkovåsendet derstädes, utarbeta förslag till en KyrkoOrdning, som der skulle kunna "practiceras och vara "lämpat efter den landzortens och folks natur

*) I anledning deraf utfärdade Biskop Johannes Matthiæ i sitt Stift ett CirculärBref, dat. d. 1. Aug. 1662, deruti han åberopade ApostlaGerningarnas 5, 38 ("Är dhetta rådh eller wärck af menniskiot, så warder dhet wäll om intet, men är thet af Gudh, så kan hvarken een eller annan slå thet neder"), samt pålyser en allmän Visitation öfver hela Stiftet, som han ända dittills af sjuklighet hade varit hindrad att förrätta, men som han nu ville företaga, för att undersöka, om de nya ordningar eller biordningar, hvilka Kongl. Maj:ts bref förmälte honom hafva infört i sitt Stift, verkligen ägde rum och fått insteg. (De Handlingar, som i denna och näst föregående Not äro åberopade, finnas ibland Gezel:a M:ssa). — En utförligare eller fullständig framställning af den i Svenska KyrkoHistorien märkvärdiga fejden emot Biskop Johannes Matthiæ ligger utom närvarande arbetes gränsor. J:fr derom Westén a. st. ss. 531 — 568, Ge. Fr. Fants *Historia Librorum Catecheticorum in Svecia* samt v. Stiernmans *Relig. Stadg.* s. 76 f.

"och beskaffenhet"*). För att inhämta nödiga upplysningar samt ihopsamla hvarjehanda Acter och Handlingar, som för bemälta Kyrko-Ordnings utarbetande erfordrades, anträdde Gezelius, år 1667, ifrån Åbo en resa till Reval, Dorpat, Riga och Ösel**). Han arbetade sedan så oförtrutet på sitt uppdrags utförande, att

*) Regeringens Skrifvelse till Gezelius, dat. d. 19 Dec. 1665, förvaras i 2:dra Bandet af Äldre Ecclesiastika Handlingar i Åbo DomCapitels Archiv.

**) Gezelius hade förut om sin förestående resa samt afsigten dermed underrättat det Lifländska ÖfverConsistorium, som genom skrifvelse af d. 19 Juli 1667, å Consistorii vägnar undertecknad af Georg Preuss (Gezelii efterträdare i Superintendentsembetet derstädes) svarade sålunda: "Nach dem das Ober Consistorium aus "Ew. HochEhrwürd. gestrigen Proposition die "allergnädigste Sorgfalt S:r Königl. M:t ersehen, "wie dieses Liefland vermittelst einer Kirchen-"Ordnung in gute Disciplin gesetzet werden "möchte, und dem Herren Episcopo die Aus-"fertigung derselben commitiret, welcher dann "einige Documente aus der Cantzeley dazu de-"sideriret; so hat es Ew. HochEhrwürd. für "sothane geneigte Communication billig zu danc-"ken, Gestelt nun S. K. May:t dem Ober-"Consistorio davon nichts wissen las-"sen, und dasselbe daher nichts zu resolviren weis, "Ew. Hoch Ehrw. aber was aus der Cantzeley "dazu dienlich seyn könte, so viel verhanden, "gerne communiciret, also hat das OberConsi-"storium dem Herren Episcopo viel Glück zu "antretender Reise wünschen wollen, befehlende "denselben im übrigen zu desiderirter Wollfahrt "Göttl. sicherer Beschermung".

han i September månad nästföljande år (1668) kunde till Kongliga Senaten inlemna sitt förslag till KyrkoOrdning för Lifland*). Men om detta vunnit Regeringens bifall är mig ej bekant. Det vissa är, att under Konung Carl XI:s regering Svenska KyrkoOrdningen af år 1686 åfven i Lifland infördes**).

Blott trenne år hade Gezelius såsom Superintendent i Lifland varit tjenstgörande, då han, innan ännu den af Aristokraterna samt blindt nitiska eller trångt tänkande samtida Theologer förföljde Biskop Terserus hunnit ifrån sitt embete formligen afsättas, och den

---

*) Kort efter det Gezelius hade aflemnat detta sitt Förslag, erhöll han af Kongl. Maj:t, utom 300 Daler S. M., hvilka han förut till resekostnaders bestridande hade uppburit, ytterligare såsom ersättning samt vedergällning för sitt besvär, under Bergfrälses vilkor Skattehemmanet Qvista i Skedevi, der han förut, som ofvanföre förmäldt år, hade varit Pastor. Nämnda hemmans ränta, utgörande 26 T:r Spanmål årligen, hade dittills, till följe af Dr. Christinas donation, blifvit uppburen af "Kyrkoherden vid Kopparberget Magister Pehr", hvars arfvingar sedermera åfven ifrån år 1671, oaktadt det för Gezelius utfärdade Kongliga Donationsbrefvet, kommo i åtnjutande deraf, hvarföre Kongl. Maj:t år 1682 förordnade, att Gezelius för de förflutna tolf åren af Kronan borde få full ersättning med 312 T:r Spanmål.

**) Moller a. st. s. 53. Den förut i Lifland gällande KyrkoOrdningen var författad, och år 1530 första gången utgifven, af den förtjenta Theologen Joh. Brismann. J:fr Gadebusch *Livländische Bibliothek*, I. s. 121, II. s. 113.

emot honom med så mycken bitterhet började och så ensidigt fullföljda rättegången blifvit slutligt afgjord, af dåvarande Förmyndare-Regeringen utnämndes till hans efterträdare. Den 26 Aug. år 1664, eller dagen efter sedan domen öfver Terserus utfallit, hölls väl, på Regeringens befallning, af det då vid Riksdagen församlade Presterskapet, val till besättande af hans embete*); men att detta tillställdes blott för skens skuld, samt att Gezelius redan förut var bestämd till den då ännu ej i laga ordning lediga tjensten, utvisar Regeringens Skrifvelse af d. 6. Aug. (således nitton dagar förr än Terseri dom afkunnades) till Gezelius**), så lydande: — — — "Aldenstund — — Vij hafve godt funnit och resolverat, till att förordna Eder till Bijskop uti "Åbo: Ty är Vår nådige villie och befallning, "dhet I Edre saker der effter rätten, att I med "dhet forderligaste som skee kan Eder samma "Biskopsdömme, och des administration emottagen — — —. Men förr än I Eder dijt "begifven, villie Vij, att I nu strax gören Eder resa hijt till Oss, på dhet Vij hersammastedes må Eder, effter sedvanligit bruk i "Vårt Rijke låta vijas" m. m. Sedermera utfärdades dock i vanlig form för Gezelius fullmagt, som är daterad d. 30. i samma månad. Så hårdt och orättvist man för öfrigt förfor emot Terserus, så blef han dock bibe-

*) J:fr H:r ErkeBisk. D:r Tengströms *Minne öfver Terserus* s. 140 f.

**) Orig. ibland Gezel:a Mss:a.

hållen vid sin lön för hela det löpande året; samt feck dessutom äfven rättighet att uppbära för år 1665 halfva Biskopslönen, hvaremot Gezelius feck för samma år först halfva, sedan hela Superintendentslönen i Lifland. Och emedan den efter Gezelius utnämnde Superintendenten Doctor Georg Preuss*) ej förr än i November 1666 tillträdde sitt embete, benådades Gezelius, ehuru han detta år redan uppbar full Biskopslön, ytterligare med Superintendentslönen till den 1. Maj samma år, utgörande 400 Daler SilfverMynt, hvilka dock sedermera länge hos Kronan innestodo innan han utbekom dem **). — Att, då Gezelius utnämndes till Terseri efterträdare,

*) Om honom kan jemföras Gadebusch a. st. II. s. 371 f.

**) Att ej eller den för Gezelius såsom Biskop härstädes anslagna lönen ordentligt och på bestämd tid inflöt, ses af H:r ErkeBisk. D:r Tengströms *Afhandl. om Presterl. Tjenstgörn. och Aflön. Del. II.* sid. 44 samt *Handlingar till upplysning af Finlands KyrkoHist. 2. Häft.* s. 99 not. Gezelius anhöll år 1678, att för mera visshet och trygghet i afseende å sin löns uppbärande, få sjelf omedelbarligen hos Presterna lyfta den samma af deras kronoutskylder; men KammarCollegium svarade härå i Skrifvelse af d. 24. Apr. samma år, till Landshöfdingen Harald Oxe i Åbo, sig hafva funnit, "at den method, "at igenom Räntmestaren låta honom" (Biskopen) "betahlas, är så myckit eftertänckeligare at "ombyta, som det consilio och på Hans Kongl. "Maj:ts Nådigste Ordre är inrättat, att alle me-"delen skole Räntemestaren i händer ställas, och

af Åbo Stifts hemmavarande Presterskap alldeles intet val kunnat anställas, är klart af det föregående*). Men på denna tid iakttogos ännu i allmänhet ej bestämda lagar och författningar vid uppsättande af förslager till lediga embeten; hvarföre äfven Terserus utom StiftsPresterskapets val hade blifvit utnämnd till Biskop härstädes.

Först i Januari månad år 1665 anträdde Gezelius resan ifrån Riga, genom Estland och Ingermanland till Åbo; dit han ankom den 3. Mars, och hans familie påföljande sommar sjövägen. — Sedan han här tillträdt den dubbla förvaltning honom såsom Stiftets Biskop och Akademiens ProCanceller ålåg, öfverreste han med öppet vatten till Sverige, och blef af ErkeBiskop Lenæus den 26. Maj på vanligt vis till Biskop invigd**).

Gezelius var i sitt femtionde lefnadsår, då han befordrades till det embete, hvilket han sedan hela den återstående delen af sin

"af honom sedan uthbetalas; dock lijckvåll in-
"tet kunnat förbijgå, H:r Landshöfdingen här
"medh at recommendera, det han ville alfvarli-
"gen befalla Råntmestaren, medh flijt att infor-
"dra råntorne, och der ibland jämbvål dem, som
"H:r Biskopen på Hans lön åre anslagne, sampt
"laga at han der af uthan uppehåll motte blif-
"va tijdh från tijdh betalt".

*) J:fr H:r ErkeBisk. D:r Tengströms *Handlingar till upplysning af Finlands KyrkoHist.* 2. Häft. s. 97 not.

**) Se Gjörwells *Svenska Bibliothek*, 2. Del. s. 177.

lefnad eller i tjugufem års tid bestred, och i hvars förvaltning han ådagalade ett nit och en verksamhet för den religiösa och litterära culturens befordrande, hvilka berättiga honom att i Fosterlandets tideböcker nämnas ibland Dess förtjentaste män. Hans närmaste företrädare på Biskopsstolen i Åbo, Rothovius, Petråus och Terserus hade, alle tre, liksom Gezelius, födde Svenskar, ehuru olike i snille och lårdom, dock hvar och en på det mest prisvårda sätt verksam i sitt kall, driftigt och med framgång arbetat på Finska Kyrkoväsendets förbättring och upphjelpande. Då Rothovius år 1627 tillträdde Biskopsembetet i Åbo, var tillståndet i Finlands Församlingar snarare försämradt än förbättradt i jemförelse med de tider, som föregingo oroligheterna under Sigismunds Regering*). En tygellös osedlighet och de gröfsta laster hade utbredt sig i landet, åtföljda af ett fräckt förakt för lagar och allt slags samhällsordning. Presterne voro nästan lika okunnige som den menighet de skulle undervisa. — Då Biskop Terserus år 1659 emottog Stiftets styrelse, klagade ännu äfven han, "att detta Stift var "mäkta förfallet, med många oordningar in-"ritadt", att många förvaltade Prestasysslor, utan att vara rättligen som sig borde i Consistorium examinerade, ja att några alldeles oordinerade dristade sig att förrätta offentliga

*) Se H:r ErkeBisk. D:r Tengströms *Vita Rothovii*, s. 9. ff.

läroembeten i Församlingarna, o. s. v. Men då man besinnar, hvilken söndring Reformationen förorsakat, hvilka strider den kostat, hvilka olyckor de inre politiska oroligheterna hade bragt öfver landet, samt huru högst ofullkomligt det andliga ståndets bildning genom undervisningsverket var underhjelpt, så finner man äfven, att tillståndet ej kunde vara annorlunda. — Att emellertid kort före Biskop Gezelii tillträde till Åbo Stifts förvaltning Finlands Allmoge redan i religionskunskapen hade gjort betydliga framsteg, utvisar ibland annat en Anteckning, som Biskop Terserus infört i sin år 1663 utgifna Förklaring öfver Katechesen, af följande innehåll: "Uthi "Österbotten, synnerligen på Norre orterne, "uthi folkrike och vidt begripne Församlin-"gar, både Finska och Svenska, så väl som "på Åland och några Församlingar här i "Svenska skären" (de i skärgården söderut från Åbo belägna Svenska Församlingarna) "är nu genom Guds Nåde och Presternas flijt "så vidt kommet, att måst alle, som under "sina tjugu eller trettio åhr äre, kunna fär-"digt läsa i book sitt modersspråk, Catechi-"smum, Euangelia och Psalmboken. — — "Hår i Finland är här till hollet för en nä-"stan omöjeligh ting, att the Finske bondebar-"nen skulle kunna läsa i book" o. s. v.*). Tillståndet i Finlands nordliga Församlingar upplyses ytterligare af ett Gezelii bref till

*) Se H:r ErkeBisk. D:r Tengströms *Minne öfver Terserus*, s. 185.

Grefve Brahe, af d. 5. Maj 1666, deri han berättar sig hafva hela vintern rest på åtskilliga orter, och sist, efter Hans Exc. General-Gouverneurens (Baron Herman Flemings) behag, till Österbotten, der han funnit Kyrkorna väl vid magt hållna: i Friherskapet Cajana (förlänt åt Grefve Brahe) läste Allmogen väl sina Christendomsstycken, och läste äfven gemenligen i hushållen i bok, ävensom laster och odygder ej voro der så allmänna som annorstädes.

Ända från det Gezelius tillträdde Biskopsembetet, visade han sig nitisk för befordrande af lärdom och kunskaper inom Preståndet samt religionsundervisningens förbättrande. Få veckor efter sin ankomst hit utfärdade han ett Circulärbref, dateradt d. 30 Mars 1665, deruti Prester och Theologiæ Studiosi, "som någon promotion sökia (än-"doch man skulle den icke sökia uthan afbi-"dhä)", anbefallas, "at taga aff Pastore Loci "och Församblingen, der the hafva vistats, "en sanfärdigh witneskrift, och det under "Sochnens och Pastoris Signete, om sitt dyg-"delefverne, men är det en Pastor, som båt-"tre legenheet förtient hafver, han tage en "sådan vitne skrifft aff Præposito allena: "hvilcke sedan förfoga sigh hijt till Consisto-"rium, hvarest the skola uthaff någon Articu-"lo Fidei, ther uthi the sjelfva några kårta theses "skrifftelligen författa, examineras, och ett godt "prof underläggia, hvilket uthvijsar, huru "hvar och en sigh i sijna studier förkåfrat

"hafver, eller dem ödelagdt, hvilcket prof "tillijka med vitnesbördet lånder icke allenast "Ven. Consistorio, uthan och Församblingen, "som hans tiänst bruka skall, til bästa efter-"rättelse"*) o. s. v. Någon tid efter sin flyttning till Åbo skref Gezelius till dåvarande GeneralGouverneuren i Finland, RiksRådet Baron Herman Fleming: "Medh Stiftsens "Prästerskap kommer iag. våll till rätta, dhe "som hafva vaant sig vid någon otijdighet "med dryckenskap, ehuru den vaanan ähr "svår att bortläggia, vachta sig nu bättre än "förr. Att man må hafva lärda och dugeliga "Prästemän i Stiftet, hafver iag publicerat "dhetta *Examen Ordinandorum***), hvilket

---

*) Bland DomCapitlets Handlingar, under Rubrik: *Alandensia.*

**) Detta *Examen Ordinandorum*, tryckt år 1669 (en sida i Folio), torde, i afseende å de upplysningar det innehåller rörande den tidens PrestExamina m. m., förtjena att här helt och hållet upptagas. Blott ett enda exemplar deraf, tillhörigt Herr CancellieRådet Wallenius, är mig bekant. Det lyder, som följer:
Examen Ordinandorum, publicatum quidem ante biennium, jam v. ad desiderium multorum, Typis exscriptum.

Χαίρειν καὶ Εὐδιάγειν.

Ornatissimis Dnn. Studiosis, qui ad Sacrum Ministerium adspirant, ut certo constet, quibus in partibus ante Ordinationis ritum examinabuntur, visum fuit Examina ista, quibus sese submittent, indigitare, ne ignorantiam excusatione levent, quasi non noverint, in quibus examinari debebant. Erit autem
Examen

"dhe måste undergåå, som till dhet ståndet

I. Linguarum, *quod requiret ab illis cognitionem* Linguae Latinae, *et quidem exactam, ut sine mendis et loqui et scribere sciant:* Græcæ *v. mediocrem, ut quæ vel totius Novi Testamenti, vel ad minimum pericoparum Evangelicarum resolutioni potest sufficere: Sed* Hebrææ *illam (si non datur ultra) quæ vocabulum Hebræum, quoad radicem in Lexicis investigare, et ita in propriam ejus significationem inquirere valet.*

II. Artium Instrumentalium *et* Philosophiæ; *in* Illis *probe exercitati erunt, in* Hac *v. didicisse tenentur præcepta* Physices, Matheseos *(præcipue quoad Arithmeticam, Geometriam, Primum Mobile, Geographiam, Computum Ecclesiasticum),* Ethices, Politices *et* Oeconomices, *quantum Ministerii Candidato ex dignitate et usu videtur necessarium.*

III. Rerum Sacrarum, *in lectione* Biblica, Libris Symbolicis *et plenioribus aliis* Locis Theologicis, *(thesin veram ut sciant recitare ac defendere, nec non Antithesin refutare). Item in* Historia Ecclesiastica, *potissimum Novi Testamenti, quoad Concilia œcumenica, præcipuos Doctores et Hæresiarchas.*

IV. Concionis Docimasticae, *si prius industriam suam in Collegio concionatorio non probaverint. In hisce ubi probe exercitati vitæque integri fuerint, tanquam commodi Operarii, (prævia Vocatione) ex benedictione divina, spe largioris fructus, in Vineam Domini mittentur.*

Qui ex Dnn. Studiosis concionandi veniam desiderant, ut Suis et Paroeciæ, in qua nati et educati sunt, (sed non in aliis sine speciali indultu,) hoc sacro exercitio sese ulterius commendent, prænominata hæcce Examina etiam subibunt, licet eadem ab illis non requiratur in omnibus perfectio, quæ a Dnn. Sacri Ministerii Candidatis speratur.

Quod v. attinet Examen illorum, qui in Officio publico

"ståndet aspirera. The som förr sittia i någon "lägenheet och åstunda någon förnemligare, "måste ock afläggia något specimen för än dhe "blifva promoverade, hvilket håller dhem "ifrån försummelse, at dhe sina förre studia "icke aldeles ödeläggia". Sedermera påbjöd Gezelius, i anledning af en utkommen Kongl. Resolution, genom Circulärbref af d. 6 Nov. 1681 "allom dhem, som här efter täncekia sökia någon Promotion" (befordran) "skola här vedh Consistorium undergå ett tillbörliget Examen". Gezelius vidtog för öfrigt till befordrande af lärdom och kunskaper inom sitt stånd samt i allmänhet till hela undervisningsverkets förbättrande flera och högst

sunt, et aliam functionem ambiunt, tenentur quidem et illi, juxta priora statuta, specimen aliquod in hisce partibus deponere; sed ita, ut Examen Linguarum, Artium Instrumentalium *et* Philosophiae *sit brevius, in una vel altera quæstiuncula in qualibet parte et scientia, S. S.* Theologiae *v. accuratius, præsertim in* Lectione *et* Analysi Biblica.
B. V. Aboæ, die 3 Maij, Anno MDCLXIX.

Johannes Gezelius, D.
Episcopus Aboensis.

Den polemiska riktningen af tidehvarfvets Theologi, som på alla slags studier hade ett så skadligt inflytande, framlyser äfven i dessa föreskrifter. Bekantskap med Latinska språket var nödvändig till ventilerande af Theologiens theser och antitheser, och bedömdes efter en viss färdighet att tala och skrifva det. Omisskänligt är dock Gezelii sträfvande, att förbättra sitt stånds bildning.

vigtiga åtgärder, hvilka nedanföre skola uppgifvas.

Med Luthersk anda arbetade han på upphjelpande och befordrande af den under Katholska tiden nästan alldeles försummade och äfven länge efter Reformationen ej med behörig uppmärksamhet vårdade Katechetiken. Genom Circulärbref af d. 1. December samma år han hitflyttade, erinrade han Presterskapet "att flijtigt hålla sina åhörare att läsa sina Chri"stendoms stycker, ther effter aldramäst *in* "*Visitatione* frågas, och så mycket möjeligit "är, at thet hålles een Catalogus på alla fa"milier i församblingen, och på hvar person, "och hvad hvar och en kan läsa etc". Om hans oafbrutna nit att befordra Allmogens Christendomskunskap vittnar isynnerhet det Sammandrag af åtskilliga Presterskapet förut mera tillfälligt under BiskopsVisitationerna meddelade *Påminnelser*, hvilket han första gången år 1673 från trycket utgaf, och som ibland alla, innan 1686 års Kyrkolag infördes, af särskilda Biskopar utfärdade och blott för enskilda Stift tills vidare gällande ecclesiastika Stadgar var den fullständigaste. I dessa utförliga Påminnelser, hvilka kunna anses såsom en inom Åbo Stift gällande provisionel Kyrkolag*), sä-

*) Äfven sedan den nya allmänna Kyrkolagen var utgifven, lät Gezelius år 1689 å nyo upplägga sina *Commonitiones*. J:fr Baelter *Om Kyrko-Ceremonierna*, 2:dra Uppl. ss. 94, 541, 571, 658, 715. Gezelii *Commonitiones* äro i Wallqvists *Ecclesiastique Samlingar*, 6:te och 7:de

ger han sig med fägnad hafva förnummit, att färdigheten uti innanläsning redan ibland Allmogen i många Församlingar var ganska allmän**). Luthers Lilla Kateches lärdes utantill; men i några Församlingar voro bönderne ännu försumlige, att låta sina barn läsa Förklaringen öfver Katechesen. Gezelius föreslår och förordnar, att Församlingarnas Klockare borde af hvarje by "taga til sigh en snäll Poike at "lära honom läsa i book (hvilken heela byyn "borde skaffa uppehälle på några månader, "der Föräldrarne icke förmåtte den uppehål- "la), och denna pilt skulle sedan the andre "barnen i samma by lära läsa i book". Mera för sig komne disciplar skulle undervisa nybörjare. (Således var då redan ett slags nu så kallad Lancastersk läromethod å bane, hvarvid naturligtvis ej kunde blifva fråga om religionslärornas förklaring och tillämpning, utan blott om läsning i bok samt utanläxor. Emellertid lades derigenom en grund till Christendomskunskapen, som, sedan bristen på Lärare småningom blef afhulpen, mer och mer utbreddes och befordrades). Prester-

---

Flocken, s. 286 ff. aftryckta. Der fälles om dem det omdöme, att "de äro grundlige, fullständi- "ge, och sådane at vi hafve ingen ting så läm- "peligt och godt för vår tid, som Biskop Ge- "zelius skref dessa för sin tid".

**) Således är den uppgift ej alldeles riktig, som förekommer i Fants *Diss. de rebus sacris in Svecia a R. Carolo XI. emendatis*, s. 4. f., att i allmänhet i Sverige, innan den nya Kyrkolagen publicerades, få funnos, som kunde läsa i bok.

skapet borde resa omkring på läsförhör och i Skriftböckerna annotera hvar och ens färdighet och kunskaper. Barn borde åtminstone vid tolfte året, om de annars vid denna ålder, som förmodas lätt kunna ske, inhämtat sina Christendomsstycken, admitteras till Herrans Nattvard; och Presterskapet borde äfven i detta afseende genom Dopböckerna noga hålla reda på, när hvar och en var född. Tjenstefolk, som inflyttade i Församlingarna, borde vara försedde med behöriga Prestbevis. Ingen skulle admitteras till Trolofning, som, efter föregången lysning, förrättades i Kyrkan, der vigseln äfven borde ske, hvilken ej kunde "förutan the andra låssningar, också en godh "deel aff Lutheri Förklaring öfver Catechi-"smum". — Till en betydlig del lika lydande äro de föreskrifter rörande barnaundervisningen ibland Allmogén, hvilka Gezelius i sin år 1685 tryckta *Methodus Informandi* utfärdade. Pastorerne ålades, att hvar i sin Församling utse en Barnalärare, som af Församlingen borde underhållas. Föräldrarne skulle förmanas, och, om omständigheterna fordrade, trugas, att låta undervisa sina barn. Aflägsnare byar skulle på några månader hos den allmänna Läraren hålla någon qvick och läraktig pilt, hvilken sedan kunde lära de andra barnen i granskapen. De föräldrar, som ville låta sina barn lära att skrifva och quatuor species i Arithmetica, borde särskildt derföre åt Pædagogus betala sex Mark Kopparmynt. Pastorerne borde ock bekymra sig

derom, att i förmögnare hushåll, der någon eller flere boklärde funnos, skulle uppköpas Gudeliga böcker, såsom Psalm- och Evangelii-Boken, Böneböcker, Psaltaren, Gerhardi Tröstbok, Hunnii *Epitome Credendorum* m. m. "Kunde the ock förskaffa sig Bi-"blien, vore thet en kostelig egendom i "huset". I städerna, der ej Trivialscholer funnos, borde Pedagogier inrättas.

Utom det att Gezelius åfven i Circulär-bref samt vid de Visitationer i Församlingarna, hvilka han å embetets vägnar förrättade, outtröttligen uppmanade Presterskapet till anställande af katechetiska öfningar, underhjelpte han på ett utmärkt sätt religionskunskapens framsteg ibland Allmogen genom utgifvande af Läro- och Andakts böcker både på Svenska och Finska språket, hvilka på hans bekostnad på hans i Åbo anlagda Tryckeri upplades*), genom hvilkas utspridande

*) Hans stora verksamhet i detta afseende blef dock ej af alla samtida så, som den förtjenade, erkänd. I en Relation, som Biskopen i Viborgs Stift Petter Bång, en af Orthodoxiens ifriga försvarare i detta tidehvarf (se J. J. Tengström a. st. s. 105 f.) år 1690 hade uppsatt om de i nämnda Stift brukliga Katecheser, klagade han bland annat och isynnerhet, att den mängd upplagor af Luthers mindre Katecheses hvilka Gezelius d. ä. hade utgifvit, ej öfverenstämde med ABCböckerna, utan voro uppspäckade med Gezelii egna tillsattser. Mot denna angifvelse sökte Gezelius den yngre, i en underdånig skrifvelse till Kongl. Maj:t, att försvara sin aflidna Far. Förmodligen till en

kring landet jemte Presterskapets till följe af hans uppmuntringar och förmaningar väckta eller lifvade bemödanden för folkbildningens förkofran, Reformationens verk liksom fullåndades. År 1668 lät han trycka en vacker, förökt Upplaga af Finska Psalmboken, och året derpå en ny upplaga af Finska Handboken*). Han författade sjelf tvenne efter menighetens behof afpassade läroböcker i Christendomen, en vidlyftigare och en kortare, hvilka öfverallt i Finlands Församlingar antogos och begagnades. Hans Kateches har ända till senaste tider bibehållit sig hos Finnarna; hvarföre en Konglig Förordning år 1773 utkom, hvari befalltes, att åtminstone Ungdomen borde lära Christendomen ur Swebilii Förklaring, om ock äldre personer ej kunde förmås dertill**). — Genom Gezelii föranstaltande försågos äfven Kyrkorna med tryckta Skrift- eller CommunionBöcker, i hvilka Församlingarnas medlemmar borde uppskrifvas samt hvar och ens

del i anledning af de anförda klagomålen befallte likväl Kongl. Maj:t år 1693 Censor Librorum Claudius Örnhjelm ålägga ErkeBiskop Ol. Benzelius, som snart skulle utgifva sin förklaring öfver Luthers Mindre Kateches, att deri noga följa Luthers Lärobok, sådan den i Liber Concordiæ var aftryckt. Se G. F. Fants *Hist. Librorum Catechet. in Svecia* I. s. 9 f.

*) J:fr H:r ErkeBisk. D:r Tengströms *Anmärkningar om de i äldre tider till Finska Församlingens tjenst genom Trycket utgifne Skrifter*, i *Åbo Tidningar* 1796.

**) Se G. F. Fant, a. st. s. 37 f.

framsteg i Christendomskunskapen noga antecknas. — Man kan således anse den religiösa upplysning, hvartill Bondeståndet och i allmänhet de lägre folkklasserna i Finland stigit och som de för närvarande innehafva, såsom till en betydlig del genom Gezelii bemödanden grundlagd och fortskyndad.

Emedan, då Biskop Gezelius tillträdde styrelsen af Åbo Stift, Konung Johan III:s redan bristfälliga och ofullkomliga KyrkoOrdning af år 1571 ännu gällde till efterlefnad, så voro många från äldre tider fortplantade oredor rådande i landets ecclesiastika styrelse och förvaltning. Biskoparne jemte DomCapitlet hade väl genom flera särskilda Constitutioner eller Författningar och Föreskrifter sökt att bringa ordning och enhet i Kyrkoväsendet: i hvilken afsigt Gezelius äfven år 1673 utgaf sina ofvanföre nämnda *Commonitiones*, äfvensom han genom idkeliga Circulärbref, genom sina Visitationer och Synodalmöten sökte befordra samma ändamål: men så länge en fullständigare allmän Kyrkolag saknades, förblefvo dock alla dessa åtgärder otillräckliga. Bland annat var Befordringssättet inom Prestaståndet högst obestämdt. Hvarken var det afgjordt, hvilka Pastorater borde anses såsom Regala, ej eller fanns någon säker gräns emellan Consistorii och Församlingarnas rättigheter vid lediga Prestasysslors besättande. Följden var, att de oordningar, som i ecclesiastika befordringar

ifrån äldre tider ägt rum, under Biskop Gezelii tid fortforo*).

I afseende å Finska Presterskapets uppbördssätt voro likaledes flera oordningar rådande**). De förekommos väl till en del

*) Såsom exempel må anföras, att en Prest vid namn Melartopäus till Pastorsembetet i Kisko, ehuru detta redan af DomCapitlet blifvit besatt, utverkade sig Konglig Fullmagt, hvilken Fullmagt likväl Kongl. Maj:t, efter inkommen underrättelse om DomCapitlets förut vidtagna åtgärd, genom Nådig Skrifvelse af år 1681 upphäfde (Se *Åbo Tidn.* 1796 N:o 31, jemväl N:o 34). Genom Nådig Skrifvelse af d. 10 Dec. 1683 (Orig. bland Gezel:a Mss:a) förständigades DomCapitlet, att Det obehörigt utnämnt en RegementsPrest; emedan dylika tjensters besättande var Kongl. Maj:t förbehållet. — År 1665 hade för dåvarande Poëseos Professoren Justander Kongl. Fullmagt på Somero Pastorat blifvit utfärdad, hvilken dock sedan, då lägenheten befanns vara Consistoriel, återkallades. J:fr Wallqvist, a. st. s. 278 ff, samt ErkeBisk. D:r Tengströms *Afhandl. om Presterl. Tjenstgörn. och Aflön.* I. 499 ff.

**) Redan kort efter Gezelii tillträde till Biskopsembetet uppstod i hela Österbotten missförstånd emellan Församlingarna och deras Lärare i afseende å de senares uppbörd. En anledning dertill var, att Landshöfdingen Johan Graan (en för öfrigt i sitt embete försumlig Herre) sammankallat först Presterskapet på Gamla Carleby Prestegård samt derefter Allmogen särskildt i hvarje Pastorat, i afsigt att införa det uppbördssätt, som han ansåg öfverenstämmande med senast utkomna Kongliga Förordningar, samt att "göra Conformitet i alla Församlingar". Presterskapet

genom Carl XI:s Förordning af år 1681; men denna väckte ej mindre hos Finska Presterska-

inlemnade derefter till Biskopen en vidlyftig berättelse om Landshöfdingens åtgärder, som äfven ibland Allmogen synas hafva väckt missnöje. Bland annat hade Landshöfdingen äfven, i anledning af en år 1664 gifven Konglig Resolution "angående Presterskapets uthresande "på Sochnarna", utfärdat till Länsmännerna ett förordnande, "at de skulle Pastoribus och "Capplanerna effter nödhtorfften och plåghsedhen "förbiuda at reesa uth på Sochnerna, ungdomen "at förhöra och sina Åhörares lefverne at för-"nimma" m. m., som borde ske i Socknestufvan. Landshöfdingen hade dessutom äfven, såsom Presterskapet i den nämnda skrifvelsen till Biskopen angifver, sökt att på allt sätt locka "bonden att klaga" öfver sina Lärare, beröfvat dem vederlagen, o. s. v. I anledning af dessa Presterskapets klagomål uppsatte Biskop Gezelius under sin Visitationsresa i Österbotten år 1666 en skrifvelse, dat. Ilmola d. 18 Mars, till Landshöfdingen, som af den sist nämnde den nästföljande 20. Juli besvarades med åberopande af "1617 åhrs Örebro Stadga samt 1644 "åhrs Kongl. Ordning" och Kongl. Maj:ts förklaring gifven på Riksdagen 1664. I Landshöfdingens svar säges, Biskopens skrift hafva varit "så fattadt, att man fuller hade orsak "den vederbörligen möta, men vill sådant den-"ne gången förbijgå, och blifva vijdh sielfva "saken, helst emedan Vålbem:te H:r Biskopen "första gongen och i sådan hastighet icke haf-"ver fått fullkomlig vetskap om landzens till-"stånd och Kongl. brefven" m. m. (Orig. ibland Gezel:a Mss:a). Om hösten samma år skickade Kyrkoherdarne i Kronoby och Kalajoki Prosterier till General Gouverneuren Baron Herman Fleming,

pet än hos Allmogen hvarjehanda betänkligheter och bekymmer. I afseende härå, och emedan Finske Presterne befarades genom det nya uppbördssättet komma att lida känbara förluster i sina inkomster, tillskref Gezelius ContractsProstarna, att de skulle härom gifva "sitt och sine Herrar Contractisters goda "betänckiande, om icke rådeligit vore, ju förr "ju häller hår om sökia Hans Kongl. Maj:t "och i underdånigheet vijsa denna olägenheet "här i landet". Prostarne tillsades för öfrigt i samma bref, att de skulle communicera dess innehåll allenast med några få af Pastorerna, "hvilka måste deth vål tyst hålla, at dhet "icke blifver så uthtydt, at man sätter sigh "emot Hans K. Maj:ts Allernådigste Påbodh". Slutligen uppgifver Gezelius i samma bref, att han vidlyftigt till Landshöfdingarna, under hvilka detta Stiftet lyder, skrifvit "om Pre-

---

under det han för en GeneralMönstring vistades i Viborg, en Deputerad, för att vederlägga Landshöfdingens angifvelser samt försvara deras rättigheter. Baron Fleming svarade genom skrifvelse af den 6. Okt. s. å., att, emedan han ej fått conferera med Landshöfdingen, som dessutom nu vore frånvarande i Stockholm, stridigheterna ej strax kunde biläggas; men att han vid den resa till Österbotten, hvilken han instundande vinter ämnade å embetets vägnar företaga, ville afhjelpa alla grundade klagomål, samt försäkrade för öfrigt Presterskapet om sin bevågenhet (Afskrift af detta bref finnes ibland Porthanska Mss:a i Akad. Biblioth:t). På hvad sätt denna tvist slutligen blifvit afgjord, är mig ej bekant.

"sternas ringa inkomst här i landet och af "dem begärat ett gällande Attestatum om "Landsens tillstånd, såsom ock att de intet "ville hasta med publicatione, om man det af "dem kan bekomma"*). I ett senare Circulärbref af den 10. Maj föreslår han, att, i händelse den i fråga varande Kongliga Förordningen skulle gå i verkställighet, Pastorerne i Stiftet, som derigenom skulle erhålla en dubbelt så stor inkomst, som de förut haft, måtte gifva tio eller tolf Tunnor Spannmål årligen till ersättning åt Kapellanerna för de förluster de tilläfventyrs skulle komma att lida. — Emellertid reste Gezelius samma sommar öfver till Stockholm "uthi intention att kunna förrätta "några angelägna ährender på Stifftets, Dom-"kyrckians och Academiens vägnar". Dessutom skickades af Presterskapet särskilda Fullmägtiga till Stockholm, för att framföra Dess gemensamma desiderier "så väl om tijonden "som deth vanliga bruket uthi upbörden af "Almogen". Att af dessa Fullmägtiga äfven mindre lofliga, ehuru isynnerhet i äldre tider viserligen ej ovanliga, medel till åndamålets vinnande blifvit använda, utvisar ibland annat ett bref ifrån Pastoren i Jomala Matthias Berg till Biskop Gezelius, dat. Stockholm d. 27 Sept., hvari följande förekommer: "Jag feck "inthet för min afreesa ifrån Lemland och

*) Detta Gezelii Circulärbref till ContractsProstarne, dat. d. 7 Apr. 1681, finnes ibland åtskilliga gamla Handlingar, under Rubriken: Alandensia, i DomCapitlets Archiv.

"Fôgel. Dhe fyra marker ost gaf jagh om dagen "åt Schrijfvaren, som *hoc Seculo* heter Se"creterare. Han tackar intet en gång derför. "Jag gaf honom dhet för uth, och han är "inthet tillfrids der medh. Hvadh jag skall "contribuera till CancelliRådet Lindschiöld, "som högsta fôrsorgen har, der om är jagh "nu myckit rådlôôs. Dhet är intet så nu "som fordom, att sådane åro nögde medh "môgeligit: 20 eller 30 Riksdaler att præsen"tera vill han inthet see på en gång". Den nyss nåmnde Skrifvaren och CancelliRådet Lindskiöld bekommo sedan hvardera en fet oxe. Men missnôjena öfver det fôrändrade uppbördssättet fortforo, så väl å Presterskapets som Allmogens sida, under hela den tid Gezelius fôrestôd Stiftet, oaktadt han flera gånger gjorde försök att hos Kongl. Maj:t utverka hvarjehanda jemkningar, som af Presterskapet önskades*).

Till KyrkoDisciplinens fôrbättrande i Stiftet utfärdades för öfrigt, utom de nämnda *Commonitiones*, hvarjehanda föreskrifter. I ett i härvarande DomCapitels Archiv bibehållet, af Svenonius, fôrmodligen under Biskopens frånvaro, d. 20. Aug. 1671 underteck-nadt Circulärbref lyder andra paragraphen: "Emedan man förnimmer dhen osedhen på "sombliga Ortter, dher Presten eij så altijdh

*) J:fr *Afhandling om Presterl. Tjenstgörn. och Aflön. I. Del*, ss. 36, 58, 61 ff.

"är förhanden, practiceras, att lijken blifva i "jordenen i dheras griffter nedhsatte och medh "mull uthan dess vijgelse och annan ceremo-"nie betächte, och effter någon tijds förlopp, "tå Prestens lägenhet dem att besöka tillsäger, "blijfver först öfver grafven läsen dhen vanli-"ga bönen etc. och som dhetta orijma och "vådeligit år, altså haffve vij här medh velat "slijk ceremonia alfvarligen förbiudha". Yt-terligare tillkännagifves, emedan DomCapitlet "med otijdige Postulater och åhrender uthom "ordinarie Consistorii Sessionsdagar — — "esomofftast" blifvit öfverlupet, att "inga åh-"render — — företagas och slijtas, uthan "allenast på Ordinarie dagen", dertill, såsom tillförene, Onsdagen beramas. Vid Landtdagen i Åbo år 1676 beslöt Presterskapet i samråd med Landshöfdingen, att "inga verdzliga åh-"render skola publiceras aff prädikostolen, än "dhe, som aff Kongl. Maj:t sielff, eller och "aff Landshöfdingarna på Kongl. Maj:ts vägnar "uthgåå angående dhet gemena bästa. Andra "Schedlar publiceras af Ländzmannen på "Kyrckiobacken, eller dher man håller be-"qvåmligit, efter ofta öfver sådana ärender "måste hållas samtaal". — En osed, som ibland Allmogen i Finland hade insmygt sig, att föräldrar åt flera af sina barn gåfvo sam-ma namn för att derigenom besvika Kongl. Maj:t och Kronan, "att man icke utan besvär "skulle kunna träffa den sanskyldiga och dug-"liga" till Kronans tjenst, förbjöds genom

ett Kongligt Bref till Biskop Gezelius af år 1680*).

---

*) Se *Åbo Tidningar* 1796, N:o 29. — Ett Utdrag ur Åbo HofRätts Protokoller torde härjemte kunna få plats, till upplysande af religiositetens och lagskipningens tillstånd på denna tid, samt till ytterligare ådagaläggande af Gezelii nit och verksamhet för befordrande af sedlighet och allmän ordning:

"Anno 1685 d. 25 Februarij förehades H:r Biskopens Högvyrdige Doctor Johan Gezelij insinuerade skrifft, hvaruthinnan han denne Kongl. Rätts assistence och handräckning åstundar i efterföljande puncter och svårigheeter, som honom ved Visitationerne mött hafva, såsom 1:o Att emedan Kongl. Majit Allernådigst har anbefalt, det Sabbatzbrott skall ved vårdzlig rätt afstraffas, och dy een d hl af prästerna föga fråga der effter, fruchtandes för några hårdnackade, effter dhe skohla allena blifva i Kyrckian Observatores och Actores vid Rätterne, gifvandes fördenskull H:r Biskopen der uthinnan ett sådant förslag, att Ländzmännerne tillijka med några af Nembden påläggias måtte, det dhe jempte några af KyrckioRådet skulle vara tillstädes, när någon ransaackning anställes om Sabbatz och större Bönedagzbrått, då sådant af Presterne kunde strax anteknas, och dhe brättslige, af Lendzmannen ved HeradsTinget anklagade blifva. Der hoos lembnar H:r Biskopen uthi denne Kongl. Rätts omdömme, om dhe, hvilcka ifrån Kyrckian sig absenterat, och kunna haft laga förfall, skohla sina vittnen och skiähl i Kyrckian, när dhe dijt strax der effter komma, eller vid sielfva Rätten producera. 2:o förfrågar sig H:r Biskopen, om icke dhe, som på åthskillige förmahningar icke komma till förhöör att läsa dheras Christendombsstycken, uthan det moot-

Men fullständiga underrättelser och uppgifter om alla de stadgar till befordrande af ordning i den

"villigt vijs försumma, hvaraff följer, att måste "dehlen aldeles föráchtar den andeliga måhl-"tijden, emedan dhe för dheras hårdnackenheet "icke blifva dertill efflerlåtne, för än något "framsteg i låsandet förspörjes, skulle kunna "ansees lijka med Sabbatsbrytare, efter som det "straff, som i Consistorio sådane plägar påläg-"gias, är för svårt, och torde förorsaacka hoos "dem någon desperation. 3:o Begieres det Hé-"radshöfdingarne måtte tillhåldne blifva, att "låta antasta dem, som någon otuckt och andre "laster bedrijfva, stickandes sig undan när Ting "hålles, den ene tijden efter den andra; alden-"stund Kongl. Maj:t genom Dess nådiga opå "Consistorii desiderier gifne resolution af d. 27 "Oct. 1682 jembvåhl alfvarligen befaller, att så-"dane delinquenter behörigen skulle grijpas och "lagföras. 4:o I lijka måtto anhåller H:r Bi-"skopen, det Heradshöfdingarne kunde förman-"te blifva, att hielpa och befordra dhe måhl och "åhrender, som angår Kyrckiorne och enkan-"nerligen deras uthstående skuldsfordringar".

"Resolutio.

"Hvadh den förste puncten anbelangar; så vill "denne Kongl. Rått till Håradshöfdingarne låta "afgå breff, med befallning, det dhe ansåga "Lendsmennen, at jempte Kyrckiones Sexmän "hafva på dhem noga inseende, som sig emoot "Kongl. Maj:ts Placat om Sabbats brått försee, "åliggiandes Lendsmennen å deras Embetes "vägnar sådane förbrytare till Heradstingen att "skaffa, och dhem sedan anklaga, der dhe såle-"des kunna undfå det straff, som bråttet synes "hafva förtient; Så skohla och dhe som ifrån "Kyrckian hafva sig absenterat, framhafva för "HeradsTinget dheras förfalls skiáhl och vitt-

ecclesiastika styrelsen, hvilka, innan Kyrko-Lagen af år 1686 utkom, under Gezelii förvaltningstid, vidtogos, kunna här så mycket mindre meddelas, som källorna, hvarur de borde hämtas, deribland DomCapitlets Circulärbref samt Presterskapets vid Synodalmöte-

"nen. 2:o Finner denne Kongl. Rått skiähligt, "at dhe, som af egenvilligheet sig förhålla ifrån "Catechismi låsande, och slå alle förmaningar "i vädret, förachtandes den H. Nattvardhens "administration, skola af Lendsmännen ved He-"radsTingen angifvas och efter Lag sampt d. "7 puncten Kongl Maij:ts Placat om Sabbats "brått afstraffas och corrigeras. Så vill och 3:o "denne Kongl. Rått anbefalla Häradshöfdingar-"ne, dett dhe, för än Tingen publiceras, för-"mahna Ländsmennerne och andra vederböhran-"de att antasta sådane, som otucht och andre "Laster bedrifva, icke tillåtandes att dhe genom "hvariehanda undflycht straffet undvijka måge, "uthan behörigen blifva anklagade och lagför-"de. 4:o och sidst i lijka måtto Heradshöfdin-"garne varda beordrade, att forderligast och "uthan Kyrckiones besvår befordra Sackernes "vederböhrliga afhielpande, och dess uthstående "skulder, med mehra, som Kyrkian angår. Ac-"tum Åbo ut supra."

"Efter dhen Kongl. Hofrättens befallning
"Loc. Not.
"Joh. Godhe
"Handlings skrifvare.

"Denne Copie vara lijka lydande medh origi-"nalet, som förvaras här i Consistorio, vitten 'Johannes Gezelius, Ep. Ab.

na fattade beslut, ej fullständigt äro bibehållna.*)

Gezelius visiterade sitt vidsträckta Stifts Församlingar oftare än någon af hans både företrädare och efterträdare, sex, sju, till och med, i några trakter, åtta särskilda gånger**),

*) J:f H:r Professor Hällströms nyligen ifrån trycket utkomna *Utdrag ur Dom-Kapitlets i Åbo Circulär-Bref.*

**) J:fr Radloffs *Beskrifning öfver Åland*, s. 173. I ett, några månader efter Gezelii flyttning till Åbo, d. 29 Sept. 1665, till Pastorerna i de närmast kring Åbo belägna Församlingarna utfärdadt Circulärbref skrifver han: "Visitationes "vara högnödiga, hafver man väl af VV. Re-"verentiarum och andras querelers förnummit. "Men att man icke förr, mädan dagarne voro "längre, och vägarna beqvämligare, hafver kun-"nat komma dhertill, åhro orsakerne månge, "och emedan man nu, genom Guds tilhielp, "tänkt en lijten Circulum sig företaga, begäres "fördenskull af VV. Reverentiis vänligen, att "VV. Reverentiæ på 1. 2. eller 3. Sön- eller "Helgedagen (som dhetta kan ankomma) aff "prädikostolen affkunna för sina k. åhörare, att "dhe på be:te dag, som Visitatio angåår, komma "både tijdeligen och flitteligen tillstädes; icke "allenast dhe Gamble uthan ock dhe unge, att "man må förnimma dheras framsteg uthi dheras "Christendomsstycken, och hvadh mera som till "Visitationen hörer, som medhföljande upsat "uthvijsar. Skulle någon, dhett man doch icke "förmodar, uthan orsak försumma och förachta "Visitationen, den skall vara förtänkt att un-"dergåå dhet som H:s Excell. GeneralGouverneu-"ren för dhe genstretige determinerar. — "Dhem af Adel, som icke åhro tillstädes eller boo

och höll dessutom åtskilliga Synodalmöten dels i Åbo, dels i Vasa och Uleåborg*).

"i en annan försambling, och lijkväl hafva något "att säga i den församblingen, dher Visitatio "skeer, kan af RR:dis Dnn. Pastoribus genom "bref förkunnas om Visitations terminen, och "dher dhe någon fullmechtig i sitt ställe sättia "villia". — Emot några missgynnares förtal och klogomål i afseende å hans visitationsresor försvarade han sig i skrifvelse till Grefve Brahe af den 26 Nov. 1670, försäkrande, att han så i sitt embete sig ställer, att ingen med skäl honom deruti skall beskylla, eller Cancelleren hafva orsak att ångra, det han honom till denna orten nådgunstigast befordrat. Vid sina Visitationer hade han undvikit, att förorsaka någon stor omkostnad, såsom han nu sist i Österbotten (der han året tillförene tvenne synodos nämligen i Vasa och Ulå intimerat hade) examinerat om dagen och rest om nätterna, såsom han i samma bref säger, samt ätit en måltid i hvar Prestegård, varit allenast två dagar i Vasa och i Ulå två dagar, der han, förutan Synodi besvär, hade examinerat Scholan och åtta omliggande Socknars casus och besvär. Till mig har ingen skrifvit, säger han, och afbidit Visitationerna, hvarföre det smärtade honom, att för allt sitt besvär, hvarvid hälsan ofta pericliterade, han af missgynnare skulle så illa angifvas (Orig. bland Braheska M:ssa på Rydboholm).

*) Det första Synodalmötet i Åbo höll han d. 6. och 7. Sept. 1665: det 2:dra och 3:dje vid Henriksmässomarknaden åren 1667 och 1669. År 1670 hölls Synodalmöte för Södra Österbottens Presterskap i Vasa d. 4. Febr., och för Norra Österbottens Presterskap i Uleåborg d. 15. Febr. Dernäst höllos Synodalmöten i Åbo vid Som-

Men att alla bemödanden för den religiösa culturens upphjelpande, samt befordrande af lärdom och kunskaper inom Preståndet skulle blifva till en stor del fruktlösa, om ej landets Scholor svarade mot sin bestämmelse, insåg Gezelius ljusligt. Dessa blefvo således och fortforo att vara ett hufvudföremål för hans uppmärksamhet: och han ökade såsom Biskop härstädes de stora förtjenster han redan förut förvårfvat sig om Fäderneslandets undervisningsverk i allmänhet. Scholverket i Åbo Stift var till sin yttre inrättning hufvudsakligen, redan under Carl XI:s regering, ungefär i samma skick som ännu i denna dag,

marmarknaden 1672; och vid Henriksmåssomarknaden 1674: i Vasa d. 9. och i Uleåborg d. 19. Jan. 1680 (Dessa Data kunna tjena såsom supplementer till Mennanders *Oratio de Synodis et speciatim Dioecesanis Aboënsibus*, s. 51 f.): Han hade sjelf till alla dessa Synodalmöten författat de Disputationer, som ventilerades. Vid de begge sista Synodalmöten, som under hans lefnad höllos vid Henriksmåssomarknaderna åren 1688 och 1690 var han sjelf ej närvarande. — Synodalmötena höllos redan på denna tid i samma form, som ännu är bibehållen. De varade i Åbo vanligen trenne dagar. Alla dessa dagar hölls i Domkyrkan, ifrån kl. 6 till 8, så väl Finsk som Svensk Gudstjenst med Predikan. Derefter började DisputationsActen, som de begge första dagarna varade från kl. 8 till 12, samt eftermiddagarna fortsattes, sedan förut kl. 2 Latinska Tal blifvit hållna. Den tredje dagen användes förnämligast till att undersöka förefallande casus, som af Presterskapet anmältes till afgörande.

med undantag af de förändringar, hvilka sjelfva lärormethoden undergått. Redan då klagades, både att Lärarnes antal var för ringa, samt att deras löner voro otillräckliga, o. s. v.*). Gezelius gjorde derföre flera försök att hos Regeringen utverka understöd för Läroverken. Vid Riksdagen år 1672 väckte han, ehuru utan framgång, fråga om förökande af Lärarnes antal vid Stiftets större scholor, och några år derefter förnyade han sin underdåniga hemställan om nödvändigheten af Scholornas utvidgande, hvilket äfven denna gång uppskjöts till lägligare tid, då om Undervisningsverket allmän Författning skulle kunna vidtagas. Emellertid blef dock år 1682, genom Gezelii bedrifvande, en ny Lärare vid Åbo Schola med titel af Lector, förordnad**). Sist nämnda

---

*) Någon tid efter sin flyttning till Åbo skref Gezelius till dåvarande GeneralGouverneuren i Finland Baron Herman Fleming: "Medh Scholarne hafver iagh än efter önskan intet kunnat "komma till rätta: en deel af dhe gambla Scholebetjente åhro befordrade till andra lägenheter, "men alla hafver man icke kunnat dher ifrån "hielpa. — — Scholebyggningarna hållas alle"städes illa i landet: Städerna åhro tröga dhem "till att byggia och hålla vid macht. Här i "Åbo åhr något af Sochnemedlen församblat "till Scholans reparation, men dhet förslåår intet "till dhet som behöfves. Biskopsgården står här "ganska snöpelig", o. s. v. (Conceptet ibland Gezel:a Mss:a).

**) Se *Afhandl. om Presterl. Tjenstgörn. och Aflön.* I. Del. s. 404 f. not, s. 58 ff. III. Del. s. 562. I en underdånig inlaga af år 1689 anhöll Ge-

zelius ytterligare: "I. om lööhn för en Collega "ännu i TrivialScholarne. II. Efter intet Gymnasium är i Stiftet, att Hans Kongl. Maj:t allranådigst täcktes till hvar TrivialSchola förordna een Lectorem eller och, som i Åbo Schola är een Lector för, H:s Kongl. Maj:t i nåder "behagade en der till förordna, och dhe ifrån "andre Scholar kommande Scholæpiltar förpliktas att göra sig färdige i dhe stycken, som af "dhe 2 Lectoribus proponeras, för än dhe admitteras till Societatem Academicam, så kunde dhe så mycket större frucht göra vid Academien. III. Uthi underdånigheet, hafver iag "och supplicerat för Schola i Tavasthuus, dher "3 Docentes äro, hafva allenast en ringa sochnegång, till lööhn; och behöfdes der i synnerheet en TrivialSchola, efter den lilla Staden "ligger mitt i Tavastland, men alle dhe andre "Scholar i hela Stiftet vid Siökanten".

För sist nämnda Schola utfärdade Gezelius år 1670 följande föreskrifter rörande Undervisningen: "Dn. Rector (som eliest hafver *curam totius Societatis*, och måste therföre svara, Dnn. Collegæ " varda honom på Embetes vägnar lydno bevisandes) hafver dessa *exercitia* at drifva: *Prosodiam*, *Rhetoricam*, *Logicam*, *Grammaticam* "*Græcam*, *Epitomen Locorum Theolog.*, *item Colloq. Helvici*, *Sulpitium*, *Capita Christianæ Religionis Græca*, *Carmina Catonis*, *Fabulas Aesopi*. "— Collega *Primus*: *Etymologiam*, *Syntaxin*, "*Arithmeticam*, *facillimas Fabulas et Colloquia*. *Item* "måste han exercera *Cantum figurativum*. — "*Collega Secundus*: lärer poikarne läsa ABCbooken "Svänska, Catechismum, Psalmbooken, etc. "Donatum, *Etymologicam quoad regulas generales*, "*ABCdarium Latinum*, exercerar Disciplarna "*in Cantu Chorali*. Och måste *Superiores Di-*

för Gezelii oafbrutna, närmare uppmärksamhet*). Men isynnerhet gjorde sig Gezelius

"*scipuli* hielpa till at läsa för desse, som läsa "Swänska, isynnerheet Janitor. — Hvar Præ"ceptor begyner aff dhe ringare lectioner, och "går sådan så vidt, som Disciplarnes Capacitet "kan medgifva. Alla præcepta måste myc"kit väll inculceras, och medh åthskil"lige exempel lijka som intryckias "för än dhe läsas uthan till. Medh *ex*"*ceptionibus* måste Discipuli intet straxt "onereras, uthan småningom och aff "den occasion, när något *in textu* före"kommer, som intet quadrerar *in Regu*"*lam*. — *Feriæ* efterlåtas skäligen och icke för"långa. Och förhindras så mycket möijeligit "är, att inga andra gåå och siunga, uthan "Dieknar allena. Actum Tavasteborgh den 5. "Jan. 1670.

"Johannes Gezelius"

*) Att han öfvervarit de vanliga offentliga Examina i denna Läroanstalt samt äfven för öfrigt tagit sig del af Scholdisciplinens vidmagthållande och befordrande, visa DomCapitlets Protokoller. Under d. 22. Maj 1674 finnes i nämnde Protokoller följande anteckning, som kan tjena till någon upplysning om Scholans tillstånd på denna tid: "Rector Scholæ begiärte, att Rev. "Dn. Episc. skulle tiltala dhe gåssar, som län"ge schola frequentera för des försvar, och alsin"tet sig förkåfra, så och tillhålla dhem, 1. att "ställa sig väll och höra predikan, 2. icke "skynda sig til Academien, 3. icke antaga sig "tjenster förr än dhe taga testimonium, 4. at "öfva sig i Svenskan, 5. afståå medh drickan"de, 6. hålla sig stilla, då Collegæ äro inne och "Rectores uthe". — Af hvad anledning Bisko-

på det högsta förtjent af landets Scholor genom de läroböcker i åtskilliga kunskapsarter, hvilka han ifrån sitt i Åbo inrättade Tryckeri på egen bekostnad utgaf. Genom denna sin verksamhet i utarbetande och utspridande af handböcker och hjelpredor för Scholungdomen gjorde han epoch i vår Pedagogiks historie och beredde ett alldeles nytt tidehvarf för Landets Läroverk.

För att förbättra sjelfva undervisningen utgaf Gezelius år 1683 för Åbo Stifts så väl SockneScholor som Städernas Pedagogier och TrivialScholorna en så kallad *Methodus*

---

pen år 1688 (Consist. Acad. Prot. d. 6. Jul. mom. 10) af Philosophiska Faculteten begärde Attest, "huru många Novitii i desse åhr "åre komne ifrån Wijborg, och om de uti stu-"dierne kunna confereras med dem, som komma "ifrån Åbo Schola", hvilken Attest honom äfven beviljades, är i Handlingarna ej upplyst. Den så kallade Attesten innehöll, att de nästförflutna åren få ankommit ifrån Viborgs Gymnasium till Akademien i Åbo, och att en del af dessa Gymnasister varit i sina studier så svaga, att de ej, utan att ställa giltiga cautionister om sin förkofring i studier, kunnat admitteras under deposition, då deremot ifrån KathedralScholan i Åbo många Djeknar ankommit, som man med hugnad kunnat skatta skickliga till Studia Academica. — Huru mycket Åbo Schola äfven på denna tid besöktes, torde man kunna sluta deraf, att Djeknarnas antal, något senare, eller år 1696, uppgifves hafva stigit ända till 300 (Se *Aboa Vetus et Nova*, s. 87). Efter en annan år 1708 uppsatt förteckning geck deras antal detta år till 292.

*Informandi**), hvilken, uppsatt efter de föreskrifter, som han förut styckevis hade meddelat Lärarne, af honom vid Riksdagen år 1682 hade blifvit Preståndets granskning underställd och dervid befunnits vara tjenlig för de lägre Undervisningsverken, men i den delen, som rörde Gymnasierna, bristfällig och ofullkomlig**), hvarföre sist nämnda Afdelning sedermera ej eller af trycket utgafs. — Ett Utdrag af denna *Methodus informandi* i afseende å det som rör TrivialScholorna***) torde här med så mycket mera skäl kunna få sin plats, som den i fråga varande afdelningen deraf är sällsynt samt innehåller hvarjehanda upplysningar om lärosättet och lectionerna. — Lårotimmarna voro, såsom jemväl redan KyrkoOrdningen af år 1571 föreskref, från kl. 6 till 8 och ifrån kl. 9 till 10 f. m. samt ifrån kl. 12 till 5 e. m. Ifrån kl. 12 till 1 anställdes sångöfningar. — I *Classis Alphabetica* och *Donatistica* skulle läsas ABCboken, Katechesen, Psalm- och EuangeliiBoken, Davids Psaltare. De som ville lära Latin, skulle dessutom läsa Latinska Declinatio-

---

*) "Den mig befaltes i Consistorio Comitiali a:o 1682 att författa", säger Gezelius i en anteckning derom.

**) J:fr *Handlingar om Riksdagen* 1682, ss 20, 53, 126, Fants *Föreläsningar öfver Svenska Historien*, 4:*de St.* s. 212 f. *Afhandl. om Presterl. Tjenstgörn. och Aflön. I. Del.* s. 397 f. not.

***) Angående det som rör SockneScholorna se ofvanföre sid. 41.

nerna och Conjugationerna, de allmännaste reglorna i Etymologien, Latinska Katechesen, *Sententiæ Aureæ* och de första Kapitlen af *Orbis Pictus* (den beryktade pedagogiska Reformatoren Comenii allmänt bekanta, oräkneliga gånger upplagda arbete, syftande på förening af språk- och sakkunskapers meddelande). — I *Classis Apologistica* skulle läras, jemte innanläsning i bok, Arithmetik samt Landmäteri, hvaruti om somrarna praktiska öfningar borde anstållas. Derjemte skulle disciplarne öfva sig i praktiska böcker, såsom Hunnii *Epitome credendorum*, Gerhardi och Geijeri på Svenska öfversatta Skrifter, Psaltaren, m. m. De elever i Scholans högre klasser, som med undervisning flitigt biträdde de lägre klassernas elever, borde ur Scholans Fiscus bekomma någon belöning*). Öfver tvenne år borde ej någon elev i denna klass qvarstadna, utan efter denna tids förlopp välja ett visst *vitæ genus.* — I *Classis Etymologica* skulle läsas Etymologien samt de allmännare reglorna af Syntaxis, hvilkas tillämpning här borde inhämtas af *Euangelia Dominicalia* och *Orbis Pictus.* Vid texternas förklaring borde stamorden med deras *composita* uppgifvas efter den method, som i Gezelii *Sylloge vocum Latinarum* var anvisad.

*) Äfven enligt KyrkoOrdningen af år 1571 var det Läraren i lägsta Klassen tillåtet, att till sitt biträde begagna de högre Classernas elever, hvilke derföre kallades *Instructores* eller *Informatores.*

— I *Classis Syntactica et Prosodica* skulle, såsom sjelfva benämningen tillkännagifver, läsas Syntaxis och Prosodi: Orbis pictus skulle repeteras. Dessutom skulle fortfaras med de af Helvig*) samlade och utgifna Colloquier, isynnerhet dem hvilka voro författade af Erasmus. Sedan dessa lärostycken voro vål inpräglade, skulle, liksom för recreations skuld, läsas Grekiska Declinationerna och Conjugationerna samt *Capita Christianæ Religionis* tillämpade till reglorna. Apologisten skulle lära Arithmetik. — I den Rhetoriska och Logiska Klassens nedra afdelning (*Circulus inferior*) skulle läsas Rhetorik, Epistolik, Grekisk Grammatik, Ciceros utvalda Bref, Terentius, Cornelius Nepos, Grekiska Nya Testamentet och *Loci communes Theologici.* I öfra afdelningen af samma Klass skulle dessutom läsas Sulpitius Severus samt Ciceros utvalda Tal. Lärare i denna Klass voro Rector och ConRector. — Den förre borde i allmänhet se till, att Lärarnes sätt att undervisa vore fogligt samt lämpadt efter ungdomens fattningsgåfva: att Elevernas minne öfvades, men ej öfverlastades: att de ej för hastigt uppflyttades till högre Klasser: att ynglingar med tröga natursgåfvor råddes välja annat yrke: att samma lärömethod inom Scholan bibehölls o. s. v. — Private Informatorer borde följa samma method, som vid de publika Scholorna var föreskrifven. — Djeknepenningar skul-

---

*) En förtjent Tysk Pedagog, död 1617.

le få insamlas i fyra veckors tid kring Michaëlis, och lika lång tid kring Julhelgen. Påsk- och PingstFerierna skulle vara korta; men sommarferierna skulle räcka fyra veckor. Under dessa Ferier borde Eleverne repetera hvad de förut läst, eller föra med sig någon nöjsam läsning, såsom Erasmus *de civilitate morum*, *Bellum Grammaticale*, Aesopi Fabler på Grekiska och Latin, Ciceros *Paradoxa*, Seidelii *Portula*, o. s. v.

Af denna *Methodus Informandi* finnes således, att Gezelius, enligt med de pedagogiska åsigter, som ända från Luthers och Melanchthons tid i alla länder, der Reformationen antogs, hade varit rådande, förnämligast sökte utbreda sådana kunskaper, som ansågos svara mot Kyrkans behof. Isynnerhet befordrades färdighet i Latinska språket jemte Rhetorik och Dialektik, så vida de voro oumbärliga för tidehvarfvets Theologiska Polemik. De i Scholorna införda Latinska Författarne lästes således mindre för sin egen skuld, eller för smakens utbildande och förädlande, tankegåfvans ansträngning och skärpande, än för inhämtande af ord och phraser: och undervisningen i Grekiska språket sträckte sig sällan till, aldrig utöfver Nya Testamentet, som äfven i Tyskland, och ända till medlet af sist förflutna århundrade, utgjorde den vanliga läseboken vid detta språks lärande. Historie, Geographi och Mathematik försummades alldeles. Bland de läroböcker den med Gezelius samtida, förtjente Tyske Peda-

gogen Johan Amos Comenius, i afsigt att vid undervisningen införa Realia, hade författat och utgifvit, vann blott hans, äfven i Gezelii *Methodus Informandi* upptagne, Orbis Pictus allmännare insteg. För öfrigt voro de läseböcker för Latinska språkets lärande, hvilka Gezelius föreskref, till en stor del de samme, som redan enligt Svenska KyrkoOrdningen af år 1571 borde begagnas i Scholorna*).

*) Men icke ens de gamla Latinska författares arbeten, hvilka genom Scholordningarna voro föreskrefna, lästes allmänt, utan blott ett och annat af dem. Enligt ett på Latin uppsatt Protokoll öfver en Examen, som d. 1. och 2. Juni 1665 i närvaro af Stadens Magistrat hölls i NyKarleby Schola (sedan, till följe af en Kongl. Resolution af år 1683, flyttad till Vasa examinerade Rector M. Johan Carlander i Luthers Mindre Katechés: Haffenreffers *Loci Theologici* (hvilke såsom Lärobok begagnades ända till dess att Benzelii Theologi genom en Kongl. Förordning af år 1734 vid Läroverkena infördes): Dieterici Logik: *Præcepta Oratoriæ*, hvarjemte prof uppvisades af de "Declamationer", hvilka eleverne hade öfvat sig att författa och uppläsa: Prosodi, jemte hvilken öfningar att skrifva vers hade blifvit anställda: Computus Ecclesiasticus: Ciceros bref; af hvilka Klassens Nedra Afdelning hade läst den mindre af Sturmius utgifna Samlingen, den öfra hade läst Junii större Samling. ConRector Johan Grandelius examinerade i Rhetorik: Grekiska Conjugationer och Declinationer: Arithmetik, nämligen Quatuor Species i hela Tal och Bråk, samt *Regula Aurea*: Cicero *de Senectute*:

Emellertid har Gezelius i andra afseenden förvärfvat sig de största förtjenster om Finska Scholverket. Genom hans outtröttliga uppmärksamhet för dess angelägenheter väcktes och lifvades hos Lärarena nit och verksamhet i deras kall: genom hans råd samt anvisningar förbättrades sjelfva undervisningsmethoden: och genom det Tryckeri, hvilket han härstädes anlade, afhjelpte han den allmänna bristen på Scholböcker. Att för öfrigt Gezelius, ehuru han, i öfverenstämmelse med allmänt gällande Stadgar, sökte befordra förnämligast blott theologisk lärdoms grundläggande i Scholorna, likväl satte värde äfven på andra

---

Syntaxis. Slutligen aflades Stilprof genom en öfversättning ifrån Svenska på Latin. — Collega Superior Samuel Forsander examinerade i Luthers Mindre Kateches, som Klassens öfra afdelning hade läst på Latin, den nedra på Svenska; i Latinska Grammatiken: Corderi Colloquia samt Vestibulum Latinæ Linguæ. — Collega Inferior Carolus Hordelius examinerade i Etymologien: Luthers Kateches på Svenska: Donatus och ABCböcker på Latin och Svenska: Latinska ord, som eleverne dagligen hade läst utantill. — Apologisten (*Scribarum Præceptor*) Jacobus Jeremiæ examinerade i Luthers Kateches på Svenska samt ABCböckerna: Arithmetik, nämligen hela Tal och Bråk samt *Regula Aurea* och *Dupli*: samt lät eleverna framvisa prof af sin färdighet att skrifva. Således voro Ciceros *Epistolæ Selectæ* samt samma författares bok *de Senectute* de enda gamla Classiska Skrifter, som lästes i denna Schola, då Gezelius emottog Undervisningsverkets styrelse i Stiftet.

slags kunskaper eller insåg deras nytta samt nödvändighet för ungdomens bildning, bevisar hans Encyklopedi, en lärobok af vidsträckt omfång, hvars innehåll nedanföre närmare skall uppgifvas.

Men Gezelius hade såsom Stiftets Biskop ej blott de lägre undervisningsverkens styrelse: han var derjemte i kraft af detta sitt embete Universitetets ProCanceller och ägde således äfven i denna egenskap tillfällen till vidsträckt verksamhet. Ungefär halftredje Decennium hade det i Åbo inrättade Universitetet haft bestånd, då Gezelius tillträdde Biskops- och ProCancellersEmbetet härstädes. Vid sin stiftelse hade detta Universitet, i anseende till Regeringens knappa, af ett långvarigt krig än mera medtagna, tillgånger, blifvit ganska sparsamt doteradt, och saknade således de flesta för ett högre Läroverk oumbärliga inrättningar*).

*) Till upplysande af det Akademiska verkets tillstånd vid den tid, då Gezelius tillträdde ProCancellers embetet, tjena följande:
"Academiens i Åbo underdånige Postulata, som till Hans Kongl. Maj:t — — medh hans Ehrevyrdigheet H:r Biskopen, Acad. ProCancellario uthi största underdånigheet öfversändes" (år 1665).
"I. Såsom Hans Kongl. Maij:t vij åthskilliga re-"sor tillförne underdånigst insinuerat hafva, "huruledes, Gudh bättre, denne Academiens "huus och alla des Auditoria tillijka medh "största deelen af staden blefvo igenom een "häftigh vådheld a:o 1656 den 13. Maij ruine-"rade och i aska lagde; till hvilkas reparation

Ett af de förnämsta yttre hindren för Universitetets uppkomst och förkofran låg derjemte

"vij hafve måst använda icke allenast dhe 200 "D:r S. M:t åhrligen, som till Bibliothekets och "Tryckets Conservation och vidh macht hållan- "de af Kongl. Maj:t allernådigst förundhe och för- "ornadhe åhro, booktryckeriet här vidh Academien "och Bibliotheket till alt som störste skada och af- "saknadt; uthan och så myckit af våra egna "ringa medel tagit och så des föruthan een "stoor Summa penningar till låns, hvilka nu "dageligen af oss fordras medh interesse, och "kunna af oss för vår fattigdom skull icke be- "talas; altså till Hans Kongl. Maij:t nödgas vij " ännu uthi största underdånigheet bönfalla, att "H:s Kongl. Maij:t vårdigas för Guds skull "denne vår olägenheet med Kongl. nåder anse, "och allernådigast bevilia och förordna några "medel till be:te Academiens reparation, hvar "medh icke allenast dett som ännu återstår och "obygt är. kunde fulbordas, utan och så der "til lånte och uptagne penningar betalas, sampt "Academiens tryck förbättras och förmeras."

2. "Ähre vij och der hoos underdånigst bediande, "att der möijeligit vore något augment till Bi- "bliotheket obtinera, Hans Kongl. Maij:t Aca- "demien jämvål ther medh aller nådigst bene- "ficera ville".

3. "Och såsom denne Academiens Tryck åhr öf- "vermåttan svagt och ringa, så att Professores, "som gärna och medh stoor flijt ville elaborera "och af trycket publicera vackra och berömliga "Tractather och böcker, ther igenom blifva "myckit förhindrade och tillbaka satte: Hans "Kongl. Maij:t vij fördenskull i största under- "dånigheet bedie, att Hans Kongl. Maij:t nådi- "gast ville till detta Tryckeriets Supplement "förunna dhe skrifter, som af Dorpts tryckeri

uti det osäkra och intrasslade aflöningsättet, hvars stora brister härrörde ej blott af landets

”förnimmes ännu i gått behåll och förvaradhe ”vara. Vij skole sampteligen så myckit större ”flijt på nyttiga Tractaters publicerande hvar ”för sigh anläggia, såsom detta till dhen stu-”derande ungdomens opbyggelse synes förnäm-”bligast lända.”

4. ”Vij bidie och underdånigast att emedan exer-”citierne vidh Academien dageligen meer och ”meer tilltaga, att een stoor deel af våre labo-”ribus, dem vij giärna ville låta komma i ”dagsliuset, ther igenom studza måste, att pap-”pijret uppå denne orten åhr mächta dyrt; ”hvarföre ville H:s Kongl. Maij:t — — aller-”nådigast oss förunna frijheet för tullen uppå ”några hundrade rijs papijr, eller så myckit ”som oss till våra lucubrationum publicerande ”af nöden vara kan”

5:te, 6:te 7:de och 8:de Momenterna innehålla underdåniga andraganden, att Kongl. Maj:t allernådigst ville förhjelpa Professorerna till deras lönerestantier: återgifva Academien de 697 Tunnor Spanmål, hvilka Dr. Christina år 1651 af Kyrkohärbergena i Åbo Stift till Academien hade donerat, men som år 1653 hade blifvit Akademien afhända och fråntagna: ytterligare att Sagu och Nådendals Annexor måtte åter tillfalla Theologiska Faculteten.

9. “Hans Kongl. Maij:t åhre vij och i diupaste “underdånigheet bediande, dett Hans Kongl. “Maij:t af Konglig nådhe och ynnest till vårt “tillstånds och villkors förbättringh allernådigast “tächtes också oss förunna privilegium på käl-“lare och att vij der till på een påst uthländske “dricker Tollen och Licentefrijheet åttniuta “kundhe, der igenom vij kundhe försedde blif-“va medh några medhel till understödh uthi “våra nödhtorfter och uppehälle; hvar uthinnan

allmänna fattigdom och oordningarna i den inre civila styrelsen, utan derjemte äfven sär-

"vij så myckit såkrare Hans Kongl. Maij:ts "nådigste bönhörelse underdånigst förmodhe, "emedhan H:s Kongl. Maij:ts Her Fader Hög-"lofligast i åminnelse Konung Carl Gustaf åhr "1660 uthi Jotheborgh hafver vår uthskickadhe "då, M. Abrahamo Thauvonio S. S. Theologiæ "Professori, allernådigst medh några ordh märc-"kia låthit, Dhes Kongl. benägenheet och be-"hagh till samma vårt Postulatum. Vij uthlåf-"ve att der igenom ingen abus eller misbruk "hvarken hoos een eller annan skall sigh inrijta "eller spörias, uthan vij så myckit bättre för-"sorgdhe medh näringsmedhel kundhe mera "obehindradhe, desto flijtigare dhen studerandhe "ungdomen uthi lofflighe och nyttighe studier "publice så väll som privatim till fäderneslandsens "tienster qualificera och öfva, dhet vij och efter vår "yttersta förmågo altidh giöra skole".

10. "Hans Kongl. Maij:t kunne vij och icke un-"derlåtha underdånigst att föredraga, att här "när staden finnes ett hemmandh Paskunda "benämndt, hvilket i så många åhr öde allaredo "legat hafver, att dhet åhr alt skoggångit, och "ingen af dhem, som nu lefva, mins dher varit "någon åboo. Och emedan vij åhrligen måste "see och förnimma, att fisci medhel, denne Aca-"demien vidh des begynnelse tillslagne, meera "icke förslåå vila, till the uthgifter, som dher "af borde åhrläggias, deels dherföre att nu fleere "Auditoria åhre uprättadhe, än dhe i begynnel-"sen voro, hvilka der af böra vijdh macht hål-"las, deels och att emedhan Academien uthi ett "och annat, genom Guds nådhe åhrligen för-"kåfras och tilltager, yppas och flere publique "tarfver, som fisci medhel sökia, än nu varan-"dhe fisci intrader kunna tåhla och tillräckia,

skildt af det vid Universitetet införda sättet att bestrida uppbörden och förvaltа inkomster.

"Hans Kongl. Maij:t bedie vij för dhen skull "underdånigast, att Hans Kongl. Maij:t af nå-"digt anseendhe till dhenne Academiens förkof-"ringh och framsteeg täcktes allernådigst be:te "Paskunda hemman till Acad. fiscum donera "och gifva, emedhan dhet, såsom dher medh "nu åhr beskaffat, Hans Kongl. Maij:t och "Svåriges Crono åhr till ingen nytta eller gagn. "Ock ehuru våll dhet för tijden aldeles ödhe "och skogongit ligger, förmode vij lijkvåll "dher af medh tijden genom flijtigt bruk och "arbete några medhel falla kunna." (J:fr Porthan, *Hist. Bibl.* s. 46). "Hår uppå Hans "Kongl. Maij:ts nådighe svar och Resolutioner "vij uthi diupaste underdånigheet förvånthe" ——.
Till följe af denna underdåniga Böneskrift, som bevitnar Consistorii omtanka att, på hvarjehanda sätt, förbättra Fisci inkomster, resolverade Kongl. Maj:t allernådigst, att för Akademiska Tryckeriet skulle få tullfritt införas 100 Ris Tryckpapper samt att Nådendal och Sagu skulle komma under Akademien igen, så snart de Pastorer, som dem nu innehade, genom döden afginge eller till andra tjenster blefve befordrade (J:fr Herr Professor Pippings *Diss. de Bibliothecariis Acad. Aboëns. IX. ss.* 96, 100 samt *Afhandling om Presterliga Tjenstgörn. och Aflön.* II. s. 147 f.). Akademiens tillgånger fortforo emellertid för öfrigt att vara lika så knappa som förut. Huru Consistorii underdåniga anhållan om privilegium för en Källares anläggande (ett förslag till Akademiens inkomsters förbättrande, som numera förefaller ganska sällsamt och besynnerligt), på högre ort må hafva blifvit ansedt, är mig ej bekant. — Sedermera anhöll Consistorium i skrifvelse till Cancelleren

na. Sållan inflöto de till Professorernas aflöning anslagna hemmansräntorna i behörig ordning, dels i anseende till de Universitetet underlagda hemmansåboernas fattigdom, dels i anseende till localstyrelsens både egennytta och afvoghet emot det nya läroverket, dels i anseende till den stora försumlighet och oredlighet Universitetets Råntmåstare eller Uppbördsman, den så kallade Quæstor, oftast tillät sig, och som svårligen kunde förekommas, då han ej genom författningarna var ställd under behörig tillsyn eller bestämdt bunden till noggrann årlig redogörelse*)

af d. 15. Maj och d. 7. Juli 1669 om Kongligt Privilegium, att i Hallis fors få anlägga en husbehofs qvarn å ett vackert ställe, som Consistorium hade utsett: "i anseende till", som orden lyda "den "nödh och trångmål vij åhrligen lijda måste, i "det vij til huusbehof och nödtorfter icke få "mala, alldenstund borgare och köpmän, som "stoor handel drifva, låta mala hundrade tals "tunnor mjöl, sigh fuller till profijt, men oss "och andra til skada och afsaknadh".

*) Universitetets förste Quæstor var Petter Gjers. Såsom Emeritus feck han på sin ålderdom till Vicarie sin son, af samma namn. Denne Petter Gjers den yngre hade redan år 1675 under fadrens lifstid utverkat sig Cancellerens survivancefullmagt på tjensten, då den genom fadrens frånfälle skulle blifva ledig. Fullmagten, som först d. 12. Sept. 1677 uppvisades i Consistorium Acad., kom honom dock ej till godo, emedan han år 1684, då fadren ännu lefde, i anseende till sin stora oordentlighet afsattes ifrån Vicariatet, och samma år äfven

Att afhjelpa dessa oordningar i Universitetets uppbördsverk, var ett af de första föremålen, hvarvid Gezelius såsom ProCanceller fästade sin uppmärksamhet. Men alla hans oafbrutet fortsatta bemödanden, hans i Consistorium Academicum ofta upprepade erinringar om nödvändigheten af en strängare tillsyn öfver Quæstor, äfvensom hans skarpa förmaningar till denna Tjensteman förblefvo fruktlösa, emedan granskningen af Quæstors räkenskaper och redogörelse ej tillhörde Consistorium, som dock äfven borde få del deraf, utan förnämligast KammarCollegium i Stockholm, som underlät, att med behörig uppmärksamhet behandla dessa Universitetets ekonomiska ärender.

Om det betryckta tillstånd, hvari Akademiens Embetsmän i afseende å sin utkomst befunno sig, samt Biskop Gezelii outtröttliga nit att rätta de i Akademiens uppbörds- och räkenskapsärender rådande oordningarna, hvilka, som man lätt kan förmoda, på det Akademiska samhället i allmänhet hade ett högst skadligt inflytande, förekomma i Consistorii Academici Acter mångfaldiga bevis. Ett och annat utdrag ur Protokollerna torde få

dog. Till hans efterträdare utnämndes Michel Jesenhausen, som dock efter trenne års oordentlig förvaltning först blef suspenderad och år 1688 afsatt. I hans ställe utnämndes Gudmund Hóók, som i opålitlighet och försumlighet liknade sina företrädare. J:fr **Bilmarks** *Historia Academiæ Aboënsis*, s. 66.

anföras såsom prof på den förvirring, som i detta afseende var rådande. Under den 21. Juni år 1669 förekommer följande: "Dn. "ProCancellarius taalte om at med Acad. Räck-"ningar skulle blifva klart engång, och för-"undrade sig storligen, at med aflöhningar går "så lamt till, förmante sedhan Quæstorem at "han skaffar richtigheet och gör sitt embete. "Begärte och Dn. ProCancellarius detta note-"ras, at han hafver talt och drifvit derpå, at "det skulle engong blifva nogen richtigheet. "Medhan och om räntorne och fördeelningen "discurrerades, sadhe Dn. ProCancellarius sig "hafva visst beskedh, at Fougden tager muu-"tor och låter rästen stå inne hoos Bönderna. — — — "Taalte Dn. ProCancellarius, at "Professores få den ene mehr än den andre, "och derutaf kommer orichtighet och oenigheet: "och förmante at Inspectores Aerarii göra sitt "embete, och at delningen går proportionali-"ter. — D. 17. Nov. 1669 proponerade Dn. "ProCancellarius, "huru länge det skall stå, "att medh aflöningarne ingen richtigheet blifver, "hvadh der till orsaken är, sade sig "draga stoor ömka medh stipendiaterne, hvilc-"ka klaga, att dhe aldrig få sitt". — Den 15. Maj 1670 "talte Dn. ProCancellarius om "Academiæ Rächningar, — — — synnerligen "påminte han, att eftersees skall, det åhren "icke blandas, opbäres af det ena och betales "på det andra. Quæstor låfvadhe medh det "första resa öfver och lefverera sina Rächnin-"gar i Cammaren. — D. 16. Apr. 1673

sporde ProCancellerius, "huru dett med afl̈öh-"ningen för Academiske Staten tillgåår — — "—. Sadhe, att Quæstor skall åhrligen fram-"tee en förtekning på bönderna, hvilka skyl-"dige äro till Acad. eller ej, att man viste, "huru myckit hooss bönderna är till rest". — D. 6. Maji 1675 "talte Rector om Quæsto-"re, hvilken står uthi stoor räst och synes "honom intet kunna den betala. — — —. "Resol. Der om skall skrifvas till Cancellari-"um och Cammaren, och i medler tijdh "Quæstor arresteres qvar. ifrån sin reesa; så-"dan skall han tillhållas, att uthgifva 1673 "åhrs Book och 1674 års lefverering, och der "hoos richtigh råstlängd". — D. 22. Aug. 1676 proponerade Dn. ProCancellarius, "at "den tijden nu tilstundar, det han moste att "öfverreesa till Rijksdagen, finner fördenskull "nödigt at communicera nogot medh Senatu, "berättandes sigh vedh sin öfverkompst lära "berätta så för Majestetet som Cancellario alt "hvadh Academien kan angå, sårdeles om "Quæstore, huru orichtigt dät går till medh "Salariis, som af Quæstoris inlefvererade spe-cification pro Anno 1675 år at see". — Slut-ligen uppdrogs af Akademiens Canceller Gref-ve Brahe åt HofrättsAssessorerna Erik Ro-sendal och Daniel Gyldenstolpe, Justitiæ Borgmåstaren Laurentius Brochius och Advo-catFiscalen Ambrosius Nidelberg, att utgöra en så kallad Commission eller Commissorial-Rätt, för att granska Quæstors förhållande samt hans räkenskaper, hvilka ända ifrån A-

kademiens stiftelse ej hade blifvit öfversedda, och dessutom för att undersöka åtskilliga oordningar vid Akademien, hvilka Gezelius hade anmärkt samt hos Cancelleren åtalat. Grefve Brahes bref om denna Commissions formerande var utfärdadt d. 29. Okt. 1676. Consistorium synes emellertid dels hafva ansett sin auctoritet genom denna Commission förnärmad, och isynnerhet funnit betänkligt att låta de tillförordnade Commissarierna få del af Dess Protokoller, dels äfven fruktat för följderna af den förestående granskningen. Dessutom var Professor Petræus, som förnämligast klagat på Quæstor, länge borta på en resa till Sverige: och Quæstor anförde äfven protest emot denna Commission, samt yrkade, att Consistorium vore hans rätta Forum. Commissionens ledamöter voro äfven af sessionerna i Hofrätten länge hindrade att utföra det uppdrag Grefve Brahe anförtrott dem. Först emot slutet af Maj månad 1677 emottog Consistorium ifrån Commissionen en skrifvelse af det innehåll, att Commissionen ej förr än "efter väl öfverståndne Session, d. 18. nästförledne kunnat sammanträda, att den då genom den Kongl. Rätts Post låtit bedja Rector Magnificus, att han täcktes förfoga sig till Assessor Gyldenstolpes hus, der Commissionen hade sammanträdt, men att Rector Magnificus vägrat komma dit: ytterligare, att Consistorium följande dagen skriftligen begärt, att få formlig stämning, samt derjemte förklarat, att misshälligheten med Quæstor vore

bilagd: men att Commissionen ej fann nödigt eller skäligt, att med stämning besvåra de Professorer, som först klagat öfver Quæstor: ytterligare, att Commissionen lemnade förlikningen med Quæstor i sitt värde, men ansåg sig likväl skyldig, att följa Cancellerens ordres, och anhöll derföre, att Professorerne ville utsätta en dag eller timma, då de ville infinna sig i Commissionen, vid hvilket tillfälle äfven Quæstor med sina Räkningar borde vara tillstädes. En sådan Confrontation synes dock åtminstone ej i följe af denna Commissionens skrifvelse hafva för sig gått; ty Commissionen anmodades å nyo genom en i Juni månad utfärdad skrifvelse af Grefve Brahe att träda i verksamhet. Emellertid synes Quæstor genom löfte om större ordentlighet i sin förvaltning hafva tillfredställt vederbörande; ty i skrifvelse till Consistorium af d. 19. Juli samma år frågade Commissionen, om, emedan Quæstor erkänt sin skuld till Akademien samt lofvat iakttaga dess Constitutioner, Professorerne samtligen, samt hvar och en isynnerhet vore så tillfreds med honom, "att dhe nu eller framdeles, för och intill närvarande tijdh öfver "hans persohn och förvaltningh hoos högha "Öfverheeten uthi någon måtto sigh icke be"svära ville", hvarjemte Commissionen i en annan skrifvelse till Consistorium af d. 20. nästföljande Augusti anhöll, att på en eller annan dag få Quæstors i Consistorium sist inlemnade Räkning till påseende, emedan Commissionen dessförutan alldeles intet svar kun-

de communicera med Cancelleren. Att denna Räkning tillfredställt Vederbörande, synes kunna slutas af Cancellerens skrifvelse till Consistorium af d. 15. nästföljande Oktober, hvilken innehåller, att emedan den striddigheten, som varit emellan Akademien och Dess Quæstor, kommit till en god ändskap, så fann Cancelleren ej för öfrigt något af det, som i Commissionen förevarit, som ej genom förlikning skulle kunna biläggas.

Snart visade sig dock, ty värr, åter, huru djupt inrotade de oordningar i Akademiens uppbördsverk voro, hvilka Grefve Brahe genom den af honom tillförordnade Commissionen hade velat afhjelpa, och Biskop Gezelius feck således äfven framdeles många lika obehagliga anledningar till fruktlösa påminnelser och förmaningar i detta afseende som ofta tillförene*).

Dessa förhållanden skadade i flera hänseenden Universitetet, hvars bestämmelse, att i fosterlandet utbreda kunskaper och upplysning, visserligen ej eller befordrades genom den skefva och inskränkta riktningen af hela tidehvarfvets cultur, hvilken äfven här utkräfde sin rätt. Den fortfarande striden emellan de Katholska och Protestantiska Theologerna föranledde oupphörligt till frågor och bestämningar, hvilka alldeles icke, eller åtminstone blott genom långa slutledningar, ur Bibeln

*) J:fr. H:r Professoren D:r A. J. Lagi *Oratio, qua Alexandri Primi in Camenas Aboënses beneficia pie celebravit*, Not. sid. 100 f.

kunde afgöras, och som ovilkorligen fordrade dialektisk klyftighet och färdighet. Och emedan Orthodoxiens försvar ansågs vara det vigtigaste, hvarpå mensklig vishet kunde användas, så fingo alla studier en skef och ensidig riktning åt detta håll, samt skattades blott i den mån de ansågos vara dertill användbara. Emedan dessutom Theologiens dogmatiska formler en gång för alla voro uttryckta på Latin och alla disputer om dem fördes på samma språk, så föraktades modersmålet, såsom otjenligt för allt slags vetenskapligt meddelande.

Efter lika så inskränkta åsigter, som vid de Gamla Språkens lärande rådde i Scholorna, studerades äfven vid Universitetet dessa språk och deras Litteratur. Den förste Eloquentiæ Professoren vid Åbo Universitet Johannes Elai Terserus, den yngre, hade dessutom ej varit ordentlig hvarken i sin sysslas skötande eller sitt öfriga uppförande: och hans begge närmaste efterträdare Samuel Hartman samt den såsom Theolog sedermera så beryktade Svenonius hade ingendera, som Biskop Terserus med skål synes hafva dömt, "helt och hållit med beröm tracterat "Eloquentiae studium, hvilket varit ett stort "hinder för Academiens i Åbo upkomst"*). Huru skråaktigt vetenskaperna i allmänhet ansågos, och huru likgiltigt de philologiska studierna behandlades, visar ibland annat äfven

*) Se Hr ErkeBisk. D:r Tengströms *Minne öfver Joannes Elai Terserus, Biskop i Linköping*, sid. 1;0 not. och sid. 47 not.

ett beslut, som Consistorium Academicum härstädes år 1645 fattade, att Professorerne i Språken och Vältaligheten skulle, emedan dem annars saknades ämnen för Disputationer, hafva rättighet och tillstånd att utbreda sig till alla delar af Philosophien, och derur välja ämnen till afhandlande: ett beslut, förmodligen härrörande deraf, att de, som sysselsatte sig med den Gamla Litteraturen, i detta tidehvarf nedsatte och förklenade genom benämningen *Verbales*, medelst deltagande i tidehvarfvets theologiska och dialektiska fejder, sökte berättiga äfven sig att få räknas ibland egentliga vetenskapsidkare. De Studerande blygdes, såsom den berömde Boecler i detta tidehvarf klagade, att sysselsätta sig med Cicero, Cæsar, Livius, "hvilke ansågos höra "blott till Scholorna: man skyndade till hö-"gre vetenskaper, som man ej ens förstod"*).

---

*) J:fr Eichhorns *Geschichte der Litteratur von ihrem Anfang bis auf die neuesten Zeiten*, 3:ter *Band*, 1:ste *Abth.* s. 323 f. Mindre oväntadt måste således det förslag förekomma, som af Svenska Biskoparne år 1620, i ett till K. Gustaf II. Adolf på befallning aflemnadt utlåtande om Scholverkets förbättrande, gjordes, att Professoren i Vältaligheten skulle undervisa de Studerande, att spela Komedier, och anställa Disputationer om all tings grundämne, upphof och förfall, samt att Professoren i Grekiska och Österländska språken skulle disputera om själen. Och då sådana utlåtanden afgåfvos af Kyrkans och Undervisningsverkets föreståndare och styresmän, var det äfven naturligt, "Att Eloquentiæ Studium icke hade sin

Förmodligen till en del af dylika förhållanden föranledd, utverkade sig, år 1684, Blo-

fortgång och var i den acht som sig med rätta borde" (såsom det anmärkes i VisitationsProtokollet vid Upsala Akademi år 1637, i Bergii *Nytt Förråd af äldre och nyare Handlingar rörande Nordiska Historien*, ss. 5 — 29), samt att RiksRådet Baron Johan Skytte, den äldre, fann skäl och anledningar till följande klagan (i ett Programm, dat. Upsala, d. 17 Mars, 1634): *Intelleximus, neglectam oratoriæ facultatis linguæ Latinæ in hanc irrepere Academiam, ita ut ex juventute Academica in hoc studio excellentes pauci reperiantur, qui in Cancellaria, Legationibus, Commissionibus, aliisve locis aut functionibus Latinæ Linguæ peritiam exigentibus, operam necessariam præbere possint*" Ibland orsakerna anföras: *subitus ad alia Philosophica studia transitus, antequam fundamentum (quod tamen ante omnia necesse erat) in Latina lingua jactum sit, et inde, præ intemperantia studiorum Philosophicorum, Oratoriæ fastidium*, — — — *atque adspiratio ad gradum Philosophicum Magisterii* per meri cursus Philosophici (et plerumque theoretici) medium, *unde Latinæ linguæ incuria*. (J:fr Herr CancellieRådet Wallenii *In Lexicon Latinæ linguæ antibarbarum Noltenianum Observationes et Supplementa*, *Spec. I.* sid. 5 f. not). Skytte var en nitisk anhängare af Rami philosophi, som i Sverige redan under K. Johan III:s tid hade vunnit och ända till medlet af 17:de årh. bibehöll flera både betydande och skickliga anhängare. Han förkastade således all Metaphysik, samt var en nitisk befordrare af den classiska Litteraturen, som äfven hans på K. Gustaf II. Adolfs befallning uppsatta Constitutioner för Upsala Akademi utvisa (j:fr den under Ihres

quentiæ Professoren vid Åbo Universitet Daniel Achrelius (som år 1679 efter Martin Miltopæus, den nyssnämnde Svenonii närmaste efterträdare, hade blifvit befordrad till denna Profession) särskildt tillstånd af Akademiens dåvarande Canceller, Grefve B. Oxenstierna, att præsidera för Disputationer äfven i Philosophia Practica, emedan vissa vetenskaper vore med hvarannan så närskylda, att man svårligen kunde utstaka gränsorna dem emellan. Han hade dessutom äfven förut såsom Eloquentiæ Professor "denne tijdh," enligt hans eget uttryck, "som Studium Physicum "myckit har hvijlat vedh denna Academien", hål-

Præsidium utgifna 1:sta Delen af Arrhenii *Hist. Academiæ Upsal.* s. 37). Denne högt uppsatte man, utmärkt ej mindre genom sitt snille och sin lärdom än genom sitt nit och sin verksamhet för den litterära bildningens befordrande, en Mæcenas, i denna ofta missbrukade benämnings ädlaste bemärkelse, förmådde dock ej i sitt fädernesland utrota eller krossa den toma, polemiska Dialektik, som hindrade Litteraturens förkofran. (J:fr Ekermans *Diss. de varia fortuna Philosophiæ Rameæ in Academia Upsaliensi* och *Merita Joh. Skytte, Senioris, Diss:ne Acad. Præs.* Lindblom *exhibita*). I de sedermera af K. Carl X. Gustaf år 1655 utfärdade nya Akademiska Constitutionerna förbjödos äfven uttryckligen alla slags toma scholastiska spetsfundigheters framställning ifrån Kathedrarna, och studium af den classiska Litteraturen recommenderades och föreskrefs såsom en grundval för ungdomens bildning; men huru litet sådana öfverhetliga påbud kunde motverka tidehvarfvets rådande anda, är lätt att finna.

lit föreläsningar i Physiken, i afseende hvarå Philosophiæ Practicæ Professoren Wanochius med all flit sökte att förolämpa honom, såsom Achrelius sjelf år 1682 klagade i bref till Biskop Gezelius, hvilken då bivistade Riksdagen i Stockholm. Achrelius anhöll derjemte, att Gezelius ville hos Cancelleren för honom utverka tillstånd, att "få privatim något communicera "med ungdomen in Historicis och Politicis, "efter sådant väl torde behöfvas, synes och "vara som ett Amen medh Eloquentia": men framför allt, "at samma praxis, som fin-"nes vid Ubsala Academia och andra Univer-"siteter, måtte och här föröfvas *circa Dispu-"tationes Philosophicas*, at man icke måtte "adstringeras till ett, uthan haa sin frijheet at "öfva sigh i åthskillige argumenter, ty Phi-"los. Facultas här i Åbo har i detta måhl giort ett "Statutum, som är heel barnsligit". I ett senare bref åberopar han i samma afseende, "huru Vossius, Heinsius, Boeclerus, Scheffe-"rus och flere hafva icke allenast *exercitia sty-"li*, utan och Ethica, Politica, Historica hand-"lat och låtit publicera". — Huru vanvårdadt Studium af den Grekiska Litteraturen i detta tidehvarf i allmänhet var, är ofvanföre redan anmärkt*): och Åbo Universitets äldsta historie gifver i detta afseende ej anledning, att göra undantag, utan tvertom hade den förtjente dåvarande Matheseos Professoren Johan Flächsenius fullt skäl till sin år 1684 i sit-

*) Se sidd. 12 f., och sid. 64.

tande Consistorium gjorda anmärkning, att "Linguarum Professionen esom oftast lijdit "meen alt ifrån Academiens första inaugura-"tion, den tijden Mag. Andreas Bergius den "possiderade, hvilken sielff ofta måste klaga "öfver des svårigheet, seen intil des Professor "Falander öfvervant det svåraste, och nu me-"dan Professor Fortelius den förvaltat, hvilken ic-"ke sällan hafver bekänt, huru ondt han hafver "haft komma medh den till rätta". Vid Grekiska språkets lärande utgjorde, ända till Universitetets upplösning, under Konung Carl XII:s krig, år 1713, Nya Testamentet vanligen den Text, som förklarades. Den nyss nämnde Falander (sedermera Juris Professor, slutligen Assessor i Åbo HofRätt, och adlad under namn af Tigerstedt) torde hafva varit den förste, som här höll föreläsningar öfver en classsisk, eller så kallad profan Grekisk författare. Efter all sannolikhet*) var han äfven

*) Att sluta äfven af Utgifvarens Initialbokstäfver i Titeln, som lyder sålunda: *Isocratis Orationes quatuor. I. ad Demonicum. II. ad Nicoclem. III. Nicocles. IV Panegyricus. Cum Plutarchi Chæronei Pædagogia, seu de Liberorum institutione libello, e Græco in Latinum verbotenus, præter quartam Isocratis, quæ prodit cum Versione Volfiana, translatæ et in gratiam Tyronum Linguæ Græcæ editæ impensis E. F. Aboæ apud Petr. Hansonium Acad. T.*, 1671, 8:0. Fant, som i *Historia Litteraturæ Græcæ in Svecia*, II. s. 38, upptager denna edition såsom anonym, synes hafva haft ett bristfälligt exemplar, ty han anför en näst efter det allmänna Titelbladet följande spe-

utgifvare af de fyra Tal af Isokrates, hvilka, med Latinsk öfversättning år 1671, samma år Falander utnämndes till Professor i Grekiska och Hebraiska Språken, i Åbo från Trycket utkommo, och hvilka han sedan äfven i

---

ciel Titel De nämnda Orationerna af Isokrates upptaga 271 sidor: den Plutarchus tillagda Skriften om Uppfostran 72 sidor, särskild numerföljd. Latinska Öfversättningen är, enligt en gammal, men i läroböcker tadelvärd sed, satt bredvid Grekiska Texten. Trycket är redigt och papperet ganska vackert; men att upplagan ej är correct, visar den flyktigaste jemförelse med andra, nyare editioner af samma arbeten. Om en af Falanders efterträdare i Linguarum Professionen, David Lund, uppgifves i LectionsKatalogen för år 1696: *In Græcis quoque, absoluto quem in Iliade Homeri occupavit, libro, redibit ad enarrationem Nov. Test*: samt om dennes efterträdare Isak Pihlman, för år 1704: *In Græcis, absoluto Plutarchi Chæronensis libro de institutione puerorum, Iliadem Homeri exponet publice.* För öfrigt äro i alla andra Lectionskataloger från denna tid, hvilka varit mig tillgängliga, för Linguarum Professorerna blott föreläsningar öfver Nya Testamentet uppgifna. De Akademiska Constitutionerna stadga dock: *Græcæ linguæ Professor tradet cognitionem et usum istius linguæ in probatissimis quibuscunque authoribus, ecclesiasticis et profanis.* Imprimis autem in Historicis optimæ notæ, quoad stylum, ut et Oratoribus, Philosophis et Poëtis. *Juventutem insuper in recte scribendo et loquendo exercebit, privatim et publice, ubi libuerit, in declamationibus ac disputationibus habendis.* Men i dessa Constitutioner råder en högre anda än som var allmän bland tidehvarfvets Lärda. Jfr ofvanföre sid. 81 f. not.

sina föreläsningar förklarade. Men äfven efter denna tid begagnades, som sagdt är, vanligen, vid Grekiska språkets lärande, Nya Testamentet.

Philosophien låg försänkt i idel spetsfundigheter och delningar af termer och begrepp, hvilka saknade allt slags realitet. Vid Åbo Universitet blef denna hårklyfvande Dialektik isynnerhet utbredd och befordrad af Metaphysices Professoren Anders Thuronius, hvars system är framställdt i tvenne af honom härstädes utgifna arbeten en Logik och en Metaphysik som, oaktadt den deri rådande scholastiska formen, bevittna deras författares utmärkta philosophiska talent. Denne djupsinnige Tänkare, en af de märkvärdigaste män, som i Åbo Universitets Annaler förekomma, dog allt för tidigt i sitt trettionde tredje lefnadsår, några månader efter Gezelii flyttning till Åbo, men hans system fortfor länge att här vara det rådande. För öfrigt var det i alla äfven philosophiska vetenskaper en antagen och rådande plågsed, det hörde till ordningen för dagen, att bevisa mindre genom grunder och skäl än genom åberopande af hvad andre mera ansedde sagt och påstått. Cartesii philosophiska system, som hade den obestridliga, stora förtjensten, att det rubbade och omsider störtade den rådande blinda tron på auctoriteter, hade ännu lika så litet som Baco Verulams mot den allmänna vantron och vidskeppelsen stridande empiriska lärør fått allmännare insteg i Norden; ty Scholastikerne

bibehöllo vid Tysklands protestantiska läroverk sitt anseende, hvarföre äfven deras dialektiska klyftigheter i alla länder, der Reformationen hade blifvit införd, länge utgjorde de philosophiska studiernas hufvudföremål eller bestämde deras riktning. Emellertid vunno dock Cartesii, i Upsala redan omkring år 1664*) framställda, ehuru visserligen ej allmänt antagna, lärosattser äfven i Åbo en och annan anhängare. Då år 1678 AkademieSecreteraren, sedermera Eloquentiæ Professoren, Daniel Achrelius, äfven i det föregående nämnd såsom en verksam och nitisk Lärare, började i form af Disputationer utgifva sina *Contemplationes Mundi*, angafs han af Philosophiska Facultetens Decanus, den likaledes i det föregående nämnde förtjente, dåvarande Linguarum Professoren Erik Falander, inför Consistorium, såsom afvikande från en sund philosophi och såsom införande nya principer. Efter lång öfverläggning, hvarvid hela Philosophiska Faculteten yrkade, att Achrelius ej borde tillåtas "sijn Physicam att "publicera, — — hälst och emedan sådant "skulle lända Facultas Philosophica till skam "och neesa, att dhe tillbörligen eij skulle "kunnat sodant skärskoda och examinera", stannade dock Consistorium i det af Theolo-

---

*) Se Bussers *Beskrifning om Upsala*, II. s. 23, samt Nettelbladts *Schwedische Bibliothec*, 2. St. s. 52 ff. Emot Cartesianska Philosophien torde 2:dra §. i nämnda års Riksdagsbeslut till en del vara riktad.

gerna samt den förtjente Medicinæ Professoren Tillandz förfäktade beslut, att Achrelii arbete skulle kunna utgifvas, emedan det ej stridde mot den Heliga Skrift, och man ej vore förbunden sig *"aliorum scriptis et dogmatibus* heelt och hållet mancipera", såsom orden i Protokollet lyda. Då detta i form af Akademiska Disputationer utgifna arbete var fulländadt, försågs det med ett allmänt Titelblad samt Företal, deri Achrelius förklarar, att han utan anspråk på ofelbarhet, men derjemte utan att blindt följa och antaga andras ofta stridiga meningar, sökt förklara naturen genom naturen: att han dervid ej brukat anteprædicamenter, schemata, troper, ej utbredt sig öfver ordens reala, verbala, accidentala, intentionala betydelser, utan efter egen öfvertygelse sökt sanningen, och, såsom det anstår en Eklektiker, antagit det, som synts honom bäst vara, hvar helst han funnit det: att om hans sattser syntes nya, skulle väl detta fel med tiden utplånas, o. s. v.: att hans stil visserligen vore ojemn, men han hade åtminstone vinlagt sig om enkelhet och tydlighet samt sökt undvika en förtorkad och afskräckande Terminologi. Achrelii arbete utmärker sig verkligen äfven genom klarhet och tydlighet så i tankar som framställning och genom en väl ej ren, men åtminstone på dessa tider sällsynt, flytande och blomstrande, ehuru stundom bombastisk, stil: och han förtjenar således visserligen ej att, för sina ofta svulstiga Poemer och Orationer, stämplas blott

såsom en andelös rimmare eller rhetoricus*). — Men Achrelius var ej den ende vid Åbo Universitet, som på denna tid misstänktes för Cartesianska meningar och åsigter. Äfven ExtraOrdinarie Philosophiæ Professoren Johan Cajanus, en ung man af utmärkta anlag, hvars sällsynta poetiska talent den af honom författade sköna 278:de Psalmen i Finska Psalmboken bevittnar**), blef i Philosophiska Faculteten af dåvarande Rector Magnificus, Poëseos Professoren Laurbecchius angifven att vara besmittad af samma slags philosophiska grundsattser. Cajanus var född Finne, men hade i åtta års tid studerat i Upsala, derifrån han, såsom promoverad Magister, och försedd med recommendation af Grefve Brahe, år 1680 ankom till Åbo. Han utnämndes kort derefter till ExtraOrdinarie Philosophiæ Professor; men dog år 1681 i sitt tjugundesjette lefnadsår***). Och den isynnerhet genom Thuronius

*) J:fr *Åbo Tidn.* 1773 s. 57 f., 1783 s. 139 ff., Hammarskölds *Anteckningar rörande det Philosophiska Studium i Sverige* s. 122 f.

**) J:fr Franzéns *Skaldestycken*, I. s. 298.

***) J:fr *Åbo Tidn.* 1783 s. 142 och Gjörwells *Anmärkningar i Svenska Hist.* I. B. s. 203 f. En Lefvernesbeskrifning öfver Cajanus är införd i den därstädes utgifna Tidskriften *Mnemosyne* 1819, N:o 21. Till ytterligare upplysning deraf torde här få införas innehållet af ett bref (Orig. bland Gezelianska Mss:a å Akad. Biblioth.), som han år 1681, vid den tid han jemte Anders Wanochius och dåvarande Cons. Eccl. Notarien Ol. Lauræus uppfördes å för-

utbredda, samt genom Gezelii och andras lå-roböcker ytterligare fortplantade eklektiskt

---

slag till den efter Sam. Gyllenstolpe lediga Hist. och Philos. Pract. Professionen, skref till Johan Gezelius den yngre, hvilket synes bära spår af en melancholisk sinnesstämning. Han ursäktar sig deri, att han för sin sjuklighet, som han förmodar hafva ådragit sig genom stillasittande och för mycket arbete, ej hunnit fullända det honom af Gezelius anförtrodda uppdraget, att i afseende å en påtänkt ny upplaga af Comenii *Orbis Pictus*, granska sjelfva stylen i Comenii arbete, samt förklarar derjemte, att han för den utländska resa, hvilken Gezelius hade yrkat att han borde företaga, hvarken hade tillgånger, emedan hans far för hans skuld redan vore fördjupad i gäld, ej eller egentligen böjelse, emedan en sådan resa skulle fordra lång tid och äfven vore förenad med faror. Han anhåller derföre, att Gezelierne, om hvilkas välvilja han ansåg sig så säker som om sin fars kärlek, måtte förhjelpa honom till en lugn tjenstebefattning. Den, som nyss nämndes, efter Sam. Gyllenstolpe lediga Hist. och Philos. Pract. Professionen utgjorde målet för hans önskningar; men han befarade, att Wanochius, kort förut (genom Cancellerens skrifvelse till Consistorium af d. 23. Juni 1680) utnämnd till ExtraOrdinarie Physices Professor (i hvilken egenskap Wanochius, med bibehållande af dess förra lön såsom Akademie Secreterare, borde förestå Lectionerna för And. Petræus, som vid ordinarie Professorslönen bibehölls) äfven nu, för sin svärfaders, Svenonii, skuld, skulle honom föredragas vid besättande af den lediga Professionen, hvartill Cajanus ansåg sig så mycket mera berättigad, som han ej gjort anspråk på E. O. Physices Professionen,

scholastiska philosophien förblef rådande härstädes under hela det sjuttonde århundradet eller ända till Universitetets upplösning, under Konung Carl XII:s krig, år 1713*).

hvilken han lätt hade kunnat göra Wanochius stridig. Men i fall Wanochius nu framför honom skulle befordras, önskade han, hellre än att utnämnas till dennes efterträdare, erhålla Rectoratet i NyKarleby Schola. Cajanus insåg dock den farliga beskaffenheten af sin sjukdom, och ty vårr bekräftades snart hans egen i samma bref yttrade aning, att omtankan om framtida utkomst för honom var öfverflödig.

*) Vid Upsala Universitet hade Cartesianska Philosophien i Professoren Bilberg fått en skicklig försvarare. Men han blef af Presterskapet vid 1686 års Riksdag angifven för sina lärosattser och förordnades några år derefter till Kyrkoherde i Örebro, förmodligen på det att fred och enighet vid Läroverket skulle åter införas. Emellertid hade *Censura Librorum* år 1688 blifvit inrättad, till följe af Preståndets hemställan vid denna Riksdag. J:fr Brings *Minne öfver Rydelius* ss. 6 — 8, Franzéns *Rydelii Minne* s. 17, Fants *Utkast til Föreläsningar öfver Svenska Historien* 4:de St. s. 228 f., Hammarsköld a. st. s. 114 f. I afseende å inrättandet af Censuren utfärdades af K. CancelliCollegium till Biskoparna och Superintendenterna följande Skrifvelse: "Emedan Hans Maij:t "vår allernådigste Konung och Herre hafver "på den anledning, som sampt. Prästerskapetz "uthskickade vijd Rikzdagen månde gifve vijd "handen, funnit godt att förordna här vid "Cantzlijet een Censorem librorum öfver heela "Rijket, och till een sådan beställning i nåder "behagat kalla Nicolaum Rubens, och honom

Då Gezelius tillträdde Biskops- och Pro-CancellersEmbetet härstådes, voro af de vid Universitetets inrättning eller kort derefter till-satta Lärarne ej flere qvar än Medicinæ Profes-soren Erik Achrelius, fader till den nyss omtalda Eloquentiæ Professoren af samma tillnamn, och Matheseos Professoren Simon Kexlerus. Den senare hade, såsom äfven Biskop Terserus bevittnade, "värfvat sig ett "berömmeligit nampn uti sin Profession" ge-nom några på den tiden skattade mathematiska arbeten. Den förre deremot som ensam utgjorde

---

"ibland annat befalla, att han öfver detta sitt "Embetes syslor flijtigt skall correspondera med "Consistorierne, så vijda han kan finna det va-"ra nödigt till Kongl. Maij:ts tienst och sitt "Embetes bättre förrättande, sampt den honom "medhdelte Instruction likmätigt, dy kunde vij "Eder sådant härmedh eij oförmält låta, att det "är hans Maij:ts nådige villie, att I bijfallen "bem:te Nicol: Rubens med rådh och flitigt "öfverläggiande öfver alt det som han lärer pro-"ponera, och, hans Maij:tz däröfver giorde ordi-"nantier till hörsampt föllie, sökien på thet "möijeligaste att hämna, dhet icke något uthe "ifrån hijt i landet införes eller här hemma "tryckies, som i någon måtto löper emoth den "enigheet uti religionen, som vij Gudi lof, niu-"tom uti vårt kiäre Fädernesland, eller eliest "kan kränckia dhe seder, som ett våhl beställt "Regemente och rätte Christne kunde anstå; Eder "härmed Gudi befalladt. Datum Stockholm den "16. August A:o 1688".

"På Kongl. Cantzlij Collegii vegnar, Bengt "Oxenstierna. E. Lindsköld. N. Gyldenstolpe. "J. Bergenhielm. L. Wallenstet".

Medicinska Faculteten, förestod ganska vårdslöst sin tjenst, så att hvarken Akademien eller Landet i gemen voro dermed belåtna*). År 1661 hade Grefve Brahe rådt Consistorium att än en gång varna honom "för sysslans och Kyrkones försummelse", och att afsätta honom, om han ej ville rätta sig: hvilken varning hade på honom den

*) Då Akademien inrättades, hade först en Olaus Regelius (eller, som han i J. G. Acrels *Tal om LäkareVetenskapens grundläggning och tilväxt i Upsala*, s. 24, benämnes, Rigelius) blifvit kallad till Medicinæ Professionen, men då han ej här infann sig, anmälte Consistorium, genom underdånig skrifvelse af d. 3. Jul. 1641 sig hafva, med Landshöfdingens samtycke, till denna Profession valt Achrelius, samt anhöll om Kongl. Fullmagt för honom. Consistorium anmälte derjemte, att Achrelius redan både med läsande i Akademien och examinerande, såsom ock hos åtskilliga kranka märkeliga prober gjort. Redan förut hade Consistorium om hans hitkomst underrättat Cancelleren, genom skrifvelse af d. 16. Dec. 1640, hvilken innehöll: "Så "är och en lärd och skickelig person ifrån Up"sala hitkommen, Ericus Danielis vid namn, "som långe ther sammastädes in Facultate Me"dica sina studier väl anlaggt hafver, tilbjudan"de sig at något in Medicina extraordinarie pro"ponera, och ther bredevidh låta sèe in praxi sin "färdighet, hvilket at med E. Grefl. Nådes be"hag kunna ske vi väl gerna säge". J:fr Bergii *Tal om Stockholm för 200 år sen*, s. 115, samt Bilmarks, efter Dess död under Porthans Præsidium utgifna, *Diss. de Professoribus Reg. Acad. Aboënsis, ab hujus natalibus primum designatis*, P. II. s. 20 ff.

verkan "att han", som Biskop Terserus till Cancelleren inberättade*), "strax derefter be- "gynte läsa publice, ställa sig in i Professo- "rum bänk midt i Kyrkan, thet han på sex- "ton år tillförene aldrig gjort hade, och nu "försummade han hvarken Kyrka, Academie "eller Consistorium". Likväl fann sig Consistorium föranlåtet följande året**) hos Cancelleren anhålla, att en ExtraOrdinarie Medicus måtte hit förordnas, den gamla och sjukliga Achrelius till biträde vid det Akademiska arbetet och den Medicinska Praxis både i Staden och på Landet; hvarom äfven några förnäme Ståndspersoner och Kronones-Betjente i Landet låtit förstå sin önskan, och till hvars aflöning dessutom Stadsboerne förmodades vilja något bidraga. Samma anhållan förnyades år 1665 i en till Kongl. Maj:t å HofRättens, Consistoriernas och Magistratens vägnar inlemnad Böneskrift, hvilken innehöll, att skicklige Läkare härstädes alldeles saknades, att Medicinæ Professoren Erik Achrelius någon tid varit opasslig och dessutom af ålderdom vore vanför; hvarföre de anhöllo, att han måtte få pension, och att Professionen måtte å nyo besättas, både på det orten måtte hafva en kunnig Läkare och Studerande, som hade fallenhet för det medicinska studium, måtte

*) Genom skrifvelse af d. 5. Dec. s. å.

**) I bref af d. 16 Aug. 1662. (Orig. bland Braheska M:ss. på Rydboholm).

äga tillfälle att inhämta kunskaper deri. Emellertid fanns, då Achrelius år 1670 afled, vid Akademien ingen, som kunde föreslås till hans efterträdare*), ehuru, som Consistorium hos Cancelleren anmälte, "denna orten en sådan person mächta omträngde, och månge "funnos, som sades vara spetålske, om hvilka "ingen någon kunskap hade, om de så be-"fängde voro, som det föregafs". Samma år utnämndes den sedermera af naturvetenskapernas studium härstädes så förtjente Tillandz till Medicinæ Professor efter Erik Achrelius. Tillandz, född Smålänning, hade studerat

*) År 1668 hade Consistorium hos Cancelleren recommenderat en Studerande från Södermanland Johan Palmberg (sedermera bekant såsom författare af *Svenska Örtekransen*: j:fr Aurelii *Strengnäs Stifts Herdaminne* I. s. 549 f.), som hade börjat härstädes studera Medicin, och gifvit god förhoppning, "at han och i praxi Me-"dica något fruchtbart förskaffa kunde", hvilken nu var hugad att, för sina medicinska studiers fortsättande, besöka utländska Akademier, allenast han med några medel dertill förses kunde. Emellertid kunde, som sagdt är, Consistorium sedermera, då Medicinæ Professionen blef ledig, ej hos Cancelleren föreslå någon dertill. En Petter Rogheim, född i Medelpad, hvilken år 1668 skulle hafva utrest med RiksSkattmästaren Friherre Sewed Bååts son, och sig så väl i Upsala som vid främmande Akademier i Studium Medicum perfectionerat, var väl nämnd i Consistorium, men som personen för öfrigt var Consistorium okänd, så bånskjöts saken till Cancellerens åtgärd (Cons. Acad. Bref af d. 1. Maj 1670).

både i Åbo och i Upsala, samt derefter äfven vid utländska, förnämligast Holländska Universiteter, vid hvilka sist nämnda han förmodligen hade insupit kärlek för Natural-Historien och de liberala vetenskapliga åsigter*), hvarigenom han härstädes utmärkte sig**). Han ägde vidsträckta språkkunskaper, uppgifves hafva kunnat Grekiska såsom sitt modersmål, samt skref till och med Italienska***). Han gjorde sig särdeles förtjent af de naturalhistoriska studiernas befordrande vid Åbo Universitet både genom Anatomiska Dissectioner och genom anläggande af ett Chemiskt Laboratorium samt genom sitt nit för Botaniken, hvilket hans härstädes utgifna *Catalogus Plantarum* och *Icones* bevittna****). — Men på hvad punkt för öfrigt

*) J:fr Eichhorn, a. st., *Dritter Band*, 2:te *Abth.* s. 971 ff.

**) Se Åbo Tidningar för år 1773, s. 57; för år 1783, s. 140 f. not.

***) Om hans färdighet deri vittnar en och annan af honom på detta språk uppsatt Gratulation.

****) J:fr Bergii nyss åberopade *InträdesTal* s. 150, samt den af H:r CancellieRådet Wallenius utgifna tredje delen af *Hortus Academiæ Aboënsis*, s. 53 ff. Bland Tillandz's förtjenster kan äfven nämnas, att han var den förste, som använde Kuppis källa till sjukdomars botande, och att, genom hans omsorg, öfver denna källa en prydlig bygnad uppfördes, samt derjemte ett för fattiga bestämdt sjukhus. Se Spöring *de Fonte Kuppisensi*, s. 6.

och i allmänhet dessa studier ännu stodo, inses lätt af den råa vidskeppelse, som herskade åfven ibland de upplystaste eller lårdaste män, och hvaraf man i denna tids skrifter och handlingar öfver allt, åfven der man minst skulle förmoda det, finner de gröfsta spår. Att här upprepa allmänt kända exempel af denna förryckta vantro, vore öfverflödigt*). Att ej eller Gezelius var fri från dylik dårskap få vi, ty värr, anledning att nedanföre visa.

Samma scholastiska riktning, som de philosophiska studierna efter Reformationen hade antagit eller bibehållit, var äfvenledes i Theologien den rådande. Vid Åbo Universitet försvarades de andelösa dogmatiska formlerna med en ifver och häftighet, hvari den Wittenbergske Theologen Calovius sjelf näppligen öfverträffade sina här docerande elever. Såsom den förmenta Orthodoxiens nitiske och outtröttlige förfäktare utmärkte sig isynnerhet Svenonius, hvilken ifrån Eloquentiæ Professionen hade år 1659 flyttat till Theologiska Faculteten, der han i afseende å sina kunskaper, och studier med mera skäl intog sin plats. Genom sina häftiga anfall emot Biskop Terserus bidrog han märkligen till dennes ofärd,

*) Såsom ett löjligt och ömkligt bidrag må dock i förbigående nämnas, att den beryktade Svenonius i en theologisk Disputation på fullt alfvar berättar, att Svenske Soldater under Trettioåra Kriget i Prag sett en Böhmisk Trollkarl för betalning uppsluka en lefvande gris.

samt uppmuntrades derigenom att fortfara i sitt nit för de rådande theologiska lärosattserna och deras försvarande. Hans myckna lärdom, hans arbetsamhet, och hans ihärdighet i sina sattsers förfäktande jemte hans dialektiska färdighet i Kathedern berättigade honom till det anseende han ibland mängden af den tidens Theologer hade vunnit och under hela sin lefnad bibehöll*). Isynnerhet genom honom

*) Så liten gemenskap särskilda länders vetenskapsidkare på denna tid ännu hade med hvarandra, stodo dock de protestantiske Theologerne i allmänhet i nära och lifliga förhållanden sinsemellan. År 1662 hade Theologiska Faculteten i Wittenberg begärt härvarande Theologiska Facultets yttrande om en hemligen ingången Religionsförening emellan den Marburgska Reformerta och den Rintelensiska Lutherska Akademien. Men innan härifrån svar aflemnades, fanns rådligt, att till Akademiens Canceller, Grefve Brahe, sända en afskrift af Wittenbergska Theologernas tryckta skrifvelse, samt derjemte anhålla om Hans Hög-Grefliga Excellences högvigtiga sentiment. "Contenta" af Cancellerens svar voro: 1:o — — "at "*Aboënses* svara kårteligen och generaliter, icke "demitterandes sigh til specialia vijdare, än "*præsens negotium* fordrar. 2:o at *D:ni Theolo-* "*gi Aboënses* uthelåta ur sitt *scripto* alt hvadh "som kan synas vara *duriuscule* talat, och tienar "til at mehr förvirra gemütherna på en eller an- "nan sijdha än til at disponera dhem til godhe "tankar, enkannerligen förståendes dessa prædi- "cata: *proditorum et falsorum fratrum*, och an- "dra sådana, som nämnas *in causa Rintelensium*, "efter som sådant kanske *alio tempore* bättre "kommer til pass. 3:o I synnerhet synes råde- "ligit, att man inthet nämner, *in hoc casu*,

utbreddes härstädes tidehvarfvets bittra polemiska Theologi. Knapt hade sinnena efter den theologiska fejd, som beredde Biskop Terseri olycka, hunnit lugnas, då, året efter Gezelii ankomst till Åbo, en ny orolighet utbröt, i anledning af Theol. Professoren Bångs Inträdestal samt Specimen för den Theologiska Doctorsgraden, i hvilket några besynnerli-

"*Helmstadienses*, efter man icke annat hafver förstått, än att *moderni Helmstadienses* hafva improberat *Rintelensium factum*; och skulle man "eljest råka oförseendes medh *Helmstadiensibus* "uti en dispute, som man sedhan intet så snart "måtte kunna sluta, och torde til äfventyrs gifva tilfälle til vijdare desordre. 4:o vore och "önskeligit, ja väl nödigt, att *Aboënses* confor"merade sigh uthi detta dheras svar medh *Up*"*saliensibus*, och talte lijka som uthur en mun, "efter det är en important saak; hvarföre och "H:s HögGrefl. Exc. vil medh nästa post sända "öfver en Copia af dhet i Upsala svarat är, på "dhet de uthi Åbo må see, huru man här hafver den saken funderat". Dessa Grefve Brahes visa råd kunna jemte så många andra hans skrifvelser, som bland Consistorii Academici Handlingar förvaras, tjena till bevis af hans ädla, varma och upplysta nit för Akademiens väl, Dess heder och anseende, samt hans noggranna och insigtsfulla uppmärksamhet på Dess literära angelägenheter. Om de svar, som sedermera härifrån afsändes till Wittenberg, kan jemföras H:r ErkeBisk. D:r Tengströms *Minne öfver Terserus* s. 81 not. Några år senare afgeck ifrån Theologerna härstädes å nyo förfrågan till Cancelleren (dat. d. 21. Jul. 1666 och af Svenonius, såsom Facultetens Decanus, underttecknad), om och huru de borde svara på ett

ga metaphysiska termer förekommo, och som derföre, då det ventilerades, af Eloquentiæ Professoren Miltopæus häftigt angreps. I anledning af denna DisputationsAct anklagade begge Professorerne hvarandra i Consistorium, samt sökte dessutom att skaffa sig anhang bland

---

förslag till förlikning emellan de Reformerta och Lutheranerna, hvilket Duræus, hvars så kallade synkretistiska underhandlingar år 1638 i Upsala hade blifvit förkastade, jemte Melletus, en Prest i Elsas, till Theologerna i Åbo hade insändt. "Nogh ser man det", skrifver den bittre Svenonius, "at de icke ett hår bättre "äro, än de andre deras medconsorter, efter de "icke allenast neka *Gratiæ Divinæ extensionem* och "*ordinariam prædestinationem*, hvilka villfarelser "efter Luthers död upkommo; utan och *consub*-"*stantiationem in S. Coena*, hvilken *error* lijkväl "i Lutheri skrifter, både *Confessione Majori* och "*Minori*, hålles för at vara *fundamentalis*. Såsom "och hålla the oss för *Schismaticos*, *ignorantes*, "oförsonliga, kärleksförstörare, hatare, sielfdöm-"de etc. Och alt thetta göra the, förorsakade "af the Rintelensers förargeliga exempel, som "uti *Colloquio Rinthelio- Marpurgensi* a:o 1662 "ingingo Religions Union medh the Reforme-"rade eller Calvinianis; såsom och af några våre "egne Confessionisters med them här och dhär "passerade skadelige medhåll och collusioner". — Hvad Grefve Brahe å Theologiska Facultetens nu anförda skrifvelse svarade, är mig ej bekant. J:fr om ofvannämnde Duræi förut år 1638 i Sverige gjorda förslager Baazii *Inventarium Ecclesiæ SveoGothorum* s. 817 f. (Ännu åren 1671 — 1673 utgaf Svenonius i Disputationer ett arbete under Titel: *Artificium Delilæ Mysticum contra* Duræum et Melletum, *Calvinianos*).

de Studerande. Biskop Gezelius, som sjelf mot slutet af sin lefnad blef ett mål för hårvarande häftige och ofördragsamme Theologers anfall, hade vid denna strid den lyckan att få vara ett slags medlare. Få veckor sedan han till Grefve Brahe insändt Berättelse*) derom, ankom ifrån den sist nämnde till Consistorium en skrifvelse, som innehöll förmaningar till enighet och gjorde slut på detta oväsende, hvaraf Theologien och Philosophien hade lika liten båtnad som af flera andra dylika uppträden, hvilka sedermera föreföllo.

Men det vore otacksamt mot bortgångna förfäder, hvilke lagt grunden till den cultur, hvars frukter vi skörde, och tillika orättvist, att, då man granskar bristerna och ofullkomligheterna i deras bemödanden, ej erinra sig, huru ofullkomliga alla slag af menskliga kunskaper på samma tid åfven i andra af låge och natur mera gynnade Europeiska länder voro, samt huru förvänd och falsk den riktning var, som vetenskaperna ej långt efter Reformationen dels småningom antoge dels ifrån äldre tider länge bibehöllo. Då härtill kommer, att Åbo Universitets äldste Lärare hade att kämpa med tryckande locala olägenheter och

---

*) *Status Controversiæ uti den Tvist, som hafver varit imellan Dom. Doct:m Bångh och Dn. Mag. Miltopæum, Professores Aboënses*, dat. d. 25 Aug. 1666, tryckt i Loenboms *Handlingar til K. Carl XI:s Historia, 3:dje Saml.* ss. 169—187. J:fr J. J. Tengström *de Viris in Fennia peritia litterarum Graecarum claris* s. 91 ff.

yttre svårigheter, så må man med skäl beundra både den litterära verksamhet, som, väckt och lifvad af Universitetets förste Canceller Grefve Brahe, snart yttrade sig, och den mårkbara omskapning i hela landets cultur, som af dem efter handen bereddes.

Att Biskop Gezelius ej kan sägas hafva genom högre åsigter af mensklig bildning stått öfver sina samtida, inhämtas isynnerhet af hans redan ofvanföre åberopade *Encyclopædia Synoptica*, en ibland de vidlyftigaste och vidsträcktaste af hans till ungdomens handledning utgifna lårobôcker, hvars innehåll således här med så mycket mera skäl torde böra eller kunna uppgifvas, som det derjemte ytterligare tjenar till upplysande af den fosterländska Litteraturens skick i detta tidehvarf.

Den philosophiska lärobyggnad, hvilken Gezelius i detta Sammandrag uppställer, är hel och hållen formerad efter den, ofvanföre nämnde, skarpsinnige Thuronii scholastiska system. Philosophien definieras således äfven af Gezelius såsom en intellectuel färdighet, *habitus*, att genom inhämtande af vetenskapliga kunskaper*) förvärfva lifvets högsta goda,

*) *Cognoscibile naturale liberale:* sålunda betecknas de philosophiska vetenskaperna i motsatts emot Theologi, Jurisprudents och Medicin. Denna Definition har Gezelius ord ifrån ord lånat af Thuronius, hvars lårobôcker, ehuru äfven i dem den scholastiska formen är rådande, dock hafva mera interesse, emedan de åtminstone innehålla korta historiska uppgifter äfven om äldre philosophers lårosattser, hvilka ofta bestyrkas genom anförande af deras egna ord.

hvilket består i bestämdt, exact vetande och ett moraliskt handlingssätt. Den indelas i den Notionala (formela), som innefattar Grammatik, Rhetorik, Logik, och den Reala, som är dels Theoretisk, dels Praktisk. Under den Theoretiska innefattas 1:r Metaphysik, som sysselsätter sig med varandet i sig sjelft (*Ens quatenus ens*), 2. Pneumatik eller Andelära, 3. Physik, 4. Mathematik, hvilka alla genom abstractioner få sitt Object. Under den Praktiska Philosophien innefattas Ethik, Politik och Ekonomi. — Efter denna allmänna indelning följer först Logiken eller Dialektiken, hvars object begreppen äro. Dessa indelas i *Notiones primæ*, allmänna begrepp eller benämningar, och *Notiones secundæ*, hvarigenom de förra närmare bestämmas, och dit således alla Prædicater höra. *Prædicabilia* indelas i directa, såsom Genus, Species, Individuum (hvarunder *Nomina propria* inbegripas), och i obliqua eller collaterala, som bestämma qualiteterna (*differentiæ*). Prædicamenterna äro af tio slag: de angå antingen substants, eller quantitet, eller qualitet, eller relation, eller verkande, eller lidande, eller tid, eller rum, eller ställning (rak eller lutande, frivillig eller tillfällig), eller drägt (antingen naturlig, såsom hår, eller artificiel, såsom kläder). Efter denna bestämning af Logikens object följer dess indelning i Läran om uppfinnande af förklaringar eller bevis för ett ämne, hvilket som helst, (*Inventio*), och Läran om deras rät-

ta uppställning (*Judicium*). Sådana äro grundlineerna af Gezelii Logik, som för öfrigt består i en oafbruten följd af definitioner och afdelningar med sina underafdelningar. Huru obestämda vetenskapens gränsor då ännu voro, oaktadt den under så många århundraden af Scholastikerna hade blifvit bearbetad, faller lätt i ögonen. — Dernäst följer Metaphysiken, hvars object, det Absoluta, innefattar begreppen om fullkomlighet, d. ä. att intet i afseende å sjelfva varandet brister, om enhet, d. ä. att det är odeladt, om sanning, d. ä. att det i afseende å sitt varande ej strider emot det gudomliga förståndet, om godhet, d. ä. att det ej strider emot den gudomliga viljan, om fortfarande, d. ä. att det förblifver i varandet, om ett någonstädes varande, d. ä. att det finnes i rummet. Dessa begrepp, som innefattas i sjelfva begreppet om varande, kallas *affectiones entis unitæ*. Men sjelfva varandet innefattar äfven sådana begrepp, som äro hvarandra motsatta, hvilka kallas dess *Affectiones disjunctæ*. Sådana äro nödvändighet och tillfällighet, beroende och oberoende, skapadt och oskapadt, m. fl. Alla dessa bestämningar höra till den allmänna Metaphysiken. Den speciela Metaphysiken betraktar varandet såsom blott Substants eller Accidents. Substantsen är antingen ande eller kropp. Den förre är Pneumatikens, den senare Physikens föremål. — Pneumatiken, en lära, åt hvilken, ehuru till en stor del grundad på den rådande vantron, det sjuttonde århundradets philosopher isyn-

nerhet egnade sin uppmärksamhet, innefattade ej blott kunskapen om menskliga själen (Psychologi), utan handlade om ande i allmänhet i hela Universum. Ande är, enligt Gezelii definition, en immateriel Substants. Den innefattar begreppen om icke- utsträckning, icke-sammansättning, oföränderlighet, icke- åskådlighet, lif, förstånd. Dessa andens egenskaper, jemte andra deraf härledda förklaras i den allmänna Pneumatiken. Den enskilda Pneumatiken handlar först om Gud, sedan om Änglarna, sist om den förnuftiga Själen. Den naturliga kunskapen om Gud är medfödd eller förvärfvad. Den senare vinnes derigenom att vi abstrahere alla ofullkomligheter, derigenom att vi betrakte verldens visa inrättning, och slutligen derigenom att vi sammanfatte alla fullkomligheter i ett enda begrepp. Kunskapen om Änglarna är helt och hållet intellectuel: kunskapen om menskliga själen dels intellectuel, dels en erfarenhetskunskap. Gezelii Pneumatik slutas med den anmärkningen, att andesyner ej äro själarnas uppenbarelser, utan härröra af Dæmoner, som antaga aflidnas skepnader. — Physiken handlar först om kropparnas principer, som äro dels inre, nämligen materie och form, dels yttre, nämligen upphof och ändamål. Såsom ett axiom framställes ibland annat den sattsen, att spöken ej höra till *monstra*. Ibland spöken räknas nympher, vattuqvinnor (*mulieres aquaticæ*), Tritoner, Nereider, underjordiska menniskor, hvilka alla ej kunna anses höra till naturens verk. Hela naturen

verkar för ett ändamål: allt är till för menniskan, menniskan för Guds skuld. Magien, grundad på kropparnas hemliga egenskaper, indelas i naturlig eller tillåtlig, och dæmonisk eller otillåtlig. Såsom exempel af den naturliga Magien anföras lyktor, som brinna flera århundraden, och handdukars renande genom eld: af den dæmoniska Magien, att trollkarlar sätta horn på menniskor, uppsluka böndernas hästar och åkdon, att trollqvinnor skada årsväxten, förderfva boskapen, göra menniskor halta, döfva, blinda. Bland exempel af kropparnas hemliga qualiteter uppråknas, att ljusstrålarna svåfva i luften, att de genomtränga glas, att magneten drager till sig jernet och vänder sig mot jordens poler, att många menniskor ej kunna tåla granskapet af kattor. Men det är falskt, som tros, att aflidna trollqvinnors själar bivista nattliga sammankomster, ty de kunna omöjligt förena sig med sina döda kroppar. Ej eller kunna Trollkarlar förvandla sig till kattor eller vargar: en förbländning, som den Onde verkar. Husandar (*Spiritus familiares*) böra afskys, ty de föra menniskorna i evigt förderf. Den Speciela Physiken handlar först om de himmelska kropparna. Kropparnas Species äro oräkneliga; men deras antal kan hvarken ökas eller minskas. Stjernorna indelas i Fixstjernor och Planeter, hvilke sist nämnde äro Solen, Månan, Saturnus, Jupiter, Mars, Venus och Mercurius. Ibland Axiomerna om Stjernorna förekommer: att Solen om morgonen ej är större än om

middagen, samt att den ej dansar under Påsk-helgen, ehuru den synes så genom ångorna, som om morgnarna samt vårtiden uppstiga: att himmeln så väl om dagen som nattetid är betäckt med stjernor: att dessa ej röras genom intelligentser, utan genom inre kraft: att de hafva blott indirect inflytande på menniskans vilja. Elementerna äro fyra, nämligen luft, vatten, jord, eld: de chemiska grund-ämnena eller de blandade naturliga kropparna tre, nämligen salt (hvaraf kropparnas smak), svafvel (hvaraf lukt och färg), samt qvicksilfver. *Generatio æquivoca* finnes ej, emedan genom stjernornas inflytande ej något slag af djur kan frambringas. Mineralierna indelas i stenar, ädla stenar, metaller och *mineralia media*. Växterna indelas i gräs och trän. De hafva ej kön, ehuru visserligen en viss sympathi äger rum. Djuren indelas i oskäliga djur och menniskan. De förra äro af fyra slag: fyrfotade, flygande, simmande, krypande. I afseende å kroppen liknar apan till sin yttre construction och svinet till sin inre mest menniskan, hvarföre Anatomerne helst sysselsätta sig med dessa djurs dissection. Menniskan är naturens under, mikrokosmos. Själen produceras under aflelsen; ty det som sker genom Gud, sker ej omedelbarligen*). Natu-

*) Gezelius hörde således i afseende å den af sjuttonde århundradets philosopher så ofta uppkastade frågan om själens ursprung till de så kallade Traducianerna. Se Buhles *Geschichte der Philosophie*, *III*. 2. s. 501.

ren är intet utan Gud och Gud intet utan naturen. — Såsom ett bihang till första delen af Gezelii Encyklopedi afhandlas Noologien eller Läran om intelligentsen, „såsom innefattande tingens allmänna grunder," hvilken lära skiljer sig ifrån Metaphysiken derigenom, att den betraktar varandet i sig sjelft i dess allmännaste mening (*ens*, *quatenus omne*, *quod est*, *ens est*), och således är den första af alla vetenskaper, eller deras gemensamma grundval, hvaraf äfven följer, att dess satser ej kunna bevisas. Såsom denna vetenskaps upphofsman anföres Aristoteles, ibland hvars efterföljare främst den beryktade Dogmatikern Calovius nämnes. Cartesii såsom philosophiens princip framställda satts: jag tänker, derföre är jag, bestrides, emedan jag först måste existera, för att sedan kunna tänka, och dessutom äfven möjligen kan existera utan att tänka. Den första principen är: intet kan på en gång vara och icke vara. Subordinerade principer äro sju: hvart och ett är, eller är icke: tvenne contradictoriska föreställningar kunna ej tillika vara sanna och tillika falska: tvenne föreställningar, som öfverenstämma med en tredje, äro sinsemellan de samma, o. s. v. Alla både theoretiska och praktiska principer vinnas genom tingens jemförelse, således genom abstraction. Allt sannt och godt öfverenstämmer med Gud, som af allt nödvändigt är det högsta nödvändiga. — Encyklopediens Andra Del innefattar de mathematiska vetenskaperna, bland hvilkas uppfinnare Pa-

triarcherne före och efter Syndafloden räknas. I den hit hörande Geographien läres, att jorden är rund, utgör verldens medelpunkt, är orörlig (som bevisas ur Bibeln). Bland verldsdelarna afhandlas Amerika kortast. — Gezelii Ethik, som börjar tredje Delen af hans Encyklopedi, handlar om Dygden såsom medelvägen emellan ytterligheter, och såsom medel att uppnå sällheten, Eudaimonia, samt definieras således efter Aristoteles. I Politiken upptages äfven indelningen af *Subditi* i *Immediati* och *Mediati**),men utan definition, och der anmärkes åfven, att *Generosi et Nobiles*, om de för öfrigt äro utmärkte genom sina egenskaper, vid besättandet af Statens tjenster böra föredragas framför *Plebeji*.

Att ibland de särskilda styckena af Gezelii encyklopediska system åtminstone hans Logik eller Dialektik vunnit allmännare bifall såsom Lärobok, äfven framför Thuronii år 1660 utgifna *Institutiones Logicæ* samt det af Thuronii efterträdare i Logices och Metaphysices Professionen härstädes Jacob Flachsenius utgifna *Collegium Logicum*, samt derjemte, att denna vetenskap med särdeles ifver äfven vid Åbo Universitet studerades, kan man finna bland

*) Som bekant är bade K. Carl X. Gustaf blifvit högligen förtörnad öfver den i Wexionii Politica förekommande Distinctionen rörande *Subditi mixti*. Se Schönbergs Bref framför de af Lidén utgifna *Handlingar om Riksdagen* 1682 s. CVI, Gjörwells *Anmärkningar i Svenska Historien*, I. *Band*. I. 159 f. och Alnanders *Hist. Librorum prohibitorum in Svecia*, s. 14.

annat deraf, att nyss nämnde Flachsenii närmaste efterträdare, Simon Tålpo, sedermera å nyo särskildt lät på Trycket upplägga Gezelii Sammandrag af samma vetenskap*).

Men Gezelius var, som den korta framställningen af hans encyklopediska lärobygnad nogsamt utvisar, för mycket insnärd i sitt tidehvarfs scholastiska philosophi, för att kunna från en högre synpunkt än mängden af hans samtida betrakta Litteraturen eller för att åt studierna vid Åbo Universitet gifva en friare och ädlare riktning än den, som ännu vid alla eller de flesta Högscholor var den rådande. — Dessutom röjer sig i de åtgärder, hvilka han i afseende å Universitetets litterära angelägenheter såsom ProCanceller vidtog, samma ensidighet för de theologiska studiernas befrämjande, hvaraf äfven hans verksamhet för Scholverkets förbättring, såsom ofvanföre är anmärkt, bär stämpeln. Exempelvis kan anföras, att då, som nämndt är, Linguarum Professoren Falander började hålla Föreläsningar öfver några af Isokrates' Tal, Gezelius i Consistorium Academicum yrkade, att han borde i stället för denna profana författare förklara Grekiska Nya Testamentet för Ungdomen**), äfvensom han en annan gång anmärkte att Sulpitius Severus i stället för Curtius hade bort väljas till ämne för Föreläsningarna i afseende

*) Titeln å denna upplaga finnes i Lidéns *Catal. Dispp. III.* s. 203 f.

**) Se Cons. Ac. Prot. d. 18. Jun. 1673.

å Latinska språket*). Men att strängt bedömma den inskränkta åsigt, som i dessa påminnelser röjer sig, vore visserligen óbilligt, då den kan sägas hafva tillhört hela tidehvarfvet, och då dessutom Gezelius för öfrigt i så mångfaldiga afseenden befordrade de Akademiska studiernas framsteg och förkofran.

Liksom han afhjelpte den allmänna bristen på Scholböcker, så utgaf han äfven för de Studerandes behof hvarjehanda Läroböcker, ibland hvilka hans Encyklopedi äfven hör, äfvensom upplagor af flera classiska Latinska författares skrifter, som vid Universitetet borde läsas. Han deltog äfven sjelf frivilligt i den Akademiska undervisningen för blifvande Prester, medelst Föreläsningar öfver rätta sättet att predika, hvarmed han, ända från det han tillträdde Biskops- och ProCancellersembetet, fortfor ända till år 1674, då han åt sin son, Johan Gezelius den yngre, uppdrog fortsättandet af detta Collegium**), som hade samma syftemål som de Homiletiska Utkast öfver de årliga BönedagsTexterna, hvilka han derjemte från Trycket utgaf, och hvilka från år 1675 äfvenledes af hans son fortsattes. Det Lutherska Presterskapets predikosätt hade i detta tidehvarf urartats till en grof och rå scholastisk, i Latinska termer och indelningar in-

*) Cons. Ac. Prot. d. 1. Dec. 1669.

**) I detta Collegium höllos af de Studerande för öfnings skuld predikningar äfven på Latin. J. fr. Porthans *Historiola Concionum Sacrarum Fennicarum* s. 32 f.

svept, polemik, utrustad med citationer ur kyrkofäder och profana författare och med linguistiska förklaringar öfver Bibelns text, ibland hvilka blott här och der liksom i förbigående praktiska tillämpningar af Religionslärorna fingo rum. Den af Luther införda analytiska predikomethoden ledde småningom till hvarjehanda utflygter utöfver den andliga vältalighetens gränsor, till framställningar af ämnen, hvilkas begrundande tillhör blott den lärda Theologen, och till prålande med en vidsträckt beläsenhet; hvaraf följde, att det, som borde vara hufvudsyftemålet, väckandet, utvecklandet af ett religiöst sinnelag och tänkesätt, började anses såsom en bisak, samt slutligen nästan alldeles åsidosattes. Gezeliernas, isynnerhet den Yngres, homiletiska skrifter, hvaraf man äfven kan sluta till värdet af deras nyss nämnda Föreläsningar, utmärka sig genom en bättre anda, och vunno äfven allmänt bifall*), samt bidrogo således kraftigt till befordrande af en renare och sundare method i Religionslärornas framställning ifrån Predikstolen**). Man finner i dem ordning,

*) Vid Synodalmötet år 1667 förklarades ock derföre, att "Homilierne *in S. Biblia* eller *Theo-"logiam Didacticam* behagade heela Ven. Clero "myckit vääl".

**) J:fr Gezelii d. yngres Företal framför Öfversättningen af Geijeri *Andeliga Betrachtelser*, tryckta i Åbo 1676 och 1689. I Rogbergs *Sciagraphia progressuum Homiletices Svecanæ Sæc. XVIII*, sid. 12, kallas med skäl Gezeliernas i fråga varande

tydlighet och korta, men kraftiga väckelser till lefvande Christendom i lära och handling. Flere af Gezeliernas företrädare på Biskopsstolen härstädes hade väl äfven, genom utgifvande af Predikningar eller Homiletiska Utkast, varit verksamme för Predikosättets förbättrande bland Finska Presterskapet; men ingen af dem hade så lämpligt, så oafbrutet och ihärdigt, och med den framgång arbetat för detta ändamål som Gezelierne, hvilkas Homiletiska Collegium, äfven i afseende å de dermed förenade praktiska öfningarna, kan jemföras med det vid Universitetet i senare tider inrättade Theologiska Seminarium*).

homiletiska arbeten *Thesaurus Euangelii praeconibus vere pretiosus, rebus, argumentis dictisque e S. Codice desumtis locupletissimus.* Derjemte tillägges: *ab a.* 1666 *ad* 1675 *aevi magis indoli litatum, ex analytica methodo Textum minutatim explicando et applicando. Quae inde auspicantur ad a.* 1692 *continuatae liberarum concionum adumbrationes, si Themata sacro suggestu digna et logicum in disponendo ordinem, si meditationis acumen, argumentorum in demonstrando vim veritatumque Religionis multiplicem quaeras usum, comparari, et nescio, annon anteferri possint multis ex recentioris aevi, ex cultiori disciplina gloriantis, dispositionibus homileticis.*

*) Såsom handbok vid de Akademiska Föreläsningarna öfver Homiletiken utgaf Gezelius d. y. år 1679 Carpzovs *Hodegeticum Concionatorium* (första gången tryckt i Leipzig 1656). Han säger i Företalet, att han hellre än att sammanskrifva ett nytt ur större verk compileradt Samman-

Redan det första och de nästföljande åren af sin vistelse i Åbo hade Biskop Gezelius den äldre gjort början med utgifvande af hvarjehanda för den Studerande Ungdomens behof afpassade Läroböcker, hvilka på hans bekostnad upplades på det härstädes, tvenne år efter Akademiens stiftelse anlagda, småningom utvidgade, men dock mot sin bestämmelse högst ofullkomligt svarande Akademiska Tryckeriet. Denna inrättnings utvidgande och förbättrande ansåg Gezelius med skäl vara så mycket angelägnare, som införandet af alla slags utländska böcker och skrifter, i anseende till Bokhandelns dåvarande läge och ofullkomlighet, var förenadt med mångfaldiga svårigheter. Redan år 1641*) hade väl Privilegium blifvit beviljadt för en Akademie Bokförare som han kallades**), att tullfritt införa utländska böcker: och följande året ankom hit äfven, genom Grefve Brahes föranstaltande, från Lübeck en Bokhandlare Lo-

---

drag, för att bespara sin dyrbara tid, hvilken vore bestämd för vigtigare arbeten, utgaf denna Carpzovs lärobok, samt tillägger en kraftig erinran, att utan bön samt fromma och andäktiga tankesätt, och ett flitigt och grundligt Bibelstudium ingen Predikant kan lyckas i sitt yrke.

*) Huruvida det redan af K. Gustaf II. Adolf år 1620 utfärdade tillståndet till en Boklådas anläggande i Åbo blef begagnadt, är mig ej bekant. Se Hallenberg a. st. s. 846.

**) Sålunda benämndes vanligen, och äfven långt efter denna tid, Bokhandlare.

rentz Jauchius, som till år 1655 härstädes fortsatte denna, förmodligen äfven i anseende till den allmänna fattigdomen föga riktande rörelse; i hvars ställe åter efter fem års mellantid en Lübeckare Johan Becker hit anlände*). Men ehuru äfven under Gezelii tid härstädes fanns en sådan Bokhandlare**), så klagades dock öfver brist på litterära hjelpmedel i alla delar af vetenskaperna, och att man måste åtnöja sig med de få källor, hvilka genom en slump voro att tillgå***). Såsom läroböcker eller handledning vid Föreläsningarna användes Disputationer, hvilka af Professorer-

*) Se H:r Erkebisk. D:r Tengströms *Vita Rothovii* s. 194 f.

**) Cons. Acad. Prot. d. 4 Sept. 1666: "Talte "Dn. ProCancellarius om Bokföraren och frogade af Professoribus, om dhe ville förskrifva "dhe böcker, som dhe ärna läsa, at Auditores "må hafva boken, som läses. Professores låfvade sättia up." — Också till Akademiska Bibliotheket gjordes uppköp af den härvarande Bokhandlarens bokförråd. Se Porthans *Historia Bibliothecæ*, som äfven (sid. 34) förvarat minnet af Gezelius såsom en ibland detta Bibliotheks välgörare.

***) Bång, i sin *Commentarius in S. Pauli Epistolam, quæ est ad Hebræos*, säger: *Tenuia sunt, fateor, mea omnia, quod meliora depromere non potuit ingenium subsidiis fere omnibus destitutum. Non heic terrarum consulere licet Bibliothecam Oxoniensem, nec ad Vaticanam recurrere, imo nec mediocrem videre. Paucis adminiculis oportet nos adquiescere, ac plerumque iis, quæ contingenti beneficio manibus nostris ingessit fortuna.*

na för detta ändamål utgåfvos, och hvilka, då de bestodo af flera delar, vanligen, sedan arbetet var fulländadt, under en gemensam Titel förenades. Men huru otillräcklig denna utväg att afhjelpa det allmänna behofvet af upplysning var, kan lätt inses. Betänkt på att afhjelpa denna brist föreslog Gezelius i Consistorium Academicum, kort efter sin ankomst till Åbo, att underdånig ansökning hos Regeringen skulle göras om "de skrifter" (stilar) "som voro i Dorpt", hvilka derstädes, sedan Akademien var upplöst och Tryckeriet hade afstannat, syntes vara öfverflödiga*). Detta förslag lyckades dock ej, ehuru Gezelius hade lofvat "der på drifva hos höga Öfverheten". Och emedan således ej eller för öfrigt utväg eller medel kunde finnas till Akademiska Tryckeriets förbättrande, fattade Gezelius omsider det beslut, att för egen räkning i Åbo anlägga ett Tryckeri**). I afsigt att verkstål-

*) Cons. Acad. Prot. d. 26 Apr. 1665. J fr ofvanföre sid. 68 not. mom. 3.

**) Cons. Acad. Prot. d. 11 Jun. 1666: "Talte "Dn. ProCancellarius om Inspectoribus bådhe "Aerarii, Bibliothecæ och Typographiæ, och "påminte dhem at dhe göra sitt kall. Inspecto-"res Aerarii klagade sig, at Dn. Quæstor in-"tet passar på dhem, utan disponerar effter sitt "behag. Concl. Han skal förmanas läggia in en "richtig räkning med det första. I synnerhet "taltes om, att booktryckiaren gör så alt för "små formater, och beslöts, at han kallas up och "förmahnas. Dn. ProCancellarius sadhe: om "icke der på fölier correction, så vill iag haa "mig sielf booktryckeri och karl": — Akademiens

la detta beslut köpte han sig år 1666 ett Pappersbruk*), anlagdt på Thomasböle hemman

dåvarande Boktryckare Petter Hanson gaf genom sin uppstudsighet och slurfvighet ofta Patres Academici anledningar till missnöje. Han hade efter Petter Wald, som var Akademiens förste Boktryckare (hvars lefnadsomständigheter kunna inhämtas af Personalierna vid den öfver honom år 1653 af Biskop Petræus hållna Likpredikan), af Grefve Brahe blifvit constituerad till samma befattning. (Han var född år 1620 i Bogesund, hade någon tid besökt Strengnäs Schola, derefter år 1631 begifvit sig till Upsala, samt år 1638 gått såsom Lärlinge på Eschil Mattssons Tryckeri, sedan år 1641, på kallelse af Henr. Keyser, för Finska Bibelns tryckning, kommit till Stockholm, året derpå rest till Dantzig, år 1650 återkommit ifrån Tyskland, hvarefter han flyttade till Åbo, gifte sig år 1654 med sin företrädares Petter Walds Enka, Ingeborg Petters Dotter, och, för andra gången, år 1666 med Elisabeth Thuronia: dog d. 16 Apr. 1679: enligt ett för begrafningsceremonien af Akademiens dåvarande Rector Svenonius utfärdadt Programm (af d. 26 Apr. s. år), hvarmed kan jemföras *Facula Connubialis Petri Hanson et Ingeburgis P. Matronæ d. 1 Cal. Nov. 1654*).

*) Han föreslog dock först Consistorium Acad. eller enskilda af Dess medlemmar att deltaga i denna handel. Cons. Prot. d. 23 Maj 1666 innehåller härom följande: "Proponerade Dn. "ProCancellarius om Pappers-Makaren, som har "tagit af Rytmester Falkenhagen 335 D:lr K. til "at resa öfver åt Stockholm, och köpa der nyt-"tige saker till bruket. Nu har General Gou-"verneuren mig persvaderat at igen lösa till "mig Falkenhagens rättigheet, har och derföre "igen gifvit hans utlagde penge 335 D:lr, be-

i Pojo Socken i Nyland, och anskaffade näst-följande år Grekiska stilar: hvilka han dock först erbjöd åt Akademien att inlösas*). Gezelii varma och ädla nit för sin plans utförande bevittnas af en hans, kring denna tid genom Grefve Brahe till Kongl. Maj:t i underdånighet aflemnade Böneskrift af följande innehåll: "Thet första felet ähr på dhenna orten så våll vidh Academien som i alla Scholorna, att här finnas intet nödiga böcker, och dhe några få, som finnas, sällias så dyrt, att dhe icke kunna lösas. Ville E:s Kongl. Maj:t af högh Kongl. Nåde mig vid pappers-

"går fördenskul veta om och Senatus Academicus, eller nogon isynnerheet vill der uti med vara interesserat. Senatus lofvade betänkia sig der om".

*) Cons. Ac. Prot. d. 15 Nov. 1667: "Frågade "ProCancellarius, om Senatus ville betala det "Græska trycket om ½ Centner af Cicero styl, "som han har beställt och är färdig". Det Akademiska Tryckeriet hade alldeles saknat Grekiska Typer ända till år 1649, då en Svensk Studerande Sven Gelzenius, efter inlemnadt prof på sådana af honom gjorda typer genom penningeförskotter af Consistorium uppmuntrad och understödd, förfärdigade så många, som voro tillräckliga till litet mer än ett halft arks tryckning. Sedermera torde det Grekiska trycket härstädes ej förr än genom Gezelii nämnda uppköp hafva blifvit utvidgadt eller förbättradt. J:fr ofvanföre s. 85 not. samt H:r ErkeBisk. D:r Tengströms *Vita Rothovii* s. 193 f. och J. J. Tengström *de Viris in Fennia peritia litterarum Graecarum claris*, s. 61 f.

"bruket medh något beneficera, och iag kunde "fåå mit egit tryckerij (ty medh Academi-"ens tryck kan man dock icke komma till rät-"ta medh det som i Stiftet behôfves), så vill "iag mig fôrobligera, att sälia alla nôdiga "bôcker, så vid Academien som i Scholorna, "för halfva dhet verdet, som dhe sålias i Ub-"sala, såsom ock dhet, som föres bijt ifrån "Tyskland; man hoppas medh Guds hielp fåå "fôrföra böcker här ifrån till Sverige och "Tyskland." För anskaffande af Papper till sina arbetens förläggande hade han dessutom af Consistorium utverkat sig tillstånd att få begagna den Akademien år 1665 Nådigt beviljade Tullfriheten fôr 100 Ris Tryck-Papper*). Att han dock derjemte var betänkt på utvägar att verksamt drifva det af honom inkôpta Pappersbruket, samt sålunda fôrbereda

*) Cons. Ac. Prot. d. 10 Oct. 1666: "Taltes om "Typographia och om Stylen, och låfvade Dn. "ProCancellarius der om här näst tala mehr. — "Fôrmante Dn. ProCancellarius, at Profes-"sores skulle intet tillåta nogon Disputation at "tryckias, som intet blir sedhan disputerat, och "dubbla dedicationer. I synnerhet talte om en "som heter Joh. Widikinni Sculterus, som har "reest till Sverige, och intet här disputerat sin dis-"putation" (*de Syllogismo*, under Justanders præsidium) "och huru monga errata Typographica åro "i samma disputation och i M. Justandri verser. — "Dn. ProCancellarius talte sig hafva förskrif-"vit nogot Paper hijt, begårte Acad. Privilegi-"um om tullen, och låfvade så heller unna A-"cademien tullen än elljest androm. Senatus "samtyckte dertill". J:fr här ofvanfôre sid. 71 not.

Tryckeriets anläggande, ses äfven deraf, att han vid Synodalmötet år 1667 af Pastorerna begärde och fick löfte, att de genom Klockare eller Kyrkoväktare skulle låta uppköpa materialier dertill.

Det Privilegium, till följe hvaraf Gezelius sedermera anlade sitt Tryckeri, är mig så till Datum som innehåll alldeles obekant*); men att redan år 1668 nödige stilar blifvit anskaffade, synes deraf, att han då i sin tjenst tog BoktryckareGesällen Johan Winter, och med honom afslutade följande öfverenskommelse: Winter förband sig, att inrätta Tryckeriet efter sitt bästa förstånd, att väl förfärdiga det, som skulle gifvas honom

*) I Bilmarks *Hist. Academiæ Aboënsis* s. 53 uppgifves i förbigående, att Gezelius derigenom skall hafva varit berättigad att upplägga förnämligast mindre böcker och skrifter; men källan till denna uppgift är ej anförd. — I en underdånig inlaga, hvaraf afskrift utan Datum ibland Gezelianska Mss:a å Akad. Biblioth:t förvaras, klagade Gezelii Boktryckare Winter hos Kongl. Maj:t deröfver, att Boktryckaren Henrik Keyser i Stockholm, i stöd af ett sig beviljadt Kongligt Privilegium på åtskilliga Latinska, Svenska och Finska böckers uppläggande, hade velat förmena honom att trycka samma Finska böcker, samt anmälte derjemte, att de af Keyser upplagde Finske böckerne voro fulle af tryckfel, hvarföre han anhöll om nådigt tillstånd, att trycka sådana böcker, som här i landet äro nödige, emedan de härstädes med biträde af Correctores, som kände språket, kunde utgifvas felfriare. Men om eller hurudant svar härå må hafva fallit, är mig ej bekant.

att trycka, se till att ej något af vanskötsel förderfvades, ej upplägga något för sig af det arbete honom skulle gifvas, utan låta sig nöja med de honom efterlåtna 25 exemplar. Deremot förband sig Biskopen, att hålla honom nödtorftiga hus för sig och sin familie, och för dem, som skulle arbeta på Tryckeriet: item 50 famnar god ved: item för tryckeriets inspection och skötsel 50 Daler: honom skulle skaffas nödtorftigt arbete, för hvilket honom skulle betalas efter hvart ark, nämligen för Cicero, Latinsk och Svensk, sex Daler såttarelön, för Mittel sammaledes sex Daler. Detta Contract skulle gälla från d. 1. Januari 1668, och dessutom skulle Winter få särskildt betaldt för sitt omak med tryckeriets inrättande. Samme Winter erhöll sedermera år 1680 titel af Kongl. Boktryckare i Storfurstendömet Finland: och genom Kongliga Resolutioner af åren 1684 och 1688 bevilljades honom Sextio Daler S: M. årligen för besörjande af Bönedags samt andra Placaters öfversättning på Finska*). Huru nyttigt och verksamt Gezelius använde sitt Tryckeri, som år 1669 var i full gång och sedan under he-

*) *Se Afhandl. om Presterl. Tjenstgörn. och Aflön.* I. Del. s. 60 mom 10. Någon tid förut hade Poëseos Professoren Justander i tio år, såsom han sjelf i ett bref till Grefve Brahe, af d. 3 Nov. 1666, skref, "transfererat och på Finska öfver-"satt alla de Kongl. Placater, Ordningar, och "Stadgar, som i dessa åren till stort antal ut-"gått". Men då var ännu ej visst arfvode bestämdt för denna befattning.

la hans lefnad samt ytterligare efter hans bortgång under hans sons tillsyn fortfor, bevittnar den mängd af hvarjehanda undervisnings- och uppbyggelseskrifter, som derifrån utgingo, och, äfven genom hans omtanka att befordra afsättningen, hastigt kringspriddes både i Sverige och Finland*). För sitt Pappersbruks underhållande och utvidgande föreslog han hos CommerceCollegium, att Allmogen skulle åläggas "några marker materialier visst af "huushållet åhrligen för billig betalning skaffa", samt att för honom skulle utverkas rättighet, att tullfritt till Åbo och Stockholm få införa det papper, som ej vid hans Tryckeri åtgeck: och år 1675 inrymdes honom, på Kongl. befallning, efter hans förut år 1672 gjorda och af Kongl. Maj:t bifallna ansökning, de af en Carl Bilsteen dittills besuttna, nu till Kronan hemfallna begge hemmanen Thomasböle i Pojo Socken i Nyland, "till någon be"qvämligheet för hans Arbetsfolck vid berörde "Pappersbruk", som orden i den Kongliga Resolutionen lyda. Men emedan likvål, oaktadt hans omtänksamhet att utvidga brukets tillverkning, ej ens så mycket papper der alltid hann förfärdigas, som svarade mot åtgången på Tryckeriet, utverkade han sig år 1682 följande Kongliga Privilegium**): "Efter så"som i Åbo Stift stoor brist är på gode och

*) Se de af Lidén utgifna *Handlingar om Riksdagen* 1682, s. 22 f., s. 132.

**) Bibehållet i andra Tomen af Äldre Ecclesiastike Handlingar i Åbo DomCapitels Archiv.

"nyttige böcker, emedan dhe sällan föras dijt, "uthom dess mycket dyrt försäljas; ty hafve "Vij på Biskopens underdåniga anhållande nå- "deligen resolverat, at alt dhet Päpper, som "införskrifvit varder till den Finske Bibliens å "nyo i mindre format så väl som andre nödi- "ge böckers aftryckiande skall tullfrijdt inkom- "ma, äfven som sielfva böckerne, hvilke uthan "ifrån hijt in i Rijket föras, niuta tullfrijhee- "ten". För inbindandet af de arbeten, hvilka på hans förlag trycktes, höll han en särskild Bokbindare*) och hade således en i alla afse-

*) Att sådane handtverkare äfven långt förut på orten varit att tillgå, åtminstone redan kort efter sedan Gymnasium härstädes inrättades eller innan ännu så kallad Bokförare synes här hafva bosatt sig (j:fr ofvanföre sid. 114), inhämtas af Stodii år 1633 utgifna SynodalDisputation, der han i Dedicationen nämner en samtida härvarande Bokbindare Michel Pintzer såsom till och med lärd eller åtminstone beläst. I Sverige funnos (såsom Flintberg, *Borgerl. Förmoner och Skyldigheter i stöd af författningar, I. Del. I. Afdeln.* s. 71, antager) Bokbindare åtminstone redan i slutet af 15:de och början af 16:de årh. Men första gångerna nämnas de i Kongl. Resol. af d. 6. Juli 1621 och Kongl. Placatet af d. 20. Okt. 1622, och deras äldste Gillesordning är af d. 16. Juli 1630. Den förra stadgar, att Akademien i Upsala borde hafva tvenne Bokbindare. Att dock ännu på Gezelii tid i Åbo varit brist på dylika Handtverkare och att de, förmodligen till följe deraf, haft ett visst anseende, visar Cons. Acad. Protokoll af d. 24 Mars 1670: "Proponeradhe Dn. ProCancellarius om en book- "bindare Lars Larsson benämnd, som har lärt här

enden väl inrättad Bokförlagsrörelse. Huru

"hoos Mester Fredrich Salig, och sedan i Refle — —, "om icke han kunde i Fredrichs ställe huk "pen blifva, och blef Resolverat, att det skall "skrifvas honom till, om han på sitt efventyr, "vill komma hijt, att Senatus får tala medh "honom om dhe Conditioner, som honom kun- "na bestås. — Rector Magnificus förfrågade sig, "huru medh Academiæ fordom Bookbindaren "Sal. M:r Fredrichs begrafning blifva skall, "mådan han inga medel effter sig lämnat hafver, "snöpligit vore och begrafva honom på kyrcke- "gården, effter Academiens respect spelar här "under. ProCancellarius tykte det vore billigt, "at han åth minstonne skulle få halfva parten "frij, och låfvadhe han betala för honom en "ringning, mehra skall här om talas i Kyrcko- "Rådet". Andra tider, andra seder. — Akademiens Bokbindare, Zacharias Lietzen, supplicerade hos Consistorium år 1675 (Prot. d. 29 Mars), "sedan Episcopus Foro Academico intet compa- "rerade, till den Kungl. Hofrätt om adsistence, "att Biskopens Bookbinder intet skulle få i den- "na lilla staden undandraga hans näringsmedel"; men blef "ifrån den Kungl. Rätt tillbaka sän- "der — — till Consistorium att afhielpas. "Episcopus sade, att hans Bookbindare aldrig "hade arbetat åth någon annan uthom hans gård. "Låfvade sig intet svara M. Zachris in hoc foro. "Elliest slööt Senatus, der M. Zachris intet "håller taxan, skall han afsättias". — Alle Bokförare och Boktryckare, hvilka BokbindareEmbetet icke lagligen lärt och bevandrat hade, och under dess skrå sig begifvit, blefvo, genom ett för BokbindareEmbetet d. 2. Apr. 1674 utfärdadt, med Consistorium Acad. äfven communiceradt, Kongligt Privilegium, strängligen förbjudne, "att vijdare införa och försällia låtha "några inbundna böcker".

stora upplagorna af de på hans bekostnad tryckta böckerna varit, finner man deraf, att året före hans död, efter hans egen anteckning, befanns i behåll på Kyrkohvalfvet, t. ex. af Curtius (som såldes för 1 Daler 15 Öre KopparMynt) 430 Exemplar, af *Euangelia Græce et Latine* (som såldes för 1 Daler 8 Öre K. M.) 1350 Exemplar, af *Casus Conscientiæ* (som kostade 1 Daler 16 Öre K. M.) 1460 Exemplar, o. s. v. Vårdet af de böcker, som vid hans död voro osålde, skattades, i afseende å arfskiftet, ungefärligen till 15000 eller 16000 Daler; "men som dhe alla", skref Johan Gezelius den yngre till en af sina syskon, "innom hundrade åhr eij kunna vara "sålde, så går det något långsamt medh at något derföre falla kan". I samma bref uppgifves äfven, att deras Fader "i sin tijd på "nyttige både Kyrckio och Scholeböckers "uppläggiande väl til 80 eller 90,000 om icke 100,000 Daler användt".

Gezelii den äldres nit för Bokhandelns och Litteraturens upphjelpande och förbättrande i Fäderneslandet bevittnas ytterligare af ett omkring år 1670 i Stockholm af honom uppsatt "Enfaldigt och välment förslag at före-"komma de förhinder i studierne, som kom-"ma af mangel på nyttige Böcker", hvilket innehåller följande Postulater: "I:o väl inrät-"tade Pappersbruk, dher papperet för ett bil-"ligt pris sälies. II. goda tryckerier, medh "klara skrifter af allahanda slagh. III. en "Societet, som några medel vill våga på böc-

"kers förlagh. IV. en god enighet emellan
"Inspectores Studiorum, att goda Authores
"må eligeras, och lijka eller alt samma autho-
"res proponeras i alla scholor: i alla Gymna-
"sier lijka, och så myckit möjeligit är i Aca-
"demierna. Den defect, som är på nyttige
"böcker (nemligen dher efter andra opläggias
"kunna) committeres lårde män att supplera.
"V. en Bookhandlare (försedd af Societeten
"medh en billig provision af alt dhet han
"sälier) i Stockholm boendes: hvilken aviserar
"till alla orter i Rijket, hvilka böcker ähro
"färdige, hvilke under händerna, och huru
"spart dhe kunna förfärdigas: item, huru dyrt
"dhe i Stockholm försälias; att icke sedhan
"någon må prijset för högt sättia. VI. och för
"all ting en Patronus och Director (af autho-
"ritet) öfver alt dhetta: hvilken 1:o befordrar
"pappersbruken och tryckerijen, att dhe väll
"inrättas. 2:o förmår interessenterne till ett
"förlagh, och öfverlägger medh dhem, huru
"myckit skall opläggias af hvar book. 3:o in-
"terponerar sin authoritet, om någon oenig-
"het sig yppade dher om, hvilka böcker sko-
"la opläggias? på hvad ort? medh hvilka
"skrifter och format? hvilka förr och hvilka
"senare? om något skall committeras någrom
"at förfärdigas? etc. 4:o förhindrar andra böc-
"ker (neml. om samma materie) att proponeras,
"som icke ähro medh vederböradenes consents
"tryckte". Dertill år bifogadt: "Ett förslagh
"om Tryckerijts bekostnad, och huru Böcker
"medh förläggiarens goda profijt, och köparens

"nöje, kunna sällias", i hvilket bland annat följande förekommer: "Till 500 Exemplar behöf"ves 1 Rijs papper à 5 Daler, Sättiarelön 5 D:ler, "Tryckiarelön 1 Daler 16 R:st, Tryckerijts be"kostnad 2 Daler, Corrector 1 Daler, Papperräk"naren 1 Daler 16 Rst.: belöper hvart ark 16 D:lr. — — — "Som nu Bokhandlarens provision "(à 5. 6. 7. 8 D:lr pro Cent), bodhyran och "andra små uthgifter stijga, så kan ock arket "sållias, nemligen när 500 exemplar opläggas, "à 2¼ Rst., blifver 35 D:ler 5 Rst., à 2 Rst. "blifver 31 D:lr 8 Rst..", o. s. v. "Ex. gr. "Lexicon Latinum hafver neppligen "hvar hundrade Discipel i Scholor, "Gymnasier, och kan hända vid Acad. "Nu år ett under hånder, hafver 120 ark un"gefähr. Om dher af opläggas 3000 exem"plar (à 51 D:lr arket), blifver uthgift 6120 "D:lr. Skulle dhet sällias à 1 Rst. arket, vo"re för exemplaret 3 D:lr 24 Rst. och blifver "inkomst 11250 D:lr. — — Ja, om än exem"plaret såldes à 5 D:lr, skulle dhet än tå"hållas för ett billigt kööp; och blefve in"komsten 1500 D:lr". Då denna af Gezelius uppgjorda vissträckta plan till afhjelpande af bristen å läroböcker ej geck i verkställighet, så arbetade han för sin enskilda del så myc-ket oförtrutnare för samma ändamål, samt använde dertill, som sagdt är, äfven sitt Tryckeri, hvilket otvifvelaktigt genom den nytta det stiftat, och dess, slutligen af det stora så kallade Gezelianska Bibelverket liksom krönta, fruktbarhet, år en af de märkvårdigaste Officiner i

Svenska Typographiens Annaler. Detta Tryckeri tillföll efter Biskop Johan Gezelii den äldres död hans son och efterträdare Biskop Johan Gezelius den yngre, anförtroddes af honom år 1706 åt Henrik Christopher Merckell, hvilken liksom dess företrädare Johan Winter kallades Konglig Boktryckare i Storfurstendömet Finland, blef år 1710, under fruktan för fiendens annalkande, flyttadt till Stockholm, der det öfver ett år var i full gång, hvarefter det återsändes till Åbo, och sedan, år 1713, tillbaka till Stockholm, samt försåldes derstädes år 1715 för 4000 D:lr Kopparmynt till nämnda Merckell, som vid köpets afslutande åtog sig, att oafbrutet fortsätta den nästföregående år 1714 påbörjade tryckningen af Gamla Testamentet med Gezeliernas Förklaringar deröfver, hvarom mera nedanföre*).

Under det att Gezelius den äldre anlade samt sedermera så driftigt, till det allmännas båtnad, vårdade sitt eget Tryckeri, försummade han dock ej eller att vaka öfver det Akademiska Tryckeriet, som dels var högst ofullständigt dels hade alldeles utnötta eller dåliga stilar, och således på det högsta tarfvade för-

---

*) Merckell skulle för sättandet och tryckningen af hvarje Ark bekomma 22 D:lr K. M. och förband sig, att på två veckor trycka åtminstone tre ark, hvilken förbindelse han ovilkorligen borde iakttaga, äfven i det fall, om han, såsom numera skyldig att för egen räkning hyra rum för Tryckeriet, framdeles skulle komma att bo skild ifrån Biskopen.

bättring*), men som, ehuru under Gezelii tid vid detta Tryckeri en Graveur eller så kallad Figurstickare blef anställd, som äfven erbjöd

*) Cons. Acad. Prot. d. 1 Dec. 1669 innehåller ibland annat, det Gezelius anmärkt, att Typi alla blefvo gamla, att Hebreisk stil alldeles saknades, och "Grækiskan står som Hårkranckar "stoge där" att man bord se till, "att den da-"geliga stylen, som *in Disputationibus* brukas "blefve något bettre: Dhe kunde skrifva öfver "till Lübech, at dhe finge een godh Styl, den "uthnöfra kunde gifvas i betalningh". Vid samma tillfälle klagades, "at Booktryckaren är "dyr, för den stylen Cicero tager han 7 Daler "för archet". J:fr Prot. d. 21. Jun. 1670. Vid denna tid synes bättre Grekiske stilar hafva blifvit anskaffade. J:fr ofvanföre sid. (118) not.. Men ännu år 1683 saknades alldeles Hebreiska stilar, hvarföre Consistorium beslöt (enligt Prot. d. 21. Apr.), att någon i Stockholm skulle anmodas förskaffa sådana, och om ej detta skulle gå för sig, att då *nomine publico* skrifves till Academiam Rostochiensem. J:fr Prot. d. 14. Juli 1681. Att denna brist åtminstone år 1690 ändtligen var afhulpen, ses af Joh. Flachsenii detta år utgifna SynodalDisputation, i hvilken enskilda ej blott Hebreiska, utan äfven Syriska och Arabiska ord förekomma, tryckta med behöriga typer, som dock äro alltför stora och af en ovanlig form.
Om den oreda vid det Akademiska Tryckeriets förvaltning, som uppkom deraf, att Akademiens och Boktryckarens andelar deri ej voro noga åtskilda, kan ses Bilmarks *Hist. Acad. Ab* s. 53. D. 7. Apr. 1671 väcktes i Consistorium till och med fråga, "om Boktryckiare-Gården

sig att för Tryckeriets behof gjuta stylar*), likväl länge i anseende till brist på tillgånger för dess utvidgande och förbättrande, förblef

"hörer Academiæ Booktryckiare allena till, eller "om Academien något där uthi äger, hvilket "skulle efterses in Actis". (J:fr Prot. d. 1. Dec. 1669, d. 28. Febr. 1672). Då år 1680, efter den ofvanföre 117 sid. not., nämnde Petter Hanssons död, Johan Wald antogs till AkademieBoktryckare, beslöts i Consistorium (enligt Prot. d. 17. Jan.), att stylarne skulle taxeras, innan hans Fullmagt blefve underskrifven. Innan han fick den om händer, förband han sig (enligt Prot. d. 11. Febr. s. å.), att "moderera och lindra Ta-"xeringen, när någon af Professorerne låter "tryckia ett *opus*; nembligen att han trycker ett "heelt Rijs på Arck, föruthan ordinarie belö-"ning. I dhet öfriga varandes tilfreds medh "dhet project Herr Rector Magnif. för honom "hafver uthkastat. Och uthfäste han at villia "tryckia Intimationer för Professorernas barn, "hustrur och andra dheras egne, som genom "döden torde afgå, och lijkfärden skall anställas. "Dedicationer skall han icke emottaga, medh "mindre dhe äro af någon Professore öfversedde. "Men öfver allting skall han uppfylla den Con-"dition han för dhetta undergått hafver, och "ächta Enckian, fast han för uth fullmachten "bekommer".

*) D. 17. Jan. 1680 upplästes i Consistorium Figurstickaren Daniel Medelplans "Supplique "om någon hielp och underhåld, efter han un-"der Academiens försvar sitter, och med figu-"rers utstickande på tryckerijet sin flijt giör: "och resolverades det han skall få en Tunna "Spanmåhl, men i medler tijdh kan han idka "sin konst och handtvärck". Prot. d. 21. Jan. 1687: "Academiæ Figurstickaren Dan. Me-"delplans supplication, at blifva antagen för

nästan lika så inskränkt och fattigt, som det vid Gezelii flyttning till Åbo var*).

Likaså nitisk som Gezelius visade sig att afhjelpa den tryckande bristen på lärobôcker för de Studerande, likaså sorgfällig var han äfven för öfrigt och i allmänhet, att, såsom nästan hvarje blad i Consistorii Academici Protokoller för hans tid bevittnar, så mycket i hans förmåga stod, befrämja det Akademiska

"bookstäfvers giutare, jämpte det han är figur-"stickare, blef uplåsen, och resolverades der på, "at han niuter framgent den vahnliga' löhnen, "nembligen 2 Tunnor Sp:l af fiscu åhrligen "för det han med figurers uthstickande Academien "betienar. Men af bookstäfvers giutande kan "han först vijsa, behörige prof, sedan vill Sena-"tus tillsee, huru vijda han under Academien "kan antagen blifva". Förmodligen är denne Daniel Medelplan (i hvars ställe Consistorium, enligt Prot. af d. 10 Okt. 1694, till Figursticare antog en Gustaf Eriksson Hagner), den samma, som sedermera någon tid förestod det af Biskop Bång i Viborg inrättade Tryckeriet, (hvarom kan jemföras Porthan *de Libris Raris*, s. 47 ff., Alopæi *Borgå Gymnasii Hist.* I. s. 54 ff., J. J. Tengström a. st. s. 102 ff.), och äfvenledes sannolikt antingen den samme eller fader till den Daniel Medelplan, som år 1719, då under det långvariga kriget till och med de nödvändigaste undervisningsböcker hade blifvit högst sällsynte, i Pälkäne Socken i Tavastland, på SocknePresternas bedrifvande, medelst i trädtaflor inskurna bokstäfver tryckte en ABCbok (hvarom kan ses Porthans Disp. *de Libris Raris* s. 43 f.).

*) J:fr H:r Prof. D:r A. J. Lagi förut åberopade Tal, not. 35.

Läroverkets förkofran. Då år 1667 Theologiæ, förut Physices Professoren Abr. Thauvonius utnämndes till Superintendent i Narva, skref Gezelius till Grefve Brahe: "Genom Eders HögGr. Nådes trogna försorg "vänte vij en godh och stadigh man i stället "igen M Simon Kexlerus, som nu ähr sina "65 åhr, och M. Petrus Bergius om sina 54 "åhr*) kunna här efter icke begynna något "nytt studium, helst Theologicum). En god "Svensk man, som icke allenast är *solide* "*doctus*, uthan ock något i verlden sett och "erfarit hafver, vore önskeligast, ty en hafver "här ju svårt at komma till rätta medh dhem, "som här åhro födde, upfödde både i Schola "och Academien och föga mehra hafva sedt "än Åbo Slott och Domkyrkia"**). Om hans

*) Den förre Matheseos, den senare Linguarum Professor, begge sökande till den efter Thauvonius lediga Theologiæ Professionen. J:fr om den förra ofvanföre sid. 92; om den senare J. J Tengström a. st. s. 76 ff.

**) Att Gezelius dock ej var partisk för sina egentliga Landsmän, bevisar ett hans bref till dåvarande GeneralGouverneuren öfver Finland Baron Herman Fleming, i hvilket bland annat förekommer: "Thet kan ock väl hindra Stu-"denternas alacritet at studera, besynnerligen "dheras, som åhro här landzens barn, at dhe "förnembste Prästetienster besättias medh Sven-"ska män; och efter Kongl. Maj:t hafver aldra-"nådigst giort en ordning, at alla Stiftsens "barn skola till Prästetjenster i sitt Stift be-"fordras, hafver jag väll här till kunnat mig "befrija, at än ingen annan ähr till enskilte

uppmärksamhet för Studiernas befordrande vid Universitetet vittnar bland annat äfven Consistorii Acad:i Protokoll för d. 15. Maj 1670, då han "refereradhe sig vara sinnad "at reesa till Stockholm och påminte huru "mycket det är anslagit på Staten, och lands-"sens barn äro icke väl exerceradhe, "hälst i Latina Lingua, tyckte fördenskull, att man kunde ansökiaa hoos Majestatem om en *Lectore* här i Scholan, re-"monstreradhe det vara väl för Academien, ty "Professores måste låsa som Professores: 2:o talte D:nus ProCancellarius och om Adjunctis uthi *superioribus Facultatibus*, at dhe för mu-"tationers skuld behöfdes, ty då giordes intet "behof sökia successores uthom lands, som "man nu göra måste, begärade fördenskull "vetha, om detta kunde proponeras hoos Can-"cellarium; här svarades, att så framt med-"len funnes, så funnes väl subjecta, när man "seer på vår Stat, så felas der noch &c. Se-"dan discurrerades vidlyftigt, huru det kun-"de ske, att Studiosi blefve lärde, och man "finge lärde Prester, och tycktes det vara rå-"deligit, att Inspectores Nationum giorde sin "flijt och bästa till"*). Om ett noggrannt

---

"prästetienster befordrat, än Stiftsens barn, "Gudh gifve iag kunde och här efter dhet göra".

*) I skrifvelse till Cancelleren af d. 29 Apr. 1673 föreslog Gezelius, att flere måtte constitueras vid Akademien att läsa privatim, efter här äro flera unga Magistri, som sig sålunda kunde perfectionera och Ungdomen tillika forthjelpa. Således skulle två af dem kunna hafva Ord. Ad-

handhafvande af Inspectionen öfver de särskilda Studerande Nationerna erinrade Gezelius ofta inför Consistorii Protokoll, der t. ex. under d. 24 Jan. 1672 följande förekommer: "Dn. ProCancellarius talte om Inspectoribus "Nationum, att dhe hålla skarp inspection öf"ver sijna nationer, at dhe måtte göra beskeed, "hvilka dhe gåå höra *tam publice quam pri"vatim.* Och i enlighet dermed påminte han d. 22 Aug. 1676 "om Inspectoribus Natio"num, at Studiosi måtte blifva tillhåldne "medh frucht och nytta invigilera studijs, emä"dan monga framkomma, som adspirera till "ordines, och äro dock mächta svage". Till och med hos Cancelleren klagade han, under sina af hvarjehanda anledningar uppkomna stridigheter med Consistorium, hvarom mera nedanföre, att ej behörig tillsyn hölls öfver de Studerande: hvarå Consistorium svarade, sig hafva gjort allt, hvartill Constitutionerna gåfvo anledning, men ej vilja eller kunna in-

---

junctorum lön, den tredje Secretarii lön, och den fjerde Depositarii inkomst, utom hvad de med sina Collegier skulle kunna förtjena. Härigenom skulle isynnerhet Novitii förberedas, att med nytta kunna afhöra de Akademiska Lectionerna, emedan i Stiftet ej fanns Gymnasium och Gezelii vid Riksdagen 1672 gjorda förslag om en Lectors tillförordnande vid TrivialScholorna ej hade vunnit framgång (j:fr ofvanföre sid. 57). — Om hans uppmärksamhet på de Akademiska Föreläsningarna och deras inrättande efter den Studerande Ungdomens behof vittna äfven Cons. Acad. Protokk. d. 18. Jan. 1673, d. 11. Sept. 1680, o. s. v.

föra *servitus scholastica.* — Att ej till de Akademiska Graderna måtte admitteras män af omogna insigter, genom hvilkas promoverande Akademiens heder kunde lida, var äfvenledes ett ämne för hans uppmärksamhet. Cons. Acad. Prot. d. 23. Jan. 1668 innehåller i detta afseende följande: "Om Promotione "Magistrorum talte Dn. ProCancellarius sig "intet högre önska, än at see Academiens he"der och förkofring, och tyckte at Fac. Phi"los. skulle hålla Protocollum, besynnerligast "öfver Promotionerne". Prot. d. 24. Apr. 1672: "Talte Rector om *termino Promotionis.* "Dn. ProCancellarius vill, at dhe Candidati, "som äro uthom Stifftet, skola förskaffa sigh "sijna Biskopars tillåtelse, efter Constitutio"num lydelse. Talte och vijdhare dett in "Consistorio Regni senast i Stockholm blef "om tvenne personer intet myckit hederligen "talt, dherföre at undfly sådan skympf, måt"te dhe åthminstone hafva sijna Biskopars "lof". Prot. d. 4. Dec. 1684: "H:r ProCan"cellarius helsade Senatum Academicum sampt"ligen af Hans Höggrefl. Exccell:ts Academiæ"Cancellario, hvilkén sigh högeligen gratule"rat öfver Academiens vählstånd, såsom och "at Kongl. Maijst:t et särdeles behagh låter "förnimma der emoot. — — Isynnerheet be"rättade han sigh hafva från H:r Cancellario "den påminnelsen, at *Promotor futurus* icke "*promiscue* alla skulle admittera till promo"tion, uthan allenast dhem, som äre vähl "pröfvade och skickelige, hvilket han alfvar-

"ligen vill hafva sagt".*) Med ett ord: Gezelii uppmärksamhet omfattade med vårma alla det Akademiska Samhället rörande angelägenheter, i hvilka han trodde sig såsom ProCanceller böra eller kunna medverka för det Helas väl**). Äfven hans till Stiftets Prester-

*) Huru angelägen Gezelius var att försvara och bibehålla sina rättigheter såsom ProCanceller äfven i afseende å de Akademiska Promotionerna, visar bland annat Consistorii Protokoll d. 21. Maj 1667, då han klagade deröfver, att Consistorium honom ovetande beslutat, att en PhilosophiæMagister Promotion skulle hållas. "Senatus excuserade sig, och sadhe ful der om "vara talt, men sedhan förgätit tala och com"municera det med Procancellario. ProCancel"larius för sin person låfvadhe vela hvars och "ens respect, och sig intet acta, om the bref, "der på och ProCancellarius nämpnes, opbrytas "i Senatu eller hoos Rectorem Magnificum". I afseende å den nämnda Promotionen synes sedermera dock ytterligare något missförstånd emellan Biskopen och Cons. Acad. hafva blifvit väckt eller fortfarit; ty den förre feck af Cancelleren befallning att "pronunciera *lientiam creandi Magistros*"; i anledning hvaraf han i enskildt bref af d. 17 Apr. 1668 hos Gr. Brahe beklagade sig öfver Facultetens dristighet, att med osanning träda inför H:s Exc., liksom han hade i fjol promotionen förhindrat, då han likväl dermed endast Academiens heder hade åsyftat, och vederbörande ej eller hade varit färdiga med Promotionen.

**) Förnämligast genom Gezelii bemedling efterskänkte Fru Christina Horn till Runagård (Enka efter den äfven i Akademiska Bibliothekets Annaler prisvärde Generalen Torsten Stålhand-

skap utfärdade Circulärbref båra prof af hans verksamhet för Akademiens bästa. I tvenne sådana, utfärdade d. 24. Apr. och 15. Jul. 1665*) anmodar han Presterskapet uppmuntra sina åhörare, att vid de vanliga för fattiga Studerande bestämda Collecterna, äfvensom vid de Studerandes så kallade Socknegång frikostigt bidraga till deras understödjande: och i ett tryckt Latinskt Circulärbref af d. 20. Dec. 1677 klagar han öfver det oskick en mängd Studerande, tvertemot Akademiska Constitutionernas lydelse, tillåtit sig, att i sysslolöshet på landet tillbringa flera år efter hvarandra, samt uppmanar Pastorerna att erinra dem om flit och arbetsamhet samt om deras skyldighet att inställa sig vid Akademien. Derjemte förmanar han TrivialScholornas Rectorer, att ej till Akademien dimittera omogna ynglingar, o. s. v.

Isynnerhet höll han äfven såsom ProCanceller noga tillsyn öfver Theologiæ Studiosi, för att genom bildande af skickliga ämnen till de vanliga PrestOrdinationerna småningom reformera hela Ståndet och gifva

---

ske) år 1673 en Summa Penningar, som hon hade förstråckt till Akademiebygnadens reparation efter branden år 1656, och hvilken ända till först nämnda år obetald, med Interesset inberåknadt utgjorde Sex Hundrade Daler KopparMynt (Cons. Acad. Protokoller d. 9. Apr. och d. 23 Jan. 1673).

*) Förvaras i DomCapitlets Archiv under Rubriken: *Alandensia*.

det en högre lyftning. Cons. Acad. Prot. d. 10. Okt. 1666 innehåller bland annat följande: "Talte D. ProCancellarius om at nemnbligen "sig önska hela Collegium ville coopera detta, "at de som hårnäst tänkia blifva Prester, at "the blifva instruerade *in Artibus Instru-"mentalibus*, Geographia, Computo och "Arithmeticis, Physica och Historia "Universali och i synnerhet *Ecclesiatica* — — "Sidst talte och Dn. ProCancellarius om "Adjunctorum läsande, och i synnerhet om "Secretario Joh. Flachsenio, at han tager Col-"legium Epistolicum, medan det väl behöfves "för en god del. Secretarius låfvade det eff-"terkomma". Prot. d. 1. Dec. 1669: "ProCan-"cellarius talte, at här äro så många nyss "komna Studenter, dhe som strax immediate "ifrån Scholan komma till Academien, och "äro mechta svage in Studiis, når dhe kom-"ma fram begåra blifva Pråster, då är det "slätt medh dem beväudt, särdeles in lin-"guis, derföre vore rådeligit, at Inspectores "hölle dem till, det dhe intet finge reesa uth "på landet &c. uthan såge efter hvad dhe gö-"ra och taga sig före"*). Prot. d. 27. Jun. 1683. "Giorde H:r ProCancellarius en på-"minnelse om den servitut, som Studenterna af "Novitiis fordra, anhållandes, at den veder-"börligen afskaffas; emedan de nyskomne der-"igenom avoceras ifrån sina studier, och i "begynnelsen strax så der medh från boken

*) J:fr Cons. Ac. Prot. d. 24. Mars 1670, d. 28. Febr. och d. 24. Apr. 1672.

"afvänias, at dhe sedan mera till dem ingen "lust hafva eller fatta, hvarföre den och inga- "lunda borde tålas; förmente och ProCancel- "larius der af flyta, at månge som och 8 och "9 åhr hafva studerat, sedan ändock så svage "komma *ad ordines.* Öfver denna ovana låf- "vade Inspectores vara bekymrade hvar för "sin Nation, och der emoot skaffa vederbör- "ligit boot". Gezelius hade dessutom under sina emellertid uppkomma misshälligheter med Consistorium Academicum äfven hos Cancelleren bland andra klagomål anfört, att de som skulle ordineras till Prester, voro råe och okunnige: hvarå Consistorium i sitt Bemötande svarade, att Studenterne för tidigt drogos ifrån studia philosophica, att de strax då de kommit ifrån Scholorna föreburit att de skulle blifva Prester, samt "af fåfängt præ- "sumeradh perfection förmedelst et trivialt Bre- "viarii Philosophiæ och få *definitionum Theolo- "gicarum* igenomläsande — — alldeles förachta "*fundamenta eruditionis,* och icke eens låta see "(tvifvels uthan der tilingifne) *sub prælectioni- "bus et disputationibus philosophicis,*" o. s. v.

Vi hafve hittills sett, huru Gezelius med outtröttlig verksamhet arbetade för Akademiens förkofran och uppkomst, samt för befordrande af allmän upplysning. Men han hade under tiden kort efter sin ankomst till Åbo blifvit invecklad i hvarjehanda misshälligheter både inom och utom Akademien, hvilka sedermera nästan år ifrån år tilltogo samt hindrade hans bemödanden för Akademiens bästa och hade ett högst skadligt inflytande på det

Akademiska Samhället i allmänhet. Med den drift och tilltagsenhet Gezelius i alla sina värf ådagalade, och med hans stränghet i tadlande och bestraffande af förseelser hos andra, hvilka han ansåg såsom sina underhafvande, kunde han ej eller annat än ådraga sig motvilja och ovänskap. Medgifvas måste ock derjemte, att han genom verkliga misstag, genom en öfverdrifven ömtålighet för sitt anseende samt fåfäng stolthet både inom och utom embetet retade folk i harnesk emot sig samt derigenom föranledde många och häftiga strider, som störde hans lugn och inskränkte samt bundo hans verkningsförmåga.

Redan då han såsom ProCanceller tog sitt inträde i Consistorium Academicum, och första gången bivistade Dess sammanträden, visade han sig alltför angelägen om iakttagande af sin myndighet. Ty såsom ett bevis af hans lynne i detta afseende torde det böra anses, att då, för detta Physices, sedan Theologiæ Professoren Thauvonius, som skulle promoveras till Theol. Doctor, anhöll, att Biskopen ville blifva Promotor, vägrade han det af skäl att Promotors och ProCancellerens befattningar, vid sjelfva PromotionsActen, voro alldeles skilda*). Några få månader derefter uppstod emellan honom och Consistorium ett missförstånd, i anledning deraf, att Consistorium på ett rykte, att Poëseos Professoren Justander genom Konglig Fullmagt skulle

*) Emellertid förrättade Gezelius likväl sjelf sedermera denna Promotion.

hafva blifvit utnämnd till Pastor i Somero och således vara skild ifrån Akademien, under Biskopens frånvaro i Stockholm hade uppsatt förslag till hans Profession; ehuru Gezelius redan förut, då fråga om samma förslags upprättande förevarit, med så mycket mera skäl ogillat denna skyndsamhet, som Somero var ett Consistorielt Pastorat; hvarföre äfven den verkligen redan för Justander utfallna Kongliga Fullmagten sedan upphäfdes*). Consistorii förhastade åtgärd, som synes hafva varit föranledd deraf, att lediga Professioner flera gånger förut, innan förslag hunnit upprättas, hade blifvit af Regeringen besatta**), misshagade Gezelius än mera af den orsak, att Akademiens dåvarande Rector Axel Kempe ej ens genom bref underrättade honom derom, då förslaget till Cancelleren insändes. Återkommen ifrån Sverige besvärade sig Gezelius i Consistorium öfver denna sidvördnad, och begärde "Transumptum" af Protokollet öfver förslagets upprättande, hvilket Consistorium beviljade, men med det uttryckliga förbehåll, att ej sjelfva Protokollerna skulle aflemnas till Biskopen, utan blott utdrag öfver de ärender, hvarom Biskopen

*) J:fr ofvanföre sid. 45 not., samt *Handlingar till upplysning af Finlands KyrkoHist.* 3:*dje Häft.* s. 41 f. not., s. 51.

**) J:fr Biskop Terseri år 1658 till Kongl. Maj:t inlemnade underdåniga Postulata, i *Handlingar till upplysn. af Finlands KyrkoHist.* 3:*dje Häft* s. 38, mom. 16.

ville inhämta upplysning*). — Tilläfventyrs låg i det agg Biskopen sålunda fattat mot Professoren Kempe en anledning till den miss-hällighet, som år 1667 dem emellan utbröt, hvarvid fråga var om en af Kempe utgifven Disputation *de Officialibus Politicis*, hvilken Gezelius på ganska obetydliga och sökta skäl inhiberat såsom förgriplig emot den antagna Regeringsformen. Denna strid bilades dock snart genom ett lärorikt bref ifrån Grefve Brahe, deruti Consistorium uppmanades, att nederdämpa all illvilja och ovänskap, att arbeta på Akademiens sanna förkofran och ej syslossätta sig med onyttiga tvister**.)

Långvarigare och af låg art var en rättegång, hvari Gezelius på samma tid genom eget förvållande befann sig invecklad, och hvilken, ehuru smutsig den var, och för honom föga hedrande, här så mycket mindre kan förbigås, som den både väckte mycket uppseende, och inom hans verkningskrets hade ett ganska skadligt inflytande, samt dessutom erbjuder flera bidrag till kännedom af tidens fördomar. Anledningen till denna dels ömkliga dels löjliga strid var den, att aflidne DomProsten Georg Alani Enka (Elisabeth Nilsdotter) kort före Julen år 1666 till Biskopinnan Gezelius, som då var sjuk, hade skickat såsom läkemedel en dryck, hvilken

*) Cons. Acad. Prot. d. 16. Jul. 1665.

**) Se H:r Professoren Pippings *Disp. de Bibliothecariis Academiæ Ab.* s. 66 ff.

Biskopen sedermera misstänkte, eller åtminstone angaf, antingen innehålla förgift eller vara medelst trollkonst beredd och tillblandad, emedan deri, under det den óbegagnad stod i Biskopens hus, små stenar småningom skulle hafva formerat sig*). Denna sin verkliga eller föregifna misstanka meddelade Biskopen med dåvarande Presidenten i Åbo HofRätt, Riks-Rådet Baron Erik Sparre, som sedermera, under det Biskopen var stadd på en resa till Åland, angaf saken hos Akademiens dåvarande Rector, Matheseos Professoren Simon Kexlerus, hvilken föredrog den samma i Consistorium Academicum**). Den sålunda anklagade

*) Att något gammalt egg låg till grund för Gezelii angifvelse mot Enkan, synes en hans sedermera till Consistorium Acad. ingifna förklaring utvisa.

*) Huru den så kallade Potionen varit tillblandad, inhåmtas af Cons. Ac. Prot. d. 17. Febr. 1667, som ibland annat innehåller följande, hvaraf man kan göra sig begrepp om den tidens huscurer: "Sedhan inkallades Pigan, som bar "Potionen — —. Hon — — — bekände, at "bemälte Potionen præparerades således: at der "till togs hästdyngia, — item gammalt ööl, "och lades deribland Safran och MuskotsBlomor. "Till frågan, hvem potionen af henne emottog "i Biskopens huus, svarade hon, antingen Jungfrun eller Frustupigan: iag kände intet. Se"dhan helsade hon BiskopsHustrun och badh "henne taga inn en och andra reesan efter be"falningen, och sedhan hölia och läggia sig ne"der". Den ofvanföre nämnde Medicinæ Professoren Erik Achrelius försäkrade i anledning deraf d. 21. Febr. i Consist. Acad., att "succus

Enkan bedyrade inför Consistorium sin oskuld, och väckte derjemte den ej osannolika misstankan, hvarmed hon förnämligast synes hafva syftat på Biskopens Fru, att de så illa ansedda små stenarna i Biskopens hus kunnat blifva insatta i drycken. En, såsom han i Handlingarna kallas, GeneralGouverneurens Apothekare, vid namn Johan Kernisk, till börden Tysk, hvars inför Consistorium på begäran aflemnade yttrande öfver denna dryck i Protokollet på Tyska är infördt, försäkrade, att de små stenarne, hvilka han hade haft tillfälle att se, ej vore annat än Antimonium crudum, samt att detta alldeles icke vore förgiftigt, utan blott, "*pro venia, vomitivum*"*). — Biskopen, som, emellertid återkommen ifrån sin Åländska resa, förmodligen fann, att målet redan tagit en för honom mindre fördelaktig vändning, förklarade nu, att de uppgifter han meddelat Presidenten om den i fråga varande Potionen ej åsyftat Enkans formliga anklagande, utan att han blott derigenom velat, om de misstankar han hyste, underrätta Presidenten såsom "Justitiarius", och att detta skett på Presidentens begäran. Om Gezelius sjelf i början varit bedragen, är svårt att afgöra.

"fimi equi" vore ganska hälsosam emot styng. (Att bruket deraf i sådant ändamål ej tillhörde blott den tiden, utan säkert än ett århundrade bibehöll sig, kan, såsom Herr CancelliRådet Wallenius täckts upplysa mig, af Prof. Joh. Haartmans *Läkarebok* (Åbo 1765) sid. 223 inhämtas).

*) Cons. Ac. Prot. d. 6. Mars.

Men det vissa är, att han numera i allt sitt förfarande mot den oskyldigt angifna Enkan röjde den största bitterhet, samt tillät sig hvarjehanda mindre lofliga medel till sitt försvar. Således, då Consistorium genom sin Secreterare Joh. Flachsenius af Biskopen begärde de nämnda små stenarna till påseende och undersökning, svarade han, att de då voro försvunna, och att de äfven förut, då de skulle framtagas, ofta ej kunnat finnas, hvilket vore en följd af deras misstänkliga art och beskaffenhet. Dessutom sökte han på allt sätt att göra Enkan misstänkt för trolldom, som han uppgaf henne hafva lärt af en qvinna i Wirmo Socken *). Consistorium frikände emellertid Alani Enka från alla misstankar för det angifna brottet; med hvilken upprättelse hon dock ej var nöjd, utan sökte i HofRätten "*jus reconventionis*". Äfven Gezelius anförde sedermera vid samma Rätt besvär öfver Consistorii utslag, hvilket han påstod röja "*timorem et favorem*" och vara fäldt "*nec secundum conscientiam nec secundum acta et probata*" **). Att dessa beskyllningar ökte

*) Gezelii såkallade "andra Commonefaction, till Amplis. Senatum Acad. insinuerat den 16 Martii" (ibland Gezeliska Mss:a) röjer en bitterhet och illvilja, som ej hedrar hans minne. Consistorium svarade derå med värdighet.

**) Bland de beskyllningar, hvilka Gezelius i HofRätten androg, voro följande: "1:o Att "hon (Sal. Doct. Alani Enckia) den kloka

Consistorii ovilja mot Gezelius, kan man lätt föreställa sig. Consistorium beslöt således, att till Cancelleren insända Handlingarna i

---

"WirmoQvinnan icke allenast herbergerat, och så "högt berömdt hafver, uthan ock hennes för- "dömmeliga konst brukat, att skaffa igån någ- "ra bortstulna saker, såsom ett smycke, och "några stycken Flesk, veet Her Bårgm. Schæf- "fer att vitna. — — — 2:o Så lenge Enckians "nådeåhr påstogo, talade hon offta myckit dri- "steligen om Dn. D. Enevaldo, säijandes: Doc- "tor Enevald (Svenonius) lefver aldrig den da- "gen, att han blifver introducerat Pastor, hvil- "ket utan tvifvel många hört hafva. — — — "När jag nu denna hotelse lägger till Dn. D. "Enevaldi berättelse, gifver det icke ringa "misstankar; ty thet är icke okunnigt, hvad "för ett underligit fall han gjorde, den dagen "han introducerades, hvad för een förgifftig "stanck fann han i Kyrckioheerdegården, att "han effter sin kära Svärfaders inrådande måste "der rökia i några veckor, förr än han torde "der in boo fööra; huru han åther gjorde ett "svårt fall ved porten, när han första gången "skulle ingå der till att boo; item, när han i "min k. Hustros stoora svagheet, d. 11. Decemb. "1666, henne besökte, och satt ved hennes säng, "fick han ett så hårdt skott ått hiertat, att vij "tänckte han skulle på stunden gifva opp an- "den. Och när han sig förekom, och iag för- "sta gongen talade med honom (som var den "20. December) och han om åfvanbemälte fall, "och den onda stancken i Kyrckioheerdegården "hade talat, sade han: jagh hafver hördt aff "min Svärfader, att Enckian hafver hafft een "Låhromoder i Wirmo etc." (Ur Gezelii till HofRätten inlemnade "*Commonefactio secunda*", hvaraf afskrift finnes ibland Gezeliska Mss:a.)

detta mål. Det utslag, som emellertid fälldes i HofRätten, frikände så väl Biskopen som Alani Enka från ömsesidiga angifvelser. Men Enkan vädjade till Regeringen, och reste sjelf öfver till Stockholm för att bevaka målet. Följden var, att Biskopen både ifrån Regeringen och ifrån Akademiens Canceller Grefve Brahe erhöll påminnelser att ingå förlikning. Den sistnämnde förebrådde honom dessutom i skarpa ordalag, att han, som borde föregå andra med goda efterdömen och bibehålla enighet och harmoni vid Akademien, åstadkommit så mycken split och förargelse, ogillade hela hans "procedere" och hans emot Consistorium anförda besvär, samt uppmanade honom "vinlegga sigh om att "bringa saken till een god och venlig compo"sition, och att alt motte blifva nedtystat." -- - "Detta vij," skrifver Grefve Brahe, "Eders "Ehrevyrd. af een synnerlig välmeeningh icke "kunne förhålla. *)" Sedan Gezelius i sin aflemnade Förklaring svarat, att han sökt att försona Enkan, samt i detta afseende äfven erbjudit henne penningar, men att alla hans bemödanden varit fruktlösa, stämdes han att inför Regeringen stå Enkan till svars. Slutligen blef dock efter alla dessa omgånger saken, till följe af Kongl. Senatens Resolution, år 1671, genom förlikning sålunda bilagd, att Biskopen till Enkan betalade 400 Daler

*) Gr. Brahe's Bref, dat:e d. 19. Aprill 1667, finnes ibland Gezel. Mss:ta.

Silfvermynt. — Att hos en så utmärkt förtjent man, som Biskop Gezelius var, upptäcka så mycket oförstånd, så många svaga och tadelvärda upptåg, som i denna rättegång framsticka och kasta en skugga på hans minne, är högst obehagligt; men sanningen utkräfver sin rätt, och bör så mycket mindre döljas, som Gezelii charakter, i anseende till den sällsamma blandning af goda egenskaper, af svagheter och fel, hvilken deri innefattades, är en verklig psychologisk mårkvärdighet.

Af den grofva vidskeppelse, som ännu rådde åfven bland Landets upplystaste och lårdaste män, och som i rättegången mellan Biskop Gezelius samt Alani Enka så starkt röjer sig, förekommer kring samma tid ett annat mårkvärdigt exempel, hvarom här med så mycket mera skål må nämnas, som det tjenar att ytterligare ådagalägga culturens dåvarande tillstånd i fosterlandet, samt att upplysa de svaga sidorna af Biskop Gezelii och samtida härvarande Akademiska Lårares tänkesätt. — En i Åbo född Studerande vid namn Isak Gunnerus hade under sin barndom, år 1656, då han var fjorton år gammal, afskrifvit ett häfte, innehållande hvarjehanda rysliga vidskeppligheter, föreskrifter om sättet att sluta förbund med den Onde, för att derigenom hastigt blifva lärd o. s. v., med hvilka slags styggelser, som bekant år, dåvarande Linguarum Professoren Stodius samt flere Studerande vid Akademien härstädes på denna

tiden misstänktes sysselsätta sig *). Nyssnämnde Gunnerus hade sedermera öfverrest till Reval och ämnade der inom Preståndet söka sin befordran, då han af Pastoren vid Finska Kyrkan derstädes Jacob Cupræus, hos hvilken han bodde och hvilken tillfälligtvis ibland hans papper funnit det nämnda misstänkliga håftet, i DomCapitlet i Reval angafs för trolldom, i följe deraf häktades och trenne månader hölls fängslig, samt slutligen förvisades ifrån orten. Försedd med ett recommendationsbref af Grefve Brahe, hos hvilken han klagat öfver sitt hårda missöde, och som var både för upplyst och ädelt tänkande att ej behjerta hans olycka, ankom han år 1670 till Åbo, och anmälte sig i Consistorium Academicum, för att härstädes få fortsätta sina studier och vinna befordran. Pluraliteten i Consistorium, med hvilken Gezelius äfven förenade sig, beslöt, att han här å nyo skulle häktas: och ehuru han bedyrade, att han aldrig brukat det af honom i barnsligt oförstånd afskrefna häftet, dömdes han slutligen att undergå uppenbar kyrkoplikt samt relege-

*) Se H:r ErkeBisk. D:r Tengströms *Vita Rothovii.* — DomCapitlets Protokoll under den 19. Aprill 1671 innehåller, förmodligen i afseende å angifvelserna mot Gunnerus: "Att månn"gen i Stiftet hafver ännu hoos sigh necroman"tiska böcker ähr ej twifvelsmål, men huru man "till theras kundskap komma kunde, bekymb"rades, och giordes förslag, att man beqvemb"ligast i visitation her till kommer."

rades för alltid ifrån Akademien *). Öfver detta utslag, som med skäl skulle kunna an-

*) Biskop Pfeif i Reval hade, i sitt af Consistorium Academicum härsrådes begärda utlåtande öfver detta mål, inberättat, att den skrift, för hvilken Gunnerus hade blifvit angifven, hade bestått af 13 blad in Octavo, och varit "full "med necromantisk styggelse, allahanda Circlar "medh Characterer betecknade, iblandh hvilka "een *horrendus abusus nominis divini* var. Gun"nerus hade tillstodt, att han samma skrift för "monga åhr, mådan han den intet förstodh, "skrifvit hade. — — — Men det hade honom "blifvit remonstrerat, att både handen så väl "som figuræ Circulorum medh Characteribus "svårliga kunde vara een så ungh menniskios "handh, så var och vedh een punct ett tre"dubbelt NB giort, hvilket icke een ungh gos"ses skrift var. H:r Cupræus hade på tillfrå"gan, huru han viste sådant efterforska, svarat "een Student ifrån Finlandh, Johannes Wasilii "benämndh, hafva honom härföre varnat. Den"ne Studiosus var då till Dorpt förrest. Isacus "hade blifvit tillfrågat - - -, hvi han icke ha"de afskaffat een så skadeligh skrifft, uthan den "- - bevarat? Resp. Den vore Magia Natura"lis - - - och nu - - hafver dock Consistori"um funnit nödigt - - - i Protocollet att in"föra - - -: *Excerpta ex libro Necromantico "Isaci Gunneri: Cor hirundinis edendum, et certo "charactere scindendum, et quidem nocte; feria "Johannis Baptistæ. Ex Lulio* (Raimundo Lullio) "*et Agrippa* (Corn. Agrippa de Nettesheim); "*adduntur verba superstitiosa, character notandus, "vel suo vel vespertilionis sanguine. Post hæc ad"debatur superstitiosa et grandis abusio nominis Di"vini, contra secundum præceptum. Ut aliquis in "momento doctus fieri possit, appellet Dæmones, ac*

ses oförlåtligt, om ej den grofva vantro deri yttrar sig varit Tidehvarfvets, besvårade sig

---

"proprio sanguine scribat vicissim verba superstiosa et ignota. Circulum faciat et pedem dextrum ponet in ea parte circuli ubi sunt dæmones. Insuper effundat sanguinem ex dextra manu et quidem digito annulari sumptum. Dicat etiam inter alia formidolosa verba: Pax inter te et me, potentissime Rex. Ac incendat candelam ex hominis adipe factam, his verbis: hanc candelam tibi dabo pro tuis molestiis. Hoc faciendum concubia nocte Nativitatis Christi inter undecimam vel duodecimam, vel festo Paschæ ante ortum solis. Circulus faciendus, et novies cum digito annulari Circulum illum debeat circumire ac latina verba proprio sanguine scribere, et peregrina vocabula cum sanguine gravidæ mulieris etc. etc. Alii Circuli faciendi cum sanguine hirci, vespertilionis et bubonis. — Sedan detta var opläsit, sade Gunnerus sigh sådant lapperij hoos sigh haft, men det aldrigh bruukat. - - - Frågades, hvadan han dhe gåfvor hafver att predika. Resp. sigh efterfölgdt Creidium, efter han någorlunda förstår Tyska" Ur Cons. Acad. Prot. d. 5. Apr. 1671. — Vid undersökningens fortsättning i Consistorium härstädes den 13. nästföljande Aprill frågades Gunnerus, "*quo anno* han här dhetta afskrifvit. Resp. den tijden stora sijdan här i Staden brann a:o 1656. Frågades huru gammal han är. Resp. sig för Juhl fylt sina 28 åhr. - - - Frågades om han hade sedt Sathan. Resp. Gudh skola bevara honom där ifrån. Om han icke en gong hade tenckt att bruka sådan Djefvullskap. Resp. sigh det alderigh giordt eller tenckt een gong, tog sigh ock Gudh här på till hielp. Om han icke sedan han till förstondh kom; samma skrifft igenom läsit hafver, det han fuller bekiende,

Gunnerus hos Grefve Brahe, hvilken befallte Consistorium att inställa Gunnerus i sina rättigheter såsom Civis Academicus. Consistorium hemställde väl deremot *) hos Cancelleren, att hela Akademien skulle lida, genom det vanrykte Gunnerus ådragit sig; men emottog kort derefter ytterligare ett bref ifrån Grefve Brahe, innehållande å nyo upprepad föreskrift, att Gunnerus borde vid Akademien emottagas och bibehållas **). Den sistnämnde hade således Grefve Brahes upplysta, ädla och menniskoälskande tänkesätt att tacka för sin räddning, och skulle utan detta mägtiga beskydd hafva blifvit ett offer för den förblindelse och de fördomar, hvilka beherskade landets lärdaste män ***).

"men sade sigh nu på några åhr icke sedt det, "uthan låtit den vräckias iblandh andra sina "saaker."

*) Se Consist. Acad. Protokoller d. 29. Apr., den 31. Aug. 1671. Blott Mathes. Prof. Joh. Flachsenius och Akademiens dåvarande Rector. Eloq. Prof. Mart. Miltopæus hade yrkat, att Cancellerens befallning borde gå i verkställighet.

**) Cons. Acad. Prot. d. 18. Okt. 1671.

***) År 1661 hade likaledes en Student vid namn Eolenius, angifven för "*pactum cum Satana*" och derföre af Consistorium dömd till döden, blifvit af Grefve Brahe helt och hållet frikänd och befriad eller restituerad *in integrum*. Se H:r ErkeBisk. D:r Tengströms *Minne öfver Terserus* sid. 70 f., samt *Handlingar till upplysning i Finlands Kyrko-Hist.* 2. *Häft.* sid. 73 ff., 3:dje *Häft.* sid. 58 ff. Jfr. Rühs om *Finland och Dess Invånare* sid. 172 f. Ett märkligt exempel

De förut väckta misshälligheterna mellan Gezelius och Consistorium Academicum, hvilka emellertid fortforo samt genom en tadelvärd kitslighet ifrån begge sidor underhöllos, fingo nytt födoämne, då DomCapitlet år 1676 beslöt, att dåvarande Theologiæ Professoren Bång skulle tillträda Nådendals PræbendePastorat, ledigt efter Stodius, hvilken då han tog afsked ifrån sin Profession, på lifstid hade erhållit detsamma. Ty tvertemot detta beslut utverkade sig Stodii måg, Physices Professoren Andreas Petræus, Konglig Fullmagt på samma PræbendePastorat, för hvars bibehållande inom Theologiska Faculteten i synnerhet Gezelius hade ifrat, och hvarföre han äfven sedermera uppåggade Professor Bång, som redan med handräkning af Landshöfdinge-Embetet hade satt sig i besittning af Prestgården, att söka utverka upphäfvande af den för Petræus utfärdade Kongliga Fullmagten. Petræus var i sjelfva verket en ovärdig medlem af det Akademiska Samhället, hade ett högst oroligt och trätgirigt lynne, och förvaltade sin tjenst försumligt och vårdslöst; men han stod, förmodligen för sin faders, aflidne Biskopen Eschilli Petræi, förtjenster, i Grefve Brahes ynnest, och var dessutom genom slägtskap eller svågerlag förenad med flera af sina Embetskamerader, hvilke nitiskt togo hans

af den grofva vantro, som ännu i medlet af sistledna århundrade hos oss var rådande, anföres i Rosenhanes *Anteckningar hörande till Kongl. Vettensk. Akademiens Historia* sid. 126.

förfvar emot Biskopen, som äfven dessutom, visserligen ej alldeles oförskyldt, var ett föremål för deras ovilja *).

Nya tvisteämnen erbjödo sig sedan oafbrutet. Ett utbrott af den hätskhet, som rådde mot Biskopen, var det förmodligen, att, då sonen, Gezelius den yngre, såsom Extra-Ordinarie Theologiæ Professor skulle introduceras, samt derjemte till följe af Konglig befallning promoveras till Theologiæ Doctor, Consistorium till den Doctors ed han borde aflägga gjorde några tillägg af innehåll, att han skulle visa trohet emot Collegium och uppriktighet emot sina Colleger, samt ej vilja intränga sig på Ordinarie staten eller på andras bekostnad skaffa sig lön, hvilka tillägg Gezelius den yngre äfven lofvade besvårja, men emot hvilka han sedermera vid sjelfva PromotionsActen offentligen protesterade **).

*) Biskopen upprepade ofta i Consistorium den klagan, att han ej njöt sådan aktning och uppmärksamhet, som honom tillkom, hvarföre han äfven denna tid sällan bivistade Consistorii sammanträden. Consistorium deremot anförde äfven hos Cancelleren bland annat besvär deröfver, att Biskopen ej ens bivistat de Akademiska högtidligheterna, yrkat på en servil inspection öfver Studenterna, ordinerat Prester förr än de haft Akademiskt vittnesbörd, vid sin första ankomst till orten framdragit sina döttrar, som än voro "slinkor", framom alla, till och med Theologiæ Professorum hustrur, m. m. m. m.

**) Det Edsformulär, hvilket Consistorium hade föreskrifvit Gezelius d. y., lydde sålunda: *Ego*

De ömsesidiga förklaringar, hvilka i afseende å detta uppträde till Grefve Brahe insändes,

---

N. N. sancte promitto, me velle in vera fide Sacris Scripturis patefacta, et Ecclesiæ Symbolis, Apostolico, Nicæno, Athanasiano, breviter expressa, ac invariata Confessione Augustana, et Upsaliensi concilio et decreto recepta, item in Libro Concordiæ unanimi consensu repetita (hvilka ord ej stå i det Formulär Constitutionerna innehålla) *constanter usque ad finem vitæ perseverare eamque adversus omnis generis corruptelas pie ac modeste tueri, et eandem sincero studio docendo ad alios propagare. In gravioribus controversiis aut casuum quæstionibus definiendis circumspecte agere, adhibita diligenti Scripturarum consideratione et consilio gravium virorum, quorum scientia et integritas in rebus fidei perspecta est. Schismatis occasiones studiose fugere, studia et labores omnes ad Dei gloriam et Ecclesiæ incrementum, secundum mensuram gratiæ, quam mihi Deus conferet, dirigere.* (Här stannar den Ed Constitutionerna föreskrifva. Det följande är af Consistorium på eget bevåg tillagdt). *Deinceps promitto me velle cum honoratissimis meis Collegis, Professoribus in hac Academia Ordinariis, tam Theologis quam reliquarum Facultatum Professoribus singulis, sinceram concordiam alere, et nulli eorum in nullo negotio vel publico vel privato palam vel occulte, directe vel indirecte, per me ipsum vel per alios, nunc aut in posterum, contra illorum voluntatem, jus et merita, oneri, fraudi aut minimo præjudicio esse. Ita me Deus adjuvet!* Men Gezelius d. y. besvor denna honom vid PromotionsActen förestafvade Ed blott till en del, eller vilkorligt i följande ordasätt: *Istud juramentum, prout ab aliis Doctorandis præstitum est, et*

besvarades genom en skrifvelse af den sistnämnde till Consistorium, hvilken innehöll förmaningar till fredlighet samt försäkran, att Gezelius den yngre ej skulle få, liksom han förmodligen ej eller skulle vilja, intränga sig på Akademiens ordinarie Stat *). Kort efter sedan detta förefallit, anförde Gezelius, först hos Consistorium och sedan åfven hos den ofvanföre **) omtalda, förnämligast till granskning af Quæstors råkenskaper nedsatta CommissorialRätten samt hos Cancelleren, klagomål öfver dåvarande AkademieSecreteraren och Philos. Adjuncten, sedermera Eloquentiæ Professoren, Daniel Achrelius, som i en ifrån trycket utgifven så kallad *Epistola Consolatoria*, ställd till Prosten i Bjerno Magister Gabriel Thauvonius ***), hade till följe af en

prout exstat in Corpore Constitutionum Academicarum, etiam cum Libro Concordiæ, ita me illud per Dei gratiam servaturum, sine ulla exceptione juro. At quoniam hic gradus ex auctoritate et voluntate S. R. M:tis mihi conferendus est, ac expressum est mandatum Illustr. Acad. Cancellarii, ut omnia in hoc actu pro more consveto fiant, ita ad illud, quod antiquæ juramenti formulæ hac vice additum est, eatenus teneri possum ac volo, quatenus S. R. M:tas vel Ill. Acad. Cancellarius declarare velint, id necessarium fuisse, ut nunc peculiariter adderetur.

*) Grefve Brahes skrifvelse, dat. den 23. Juni 1676, finnes i en Samling af äldre Cancellersbref i Consist. Acad. Archiv.

**) Sid. 75 ff.

***) Se Stiernmans *Ab. Lit.* s. 101. En annan af samma namn, hvilken var Pastor i Nerpes,

kitslighet, som åfven vid flera andra tillfällen utbröt, tillåtit sig några bitande infall *de pallio et barba* m. m. *) hvarigenom Geze-

förekommer i samma *Aboa Liter.* s. 124 och i Porthans *Hist. Bibl.* s. 43. Aehrelii skrift hade följande Titel: *Consolatio ad Reverend. ac Clariss. Virum Dn. M. Gabrielem Thauvonium, cum optimæ spei filio, Carolo suo, ex. Acad. Aboënsis societate ad Coelos evocato, exequias iret. Scriptore Daniele Achrelio, Aboæ excudebat Petrus Hansonius, Acad. Typogr.* (1 Ark 4:o).

*) Det af Biskopen åtalade stället i Achrelii så kallade Epistel lydde som följer: *David ille, omnium confessione maximus, audita filii morte, confestim surrexit, pulverem excussit, vestem atratam abjecit, lotus demum et unctus alacris ad epulas accessit; tandem quærentibus, cur tam hilaris esset, respondit: Quid me dolore conficiam, nullis enim lachrymis ad nos revocari potest, sed nos ad illum brevi properabimus. Ita sentis et Tu, optime Pater, cum animo proponis, ad quæ gaudia jam pervenit Filius Tuus, et quam miserum est vivere hoc seculo, quo nullum durius ferrea Poëtarum ætas vidit. Quin imo, si quispiam meam de ejus facie requisierit sententiam, eam habeat hisce lineis breviter comprehensam. Dum ministrorum omnium concordes curæ subveniunt actionibus fessis, rebusque præsunt ejusmodi viri, qui notitiam actuum habent, acrem ingenii vim, Prudentiam piam, denique solertiam, dexteritatem, Eruditionem, et super omnia auctoritatem veram, tunc nullum est dubium, quin Ecclesia et Politia floreant, ubique ornata suis coronis, suis virtutibus, suis meritis: nec audientur uspiam occinentes miseriæ populorum. At vero e Politicis, qui per vim et ambitum et callidas artes adrepunt, qui omnia violenter et turpi libidine gerunt, qui conscientia prava sunt et nulla, hi inquam exitiales sunt regno, foeda tempora faciunt,*

lius synes hafva ansett sig personligen förolämpad. Följden var, att Achrelius, ehuru af Consistorium Academicum gynnad och beskyddad, samt hos Cancelleren ej blott ursäktad utan äfven recommenderad, för sin kitslighet feck plikta dermed, att han närmare ett år var suspenderad ifrån sin tjenst, samt då han till följe af Cancellerens bref till

---

et innocentissimis quibusque formidanda: nihil mali est, quod illi non concipiunt, et deinceps pariunt, omnia per temeritatem aggressuri, et quæ aggressi virium fiducia perfecturi, ni divina providentia impiis conatibus sese interponat. At fata Ecclesiæ dum gubernant illi, qui præter barbam et pallium, et emptum vel emendicatum titulum et artem aucupandi rumores ex quovis angulo, nihil sapiente dignum ferunt; mox ac coeperunt insanire, nullum vecordiæ modum faciunt. Indoctissimos promovent, ut ipsi satient hiantes suas cupiditates. Salutaria virorum doctorum consilia spernunt, et nescio quorum arripiunt. Dumque opinione peritiæ tument, alios nec æstimant, nec amant, quam quos vorare possunt. Sub talium jugo plorat ecclesia, ejulant eruditio, virtus, merita, caligine obducitur coelum, et largos sudores exhalant ipsa templorum marmora, tantumque efficiunt, maxime apud imperitam plebem, ut paulatim auctoritas talium exuatur, dum per singulos dies aliquod de corona decerpitur: Tam triste seculum si jam evasit tuus filius, quid habes quod deplores? nihil certe quidquam. Se om Författaren ofvanföre sid. 82 f., 87 f. Gezelius besvårade sig dessutom öfver Achrelius, att han, äfven under det han redan för denna sin skrift var angifven, ytterligare tillåtit sig "hitande yttranden om Preståndet både i en Parentation öfver Sal. Probsten i Kimitho "samt uthi en Consolatoria öfver Sal. Henricum "Falandrum."

Consistorium, dat. d. 15. Okt. 1677, åter insattes i tjensten, derjemte på samme Herres befallning feck en varning att ej röra om sådant, som honom hvarken anstår eller materien enkannerligen angår, som han i sinnet hafver att skrifva om *). Huru mycket Gref-

*) Se Cons. Acad. Protokk. den 22, 29 Aug., d. 9, 16 Sept., d. 22 Nov., d. 12 Dec. 1676: den 14 Febr., d. 21 Apr., d. 7, 9, 17 Nov. 1677. Den ofvanföre (sid. 75 ff.) nämnda CommissorialRätten, hos hvilken Gezelius, som sagdt är, hade, bland många andra klagomål emot Consistorium, besvärat sig äfven deröfver, att Det ej tilltalt Achrelius för hans kitslighet, lemnade, i skrifvelse af den 19. Juli 1677, till Consistorii eget godtfinnande, om Det ville svara på Biskopens angifvelser, och försäkrade sig vilja vara omtänkt att härvid så skicka sig som de densamma gifna Instructioner samt de Akademiska Constitutionerna kunde gifva anledning till. Consistorium fann sig emellertid befogadt, att till CommissorialRätten inlemna en vederläggning af Biskopens angifvelser, hvilken innehöll, 1:o att beskyllningen om Professorernas försumlighet att tillhålla Quæstor till sina skyldigheters uppfyllande vore så mycket orimligare, som Deras eget interesse borde drifva dem att vaka öfver hans förvaltning: 2:o att de tilltalt Achrelius för hans kitslighet: 3:o att de alldeles icke faverat Petræo i hans insolentier: 4:o att Gezelius verkligen, såsom Consistorium angifvit honom, för sitt Bibelverk fordrat Bibeltrycktunnan af de Akademien tillslagna Kyrkohärbergena: 5:o att examina anniversaria blifvit hållna på vanligt sätt, o. s. v. Till upplysning af den sista punkten må nämnas, att Gezelius i afseende å de på denna tid

ve Brahe emellertid ogillade Gezelii förfarande, utvisar ett Hans bref till Consistorium, af den 24 nästföljande Oktober, deruti han säger sig med största missnöje hafva förnummit, både att Biskopen ännu framhärdade "uthi sådhant, medh hvilket inthet mycket "gått uppbygies, uthan snarare, som tyckes, "till förkränkiande af fundamentet på Acade-"mien", och att således ej eller CommissorialRätten kunnat tillvägabringa förlikning emellan Biskopen och Consistorium. Han förklarar derjemte sitt missbag öfver en Consistorii skrifvelse till honom, hvaruti det yttrande förekommit, att han skulle tagit råd och efterrättelse af sin Secreterare (Petter Enholm), efter hvars godtycko Han skulle hafva "låtit afgå bref till Reg. May:m och Se-"natum Academ. *in favorem ProCancellarii* "emot raison som ordhen lydha". "Ty uthan "dhet", skrifver den för Akademien så fader-

vanliga, årliga offentliga Examina "med hela "Societas Academica", hvilkas afskaffande Consistorium flera gånger hade önskat och äfven redan år 1666 hos Cancelleren föreslagit, ofta anmärkte, att de borde vara "extemporanea", "utan exercitia præparatoria", med ett ord strängare handhafvas. Professorerne deremot förklarade, att de, om sådane förändringar deri infördes, ej skulle få Auditorer vid sina föreläsningar, att Studenternas Akademiska frihet derigenom skulle störas, att genom den vid Examen brukliga methoden ungdomen af *conceptis verbis Professorum* vissare apprehenderade *sanorum verborum forma*, o. s. v.

ligt sinnade Grefve Brahe, "att alla våra bref "skola mehrendels förmähla, huru vij så Pro- "Cancellarium som Rectorem och Senatum "Academicum förmahna till en godh ehnig- "heet, som förr är förmählt, så hafve vij nu "i så månge åhr föresthått Academien och "des direction förth, att vij nu inthet behöf- "ve bruka vår Secreterare oss till Rådhgif- "vare i dhet värcket, eller och huru vij våre "bref skole stylicera anthingen medh eller "uthan reprimander, - - och kan skee vij "kunna icke imputera sådhant Senatui Acad. "så mycket, som fast mehra Concipisten, som "sådhant kunnat förorsaka, hvilken må lithet "bättre vetha en annan tidh, hvadh han förer "i pennan, som kan röra vår person." - -

"Och må i gode Herrar och Men, "Rector och Senatus Academicus, "visserligen troo och eder försäkra, "att såsom vij igenom Guds ingif- "vandhe, hafve hoos Hennes Maj:t "fordhom Dråttningh Christina på- "dhrifvit om dhen Academiens in- "råttande och funderande, dhen Fin- "ske Nationen till åhra, nytta óch "vållfärdh i andhlig och lekamme- "ligh måtto, och sedhermera Oss "altidh ombeflijthat om dhes tiltha- "gandhe och förkåfringh nu i så "månge åhr, medhan vij hafve varit "dhess Cancellarius, iempte dhet vij "10 åhrs tidh Storfurstendömet Fin- "landh sosom General-Gouverneur

"medh all åhuge, idkesamhet och
"flijth förestått hafva; alth så låfve
"vij, vill Gudh, ännu her efter att
"göra, nembl. befråmia, upprätthålla
"och beskydda dhet Universitetet
"och Academien, och i bästa måttan
"alth sådhant vår Allernådigasthe
"nu regerande Kånungh vilia recom-
"mendera. Och nästh dhen Höghstes
"anbefalande förblifve vij - - gode
"vänn - - -."

Men huru liten verkan denna liksom flera andra Grefve Brahes, om hans varma och visa omtanka för så väl Akademiens som hela Landets väl vittnande skrifvelser, hade på Gezelius, finnes deraf, att han i början af nästföljande år ansåg sig befogad börja en ny rättegång emot en af Akademiens medlemmar, hvaruti han dock, som till hans ursäkt torde böra nämnas, till en del genom obehagliga familieförhållanden synes hafva blifvit inveckllad. Anledningen, till denna rättegång var den, att Bibliothekarien samt tillika Pastoren vid Slottskyrkan Gabriel Wallenius, i en Trettonde Dag Jul hållen AftonsångsPredikan öfver Tio Guds Bud, i synnerhet utbredt sig öfver det Sjette Budet och dervid med uttryck, som syftade på Biskopens hus, talat om dem, som "klåda sig öfver sitt stånd, på "thet the skola låcka till sig höga ståndsper-"soner"; hvarföre Biskopen i DomCapitlet angaf honom. Öfver denna angifvelse besvärade sig Bibliothekarien Wallenius i Consistorium Academicum, hvars domsrätt Biskopen för sig nu lika litet, som flera gånger tillförene, ville

erkänna, och hvars fyra särskilda gånger upprepade stämning han således ej eller hörsammade. Detta mål blef än mera inveckladt och vidlyftigt derigenom, att Biskopen angifvit dåvarande Presidenten i Åbo HofRätt, RiksRådet Baron Ernst Johan Creutz vara den, som uppäggat Wallenius till hans oförvägenhet. Att på samma tid och äfven förut verkligt missförstånd emellan Presidenten och Biskopen ägt rum, och att Presidenten äfven förmått Wallenius till det obehöriga steg han tillät sig, är af hit hörande handlingar uppenbart. Fråga synes hafva varit om äktenskapsförhindelse mellan en af Presidentens söner och en af Biskopens döttrar, hvilken förening likväl Presidenten alldeles ogillade *). Det vissa är, att Gezelius, då han vägrade att stå till rätta inför Consistorium Academicum, af Wallenius stämdes till HofRätten **),

*) I en till Consistorium Acad. inlemnad skrift angaf han Biskopens dotter för hvarjehanda oanständigheter, samt att hon sökt förleda hans son.

**) Consistorium Acad. hade hos Grefve Brahe rådfrågat sig om "Competenti foro" i tvisten emellan Presidenten och Wallenius kärande samt Biskopen svarande; hvarå Grefve Brahe i bref af den 29. Maj 1678 svarade, att, efter "Riksens Senats öfvervägande och gåttfinnandhe i "detta måhl, HofRätten skulle vara Forum, men "Wallenii predikoembethe rörandhe, söker han, "Biskopen, dher i Consistorio Ecclesiastico." Grefve Brahe skrifver i samma bref, att han icke utan största missnöje förnummit, huru, oaktadt hans förra alfvarliga förmaningar om enighet, dessa nya stridigheter uppstått, att han för sin person ej allenast likasom drager

der dock målet ej eller blef slutligt afgjordt, emedan Gezelius dessförinnan fann rådligt, att

en ledsamhet att höra slika onödiga oenigheter, utan, som mera är, befarar det Akademien i längden af ett slikt oläte en märkelig skada taget, ja vore önskeligit, icke alldeles lede undergång. Han förmanar således strängeligen hvar och en, att derefter undvika sådana fåfänga stridigheter, emedan han i annat fall vore förorsakad ansökia H:s Kongl. Maj:t, att på det oändeliga onyttiga trätandet måtte blifva en ändskap. — Emellertid var målet redan anhängigt i HofRätten, hvars Protokoll för den 9. Febr. 1678 innehåller följande: "Sedan opkom "Hans Excell. H:r Præsidenten och gjorde på-"minnelse om svar opå den supplication, som "Bibliothecarius H:r Gabriel Wallenius i den-"na Kongl. Rätt inlagdt hafver, angående nå-"gre grofve beskyllningar, som Biskopen Doct. "Johan Gezelius honom H:r Gabriel tillagdt "hafver, herflytande af en Predijkan han nest-"ledne 13:dagh i afftonsången hålla månde, icke "viliandes Biskopen honom till svars sigh si-"stera, hvilket Hans Excell. sade sig göra icke "såsom en Doomhafvande, men som en Part, "efter Biskopen också haar föregifvit, som skul-"le Hans Excellence hafva H:r Gabriel der till "inrådt, dhet aldrig af någon bevijsas skal, "hvilket ock Hans Excellence är sinnad medh "honom att uthföra, berettandes nu, huruledes "detta icke är den första gången, som Bisko-"pen af obetencksamheet enom beskyllningar "pålagdt hafver, utan dermedh begynt straxt "han hijtkom, angifvandes fordom Professoren "och Kyrckioherdens här i staden, sahlig Doct. "Alani enkia till lijff och ähra, hvilket Hans "Excell. omrörer eij till den ände, att han sigh "målsägande rätten tillegna vill, effter samma "saak Hans Excell. icke angår, dessförutan haar "och Kongl. Maj:t der utinnan ett sluut gjort,

förlika sig med Presidenten samt äfven förbinda sig, att gifva Wallenius "skählig satis-

---

"men allenast så vijda som ens förra lefverne "plägar vara ett vist mercke af ens humeur. I "hvadh förtroende han ock sedermera medh sine "Colleger (Consistorialibus och Professorerne) "lefvat, är nogsampt bekant. Så haar han ock "nu icke länge sedan angifvit en heel församb- "ling i Österbottn att hafva sigh emot honom "uthi hans Embete högeligen förgripit, hvilket "ock, som Hans Excell. förnummit, utan grund "skedt är, hafvandes således eij annat påskina "låtit, än att injuriera en annan, men aldrig "sigh till svars sistera." Härefter beslöts, att med Consistorium Acad. communicera Wallenii supplication. Den 9. påföljande Mars förevar åter målet i HofRätten, hvars Protokoll för denna dag innehåller följande: "Sedan berettade "Hans Excell. H:r Præsidenten, huruledes Bi- "skopen Doctor Johan Gezelius haar uthi Råd- "stuguRätten låtit inleggia en eftertenkeligh "skrift full med exsecrationer öfver den, som "hans huus skall hafva illa uthropat, och in- "fört der uthi, att om den vore ehrlig, som "dhet giort, skulle han nembna sigh, hvar "ock icke, så skulle han binde vidh sig och "vara en sådan som han der uthi nembnes. "Också som Hans Excell. haar låtit citera Bi- "skopen sig till svars uthi Consistorio Acade- "mico *in puncto injuriarum*, uthi dhet Biskopen "angifvit, som skulle Hans Excellence inrådt "H:r Gabriel Wallenius uthi sin nästledne "Trettonde dagh här i Kyrckian håldne afton- "sångs Predijkan något införa och tala om o- "kyskheet och ett förargeligit lefverne menan- "des där medh Biskopens huus, dhet ingen "ehrligh man Hans Excell. bevijsa skal, och "vore dhet ej bettre än ett pasquill, om Hans "Excell. dhet giort, men att Hans Excell. här "om tillskickat Kyrkioheerden Doctor Enevald

"faction", hvilken af Consistorium Academicum skulle bestämmas, och efter hvars full-

"(Svenonius), där till säde Hans Excell. sigh "hafft *gravissimas causas*, kunnandes Hans Ex- "cellence icke tåhla en sådan förargelse, som "Biskopens dotter Hans Excell. huus giorde, "sökte här om den, som vederbör att rätta alla "sådana förargelser och fehl, som en eller an- "nan gifva eller taga kunde, efter som och "detta var ett Ecclesiasticum, och kunde ej på "CiembnerCammaren eller Rådstugun hanteras. "Hans Excell. hade väl i förstone tåhlt, att "hans Son ibland omgicks i Biskopens huus, "men effter dhe blefvo så dierfve, att dhe be- "gynte tala om frijerij och giftermål, Biskopens "dotter ock Hans Excell. döttrar tillskref, att "dhe intet skulle see suurt på henne, den "Geeten som haatas, trifves bäst, iemvät ock "skickade dijt till hans Son tu bodh på en tij- "ma, kunde Hans Excell. dhetta eij lengre lij- "da: Hans Excell. vill och framdeles sina skäl "därtill låta i dagsljuset komma, hvarföre, och "effter, som berört är, Biskopen beropar sig "på bemälde skrift, i RådstuguRätten insinue- "rad — — —, altså begärer Hans Excell. dhet "den Kongl. Rätt ville påleggie Borgemästare "och Rådh, att dhe bemälde skrift tillbaka "skicka — — —. Hvar medh Hans Excellence "togh afträde i Cammaren. — — — Och op- "kommo sedan Borgemestarne Johan Schæfer "och Berendt Riggertsson, samt Rådmennerne "Bertil Jöransson, och Jacobus Jacobi, och frå- "gades, om icke Biskopen berörde skrift hoos "dem insinuerat. Hvartil Schæfer svarade Ja, "— — — och att dhe effter begäran under "några Copier däraf attesterat hafva, att Bisko- "pen en sådan skrifft i RådstuguRetten inlagdt "hafver," ytterligare, "dhet Borgemestare och "Rådh hållit dhet så före, att alt som i Råd- "stuguRetten begäres, att protocolleras, måste

görande förlikningen emellan Biskopen och Wallenius skulle ske inför DomCapitlet. De

"ad notam tagas, och att dhe meent sig härutinnan gjort hvadh deras Embete fordrar. — "— Och där den Kongl. Rätt finner, att dhe "härutinnan sig försedt hafva, så begerte han "ödmiukeligen, att dheras brott effter deras in-"tention æstimeras måtte, hvar medh dhe togo "afträde." Sedan beslöts, att Wallenii supplication skulle ifrån AcademieSecreteraren återfordras. Den 14. nästföljande Mars beslöt HofRätten, till följe af Presidentens derom gjorda påstående, att Borgmästare och Råd skulle ytterligare instämmas.—Den af Gezelius till RådstufvuRätten inlemnade, såsom den i HofRättens Protokoll för sistnämnda dag kallas, "otjenliga och famosa skriften," hvaraf, enligt nämnda Protokoll, några vidimerade copior voro "kring om landet uthsende," lydde som följer.: "Vidh min heemkomst i dhessa dagar "hafver iagh beklagligen förnummit ett ganska "vidrigt spargement om mitt huus, af onda "menniskior, genom then ondas ingifvelse, "som kallas lögnenes fader, opdichtat, och "tviflar iagh intet, at iu Gudz rättvijsa hembd "lärer ögonskenligen drabba på alle sådanne "lögnacktige menniskior; men i medlertijdh "efter iagh på intet annat sätt kan een så grof "osanningh bemöta, änn igenom een rättmätigh "och lijka som aftvungen retorsion: att iagh "håller dhem alla, som sådant antingen opdichtat hafva, eller ock med lust, och uthan skiähl "dhet uthsprijda, för inga erliga menniskior, "till dhess dhee sitt vrånga taal bevijsa, åhr "dheras åhra dhem kär, så komma dhee vääl "fram och försvara sigh, hvar ock icke, så be-"hålle denne titulen. Åbo d. 23. Jan. 1678."

"Johannes Gezelius."

"Till Herrar Borgmästare och Rådh, den Lofl. "StadsMagistraten i Åbo, är min tienstliga be-

af Consistorium Academicum faststälda vilkoren voro: "1. at alla Acta Consistorii Ec-"clesiastici denna saken angående måtte op-"brännas: 2. H:r Gabriel vidh sin förra exi-"stimation maintineras - - - 3. Dn. ProCan-"cellarius herefter blifva hans Promotor, och "ehrvijser på honom all giörlig Promotion, "emot den degrade han oskyldigt uthstått "hafver": hvilka vilkor Gezelius dock ej underkastade sig. Presidenten Baron Creutz och Bibliothekarien Wallenius anmälde således å nyo i Consistorium besvär, hvilka öfversändes till Cancelleren, med tillägg, att Biskopen obehörigt undandragit sig det Akademiska Forum, att han förklarat Theologiska Faculteten, som hade aflemnat yttrande öfver Wallenii i afskrift Dess pröfning underkastade predikan, oskicklig att hafva censur af Theologiska arbeten, m. m. Tilla alla dessa besvärspunkter svarade Grefve Brahe blott med den ofta förut upprepade erinran, att onyttiga strider och tvister borde undvikas eller biläggas: och synes derigenom hafva gjort slut på denna rättegång *), som skulle kunna utgöra ett icke olämpligt bidrag till en *Chronique scandaleuse* öfver denna tid.

Emellertid fortforo ännu de i anledning

"gåran, att denne Retorsion för all händelse "måtte *ad curiæ acta* läggias, och mig dher af "någon authentique copia meddelas."

"S. T. den lofl. StadsMagistratens"
"tjenstvillige"
"J. Gezelius."

*) Den förekommer i Consist. Acad. Protokoller för år 1678.

af frågan om Nådendals Præbende Pastorat, som ofvanföre nämndt är, emellan Biskopen och Professor Petræus uppkomna misshälligheterna. Gezelius tröttnade ej att tilltala Petræus för hans försumlighet i sin tjenst *). Denne deremot, som ofta sjelf reste till Stockholm för att bevaka sina Processer, inlemnade år 1679 till Kongl. Maj:t en underdånig Supplik, deruti han angaf Biskopen för ett,

*) Gezelius förskaffade sig år 1686 ett Utdrag af de påminnelser han i Consist. Acad. gjort emot Petræus, för att genom detta Utdrag bevisa, att han blott *ratione officii* tilltalt honom i afseende å hans försumlighet i sitt embete. Detta Utdrag innehåller: "A:o 1679, d. 28. "Maji angaf H:r ProCancell. *ratione officii* Phy- "sices Professorem, — — huru såsom han sin "Profession i 12 åhrs tijdh aldeles lamt och "uthan den Studerande Ungdomens nytta och "framkompst handterat hafver, jämbväl och "uthi desse berörde åhren intet något arbete "evulgerat, och som mehr är, eij nogon Dis- "putation skrifvit, der däck åhrl. detta att "giöra skulle een Professor Constit. Academ. "tvinga; ja och dhe Quæstiones han pro Sti- "pendiariis at ventileras uthgifvit hafver, åhre "Schismaticæ, och emoot dhe rätta "Physices Principia, hvilcket lender Aca- "demiæ och Facultati Philosophicæ eij till nå- "gon ringa vahnähra, såsom och dhen Stude- "derande ungdomen i dheras studier till stoor "confusion och förvirring. Der till medh haf- "ver han *in lectionibus publicis* varit alt för för- "summelig, så att han eij öfver 14 dagar den- "ne Terminen läsit hafver; åhr altså medelst "denne Professoris försummelse Physices "studium blifvit ödelagdt, hvilket alle "Studenter i gemeen, i synnerhet Philosophiæ "Candidati hafva orsak att klaga öfver," m. m.

i de af Gezelius den yngre författade Utkasten till Predikningar öfver BönedagsTexterna för år 1679 förekommande, omdöme om Svenska Bibelöfversättningen *), hvilket Petræus påstod både vittna om den största förmätenhet, och tillika vara förklenligt för de aktningsvärda män, hvilka utarbetat denna Öfversättning, samt ej mindre för hela Svenska Presterskapet än äfven för framfarna Regenter. Och då han vid Riksdagen år 1680

*) Det lyder som följer: Ad Concionatores juniores. *Quoniam, ut notissimum est, versiones nostræ Bibl. vernaculæ sæpius discedunt a mente Sp. S., et socordia fuisset, in eruendo textuum sensu divino, negligere veritatis originalis scrutinium, Joh. 5: 39, ita hic expositus verus sensus, statim pro concione, in lingva nostra proferendus (exemplum vide Conc. 2. diei 2. Membr. 2. β.) sine ostentatione et jactatione linguæ incognitæ, 1. Cor. 14: 19. Sic nullus scandali metus; nec ullum temporis aut devotionis dispendium. De cætero genuinum sensum S:æ S:æ ejusque emphasin negare, vel non admittere, vel supprimere, vix aliud foret quam obscurare lucem (Psal. 19: 11. et 119: 105), aliquod utile et divinum subterfugere (Act. 20: 20, 27.) et veritatem detinere, Rom. 1: 18. Proximo anno, si Deus benigne juverit, in lingva nostra habebimus optimorum quorundam ap. exteros Concionatorum meditat. poenitent. et subsidia alia in textus Davidicos. Valete in Domino Jesu.* Detta ställe förekommer såsom en not eller Apostille i slutet af Gezeliernas *Dispositiones Homileticæ* för ofvannämnda år, hvilka H:r CancelliRådet Wallenius täckts meddela mig jemte den anmärkning, att samma ställe i den år 1693 utgifna samlingen af Gezeliernas PredikoUtkast öfver BöndagsTexterna är utlemnadt.

hos Preståndet förnyade samma angifvelse, erhöllo, i anledning deraf, både Consistorium Academicum och DomCapitlet Konglig befallning, att aflemna yttranden om rätta forum för afgörande af Biskopens och Petræi tvist. Till följe deraf afgeck härifrån det utlåtande, att väl ProCancelleren hörde under Akademiens Jurisdiction, men emedan målet äfven till en del vore ecclesiastikt, så borde i detta afseende DomCapitlet afgöra detsamma: och som flere af DomCapitlets medlemmar voro med Petræus beslägtade, så skulle i deras ställe andre Professorer samt några Prostar adjungeras *). Äfven Gezelius förklarade sig nöjd dermed, att saken skulle skärskådas i Åbo, der Petræi bedrifter voro så väl kända **). Detta oaktadt blef dock,

*) Consist. Acad. Prot. den 5. och 6. Juli 1681.

**) En hufvudfråga var ännu om Nådendals Præbende Pastorat, hvilken äfven Gezelius ansåg böra afgöras af DomCapitlet. Men emot Consistorii Academici domsrätt i afseende å de öfriga tvisteämnena anförde han i bref till Cancelleren följande invändningar: "Eliest "submitterar iag under Ed. H. E. nådiga om-"döme, om det iag *ratione officii*, såsom *Can-"cellarii vices* företrädandes, hafver honom til-"talt, där af han beskylningar formerar, skall "*in Senatu* dömas; öfver hvilkens *membrorum* "förhållande iag — — har haft inseende. Dhet "är väl något, som dhe allegera af Högloflig "och nu Salige Kon. Gustaf Adolphi Academi-"ske privilegier; men så angår det, hvad Pro-"Cancellarium vedhkommer, frijheeter ifrån "borgerlig tunga, och annat sådant, alden-"stundh Prästerskapets privilegier än tå eij vo-"re tillsammanbrachte, och tyckes ingalunda

förmodligen i anledning af Gezelii invändningar emot härvarande Consistorii Academici domsrätt i målet, ErkeBiskopen samt Theologiska Faculteten i Upsala befallda att handhafva detsamma. Men under tiden fortfor Petræus, som år 1682 hade blifvit efter Bång utnämnd till Theologiæ Professor, att ytterligare förolämpa och angripa Gezelierna,

"hafva den meeningen, att *ProCancellarius in* "*civilibus negotiis* för sin persohn skall vara under Senatum, ty då skulle ArchiEpiscopus "och iag för ett accedentarium till Biskops-"Ämbetet, som är ProCancellariatet, hafva ett "annat forum än alla andra Episcopi i heela "Rijket, och således kastas under Professorer-"na, hvilke ofta, antingen i det, som angåår "dem alla eller en i synnerheet, som medh dhe "andra i Svågerskap eller annat band vore för-"knippade, genom *ProCancellarii legitimam in-*"*spectionem* och *admonitionem* kunde hålla sigh "offenderade, och dock skulle döma om det, "som ArchiEpiscopi och min persohn eller äm-"bete anginge, härvid iagh medh E. H. E. be-"hagh denna comparation införer, att dhe Gou-"verneurer eller LandzHöfdingar, som hafva "fästningar under sitt inseende, och således "kunna i Krijgsrätterne interessera, hvad deras "person och ämbete vidkommer intet dragas der "under, utan fåå stå till svars för H. K. M:t "och des högsta Rätter. Uthi Mag. Petræi saak "kan iag eij annars än vara tilfreds medh det, "att Senatus Academicus skärskodar om det "jag hafver honom tiltaalt i hans Profession, "hvarvid iag hoppas, att dhe *Acta in Originali*, "som iag i Kongl. Cantzliet förledne höst in-"gaf, ock kunna i medlertijdh hijtkomma, och "at E. H. E. sedan sielf högrättvijsligen där "vid dömer, om iag hafver gådt uthom ens "ProCancellarii ämbete."

både enskildt och offentligen, äfven ifrån Predikstolen och Kathedern. En ny anledning till de håftigaste anfall hade Petræus och hans nitiske medhållare Svenonius funnit i de af Gezelius den yngre författade Utkasten till Predikningar öfver BönedagsTexterna för år 1682, i hvilka några visserligen mindre väl valda uttryck om Döpelsen förekomma *), som Petræus och Svenonius förklarade att vara anstötliga och heterodoxa **). Petræus gjorde först bittra anmärkningar deremot i sitt InrådesTal för Theologiæ Professionen ***), hvilket hölls den 12. Oktober

*) H:r CancelliRådet Wallenius har täckts ur den första eller OriginalUpplagan meddela mig dem. De lyda sålunda: "Beståncktc — *sanguine Christi in fide, Joh.* 15: 3. *Act.* 15: 9. "*Hebr.* 9: 14. och tvagne — *aqua baptismi, sacramento regenerationis, quod ita mundat animam,* "*ut nihil mali per corpus exequatur, Zach.* 13: 1. "*Act.* 22: 16. *Ephes.* 5: 26. *Tit.* 3: 5." I 1693 års upplaga, s. 375, äro äfven dessa uttryck ändrade och ibland de sist anförda citationerna ur Bibeln är tillsatt 1. Petr. 3: 21.

**) Se *Åbo Tidningar* 1803 N:o 58.

***) Gezelius den äldre anförde strax deröfver besvär hos Kongl. Maj:t, och anhöll, att Erke-Biskopen och Theologiska Faculteten i Upsala måtte befallas upptaga hans Apologi och gifva sin censur, om han såsom en kättare borde utropas. Derjemte följde en underdånig besvärsskrift af Gezelius den yngre, deri äfvenledes anhölls om upprättelse för Petræi angifvelser. — De af Petræus och Svenonius tadlade uttrycken sökte sedermera Gezelius den äldre försvara eller ursäkta, bland annat, derigenom, att i Conceptet, som han uppgaf vara orätt aftryckt, skulle hafva stått: *et abluti quoad*

nysnämnda år. Och kort derefter antastades Gezeliernas föregifna Theologiska villomeningar af Svenonius i en Disputation *de Peccato Originali* *). Hvarken Petræus eller Svenonius hade dock nämnt Gezelierna såsom upphofsmän till de tadlade lårosatserna. Emellertid hade Gezelierne nu i Svenonius fått en ny uppenbar fiende, hvilken var så mycket farligare, emedan han såsom Theolog hade sykthårhet och anseende, samt i sitt brusande Theologiska nit var likaså oförsonlig som outtröttlig, och hvilken genom framgången af sina anfall emot Gezelii den äldres närmaste företrädare, Biskop Terserus, hade ådagalagt sitt fruktansvärda mod och inflytande, då renlärigheten troddes vara i fara **).

Petræus hade äfven i en HögmässoPredikan i Åbo Domkyrka, Tredje AdventSöndagen samma år, talt om brotsliga föräldrar, som skicka sina söner till England, hvilket vore de värsta Kättares stamhåll, syftan-

---

corpus aqua munda: intelligit omnino aquam baptismi, efficax regenerationis Sacramentum, quod ita mundat animam, ut nihil mali per corpus exsequatur.

*) Se Svenonii *Lytrodoxia Jesu*, s. 87, s. 181 ff. Vid slutet af Gezeliernas PredikoUtkast för 1683 förekommer i afseende å den i fråga varande tvisten: *Fuit prætereà nobis animus hic breviter refutare invectivos intempestivi cujusdam censoris sermones, contra hos aliosve labores nostros sacros, verum cum id suò loco factum sit scripto alio prolixiori, de ea re nunc nihil attinet dicere.* Äfven detta ställe är i 1693 års Upplaga uteslutet.

**) Jfr ofvanföre s. 97 f.

de dervid på Gezelii den yngres utländska resa samt vistelse i nämnda land. Följande året hade han äfven i sina Predikningar i Merimasku och Nådendal smådat Gezelierna, samt dessutom fortfarit att i sina Föreläsningar svärta dem och utföra dem såsom kättare *), då han emottog stämning att i med-

*) Öfver Petræi vid flera särskilda tillfällen fällda yttranden i detta afseende förskaffade sig Gezelierne skriftliga intyganden af följande innehåll:

"A:o 1682 Dominica 3:tia Adventus predi-"kade i Åbo Domkyrkia Theologiæ Professor "Mag. Andreas Petræus, och vidh dessa ordens "uhtolckningh af Evangelio: Johannes sände "sina Lärjungar och låt fråga om Christo etc., "uthlåt han sigh medh desse formalier: månge "nu på denne tijden skicka sine barn till "Engelandh och andre orter at lära språk, och "när dhe komma heem, vilja de förvända Bi-"beln å nyo. Detta är inter att fråga om Chri-"sto, hoo åstu? För sådane bevare oss Gudh "alsmechtigh! Var och mycket annat i samma "predikan eftertänckeligit, det man intet kun-"de så noga höra eller dess formalier fatta. "Att detta så i sanning är, attesterer jag un-"dertecknat, Åbo den 5. Majii 1683."

"Petrus Laurbecchius,"
"Poësios Prof. Ord. et P. Lundoensis"

Derefter följa dylika intyganden af Metaph. och Log. Professoren Simon Tålpo samt Philos. Pract. Prof. Andreas Wanochius, hvilken sistnämnde tillägger, att Petræus i samma predikan talt "om Döpelsen således, att det är een "stoor villfarelse, att hålla före, menniskian "icke kunde synda sedan hon een gång vore "döpt, 3:o kastat in några ordh om *versione* "*Bibliorum*. Doch alt detta, så vijda orden

let af Juni månad (1683) inför Theologiska Faculteten i Upsala stå till svars för sina till-

"föllo, *citra hypothesin* och i gemeen." — Slutligen bifogas följande;

"Jagh kan eij underlåta hårmedh att berätta, "efter Hans Högvyrdigheets H:r ProCancellarii "och Biskopens begäran, huruledes H:r Profes- "sor Theologiæ, Ehrevyrdige och Höglärde "Mag. Andreas Petræus, då iagh i förledne "höst råkade een gångh af sårdeles tillfälle "komma under hans *lectionem publicam*, som "var *de Religione*, hörde vehlbemälte Professo- "rem fälla desse orden (huru han der till var "kommen, kan iagh intet veeta, emädan iagh "rätt i det samma upkom) neml. *Si anima per "baptismum ita mundatur, ut nihil mali per cor- "pus exequatur, utique non opus habemus poeniten- "tia, nec sumus peccatores, nec a Christo vocamur "ad poenitentiam; estne hæc Religio? minime. Hæ- "resis*, medh mera annat om samma materia. "det iagh nu icke så långt efter kan draga "migh till minnes. Eliest så hade och Herr "Professoren den gången rätt få auditores. Det- "ta alt således af H:r Professoren vara publice "proponerat, attesterer till yttermehra visso "egenhendigt, Åbo den 5. Maji A:o 1683."

"Gabriel Thauvonius."

"*Junior*, *R:æ Acad. Aboens. Alumnus.*"

På DomCapitlets befallning hade Choralis Aboens. Gregor. Rulhovius samt Sacellanen i Rimitto Nicolaus Fontelius hört MeriMasko CapellFörsamling, angående några Petræi yttranden i en Predikan, som han derstädes hållit Fjerde Dag Pingst, hvarvid hade blifvit utredt, att han "sålunda skulle på Finska sagdt: "Minun pitä nytt menemän hänen Cuningalli- "sen Mayestetins tygö, hänen May:ts armo- "lisen Cutzumisen jälken, sentähden että Tu- "run Pispa hän tachto Pyhäs Biblias muramia "paikoi toisin käta, joka meidän Esisildäm su-

målen emot Gezelierna*); till följe hvaraf han äfven inställde sig, och tillstod, att de åtalade yttrandena i hans InträdesTal verkligen syftade mot Biskop Gezelius.

Derefter aflemnade ErkeBiskopen jemte nämnda Theologiska Facultet följande underdåniga utlåtande, dat. den 24. Augusti s. år: "Såsom E. K. M:t - - i Nåder hafver behagat - - gifva den befalning, det skole vij "skärskoda och med vårt betänkiande inkomma, öfver den opvuxna tvist emellan Biskopen i Åbo Doctor Johan Gezelium samt "hans Son Superintendenten i Narven Doctor "Johan Gezelium den yngre å den ena, och

"ren culutuxen, murhan ia ahkeran Rukouxen "canssa on ennen Suomexi käätty; ia niin "pian cuin minä sen ymmersin, että Pispa sen "caldaisia rupeis etens ottaman, ilmoitin minä "sen cohta Hänen Cuningall. May:till. Ja sen "tähden on Hänen Cuningallisen Maij:ti minun sinne cutzunut, jota minä myös nytt menen vastaman. Jos se pidäis edes käymäin, "nimittain että mutamia paickoia Pyhäs Biblias "mutetaisin, niijn meidän uskon olis suures "vaaras."

*) Enligt Consist. Acad. Prot. den 21. Apr. s. å. voro både Svenonius och Petræus stämde att till den 15. nästföljande Juli inställa sig i Upsala. Men i det d. 20. Aprill utfärdade Kongliga Stämningsbref, som finnes ibland Gezeliska Mss:a, anbefalles blott Petræus, att, i afseende å sin IntroductionsOration, inför Theol. Faculteten i Upsala, i medlet af Juni månad, förklara sig och stå till svars.

"Professorem Theol. Mag. Andr. Petræum "på den andra sijdan; altså hafve - - vij - - "collegialiter häröfver confererat, jämförandes "den Apologie och försvarsskrift, som DD. "Gezelii inlagt hafva, med dhe samma till-"måhlen, som dem påbördade äro och fin-"nes vid slutet på Mag. Petræi Oration (thet "han ock sielf här *in loco* tillstådt hafver), "och häröfver fattat denna mening och be-"tänkiande, som E. Kongl. Maj:t här med "uthi underdånigheet insinueras. — Det äro "förnemligen tvenne ting, af hvilka Profes-"soren Mag. Petræus hafver tagit tillfälle och "anledning at läggia dessa beskylningar på "H:r Biskopen och Superintendenten. Den "förra består uthi en kort förmaningsskrift, "som Biskopen D. Gezelius låtit utgå til de "yngre Predikanterne i Stiftet, nu tryckt på "Latijn och vid ändan införd på de dispo-"sitioner öfver bönedagstexterne uthgifne åhr "1679, vid detta sättet och meningen: att, "eftersom nogsamt kunnigt år, Bibliska ver-"sionen uppå vårt modersmåhl ofta går ifrån "den H. Andes mening, och det vore en "vårdslöshet intet undersökia om textens uthi "Grundspråket fattade rätta mening, de för-"denskuld måga genast oplåsa Skrifteners "språk efter den version han der gifvet "hafver, med hvad mehr, som der infö-"res. Detta apprehenderar nu Mag. Petræus "och reprehenderar uti sin Oration - - kal-"landes detta Biskopens förehafvande att så "illa här om tala, ett *horrendum facinus*

"och en förargelse, hvarutinnan de Salige "framledne Translatores inför dhe unge Prä- "sterna anklagade varda för vårdslösheet, o- "förstånd och förförande, och det emoot det "ottonde bodet, till hela det Svenska Cleri- "ciets försmädelse och vanära, Konung Gu- "stavs den stores föracht, efterkommandes sam- "vetsagg, ja till högsta glädie för dieivulen, "så och för de Påveske. Fruchten eller ef- "fecten, som der af flyter, är intet annat än "en Epicureismus och aldeles en Atheismus, "med mera sådant. Hvilka consequentier H:r "Biskopen och Superintendenten uthi sin A- "pologia ingalunda kännes vid, utan aldeles "neekar dem här af flyta. — Det andra an- "belangande består därnthi, at H:r Biskopen "säger uthi en annan Disposition öfver Böne- "dagstexterne åhr 1682, att Döpelsens vatn, "nyja födelsens Sacramenta, så reenar siälen, att "hon intet ondt genom kroppen uthråttar el- "ler värkar. Detta uptager Mag. Petræus så- "som en locution, den der hafver en smak "både af Pelagianernes, så och til en deel "dhe Påveskes hæresi, den och icke långt "går ifrån Paracelsi, Weigelii och slijkes "nyja religion. Han införer och många in- "convenientier, som der af följa skola, såsom "att en döpt menniskia intet skulle mehra "synda, intet skulle behöfva bedia Gud om "syndernas förlåtelse, och flera slijka. Til "denna beskylningen svarar Biskopen och "hans Son Superintendenten sålunda, att des- "sa orden äro ibland fast många ämbetessy-

"slor genom största hastigheet inkomne, dock "villia der hoos med några argument och "skäl bevijsa, att dhe uthi orthodoxo sen- "su satte åro. — Efter dessa tvistigheeters no- "ga öfverv ägande hafve vij stadnat uthi den- "na mening och omdömet, såsom om den "förre: 1:o at ingen Biblisk version kan skat- "tas authentica, eller af den fulkomligheet, at "ju icke åtskillige feel i den finnas kunna, "är eij eller troligit, at DD. Gezelii villia "sig eller andra försäkra om det vårkets ful- "komligheet, som de under händer hafva. "Lijkväl år deras upsåt sit behöriga beröm "värdt, at de åtskilliga feel, som Svenska "uttolkningen synes hafva, observerat, uth- "mårkt och stält til nårmare skärskodande, "til deras information, som deraf kunna up- "bygde varda, allenast detta skeer med en "serdeles circumspection uthi ett så grann- "lagat värk. 2:o det Ordasättet så illimitate "införes: At vår Bibliska version ofta trä- "der ifrån den H. Andes mening, skattar "man vara hårdt och anstöteligit, hvar af "månge enfallige torde fatta den mening, "som skulle vij intet hafva *fundamenta fi- "dei* eller våra troos Artiklar på vårt Mo- "dersmåhl rätt gifne. — Den andre contro- "versien om Döpelsens vårkan beroor uthi "en sådan ordeform, som hoos Theologos "Orthodoxos ovanlig år, och intet instämmer "med *formulis sanorum verborum*, utan "synes vara kommen (som dhe och sielfva "bekänna) på papperet ibland månge åmbe-

"tes syslor, hvilka icke tillåtit orden så no-
"ga examinera. Och ehnru DD. Gezelii vid-
"lyftigt bemöda sig att villia erhålla, det
"kunna de *sano sensu* uptagas, kan man
"dock dem i detta eij bijfall giöra. — Nu
"emedan lärarnes i Guds försambling plikt
"och skyldigheet fordrar, at vara hvar annan
"icke allenast til styrkio och stadfästelse uthi
"den reena lärans vidmagthållande, uthan
"och til vånlig påminnelse, når så omtrån-
"ger, altså kan icke råknas Professor Petræo
"til förseende, om han hår öfver hade sökt
"komma med DD. Gezeliis til vånliget con-
"ference eller i Facultate härom påmint, el-
"ler ån vijdare betient sig af de *admonitio-*
"*num* och *collationum gradibus*, som Guds
"ord och *orthodoxæ Ecclesiæ praxis* gifva
"vid handen. Men aldenstund detta, så vijda oss
"nu kunnigt är, icke är i acht taget, uthan Mag.
"Petræus publice förklarat ofvanbemälte orda-
"sätt uthi sin *Oratione introductoria* för
"kättersk, och dem, som den bruka, för
"kättare, der lijkväl mehr fordras til en hæ-
"resin än en anstötelig locution; hälst när
"man sig försåkrat om en lärares oförfalska-
"de låra, såsom vij om DD. Gezeliis intet
"tvifla. Ty kan man intet skatta sådant och
"annat vara, som hår vid har förelupit, vara
"hoos Profess. Petræum för ett proof af
"reent och förståndigt nijt om den saliggö-
"rande lärans bijbehållande och försvarande,
"uthan belahra det hårröra af Sin-
"nens oförmögenheet och hvariehan-

"da andra affecter. Och har altså il-"la gjordt der uthi att han på sådant "sätt publice DD. Gezelios til deras "heder och existimation angrijpit. "Framställandes vij detta underdånigst E. K. "Maj:ts högvijsa öfverläggande, hvad vijdare "häruthinnan är til at giöra".

Genom detta kloka utlåtande af Theologerna i Upsala var emellertid striden emellan Gezelierna å ena samt Petræus och Svenonius å andra sidan alldeles icke bilagd. Den sistnämnde förnyade år 1684 i flera Akademiska Disputationer sina anmärkningar rörande Gezeliernas tvetydiga uttryck om Döpelsen*); i anledning hvaraf Biskop Gezelius åter hos Kongl. Maj:t i underdånighet besvårade sig. ErkeBiskopen och Theologiska Faculteten i Upsala befalldes till följe deraf att å nyo aflemna underdånigt Utlåtande, hvilket lydde, som följer: "Vij med våra tankar äro "fierran derifrån, att vij ville tilläggia Domi-"nis Doctoribus Gezeliis något Schisma, myc-"ket mindre någon hæresin, som med sit låf-"vårda förhållande, både i lärdom och lef-"verne, och genom berömliga prob uthi sine "skrifter, som elliest om sin Orthodoxie al-"tijd ett godt omdöme hoos hvar man sig "förvärfvat hafva och meritera. Men lijkväl "såsom det nödigt pröfvas hålle vij rådligt "vara, att Dnn. Doctores Gezelii begge med "någon fulkomligare och tydeligare förklaring "inkomma än denna är, som H:r Biskopen i

*) J:för **Rangos** *Svecia Orthodoxa* s. 325 f.

"Åbo allena til E. K. M:t i underdånigheet "hafver ingifvit, och med oss af E. K. M:t "i nåder är communicerad. - - - I fall där "och någon svår censur och plicht skulle "Herr Professorem Petræum öfverkomma, "som Herr Biskopen i sin underdåniga skrif- "velse till Eder Kongl. M:t synes intendera, "nödgades han tå, til sin exculpation söka "fremmande Academiers och lärde Mäns om- "döme om berörde *formulis loquendi*, och "tvifvels uthan lärde hoos dem bijfall vinna, "tå vore icke så lätt för Dnn. Doctoribus "Gezeliis at stilla denna strijdigheet som nu, "genom en tienlig och nöjachtig förklaring: "Hvar vid och våra oförgrijpeliga tankar äro, "att det rådligast för dem sielfva synes vara, "och uthi Guds försambling nyttigast til frid- "sambeets i religions väsendet befrämielse och "bijbehållande, att dhe där vid acquiescera- "dhe, medan slijke ordformer: at vår Sven- "ska Bibel går esom oftast uppå vårt moders- "språåk ifrån den H. Andes mening, kunna "enkannerligen hoos gement folk, vid första "ögnesicht och läsande stoor förargelse skaffa. "Och är där hoos ett ringa beröm för oss "Svenske, hoos fremmande lärde män och "nationer, at lärarena ibland oss i oenigheet "lefva. Hvilket vij hålle före beqvemligast "skee, om E. K. M:t nådigst behagade begge "parterna utan något vijdare väsende och vid- "löftigheet *silentium* imponera"*). — Till

*) Dat.d. 11. Nov. 1684: underteckndt af Olaus Swebilius A. Upsal., Petrus Rudbechius p. t.

Gezelius hade emellertid ifrån Kongl. Maj:t afgått en Nådig skrifvelse*), daterad d. 20. Okt. (s. å.), af det innehåll, att Kongl. Maj:t af Theologiska Facultetens i Upsala afgifna underdåniga (förra) betänkande blifvit styrkt i Dess mening, att de af Biskopen brukade ordaformerna voro anstötliga och hårda, emedan, hvad hans yttrande om Svenska Bibelöfversättningen angeck, månge enfaldige torde fatta den tanka, som skulle Trones Artiklar ej vara rätt gifna på modersmålet: och hans uttryck om den Heliga Döpelsen, funnes så beskaffadt, att slijke ordeformer hos orthodoxos Theologos ovanlige åro och icke instämma *cum formulis sanorum Verborum*. Kongl. Maj:t förmodade dock, att dessa ordasätt ej blifvit brukade i någon elak intention, och fordrade derföre af Biskopen en explication till förekommande af allt missförstånd. I följe håraf inlemnade Biskop Gezelius i underdånighet tvenne särskilda Förklaringar, på hvilka i Nåder svarades**), att Kongl. Maj:t, efter nogare öfvervägande samt Facultatis Theologicæ i Upsala inhämtade Betänkande, befunnit de tvenne insinuerade skrifter, genom hvilka Biskopen förmente sig hafva förklarat och upphäfvit de af honom

---

F. Th. Decanus et Pastor Upsal., Ericus Benzelius S. Th. D. et Pr. Upsal., Samuel Skunk S. Th. D. et P. P. Upsal., Petrus Holm Theol. Prof.

*) Finnes i 2:dra Tomen af Äldre Ecclesiastika Handlingar i DomCapitlets Archiv.

**) Se den nyss nämnda 2:dra Tomen af Äldre Eccles. Handl:r. Dat. d. 6. Juni 1675.

förut brukade anstötliga expressionerna, ej göra tillfyllest till hans fullkomliga exculpation, och att dessutom hans Son, Superintendenten i Narva, som af berörde ordaform äfven gjort sig delaktig, borde gifva sin förklaring. — Härjemte undfeck Gezelius nu ett på Kongl. Maj:ts befallning af Theologiska Faculteten i Upsala uppsatt Formulär att af Gezelierna underskrifvas, till afböjande af "vidare oreda och ansvar".

Men innan desse hunnit afgifva den åskade nya förklaringen efter det föreskrifna Formuläret, inlemnade Petræus till Kongl. Maj:t en inlaga, dat. d. 10. Sept. 1685, deri han både upprepade de förut mot hans vederparter gjorda beskyllningar, samt tillade andra af en lika så försåtlig och ilskefull art: deribland, att Gezelius i den här år 1669 upplagda Finska Handboken skulle i afseende å Barnachristningen hafva infört dessa ord: tag den Helige Andes Korstecken o. s. v., att han i den nyligen aftryckta Finska Bibeln skulle utan att rådfråga Theologiska Faculteten hafva tillåtit sig förargeliga correctioner, m. m. m. m. Till vederläggande af den först nämnda beskyllningen förskaffade sig Gezelius härvarande DomCapitels intygande af d. 18. Aug. 1686, att Handboken blifvit aftryckt i öfverenstämmelse med äldre upplagor deraf, och rörande sin upplaga af Finska Bibeln åberopade han, till sitt försvar*), att

*) I den *Index Injuriarum a Petræo nobis illatarum*, af d. 27. Okt. 1686, hvilken Gezelius den yn-

Theologiska Faculteten alldeles icke varit nämnd i den till Gezelierna utfärdade Kongliga Skrifvelsen af d. 20. Sept. 1681 angående Finska Bibelöfversättningens förbättrande. Att Petræus genom sina nyss nämnda angifvelser intet uträttade, synes deraf, att sedan Gezelius den yngre underskrifvit det honom tillsända, af Theologiska Faculteten i Upsala föreslagna, Formuläret*), samma Facultet af Kongl. Maj:t befalldes, att aflemna underdånigt betänkande om den utväg, som borde vidtagas till förekommande af vidare split och förargelse, samt huru Petræi "förstöth i detta måhl" borde anses, i det han enligt ErkeBiskopens och Facultetens redan förut underdånigst aflemnade sentiment oförsvarligen å sin sida gjort, att han Biskop Gezelius så hårdt angripit, utan att betjena sig af den method och lämpa, som Guds ord samt *orthodoxæ ecclesiæ praxis* i slikt mål fordrar, och han dessutom äfven sedermera missfirmat Biskopen både i inlagda skrifter och i predikningar**). I anledning

---

gre å Cancelleren Grefve Bengt Oxenstiernas anmodan hade uppsatt.

*) Bidrag till ytterligare upplysande af denna vidlyftiga tvist innehåller här nedanföre Bilagan Lit. E.

*) Detta Kongliga Bref, af d. 27. Febr. 1686, finnes i den åberopade andra Tomen af Äldre Eccles:a Handl:r i DomCap:ts Archiv.

häraf begärde nyss nämnda Facultet af Theologiska Faculteten i Åbo upplysningar, huruvida Petræus emot Biskopen iakttagit de nödiga *admonitionum gradus*, samt rörande beskaffenheten af Petræi nyligen emot Biskopen hos Kongl. Maj:t gjorda tillmälen; hvarå härifrån svarades, genom skrifvelse af d. 21. Aug. 1686, undertecknad af Svenonius samt Jakob Flachsenius, att emedan målet vore hos Hans Kongl. Maj:t anhängigt, så kunde accusationernas beskaffenhet vid begge parternas confrontation båst förnimmas. — Saken blef dessutom liksom å nyo upprörd, derigenom, att Gezelierne samma år i en underdånig Inlaga till Kongl. Maj:t åter besvärade sig öfver Petræus och Svenonius, hvilken deraf ansåg sig befogad att till Kongl. Maj:t insända en i Theologiska Facultetens namn uppsatt Relation *) samt tvenne särskilda Apologier

*) Facultetens Relation, hvaraf afskrift förvaras i Dess Archiv, är daterad d. 27. Jan. 1687. Den är undertecknad af Svenonius, Jakob Flachsenius och Petræus. Svenonii så kallade Apologia major är af den 26. nästföljande Maj. — Svenonii ytterliga bitterhet bevittnas äfven af Cons:i Acad:i Prot. för d. 12. Maj s. å., der följande af honom fällda uttryck i afseende å tvisten med Biskop Gezelius förekomma: "Der till med äre Vij icke barn, som "sittia uthi Consistorio, med mindre Vij ju "kunna hålla dem i tyglen. Men jag säger "det: om H:r ProCancellarius begynner åter på "nytt att tråta med Petræo och han uprijfver "både den saken, som uthi Kongl. Håfrätten "är afdömbd, så våhl som den der i Ubsala

till försvar för sina mot Gezelierna syftande Disputationer. Han åberopade sig härvid Frälsarens ord: Jag är icke kommen til at sända frid på jordene utan Svärdet, och hvilken som älskar fader och modér mer än mig, han är mig icke värd: använde dem till försvar för sitt förhållande mot Gezelierna samt beskyllde dem ytterligare, att de i den år 1673 härstädes i Quartformat tryckta Psalmboken tillåtit sig åtskilliga ändringar. Efter dessa ömsesidiga Besvärs- och FörsvarsSkrifter, Förklaringar m. m., kommo dock, förmodligen efter befallning ifrån högre ort, Parterna ändtligen till något slags förlikning, eller synas åtminstone hafva blifvit tvungna till tystnad, ehuru den inrotade bitterheten emellan dem oafbrutet fortfor.

Sedan Svenonius år 1688 aflidit*), synes Biskop Gezelius i lugn hafva tillbragt de tvenne sista åren af sin lefnad, isynnerhet som hans hätske och orolige fiende Petræus redan hade förlorat allt anseende både inom och utom Akademien, och således var ur stånd att tillfoga skada eller förorsaka ho-

"af Facultate Theologica är afhulpen, så skall "man sij at här blifver en annan dantz utaf".

*) Denne i Akademiens Annaler märkvärdige man dog d. 17. Apr. 1688 i sitt sjuttionde första lefnadsår, några månader efter det han blifvit utnämnd till Biskop i Lund, och innan han ännu hunnit ifrån Åbo bortflytta, Biskop Gezelius höll öfver denna sin bortgångna motståndare Likpredikan.

nom vidare bekymmer *). — Det var en lycka för Biskop Gezelius, att den Regering, som ledde utvecklingen af hans långvariga rättegång med Svenonius och Petræus, följde liberalare och ädlare grundsattser än dem, som voro rådande, då hans företrädare, Biskop Terserus, störtades. Att emellertid Petræi ilskefulla och lömska stämplingar med så mycken fördragsamhet ansågos och bedömdes, att de stundom till och med vunno bifall samt gillades, var en naturlig följd af den ibland tidens Theologer rådande andan, af det allmänna deltagandet och nitet för

**) Petræus hade, under det rättegången med Biskop Gezelius påstod, flera gånger efter hvarandra blifvit förbigången vid besättande af Rectorsembetet (hvilket efter tour hade bort honom tillfalla), emedan Consistorium befarade, att hela Akademien skulle hafva men deraf, att Rector låge i uppenbar fejd emot ProCancelleren. — Att han sedermera varit alldeles föraktad, såsom han genom sin oroliga trätgirighet samt försumlighet i sitt embete förtjenade, bevisar, ibland annat, följande efter Biskop Gezelii död ifrån Theologiska Faculteten härstädes till Cancelleren afgångna skrifvelse (hvaraf afskrift i Facultetens Archiv förvaras): "Af Theologo II. M. Andrea Petræo hafve vij "ingen hjelp haft alt sedhan han kom till denna Profession, helst i det som *intra Facultatem* "dageligen medh censurer, examinibus och elliest förefaller at göra, efter som han nu i fyra åhrs tijdh icke varit medh oss tillsamman "*in Facultate* mehr än en gång - -; aldeles "lamt och försummeligen hafver det och gått "till medh hans *lectionibus publicis* - -; förden-

Kyrkans lärosatser samt för de antagna Trosformlernas bibehållande*). Gezelii ihärdighet

"skul förorsakades Fac. Theol. efter föregångⁿgen Communication medh Hans Högvördighet "H:r ProCancellario i höstas imponera Prof. "Theol. E. O. M. Joh. Flachsenio *publice do*"*cendo* at förvalta den Profession - - -. Sedhan "då M. Petræo *in Consistorio* publice sådant blef "förehållit, bekände han sielf sin oförmögen"heet, sade sig och sökt en Nådig dimission "hoos Hans Maj:t, hvarpå Consist. då begynte "deliberera, huru denna Profession kunde för"svarligen förestååś, och fans rådeligit efter "Constit. göra ny election, hvarvedh vota en"helligen föllo på Mathem. Prof. och Theol. "ExtraOrd. M. Joh. Flachsenium, som och då "stog i electione medh, når M. Petræus blef "Theologus, och icke M. Andreas Wanochius "blefve extraordinarius, hvilken electio något "derefter nästförledit åhr till Eders Grefl. Ex"ellence i ödmjukheet öfverskickades. Men så"som vij undan denna bördan ännu icke äre "lättade, äre vij nödhtvungne hoos E. Grefl. "Exell:e det samma ännu i ödmjukheet iterera, "bidiandes, at E. Grefl. Exellence denna Fa"cultetens brist och angelägenheet täktes be"hierta, och hoos Hans Kongl. Maj:t förmå, "at ofvanbem:te election kunde gå för sig, "emedhan vij af M. Petræo ingen hielp hafve "at förmoda. Honom skeer stora Nådh, om "han fåår behålla Nädendahl Socken uti sin "lijfstijdh, till sitt uppehälle, hvilken Socken "är den bästa annex, som under Academien "lyder".

*) Den ibland annat såsom författare till *Svecia Orthodoxa* bekante, dåvarande Pastoren vid S:t Nicolai kyrka i Stettin, Rango, betygade i bref till Svenonius af d. 28. Dec. 1685 (som

att försvara de i Förklaringarna öfver Bönedags Texterna för år 1682 införda uttrycken

---

förvaras i Theologiska Facultetens Archiv) sålunda sin fägnad öfver det kraftiga motstånd Gezeliernas föregifna kätterska läror hade mött i Åbo: "*Deo gratias egi, quod et in Finnonia ve-"stra benignissime suscitare voluerit heroas, fa-"mosissimo isti ac scandaloso Perfectismo, vel "Perfectistarum hæresi sese mascule opponentes*" o. s. v. — Ännu år 1691, året eftet Gezelii frånfälle, fann sig Theologiska Faculteten härstädes föranledd, att låta ett bref afgå till Theologiska Faculteten i Wittenberg, till försvar för sin renlärighet, samt för att urskulda sig för de kätterska villfarelser, för hvilka Den förmente sig i anledning af Gezeliernas uttryck om Döpelsen, vara äfven i Tyskland illa beryktad. Anledningen till detta bref var en, af dåvarande Pastoren vid S:t Nicolai kyrka i Stettin Fredr. Fabricius, för den Theologiska Doctorsgraden utgifven Disputation med följande barbariska Titel: *Samaritanismus Pontificio-Sociniano-Fanaticus circa doctrinam de Bonis Operibus.* I denna Disputation, hvaraf ett exemplar i härvarande Theologiska Facultets Archiv förvaras, förekommer följande: "*Restat adhuc "Quæstio Sect. II citata: cuinam Sancti quotidie "orare debeant: dimitte nobis debita nostra, cum "(juxta fanaticorum mentem) nulla faciant peccata? "Negativam hac in parte (perinde ut Socinianos) "tueri fanaticos, et in hac persistere opinione, non "omnes nec omni tempore teneri ad petitionem quin-"tam Orat. Dom. de remissione peccatorum, du-"dum est in aprico. Langerackius sane, nostri "seculi fanaticus, suis cum asseclis, dudum iam "delirium hoc propugnare est ausus - - -; sed "satisfecerunt (scio) deliro homini, ejusque foetui "Theologi quam plures, inter quos honoris saltem "causa, nomino et ætate et scientia Theologum vene-*

om Döpelsen kan dock så mycket mindre gillas, som han sjelf måste medgifva, att de

---

"randissimum, Dn. Enevaldum Svenonium, SS. "Theol. Doct. et Profess. in Acad. Aboensi, quæ "est in Finnonia, celeberrimum, sidus orbis Arctoi "et coeli ecclesiastici non postremum, quem tamen, "non sine magno bonorum omnium et universæ "ecclesiæ cordolio, designatum, a Sacr. Reg. Ma-"jestate Sveciæ, Episcopum Scaniæ, inter ipsas iti-"neris meditationes, ante triennium hoc eripuere "nobis fata: qui tractatu egregio de Lytrodoxia "Jesu, ex Joh. 1. 7, deprompta, pari et gravi-"tate (qua Senecionem hunc plus quam septuage-"narium decebat) et (qua præ cæteris pollebat) dex-"teritate, fanatismum hunc et alios diluit. **Cum** *"enim anno 1683 etiam Finnonia Perfectismo ten-"taretur et imprimis Aboënsis Academia nonnul-"los ejus deprehenderet Patronos, qui Baptismatis "S. et regenerationis vim ad omnimodam renato-"rum perfectionem extendere conabantur, resque "in publica pene erupisset dissidia, ni vigilantis-"simus Sacr. Reg. Majestatis oculus mature (penes "Deum) medelam malo parasset, favebat et hic "venerandus senex, qua poterat et debebat, et, "postquam fama publica hæc evulgasset, in præ-"fato Lytrodoxias scripto rem omnem, pro ut erat "gesta, fideliter referebat"* m. m. I anledning deraf afgeck ifrån Theologiska Faculteten härstädes följande bref till Theologiska Faculteten i Wittenberg: *"Viri admodum Reverendi, Ex-"cellentissimi et Clarissimi, Domini et Amici ad-"modum honorandi! Justam equidem illud omni-"um apud nos bonorum querelam excitabat, cum "rescitum fuerit, rumores hujusmodi in Germaniam "sparsos, imo in Celeberrimam quoque Vestram "Academiam Wittebergensem, quod* 1:o *Finnonia "nostra circa a.* 1683 *Perfectismo tentata fuerit: "et* 2:o *Aboënsis hæc Academia nonnullos impri-"mis aleret ejus patronos, qui* 3:o *S. Baptismatis*

kunde missförstås eller väcka förargelse: och Theologiska Faculteten i Upsala hade således

---

"et Regenerationis vim, ad omnimodam renatorum "perfectionem extendere conabantur - - -. Qua in "re ad auctoritatem B. D:ni D Enev Svenonii "- - in Lytrodoxia rem omnem - - referentis pro- "vocat - - D:r Frid. Fabricius - -. Hæc omnia "Regiam hanc Aboensem Academiam valde infir- "mant, et quidem præter ullum ipsius meritum et "rei quoque veritatem. - - Res ita habet: Cum "magnus quidam Theologus et de re literaria et de "Ecclesia patriæ optime meritus, in usum Ministro- "rum Verbi juniorum, quotannis breves Dispositio- "nes homileticas in textus Poenitentiales - - ad "multorum vota et sueta sibi perspicuitate adjuncto "sibi alio magni nominis Theologo, laborum socio, "adornasset; accidit a. 1682, ut, pro Concionis cu- "jusdam hujusmodi exordio, adduceretur paraphra- "sis quædam in Hebr. 10, v 22, 23, et - - inter "alia addita hæc essent, ὕδατι καθαρῷ, Aqua Ba- "ptismi, Sacramento Regenerationis, quod ita mun- "dat animam, ut nihil mali per corpus exsequatur, "- - quam expositionem - - nemo jure heterodo- "xam dicet - -. Quin ipse B. D. Svenonius in "Lytrodoxia allegata quadrifariam verba illa sen- "su orthodoxo et apostolico exponi posse ostendit. "Verum Theologicæ quidam Professioni recens ad- "motus, in Oratione sua Introductoria et Inaugu- "rali illa verba in sensum hæreticum traxit, ut quo- "que sensu diviso trahi possunt, juxta D. D. Sve- "nonii Lytrodoxiæ pag. 201 - - Adhuc sub judi- "cio Facultatis cujusdam Theologicæ hæret, qua poe- "na aggressor ille ob has aliasque publicas crimi- "nationes plectendus sit. Etiam literis Regiis dein- "ceps prohibitum fuit, quæstiones hujusmodi intra "Ecclesiam patriæ enatas, et facile commodeque "componendas, publicis typis evulgare. Quia vero

visserligen äfven anledning till förtrytelse, när Gezelierne år 1686 hos Kongl. Maj:t i underdånighet anhöllo, att nyss nämnda uttryck måtte å nyo granskas af PrestaStåndets då i Stockholm vid Riksdagen samlade Ombud*). Till den vidlyftiga rättegångens förlångande bidrog dessutom Biskop Gezelius den äldre på flera sätt, och gaf äfven genom sitt okloka förfarande ett slags betydenhet åt Petræi beskyllningar och angifvelser.

Att han detta oaktadt och under det han var invecklad i alla de ofvanföre nämnda rättegångerna och stridigheterna**), kunde bibehålla nog sinneslugn och fattning för att fortsätta sin litterära verksamhet, är verkli-

---

"hæc talia, in præjudicium Academiæ hujus Aboën-"sis, imo totius Ecclesiæ Finlandicæ, in Celeberri-"ma Vestra Academia Vittebergensi - - fuere "publicata; Admodum Rev:das Excellentissimasque "V:as Dignitates et Claritates officiosi obtestamur "obnixeque obsecramus, fama ista - -, debita et "convenienti via inhibeatur ac sopiatur".

*) Som bekant är, hade då ännu det så kallade Consistorium Regni i flera slags ecclesiastika mål en lagskipning, som dock året derefter, 1687, afskaffades. Se Schönbergs Bref framför de af Lidén utgifna *Handlingar om Riksdagen* 1682, s. LIV f.

**) Mot slutet af Gezelii lefnad uppträdde äfven den för sina fanatiska religionsmeningar på den tiden beryktade Lars Ulstadius. Men emedan hans vansinnighet ej ens bär spår af något slags ursprungligt förnuftig syftning, torde det här vara nog att hänvisa till den af Lencqvist författade berättelse derom, hvilken finnes införd i *Åbo Tidn.* för år 1772.

gen beundransvärdt*). Han besörjde under tiden en ny upplaga af Finska Bibeln, som, till följe af Kongl. Maj:ts, på Gezelii underdåniga hemställan, d. 20. Sept. 1681 utfärdade Befallning, hade blifvit, förnämligast af Prosten i Pemar Henrik Florinus, efter grundspråken rättad och förbättrad och år 1685, i Quartformat, ifrån Gezelii Tryckeri utkom**). Han deltog äfven i utarbetandet

*) År 1686 skref han från Åbo till sin son i Narva: "Du skrifver om dina occupationer: "Du hafver begynt följa mig. I Dorpat hade "jag ett trägit arbete, i Schedvij roliga dagar, "i Rijga nog att göra, här föga mindre. Dock "Gudi vare lof för en stadig helsa".

**) J:fr *Åbo Tidn.* 1778 s. 108, Rühs om *Finland och Dess Invånare* I. s. 171, *Åbo Underrättelser* 1824 N:o 39. - Redan år 1680 utfärdades till KammarCollegium en d. 27. Nov. daterad Konglig Skrifvelse, så lydande: "Carl medh "Gudz Nåde" (o. s. v.). "Såsom Vij hafve, "TrooMån, Herr Skattmestare och samptl. Cam-"marRådh, i Nåder godt funnit, att Finska "Bibelen, som uthi stoora format och in Folio "allenast tryckter år, motte så för andra con-"siderationer, som för våra KrigsPresters skuld, "hvilka den Nationen betiena, uthi mindre "format upläggias, hvarom, efter Vår ordre "och befalning, Biskopen i Åbo lofvat hafver, "att villia draga tillbörligh omsorg; altså är "vår nådiga villia och befalning, att I bemälte "Biskops förslag om omkostnaden till bemälte "Bibels uppläggiande förhörandes, behörigh "anstalt dher till gioren, att ett så nyttigt vårk "forderligast till fullbordan komma må". Gezelius erhöll för denna Bibelupplaga tullfrihet å pappers införande (se ofvanföre sid. 123) samt dess-

af den nya KyrkoOrdningen, hvilket så länge hade varit å bane*), och gjorde i afseende å detta uppdrag flera besvärliga resor till Stockholm, der han för detta verks fullbordande uppehöll sig från hösten 1685 till slutet af Februari månad nästföljande år; under hvilken tid han i Commissionen, som arbetade hela dagarna och ända till kl. 7 om aftnarna, var så sysselsatt, att han, som han skref till sin son, knapt hade måltidstimmarna fria. I bref till den samme af d. 9. Febr. 1686 skref han: "Vij hafve nu, "Gudi lof, fört den länge på arbetade Kyr-

utom af Kongl. Maj:t 900 Dlr S. M. till tryckningen. Om ytterligare understöd, som Gezelius i underdånighet begärde, sedermera beviljades, är mig ej bekant. Som ofvanföre nämndt är (sid. 185), angaf Petræus Gezelierna, att de i denna Bibelupplaga tillåtit sig förargliga correctioner. — Prosten Florinus (om hvars förtjenster i afseende å Finska Litteraturen kan jemföras Stiernmans *Aboa Lit.* s. 48 samt H:r ErkeBisk. D:r Tengströms *Oratio Funebris in Memoriam Henr. Gabr. Porthan* ss. 43, 45) erhöll för sitt besvär vid denna Bibels utgifvande samt till uppmuntran och understöd i andra litterära arbeten, som han förehade, genom Kongl. Resolution af d. 7. Nov. 1682, frihet för Taxeringen så länge han skulle innehafva Pemar Pastorat (Åbo DomKapitels KungaBrefBok, N:o I, Fol. 234).

*) J:fr *Handlingar till upplysning i Finlands KyrkoHist.* 2:dra *Håft.* sid. 64 not. Till följe af Kongl. Maj:ts förordning, "att dhe af Prä-"sterskapet, som öfvervarit Kiyrckoordningens "reviderande, skulle för sin stora möda och ar-

"kio ordningen till ända, att vij i dessa da-"gar kunna den underskrifva. Vij hafve haft "svåra saker, doch Gudi lof, väl igenom gått, "hälst om Clereciets inkomst och aflöningar, "Consistoriorum authoritet och Kyrkiorådets "myndighet etc. Förmode, att H:s K. M:t, "som det alt skall ratificera, varder lijtet el-"ler intet dher uthi ändrandes". Ytterligare d. 25. Febr. 1686; "Den 16 hujus slöto vij "vårt trälsamma arbete i Commission, den "17. lefrerades det till H:s K. M:t. D. 18. "begynte H:s Kongl. Ma:t medh sitt "Kongl. Rådh att läsa det igenom, hafver "altsedhan trägit varit i Rådet, och intet an-"nat företagit än samma vårt verk". Commissionens ledamöter fingo emellertid ej dimission, utan måste i Stockholm "afbida slutet, "dher på K. M:t dref. - - - KyrkoOrdnin-"gen skulle komma medh det forderligaste "under Pressen och skulle tryckas af Bibel-"tunnans medel". Sedan den af K. M:t var approberad, anträdde Gezlius d. 28. Febr. resan norromkring hemåt. Från Uleåborg skref han d. 24. Mars: "Nu ehr mycket spargerat "om vår Kyrkio ordning, ochså i dhe Tyska "aviser; i Stockholm hörde man ock nog "vidrigt; dock, Gudi lof, dheras mun värder "snart stoppat, och vij glädie oss öfver Guds "godhet, som oss så nådeliga hafver hulpit alt "igenom gåå, att iag förmodar alla goda sko-

"bete hafva att åthnutta af Presterskapet en "billig vederkänzlo," feck Gezelius anvisning att bekomma af Åbo Stift 500 samt af Wexiö Stift 100 D:lr S. M.

"la vara medh Kyrkiordningen väl förnögda". Genom hans föranstaltande utkom äfven, år 1688, samma KyrkoOrdning öfversatt på Finska af den nyss nämnda Prosten i Pemar Henrik Florinus*). Dessutom utgaf han äfven under de sista åren af sin lefnad en upplaga af nya Testamentet på Grekiska, den första på Originalspråket, som i Sverige och Finland blifvit tryckt, samt författade ett Theologiskt Sammandrag af Casuistiken, för

*) I anledning af Gezelii egen underdåniga hemställan om nödvändigheten af den nya Kyrkolagens öfversättande på Finska språket uppdrogs honom, genom en Kongl. Skrifvelse af d. 31. Jan. 1688, besörjandet af detta arbete samt dess utgifvande af trycket, sedan det i Kongliga Cancelliet blifvit öfversedt. För utfärdandet af detta uppdrag emottog han (i följe af ett senare Kongligt Bref, af d. 24 Sept. s. å., till StatsContoiret) 340 Daler S. M., emot förbindelse att låta trycka och inbinda 230 Exemplar, af hvilka hvarje kyrka i Finland skulle erhålla hvar sitt (Se 2:dra Tomen af Äldre Ecclesiastika Handlingar i DomCapitlets Archiv). — Öfversättaren, Florinus, blef påföljande året utnämnd till Pastor och Præpositus i Kimito, till hvilken befordran Gezelius, i bref till CanceliRådet Bergenhielm, recommenderade honom såsom en lärd och skicklig man, men fattig, ty han hade sutit "vidh "ringa lägenhet, haft 18 barn". "Efter han "är en så godh man", skref Gezelius, "åhre vij "mycket bekymbrade om hans välfärd". Efter hans afträde tillföll Pemar, såsom Præbende. Pastorat, Philos. Pract. och Hist. Prof. Andr. Wanochius. Florinus dog år 1705 i hög ålder: hade haft stor sorg af sina barn.

dem, som ville inträda uti det Andliga Ståndet, att begagnas vid deras examinationer. Honom tillhör således äfven den förtjensten, att först i fosterlandet hafva sökt inom sitt stånd utbreda bekantskapen med nämnda Theologiska vetenskap, som förr än i detta århundrade, då Jesuiternas casuistiska läror befarades undergräfva den Christliga Moralen, af de Protestantiska Theologerna ej hade blifvit bearbetad. Förmodligen för att trygga sig emot alla beskyllningar för kätterska läror samt för att ej förse sig emot den nyligen inrättade censuren, hade han förut hos Kongl. Maj:t i underdånighet anhållit om tillåtelse att trycka detta arbete, hvilket till följe deraf Theologiska Faculteten härstädes befalldes*) att skyndsamligen under censur företaga. — Mot slutet af sin lefnad gjorde han äfven början till ett annat vidlyftigare arbete, som skulle hafva titel af *Didactica Sacra*, om hvars bestämmelse han (i en bibehållen handskrifven anteckning derom) sålunda yttrar sig: "Som dhet här till hafver varit stoort "feel i Finland på nödiga Kyrkio- och Scho- "læböcker, så hafver jag genom Gudz bij- "stånd dhe nödigaste förskaffat; men på präste- "böcker är än stoor mangel; ty till den or- "ten föres icke månge, och dhe fåå böcker, "som tijt föres, ähro myckit dyra, och kan "näppeligen någon prästman, helst på den

*) Genom Konglig Skrifvelse af d. 2. Apr. 1689, hvilken förvaras i 2:dra Tomen af Äldre Ecclesiastika Handlingar i DomCapitlets Archiv.

"orten, förskaffa sig så många böcker, att "han dher uth öfver hvar och en text, som "förekommer, en försvarlig prädikan göra "kan. Ock för den orsaken skull hafver iag "nödgats här till åhrligen öfver Bönedagstex-"terne skrifva korta Homilier. Men som dhet "är besvärligit, helst när tijden är kort, så "hafver iag arbetat på en Didacticam Sacram, "dher af ett lijtet prof tryckt ähr". Detta företag afstannade dock, förmodligen emedan Gezelius saknade tid till dess fullföljande och utförande.

Men det vigtigaste af de arbeten, hvarmed Gezelius under sin ålderdom sysselsatte sig, var det efter honom samt hans son och medarbetare Johan Gezelius den yngre så kallade Gezelianska Bibelverket, hvilket dock ej förr än långt efter Gezelii den äldres död utkom. Redan år 1670 hade denne i ett på högvederbörlig befallning afgifvet utlåtande öfver Prostens i Gefle, Magister Joh. Henr. Schæfers till Kongliga Cancelliet inlemnade, prof af en Biblisk Concordants i förbigående anmärkt flera fel i Svenska BibelÖfversättningen*), hvars förbättrande och rättande efter grundspråken både under K. Carl IX:s och Gustaf II. Adolfs regering hade varit påtänkt och äfven förberedt, men likväl ej, ehuru under sistnämnde Konungs tid en ny upplaga deraf utkom, hade blifvit verkställdt**). År

*) Se Schinmeier's *Geschichte der Schwedischen Bibel-Uebersetzungen* St. III. s. 93 ff.
**) J:fr Hallenberg a. st. IV. s. 854 ff.

1672 hade han för Kongl. Maj:t i underdånighet uppvisat försök till en ny öfversättning af de, första Kapitlen i Bibeln jemte en kort förklaring öfver dem*). Att han blifvit uppmuntrad till sitt arbetes fortsättande, synes deraf, att han efter tvenne års förlopp lät å nyo uppvisa inför Kongl. Maj:t ett prof af de påbörjade Bibliska noterna och utläggningarna, hvilka nu sträckte sig till sextiofem Kapitel af Mosis Böcker. Detta blef på hög befallning af DomCapitlet i Upsala granskadt och derifrån med loford öfverlemnadt att bedömmas af Consistorium Regni, som äfven skånkte det sitt bifall. Till följe håraf erhöll nu Gezelius jemte sin son och medarbetare i detta verk, Johan Gezelius den yngre, genom en Konglig Förordning**) af d. 14. Okt. s. å. (1675), rättighet, att, för bestridande af kostnaderna vid arbetets fortsättande, hvilket Kongl. Maj:t pröfvade nyttigt, i Finlands begge Stift uppbära den så kallade BibeltryckTunnan (en Tunna Kronotionde af hvarje kyrkohårberge, af K. Gustaf I. anslagen till Bibelns utgifvande***). Sålunda upp-

*) Se Gezelii d. y. Dedication framför Nya Testamentet af år 1711.

**) Finnes i 2:dra Bandet af Äldre Ecclesiastika Handlingar i DomCapitlets Archiv.

***) J:fr Lo'enboms *Utkast til en Historia om Svenska Bibel-Öfversättningen.* Då Gezelius d. y., utnämnd till Superintendent i Narva, år 1681 dit skulle öfverflytta, beslöt Kongl. Maj:t, att han framgent, till Bibelverkets fortsättande, skulle få uppbära Bibeltrycks-Tun-

muntrade att fortsätta sitt vidlyftiga företag, arbetade Gezelierne, fader och son, oafbrutet på dess fullföljande, samt inlemnade å nyo till PrestaStåndet vid Riksdagen år 1682 prof af sina Bibliska noter och utläggningar, hvilka, förut äfven i Halmstad år 1678 af Consistorium Regni approberade, numera omfattade hela Nya Testamentet, samt i Gamla Testamentet sträckte sig ända till Esras böcker, och uppgåfvos vara i det närmaste ända till Propheterna färdiga. Presterskapet afgaf äfven vid detta tillfälle öfver Gezeliernas arbete ett ganska fördelaktigt utlåtande, ansåg sig ej kunna annat än det samma "högt berömma", och yttrade den önskan, att det snart måtte fulländas samt befordras till trycket, samt begärde dertill i underdånighet Kongl. Maj:ts "rijke understödh", i förmodan att den del af arbetet, som ännu ej var färdig, under tryckningen lätt skulle fullbordas. Emellertid hade Kongl. Maj:t år 1680 förbjudit Gezelierna att publicera något deraf, innan det vore af Consistorium Regni censureradt*). Senare underrättades, genom en Nådig Skrifvelse af d. 25. Maj 1683, DomCa-

nan uti Åbo och Viborgs Stift, på like sätt, som han och hans fader, Biskopen i Åbo, den dittills uppburit hade.

*) Kongl. Maj:t hade år 1675 uppdragit denna censur åt Theologiska Faculteten i Åbo, som dock, med åberopande af trägna embetsgöromål, ej utan skäl, undandrog sig att ensam bestrida detta vidlyftiga och granlaga arbete.

tlet i Upsala, att censuren öfver Gezelierns Bibelverk, för dess fortskyndande, skulle rdelas emellan Biskoparna och Superintenenterna i Riket, i hvilket afseende Gezeliere äfven erhöllo rättighet att fritt och utan rläggande af postporto skriftvexla med Rikets Consistorier.

Men ehuru större delen af arbetet redan r 1682 uppgafs vara färdig, hvilket torde varit anledningen dertill att BibeltryckTunnan ifrån detta år af Kongl. Maj:t anslogs åt Antiquitets Collegium till påkostande af åtskilliga Historiska arbetens tryckning, och ehuru Gezelius den äldre redan tvenne år derefter lät trycka och till Consistorierna kringsända tvenne olika prof för den tillämnade Bibelupplagan, så fördröjdes dock sedermera ganska länge utförandet och fulländandet deraf. I en förklaring, som Joh. Gezelius den yngre år 1688 aflemnade, rörande åtskilliga de nästförflutna åren förefallna hinder för Bibelarbetet, uppgifver han, att det blifvit afbrutet genom den stora vådelden i Åbo år 1681, samt derefter genom de mångfaldiga göromål, hvilka honom såsom Superintendent i Narva ålegat, ytterligare genom trenne särskilda resor till Stocholm, år 1681 för Åbo Stift, åren 1683 och 1686 för Ingermanlands Stift och för Bibelverket, men isynnerhet derigenom, att den till verkets befrämjande förut i Nåder anslagna Bibeltryck-Tunnan så länge varit Gezelierna fråntagen. Huru dryga kostnader desse i afseende å sitt

Bibelarbete nödgats vidkännas, äfvensom hvilken method de dervid följt, upplyser ett Gezelii den yngres underdåniga andragande (hvaraf en afskrift utan Datum finnes i behåll), innehållande följande uppgifter: 1. "Sedan arbetet, efter som det nu är, begyn-"tes 1674, hafver man alt continuerligen most "hålla mehrendels tvenne Amanuenses, och "sällan kunnat behielpa sig med en: som iag "och nu underhåller tvenne Studiosos för det "värkets skuld, hvilka, då iag får därvid ar-"beta, moste slå efter allegationerna, evol-"vera *versiones vernaculas*, sedan omskrif-"va det första projectet, sidst reenskrifva det, "som kommer under censura, och vid detta "3 eller 4 gånger moste brukas i collatio-"nerande: nu til sådant trääksamt arbete ap-"plicera sig ej gierna de som vahne äro: och "altså hafver man hvarthera åhrligen intet "kunnat uphålla under 3 à 400 D:r Koppar "M:t med kost, kammar, kläder, linkläder, "skoor &c. &c. — 2. Äro ifrån den tijden "hvart åhr kiöpte til detta värk enkannerli-"gen nödiga böcker, som bookförarne här i "staden alle väl veta, och ofta ifrån Ham-"burg och London most förskrifva, hvilka "iag til största deelen elliest hade kunnat "umbära, eller til lägligare tijd opskiuta. Så "kan iag bevijsa til exempel, at Opera Ma-"thiæ Poli ifrån England förskrefne, och el-"liest genom en annan händelse hastigt skaf-"fade til att befrämia detta värk, komma mig "dubbelt dyrare nu än den Tyska edition;

Opus Polyglotton Castelli och några andre, om siöleds kommo til Götheborg och sedan landtvägen hijt, moste iag 1676 ganska dyrt betala, så att iag på sådant hafver intet mindre användt än på Amanuenses, och om iag på alt detta befalles af min Aldranådigste Konung att gifva opsats, där til dock H:s Kongl. Maj:ts Nådigste bref, och förre, jämväl dagelige praxis med andra, ännu eij hafver gifvit mig anledning, så skall, "sedan iag får eftterslå hvad min k. Fader "hafver annoterat, nogsamt vijsas, vakra me"del allenast för det arbetets skull vara an"vände. I medler tijd kan iag in för Gud "och min Konung betyga, att vij aldrig haf"ve brukat eller ärnat att föda oss af Bibel"tunnan, mycket mindre, att genom böckers "tryckiande af de medel, eller annorledes af "samma hielp oss att richta och vinst sökia; "uthan väl mehr, ån där af är kommit, til "Amanuenses och omistelige requisita användt. "— 3. Hafver iag åtskillige gånger most reesa "för detta värkets skull hijt til Stockholm "och Upsala, eller här, efter alt annat vara "af mig förrättadt, most dröija: och icke al"lenast för denna hielps skuld, på hvilken "man hafver varit förorsakad, så många "Kongl. Resolutioner sökia, uthan och för "censurens skuld och annat där vid. — 4. "Små utgifter draga och något, då de kom"ma tätt, såsom papper, då detta 3 eller 4 "gånger skrijfvas moste, det reenskrefnas in"bindning, postpenningar så ofta hijt til Sve"rige, om censuren och versionen, och cor-

"respondencen med lärde Theologis och Philologis af vår religion uthom lands, näst "för samma arbete. Och då H:s Kongl. Maj:t "i nåder gott fann, att iag ändå i Narfven "detta värk skulle fortsättia, nödgades iag in "Novembri 1681 för the böcker, som iag "där til skulle hafva, taga twå hästar mehra, "än iag elliest behöfde; ty de andre böcker "feck iag ejj förr än in Junio 1682 efter med "en fahrkost: och andre sådane extraordinarie "utgifter, som för detta arbetes skuld komne "äro. — 5. Och emedan Collegii Antiquitatis amplissima membra begära denna Bibel-"hielp ifrån Bibelarbetet emoot förre Kongl. "Aldranådigste bref om den i Finland, och "det til löhn vid sine Svenske Historier be-"hålla, så begiärer iag ingen löhn för det "Gud hafver hulpet mig giöra i detta Bibel-"arbetet, och än vijdare med Hans nåd är-"nar giöra, veet och på jorden sällan sådant "löhnas. Uthan att Hans Kongl. Maj:t i "nåder ville befordra det så många hundrade "längta efter, och så mänge tusende gagnas "af med Guds bijstånd til sin saligheet, dett "hoppas och beder iag underdånigt, att alle-"nast fåå af, att föda två Amanuenses med, "och skaffa några præparatoria til tryckeriet: "efter Consistorii Regni underdåniga inter-"cession".

Sedan Gezelius den yngre efter sin faders död år 1690 utnämndes till Biskop i Åbo Stift, synas både embetsgöromål samt hvarjehanda honom anförtrodda tillfälliga befattningar äfven hafva vållat dröjsmål och

ıder i Bibelarbetets fulländande. Kongl. ıj:t hade emellertid åter år 1687 funnit för dt, att för de nästföljande åren i nåder na och efterlåta dåvarande Superintendenten :zelius Bibeltryckstunnan uti Finska Stiften, ıll så mycket bättre fullföliandhe af det ånıu återstående Bibliska värket": och sedan ɜtta understöd åter efter några få års rlopp blifvit honom fråntaget*), feck han rån år 1696 till och med år 1701, efter tatsContoirets på Konglig Befallning gifna ssignátion, ifrån Åbo och Björneborgs Låns änteri årligen uppbära sex hundrade Daler ilfvermynt, hvilka voro anslagna "till någre lärde och skicklige personers**) aflönande,

*) Enligt en i KammarCollegium år 1717 uppgjord räkning, "angående Kongl. Omkostnaden vid Bibelverkets utharbetande", bestego sig de af Gezelierna uppburna Bibeltryckstunnorna, förvandlade uti penningar, efter nio mark för Tunnan, till 3327 Daler 5 öre 8 pengar SilfverMynt.

**) Bland Gezelii den yngres medhjelpare vid Bibelvérket voro Joh. Rungius, slutligen Superintendent i Narva (j:fr Stiernmans *Ab. Lit.* s. 122, samt ett af Med. Prof. Laur. Braun härstädes d. 27. Mars 1698 utfärdadt Programm), och Nils Fridelin, sedermera befordrad till Pastor i Korpo (Stiernm. a. st. s. 142, Fants *Hist. Litt. Gr. in Svecia* II. s. 92). Om dessa begge sina medarbetare skrifver Gezelius d. y. i en underdånig inlaga till Kongl. Maj:t af d. 10. Dec. 1697 sålunda: E-"medan ibland dhe män, som bästa gagn här "vid giöra, är Magister Johannes Rungius, för "detta Lector vid CathedralScholan och sedan

"som han till des under händer hafvande bi-

"förordnad til et Pastorat på landet, altså, tå "högstbemälte Kongl. hielp" (de ofvannämnda 600 D:lr S. M.) "nådigst ao 1696 til thetta "arbetet förunnes, öfvertalte iag honom, som den "tienligaste, vid thetta arbetet at förblifva, som "och utlägningen öfver Episteln til dhe Roma-"re och öfver Uppenbarelse boken, hvilka äro "dhe svåraste böcker i Nya Testamentet, them "han genom Guds bistånd under mitt inseende "utarbetat hafver, bevitna om hans lärdom och "gåfvor til detta heliga arbetet; så at om Gud "skulle behaga kalla mig ifrån verlden för än "värket fullbordades, iag ingen annan vet, "som det lyckeligen skulle kunna continuera; "och på thet han vid detta mödosamma arbetet "kunde hafva någon hugnad, är min under-"dånigste bön, att bemälte Mag. Rungius "kunde benådas med Professoris Theologiæ Ex-"traordinarii namn och heder: jämväl, som nu "tilfälle gifves, vid en Academisk præbende "Sokn conserveras - - -. Så är och en an-"nan skickelig person, then nu i nästa promo-"tion, d. 14 Hujus, vil Gud, blifver Magi-"ster, Nicolaus Friedelinus, then iag någon tijd "i mitt huus haft hafver, til sådant arbete "mycket skicklig vorden. Och iag än i nå-"gra åhr honom där vid behöfver, men han "befahrar sig sedan i sin fädernes ort i Wexiö "Stift intet så lättligen kunna vinna någon be-"fordring, där icke Eders Kongl. Maj:t Al-"dranådigst til H:r Biskopen Doctor Wirænius "täcktes skrifva, at bemälte Friedlini til en "allmän nytta vid detta värk inlagda arbete "må honom räknas som et meritum vid Gy-"mnasium, i ty han och sig vid detta fast meh-"ra perfectionerat; ty är min underdånigste an-"sökning om samma nådigste befallning". — Förenämnde Rungius blef verkligen året der-

oliska värks förfärdigande antaget". Derefter feck han år 1703 Konglig benådning af Laddenäs gård på Åland*), hvilken kom ho-

efter (1698) utnämnd till E. O. Theol. Professor, samt erhöll genom en Konglig Skrifvelse af d. 16. Maj 1699 Lundo Pastorat, såsom Annexa. Han dog såsom Superintendent i Narva, år 1704. Hans blygsamma och anspråkslösa tänkesätt bevittnas bland annat af ett år 1701 skrifvet bref till Gezelius d. y., deri han förklarar sig i anseende till sina ofullkomliga kunskaper ej vilja eller kunna söka den då lediga Theologiæ Professionen, hvartill Biskopen hade rådt honom. Hans medarbetare i Bibelverket, Fridelin, var Primus vid MagisterPromotionen härstädes 1697, utnämndes samma år till Lector (förmodligen i Åbo Schola), blef sedan, som nämndt är, Pastor i Korpo, i hvilken befattning han dog år 1738. Han hade en dotter, som år 1711 i Stockholm blef vigd med dåvarande Primus Collega vid DomScholan i Åbo Mag. Joh. Hartman (sedan, eller i Maj 1722, utnämnd till E. O. Philos. Professor, och ej långt derefter till Ordinarie Log. och Metaph. Professor i Åbo). En annan dotter, Christina Fridelin, var först gift med Prosten Gabriel Hartman uti Ingo, derefter med sedermera Biskopen i Borgå Gabriel Fortelius (Se M. J. Alopæi *Borgå Gymnasii Hist.* sid. 419).

*) Denna egendom hade förut varit förlänt åt Amiralen Bergenstierna; och då Biskop Gezelius den äldre äktade hans enka, som vid samma förläning var bibehållen samt äfven efter sin andra mans, Biskop Gezelii, frånfälle feck åtnjuta den samma, erhöll han genom en särskild Konglig Resolution af år 1684 besitt-

nom till godo i nio år eller till 1713. — Ibland de förnämsta orsakerna, hvarföre verket, oaktadt dessa publika understöd, likväl så långsamt framskred och fullbordades, torde hafva varit, att Preståndet, som i början med så mycket bifall ansåg det samma, sedermera, då utförandet kom i fråga, fann betänkligheter dervid och ansåg brådskande i ett så vigtigt företag vara orådligt, samt att DomCapitlen, åt hvilka censuren var uppdragen, af försummelse eller med föresatts dröjde med insändandet af sina utlåtanden och anmärkningar, och att tryckningen äfven länge i väntan på krigets slut uppsköts*). År

ningen deraf. Sonen, Gezelius d. y., kom efter sin styfmoders död, genom ofvan nämnda Kongliga nåd, i åtnjutande af denna förläning, i hvilken inbegrepos, utom "Haddenås tvånne halfva och Röstorp ett och ett tredjedels hemman på Åland och Lemmelands Sochn belägne", äfven ett Kronohemman Branbode samt "tre andre små hemman vid Granhampn i Fogel Sochn belägne, Bråtöö benämnde". (J:fr Radloffs *Beskr. öfver Åland* ss. 122, 134). Dessa egendomar voro af Gezelius d. y. utarrenderade för 335 Daler S. M. årligen: hvaraf han vid en räkning öfver kostnaderna vid Bibelverket uppgaf, sedan Contributioner m. m. voro afdragna, såsom ren behållning till verkets utförande, 1776 Daler 21 öre 16 pengar.

*) J:fr Gezelii d. y:s företal framför Nya Testamentet, samt Schinmeier a. st. s. 126. Den liberalt tänkande och lärde Biskop Bilberg i Strengnäs skref år 1707 till Gezelius d. y.: "Jag har altid, som mig bör, högt värderat "Eders Högvördighets värk, ifrån det jag först,

707 erhöll Gezelius d. y. från Kongl. Re-
eringen i Stockholm Nådigt svar å sin till

"då iag var Professor Theologiæ i Upsala, fick "det til en deel igenomläsa. Men iag har al- "drig haft den lyckan, at de andre Bröderne "varit ense med mine meningar. Hvilket om "så varit, skulle E:s Högvördighets berömliga "arbete för många åhr sedan varit tryckt. Och "til hvad ända så vidlöftig censur? *che, come* "*sape V. S., più sà il matto in casa sua, che il* "*savio in quella d'altrui*". Att DomCapitlet i Upsala ej med fullt bifall ansett Gezeliernas arbete, utvisar äfven följande tillägg till ett Gezelius d. y. meddeladt Utdrag af Dess Protokoll d. 31. Jan. 1712 rörande samma Bibelverk, hvaraf året förut Nya Testamentet hade utkommit: "Thet är sant att många delar af "de utarbetade äro ifrån andra Consistorier sän- "de till detta, men så är och kunnögt, att de "många förändringar, som här äro på några "åhr tilbaka timmade genom somblige Profes- "sorers dödsfall eller befordringar och andras "trägne embets syslor, hafva hindrat, att de "samme skrifter icke äro vordne så snart eller "så noga igenomsedde, som väl varit önskeli- "get och nödtorftigt, utan bortskickade igen "utan någon synnerlig epicrisi, därföre män "ock hvarken kan veta eller vitna, om hvart "och ett Consistorium hafver med lika flit sin "tilordnade bok igenomläsit, och om alla haft "lika grund til sitt omdöme; men oss, som "nu tjene i detta Consistorio, är omöjeligit, "att döma om det som är af andra långt för "detta giordt eller hade bort giordt vara, och "altså vet man icke, huruvida H:r Biskopen tän- "ker sig på någon allmän censur beropa, eller "därved någon sin trygghet finna, helst när "en och annan saknar uti de redan tryckte "Annotationer, hvad han i ett gott opsåt på-

Konung Carl XII:s eget höga bepröfvande till Altranstadt i underdånighet insända förfrågan, "huru den af honom nu snart full-"bordade uthläggningen öfver Bibeln på Sven-"ska skulle komma att tryckas"; hvarefter Nya Testamentet år 1711 af trycket utkom*), men af Gamla Testamentet Första och Andra Delen (under uppseende förnämligast af Gezelii den yngres måg David Lund, Biskop först i Wiborg sedan i Wexiö) ej förr än år 1724**), Tredje Delen år 1727 och Fjerde Delen år 1728. Planen för arbetet hade, som Gezelius d. y. år 1699 i underdånighet hos Kongl. Maj:t anmälte, blifvit sålunda uppgjord: 1:o skulle i bifogade anmärkningar sådant införas, som i sjelfva Texten ej kunnat så beqvämligen ändras: 2:o skulle hvarje boks innehåll och tideräkning, samt hvarje Capitels egentliga fördelning, samt vid hvarje vers anvisning å dess rätta *loca parallela* bifogas: 3:o skulle Luthers *glossæ marginales*, noggrannare än förut skett, öfversättas, och skiljas ifrån andra anmärkningar: 4:o skulle i sammandrag meddelas Commentarier, isynnerhet våra trosförvandters: 5:o skulle de språk, som tjena till den sanna Evangeliska lärans stadfästelse, med flera bifogade Skrif-

"mint, vetandes intet om höga Öfverheten haf-"ver lemnat uti H:r Biskopens frihet, att taga "utaf de inkomne påminnelser hvad honom kan "vara behageligt, at förbigå alt annat".

*) Se Bilagan Lit. D.

**) J:fr ofvanföre sid. 128.

tens rum och deraf flytande bevis förklaras: 6:o skulle vedersakare vederläggas: - - - 7:o skulle de Skriftens rum, hvilka vederparterne missbrukade till att besmycka sin falska lära, befrias från misstydningar: 8:o skulle läror, som tjena till lefvernets förbättring, anvisas: 9:o skulle utförliga register, förklaringar om Bibliska mynt, vigt, mått &c. bifogas. — Värdet af detta Bibelverk, som bevittnade Gezeliernas grundliga philologiska lärdom äfvensom deras ihärdiga arbetsamhet, blef, sedan det af trycket utkommit, som sig borde, erkändt.*). Men huru stor del deraf kan räknas Gezelius den äldre till förtjenst, och huru många af de Bibliska Skrifterna han särskildt bearbetat, är mig ej bekant. Att han derpå den bästa delen af sin lefnad användt, och "mehrendels till den ända sin Sons studier och reesor disponerat", säger han sjelf i en underdånig Inlaga till Kongl. Maj:t af år 1689. Hans ursprungliga plan var ej blott, att författa Commentarier och Förklaringar, utan äfven, att efter grundspråken ändra och förbättra sjelfva Öfversättningen: hvarföre han äfven hos Kongl. Maj:t år 1687 i underdånighet anhöll, att i texten, der det behöfdes, få insätta en efter Guds ord rättad uttolkning och version,

*) *Si ex multorum annorum labore multum aestimationis operibus eruditorum accedit: certe sacrae hae commentationes Gezelianae maximi sunt faciendae; utpote in quibus Theologi consummatissimi triginta et quod excurrit annos desudarunt. Sit nomen eorum in honore et requies gloriosa.* Se *Acta Litteraria Sveciae, Vol. II. a.* 1725, ss. 1, 2.

och sökte omständligen bevisa nödvändigheten af denna åtgärd. Bland andra skål anför han äfven, att i den under K. Gustaf II. Adolfs tid år 1618 utgifna Svenska Bibeln, utom det att denna Bibelupplaga ej hade, enligt med Konungens afsigt, blifvit efter grundspråken rättad, flera tryckfel äfven insmygt sig, och såsom en god text i följande upplagor blifvit bibehållna. Men detta hans förslag och yrkande om Svenska Bibelöfversättningens omarbetning synes hafva ibland Presterskapet ådragit honom ovänner*). Det vissa är, att den äfven för denna gången uppsköts, tills under K. Gustaf III:s regering en ny ProfÖfversättning utkom, hvilken dock ej eller vunnit det bifall, att den kunnat af Svenska Församlingen antagas i stället för den gamla, ända från K. Gustaf I:s tid bibehållna, och blott i afseende å Orthographien samt sjelfva språket efterhand förändrade BibelÖfversättningen.

Än återstår att kasta en blick på Gezelii medborgerliga förtjenster såsom deltagande vid Ständernas Sammankomster i öfverläggningarna om Statens allmänna ärender. Redan såsom Pastor i Skedevi hade han, som nämndt är, haft tillfälle att derom inhämta närmare kännedom. Sedermera var han såsom Biskop sjelfskrifven Riksdagsman, och bivistade i denna egenskap de flesta Riksmöten, som, sedan han tillträdde styrelsen af Åbo Stift, förefölla. Dessutom öfvervar han

*) Se Schinmeier ss. 109, 102.

fven ett Provincialmöte eller Landtdag i Åbo, dit Finska Ständerne till d. 26. Aug. år 1676 hade blifvit, på Konglig Befallning, kallade af RiksRådet och Fältmarskalken Grefve Axel Julius de la Gardie; genom hvilken Landtdags beslut*) de förbundo sig, att uppsätta Rytteri samt anskaffa mera Trupper till rigets utförande mot Danmark. Gezelius deltog visserligen vid dessa tillfällen med

*) Det år aftryckt i Bihanget till Stiernmans *Riksdagars och Mötens Beslut*. Innehållet deraf anföres af Rühs om *Finland och Dess Invånare* I. s. 166. Nämnde Landtdag var först beramad att (såsom Gezelius genom bref af d. 19. Juli s. å. underrättade Pastorerna på Åland) hållas i Borgo d. 21. Aug.; men tid och ort blefvo sedan ändrade. Efter Landtdagens slut skref Gezelius till Åländska Pastorerna: "Det "beramade provincialmötet år nu, Gudhi loff, "öfverståndet, och haffve vij aff Hans Kongl. "Maj:ts aller nådigste oss meddelte proposition " våhl intagit Rijksens tillstånd (ja vij hafve "dhet samma af Posttijdender och förfarenhee-"ten), at dhet år svårt och beklageligit": och i ett senare bref af den 18. Sept. till de samma, berättade han sig vid detta Möte hafva "med all flijt arbetat ther på att Honorandi "Dnn. Fratres på Åland skulle slippa Rust-"tjensten, hvilcken dem år omöjlig att præstera, "och hafve medh plats det obtinerat; nu haf-"ver jagh i dessa dagar bekommit breef af en "och annan, att och nästan omöjeligt år att "skaffa 2 båssmån i stället för en Ryttare, eff-"ter intet folk år ther på landet mehra att fin-"na, som ther till beqvåmlige åro, dhe vilja "håller gifva något vist i Penningar och Span-"måhl; denna begåran djerfves jagh inthet går-

värma i allt som rörde Fäderneslandets väl*); men hans uppmärksamhet synes dock i all-

"na andraga för H:r Grefven - - -. Jag hål-
"ler fördenskuld rådeligit, att dhet supplice-
"res till H:r Grefven och till Välborne H:r
"Landshöfdingen", m. m.

*) Under Riksdagen år 1675 skref han ifrån Stockholm till Pastorerna på Åland: "Jagh kan "väl tänckia, at nu spargeras myckit ifrån dhen-"ne Orten och mehra ondt än gott, så äre väl "det sant, 1:o att man spörier här myckit om "Sathans tyrannij, på flere orther än tilfören-"de. 2:o är Rijket mycket fattigt effter dhen "svåra tijden, hvilken så snart inthet kan för-"gåthas, och 3:o föruthän then krigsfahran vij "allaredo stråfva uthi, synes än mehra ondt "stää oss före. - - Nu begifve vij oss här ifrån "till Upsala. Dhen högste Gudh vare medh oss, "välsigne dhetta Rijksens möte och afvärje i-"från vårt k. Fädernesland alt ondt, at vij "medh ett gladt modh måtte reesa här ifrån". — Några veckor derefter d. 29. Oct. s. å. skref han ifrån Sunds Prestgård till de samma: "Vårt k. fäderneslands bedröfvelige tillståndh "åhr, oss sämptl. nogsampt kundigt, nembl:n "att till hunger och dhyr tijd nu kommit ett "svårt krigh - - och dhet som aldrasvårast åhr, "spöries alt meer och meer om Sathans illu-"sioner och begabberij". - Han uppmanar Presterskapet till böner och gudsfruktan samt att befordra sina åhörares christendomskunskap. I Juni månad påföljande år tillsände han Presterskapet på Åland Riksens Råds "Relation" till honom "om Skepsflåtan", och anmärkte derjemte, "att rycktet om Rijksens Skepsflotta haar "varit, större och svårare än sjelfve skadan, Gu-"dhi loff, är och sigh befinner". "E:rs Ehr "och Vyrd:ter kunna fördenskuld icke allenast

mänhet hafva varit mindre fästad vid statsärender och landets civila eller politiska förvaltning än vid det, som rörde Församlingens och Läroanstalternas angelägenheter, och således låg inom hans egentliga och närmaste verkningskrets.

Han skall ock tvenne särskilda gånger, vid ErkeBiskopstolens ledighet, hafva varit, som Personalierne öfver honom uppgifva, "i val och consideration" att befordras till detta högsta presterliga embete i Sverige. Men ehuru han ej uppnådde denna värdighet, hade han dock såsom Biskop i Åbo en förrättning, hvilken vanligen varit ErkeBiskoparna förbehållen. Ty då Henrik Carstenius, år 1679 befordrad till Biskop i Wiborg, för sin opasslighets skuld, ej förmådde begifva sig till Upsala för att der af ErkeBiskopen blifva vigd, fick Gezelius Konglig Befallning att förrätta denna InaugurationsAct*). Dessutom promoverade han, likaledes enligt Konglig Befallning, trenne Theologiæ Doctorer, nämligen, år 1665, dåvarande Theol. Prof. Abr. Thauvonius**), och, år 1689, Theologiæ

"sielfve här igenom förnimma, hvadh i san-"ning är, uthan och medh hvariehanda sam-"taal och tilfällen tienligen underrätta dherom".

*) J:fr M. J. Alopæi *Borgå Gymnasii Historia* s. 240. En dylik förrättning skedde äfven i Åbo under Gezelii den yngres tid, då Laurbecchius till Biskop i Wiborg invigdes. Se Wallqvists *Handbok öfver ecclesiastique Befordrings-Mål* s. 448.

**) J:fr. ofvanföre sid. 140.

Professorerna Jakob Flachsenius samt Petter Laurbecchius.

Slutligen böra här äfven, och med så mycket mera skål, hans familieförhållanden upplysas, som de äfven på hans embetsmannaverksamhet hade något, icke alltid fördelaktigt, inflytande. Gezelius var tvenne gånger gift. År 1643, eller samma år han utnämndes att, jemte det han förestod Linguarum Professionen vid Dorpats Universitet, der vara E. O. Theologiæ Professor, trädde han den 26. Juni i äktenskap med Gertrud Gutheim, dotter till ViceSuperintendenten i Riga samt Pastoren vid S. Jakobs Kyrka derstädes, Petter Gutheim*). Hon var ett högdraget och anspråksfullt fruntimmer, och försatte genom dessa fel ofta sin man i ledsamma förhållanden, inblandade sig äfven i hans embetsgöromål,

*) Hon var född d. 3. Juni 1626: hade en bror Jakob von Gutheim, som under K. Carl X. Gustafs krig emot Danmark var KrigsCommissarie öfver Falster, Laaland och Möön, och som Gezelius derstädes äfven, strax efter nämnde Konungs dödsfall, år 1660 besökte. — Hennes far hade varit HofPredikant hos K. Gustaf II. Adolf, och strax efter Rigas intagande af Svenskarna år 1621 blifvit förordnad till Pastor derstädes samt ViceSuperintendent öfver Rigiska Districtet och Assessor i Lifländska ÖfverConsistorium: dog år 1645: hade varit gift med Edde Wittsant, som härstammade på fädernet ifrån Bremen, på mödernet ifrån Kurland, samt nio år efter sin man, eller 1654, afled, efterlemnande åt sina barn ett betydligt arf. J:fr sid. 22.

samt föranledde eller åtminstone underblåste flera af de strider och misshålligheter, i hvilka han nästan oupphörligt var inveckladt*). Denna äkta förbindelse, som varade

*) Ibland Gezelianska Manuscripterna förvaras ett Latinskt bref ifrån Gezelius den yngre till hans fader, dateradt Upsala 1670, hvilket upplyser flera sådana familieförhållanden. Han anhåller väl deruti uttryckligen, att det måtte uppbrännas; men som detta förbehåll ej blifvit uppfyldt, torde det ej nu mera kunna anses förgripligt, att, genom meddelandet af utdrag derur, upplysa omständigheter, som dock ej kunna döljas, samt derjemte tidehvarfvets tanke- och lefnadssätt. - - "*De Alano*" (DomProsten Alani son, som med Gezelius d. y. öfverenskommit om vilkor för förlikande af den ofvanföre sid 142 ff omtalda tvisten emellan sin moder och Biskop Gezelius) "*nihil cognosce-*"*re potui, incertusque sum, an Holmiæ manserit,* "*vel an ad Matrem abierit. Si hoc, nihil optatius* "*magisque consultum judicaverim, quam ut Aboæ* "*res ista componeretur. Sin vero Holmiæ hæserit,* "*duplici ratione negotium nobis facessit; et implen-*"*do conditiones priores et sarciendo damnum ex sum-*"*ptu victuque æstivo. G e r s i u s haud obscure mentem* "*exploravit Ill:mi Drotzeti in negotio hoc. Jussu* "*R:mi D:ni Patris aperiam id, quod non levi con-*"*jectura ex discursu D:ni B i ö r n k l u v i i et vulgari* "*aliorum sermone deducebat me in investigationem alte-*"*rius caussæ, qua R:mi D. Parentis domui minus beni-*"*gni facti sunt Drotzetus aliique. Utinam id erratum* "*a me fuerit. Testor tamen in antecessum Deum,* "*cum talia audio ab aliis vel ipse cogitando nunc* "*scribo, nihil imminutum iri de summa devotissi-*"*maque observantia, quam Matri meæ charissimæ* "*debeo. Secutus est illam ex Livonia vel titulus* "*aliquis* (förmodligen: Ihro Gnaden), *vel ve-*"*stiendi ritus, vel mos vivendi singularis, quo o-*

nära fyratio år, upplöstes genom hans makas dödsfall, som timade i Stockholm den 24.

"mnia nescio quo non carpunt verbo; et quamvis "illa non sint supra dignitatem domus nostræ ac "familiæ, quin et Lincopensis, Gothoburgensis et "forsan alii id usurpent, tamen ista non illis invi-"dent primates, quia eorum beneficio datum; in pri-"mis id Drotzetum movit, quod etiam uterque su-"pra nominatus Senator in publico dictum ajebat, "Fennos sacerdotes ac alios in visitationibus Eccle-"siasticis Charissimam Matrem honore et muneri-"bus onerare. Et est sane Mater optima non sa-"tis cauta adversus tales; hi enim non apud suos "soltum, sed et cum Holmiam veniunt, exiguam ca-"lumniandi materiam exinde sibi sumunt: id augent "Stolpii (?) aliique, et plerumque libenter exaggerant "sacri nostri ordinis facta politiores fæces: invidia "enim summa excruciantur, cum vel se superari "vel qualemcunque nobilitatem suam contemni vi-"dent. Et id præterea summa cum injuria Matris "dicunt, non satis integras illam relinquere mune-"ris R. D. Patris partes. Et quidquid male ces-"serit nobis, id omne illi (injustissime sane) tri-"buunt: Rigensem illam superbiam omniaque haben-"di ac sese ornandi extollendique studium accusant. "Quas eorum calumnias, aperte partim falsas, par-"tim ex levibus occasionibus natas, sine omni familiæ no-"stræ culpa volui equidem ad honoratissimam Matrem "perscribere, verum tutius nunc eas aperio R. D. "Patri, qui ex singulari prudentia molli illius ani-"mo hæc mala evitandi vias insinuare potest. --- "Emporagrius tantum imperio quantum proceritate "super cæteros eminere cupit Ecclesiæ viros. Et, "ut se solum reddat sanctum acceptumque, parum "esse sollicitum puto de aliorum existimatione, ni-"si ut diminuatur. Sed illi prudenter scio occur-"rendum dissimulando. Hanc epistolam igni con-"sumendam omnino velim. Et si quid in posterum "secretius de re aliqua scribatur, pari ratione de-

Nov. 1682, i hennes 57:de ålders år, och hvaröfver äfven tvenne deputerade af Presta-Ståndet vid den då påstående Riksdagen condolerade honom*). Gezelius hade i detta åktenskap tolf barn, sex söner och lika många döttrar. Den ende af sönerna, som öfverlefde fadren, blef hans efterträdare på Biskopstolen i Åbo, och bidrog genom sina stora förtjenster om den Finska Församlingen att öka Gezeliska namnets anseende. Döttrarna, som redan år 1675, på Biskopens derom gjorda underdåniga ansökning, hade blifvit upphöjda i Adligt Stånd**), vore, innan fa-

"*lendum. Non tamen hæc tanti sunt, ut vel mi-*
"*nimum fortissimum R. D. Patris animum turbent,*
"*quin potius patientiam docendo roborent: dabit*
"*aliud tempus meliora vitæ oblectamenta*".

*) Vid likets bisättande i Stockholm var en stor del af samma Stånds ledamöter närvarande (Se *Handlingar om Riksdagen* 1682 ss. 66, 71). Det öfverfördes sedan till Åbo, och begrofs följande året, hvarvid Svenonius höll Likpredikan, som jemte Personalier är tryckt.

**) De skrefvo sig Gezeli eller Gezelij. Om genom denna förändring i namnets åndelse deras adliga värdighet skulle betecknas, vet jag dock ej. Det för dem utfärdade Adelsbrefvet lydde som följer: "Vij Carl" (m. m.) "giöre vitterligit, att såsom vij med nåder hafve ansedt "dhe gode, långlige och nyttige tiänster, som "Oss och Sveriges Crona samt Gudz Försam-"ling här i vårt k. fädernesland Vår Troun-"dersåte och Biskop uthi Åbo Oss älskelig Vyr-"dige och Höglärde Doctor Johannes Gezelius "giordt och bevijst hafver, deruti han ock in

dren afled, allasammans bortgifta. Både af det utfärdade Adelsbrefvet och af flera mot dem gjorda beskyllningar, hvilka i samtida gamla Handlingar förekomma, kan man slu-

"till sin dödzstund täncker att framhärda och "fortfara, varandes Vij föranlåtne emot detta "Hans välförhållande honom med något särdeles "nådetecken att beneficera ok ihugkomma, så, "emedan Vij förnummit hafve, huruledes nå"gre af hans, Biskopens, döttrar, hafva för en "tijd sedan trädt i äcktenskap med sådana "män, som äro af Ridderskapet och Adelen här "i Rijket, jämväl att de öfrige äre i then för"modan att blifva med lika giftermåhl försed"de, och Vij uthi intet annat för tijden kun"na värkeligen betyga emoth Biskopen vår "gunstiga benägenhet; ty hafve Vij för godt "funnit, att hugna honom der med, att Vij "hans döttrars stånd och vilkor medh adelige "förmåner, tittel och värde nådeligen vele be"hedra och förbättra, giöre och det samma här "med af Kongl. macht och myndigheet, samt i "kraft af detta vårt öpne bref i så måtto, att "Vij unne, skiänckia och gifve bemälte Biskop "Doctor Johannis Gezelii samptelige döttrar, "så gifte som ogifte, samt dheras ächta barn "och lijfzarfvingar och så arfvinge efter arfvin"ge, adelige Privilegier, hvilkor och rättighe"ter - - -, gifvandes them Vårt nådige till"stånd sig ther af att betiäna, så till nampn "och Tittel, som andre frij- och rättigheter "uthi alla tillfällen och förefallande lägenheter, "aldeles som andre af adelsståndet och theras "kiön det nu bruka eller här efter brukandes "varda". (m. m.) - - "Datum Upsala Slått "dh. 1. Sept. åhr 1675". (Orig. i 2:dra Tomen af Äldre Ecclesiastike Handlingar i Dom-Capitlets Archiv).

ta, att de, liksom deras moder, beherskans af qvinlig fåfänga samt gifvit skäl till samma klagan, som äfven i början af samma århundrade mot de förnämligare Presternas döttrar fördes, att de, "för att få drifva deras prål, kommo sina Föräldrar, att begära sköld och vapen"*). — Vid sextio nio års ålder, d.

*) Se Hallenberg a. st. I. s. 220. — Cons. Ac. Prot. d, 15. Dec. 1670 innehåller: "Till "Hans Högvördighet Biskopen skall afgåå *Literæ*, *quasi ex fide Collegiali*, att han styrer "sielfkrafdh den oreda där af flyta kan, att "hans döttrar klifva öfver gambla hederliga "Matronor och hustrur". Detta bref afgeck verkligen, och lydde som följer: "Högvördige "H:r Biskop och ProCancellarie, gunstige Gyn-"nare. Eders Högvördighet skulle Senatus "Academicus denne gongen medh des skrifvel-"se icke besvära, där Senatus icke nogsamt "vore därom försäkradh, att E:s Högvörd:t det "eij illa optager, hvadh som af en godh mee-"ning och som Collegiali fide E:s Högvörd:t "optäckes, hälst emädan E:s Högvörd:t orsak "hadhe Senatum att beskylla, där Senatus så-"dant, som dock E:s Högvörd:t angelägit är, "förtijga och där medh inneholla skulle. Detta "alt förorsakar, att Senatus E:s Högvörd:t icke "förholla kan, huru såsom Senatus är uthi erfaren-"heet kommen, det många förnähme Män uth-"om Academiens societet hafva det illa optagit, "att E:s Högvörd:s döttrar, som ännu ogifte "äro, skola åthskillige gånger, uthi förnehme "samqvemmer, tagit företråde för dheras hu-"strur, jemvähl och några af Ordine Professorio "dels tycka åth vara, sina hustrur sådant af "E:r Högvörd:s döttrar allaredo skedt och ve-"derfahrit vara, dels och befahra det dheras hu-"strur framdeles det stelle dem tillkommer ic-

12. Febr. 1684, trädde Biskop Gezelius i sitt andra gifte, med Amiralen Johan Bergenstiernas Enkefru Christina Bergenstierna, som se-

"ke få åthniuta. Nu endoch Senatui Academi-"co icke okunnigt är, hvadh rum och stelle "E:s Högvörd:s anhörige tillhörer, så gör lijk-"väl Senatus hoos E:s Högvörd:t en flitvenlig "påminnelse om den grad *Professorio Ordini* ef-"ter Kongl. May:ts Stadga dat. 1669 d. 1. "Maji tillkommer. Hvarföre och såsom Pro-"fessorum hustrur efter samma Stadga böra "hafva sitt rum iblandh Adelen, det och hvar-"ken här tilförende, eller annorstädes bruke-"ligit varit hafver, att Episcoporum döttrar "hafva sökt företräde för Professorum hústrur, "derföre beder Senatus E:s Högvörd:t flijt och "venlig, E:s Högvörd:t behagadhe sielf uti sitt "huus det rätta, hvar utaf framdeles någon o-"reda och vidlyftigheet härröra kunde. Senatus "vill visserligen förmoda, det E:s Högvörd:t "Senatus välmenta rådh i bästa måtto uthty-"der, hvar emoot Senatus stedze förblifver" m. m. "Opläsit in Senatu d. 19. Decemb. A:o "1670" (Ur Consistorii Academici BrefConcepter åren 1640—1689). — Cons. Ac. Prot. d. 12. Apr. 1678: "D. Enevaldus" (Svenonius) "badh annoteras, at H:s Excell:ts" (RiksRådet och Presidenten i Åbo HofRätt Baron Ernst Johan Creutz) "skickade Pilström til hönom "medh begiäran, han ville gifva Biskopens "dotter vederbörlig reprimandes för sit otijdiga "lefverne" (j:fr ofvanföre sid. 163 ff.). — För öfrigt var rangsjuka ett allmänt fel äfven ibland fruntimmerna i detta tidehvarf. Exempelvis må ur Cons. Ac. Prot. d. 6. Apr. 1665 här anföras: "Begärte Rector aff Senatu een Skrifft "till Borgmästare och Rådh, att Professorum hu-"strur måtte få gå i fridh för een hoop gatebo-"pojkars hustrur i processer och annat. Epi-

den öfverlefde äfven denna sin andra man*).

"scopus lofvade der om tala medh Borgmästare "och Rådh". Kort derefter yrkade Consistorium Acad. skrifteligen hos Gezelius om recommendation till Cancelleren, att "een viss ord-"ningh derutinnan obtinera och bekomma af "Regia Majestate, men åth minstone, att ett "Monitorial till Magistraten i stadhen af Can-"cellario nu afgår, hvar efter dee sigh rätta "och förhålla kunde". (Consistorii, d. 27. Maji 1665 daterade, skrifvelse förvaras ibland Gezel:a Mss:a).

*) Hon var född d. 24. Juli 1632. Hennes fader var ViceLagmannen öfver Kinn och Ydre Härader i ÖsterGötland Per Jönson: hennes moder hette Sigrid Roos. År 1652 hade hon blifvit gift med dåvarande Lieutenanten Berg, sedan adlad under namn af Bergenstierna, hvilken dog såsom Amiral, barnlös, år 1676 (enligt Personalierna vid den öfver honom år 1678 i Stockholm af AmiralitetsPredikanten Alcinius hållna Likpredikan. J:fr Radloffs *Beskrifning öfver Åland* s. 122 f.). Hon blef sedan, som sagdt är, gift med Biskop Gezelius: dog på Haddenäs gård på Åland d. 28. Mars 1703, samt begrofs i Lemlands kyrka, der hon för sig och sin förre man, Amiralen Bergenstierna, hade låtit, i det kyrkan på hennes bekostnad utvidgades, bereda "ett vackert hvilorum" (enligt Personalierna vid den öfver henne af Prosten och Kyrkoherden i Finström Magister Daniel Hagert hållna, i Åbo år 1704 tryckta, Likpredikan). — Biskop Gezelius bekom, som ofvanföre sid. 209 f. not nämndt är, till följe af sitt giftermål med henne, Haddenäs gård i förläning. Om en annan Konglig

12. Febr. 1684, trädde Biskop Gezelius i sitt andra gifte, med Amiralen Johan Bergenstiernas Enkefru Christina Bergenstierna, som se-

"ke få åthniuta. Nu endoch Senatui Academi-"co icke okunnigt är, hvadh rum och stelle "E:s Högvörd:s anhörige tillhörer, så gör lijk-"väl Senatus hoos E:s Högvörd:t en flitvenlig "påminnelse om den grad *Professorio Ordini* ef-"ter Kongl. May:ts Stadga dat. 1669 d. 1. "Maji tillkommer. Hvarföre och såsom Pro-"fessorum hustrur efter samma Stadga böra "hafva sitt rum iblandh Adelen, det och hvar-"ken här tilförende, eller annorstädes bruke-"ligit varit hafver, att Episcoporum döttrar "hafva sökt företräde för Professorum hustrur, "derföre beder Senatus E:s Högvörd:t flijt och "venlig, E:s Högvörd:t behagadhe sielf uti sitt "huus det rätta, hvar utaf framdeles någon o-"reda och vidlyftigheet härröra kunde. Senatus "vill visserligen förmoda, det E:s Högvörd:t "Senatus välmenta rådh i bästa måtto uthty-"der, hvar emoot Senatus stedze förblifver" m. m. "Opläsit in Senatu d. 19. Decemb. A:o "1670" (Ur Consistorii Academici BrefConcepter åren 1640—1689). — Cons. Ac. Prot. d. 12. Apr. 1678: "D. Enevaldus" (Svenonius) "badh annoteras, at H:s Excell:ts" (RiksRådet och Presidenten i Åbo HofRätt Baron Ernst Johan Creutz) "skickade Pilström til hönom "medh begiäran, han ville gifva Biskopens "dotter vederbörlig reprimandes för sit otijdiga "lefverne" (j:fr ofvanföresid. 163 ff.). — För öfrigt var rangsjuka ett allmänt fel äfven ibland fruntimmerna i detta tidehvarf. Exempelvis må ur Cons. Ac. Prot. d. 6. Apr. 1665 här anföras: "Begärte Rector aff Senatu een Skrifft "till Borgmästare och Rådh, att Professorum hu-"strur måtte få gå i fridh för een hoop gatebo-"pojkars hustrur i processer och annat. Epi-

dem öfverlefde äfven denna sin andra man*);

"scopus lofvade der om tala medh Borgmästare "och Rådh", Kort derefter yrkade Consistorium Acad. skrifteligen hos Gezelius om recommendation till Cancelleren, att "een viss ord-"ningh derutinnan obtinera och bekomma af "Regia Majestate, men åth minstone, att ett "Monitorial till Magistraten i stadhen af Can-"cellario nu afgår, hvar efter dee sigh rätta "och förhålla kunde". (Consistorii, d. 27. Maji 1665 daterade, skrifvelse förvaras ibland Gezel:a Mss:a).

*) Hon var född d. 24. Juli 1632. Hennes fader var ViceLagmannen öfver Kinn och Ydre Härader i ÖsterGötland Per Jönson: hennes moder hette Sigrid Roos. År 1652 hade hon blifvit gift med dåvarande Lieutenanten Berg, sedan adlad under namn af Bergenstierna, hvilken dog såsom Amiral, barnlös, år 1676 (enligt Personalierna vid den öfver honom år 1678 i Stockholm af AmiralitetsPredikanten Alcinius hållna Likpredikan. J:fr Radloffs *Beskrifning öfver Åland* s. 122 f.). Hon blef sedan, som sagdt är, gift med Biskop Gezelius; dog på Haddenäs gård på Åland d. 28. Mars 1703, samt begrofs i Lemlands kyrka, der hon för sig och sin förre man, Amiralen Bergenstierna, hade låtit, i det kyrkan på hennes bekostnad utvidgades, bereda "ett vackert hvilorum" (enligt Personalierna vid den öfver henne af Prosten och Kyrkoherden i Finström Magister Daniel Hagert hållna, i Åbo år 1704 tryckta, Likpredikan). — Biskop Gezelius bekom, som ofvanföre sid. 209 f. not nämndt är, till följe af sitt giftermål med henne, Haddenäs gård i förläning. Om en annan Konglig

I detta sitt senare äktenskap hade han inga arfvingar; men hans barn af förra giftet hade så fruktsamt fortplantat sig, att, såsom i Personalierna öfver honom uppgifves, "af den "salig Herr Biskopen vore födde Barn och "Barnabarn tillsammans 70 Siälar, förr än

benådning, hvarmed han, förnämligast för utarbetandet af förslag till KyrkoOrdning för Lifland, redan år 1668 hade blifvit hugnad, år nämndt ofvanföre sid. 29 not.*). Dessutom var han, likaledes genom Konglig nåd, ifrån år 1676 i besittning af Littois dåvarande, eller så kallade, Ödeshemman, i St. Karins Socken, hvilka år 1642 hade blifvit Theol. Professoren, sedermera Biskopen, Eschillus Petræus på hans och hans hustrus lifstid donerade, men åter hemföllo till Kronan förstnämnda år, då Gezelius erhöll nådigt tillstånd att bruka nämnda hemman emot förbindelse att betala "Ödesräntor efter Måtesmanna laga värdering". Han besatt dem sedermera hela sin lifstid och hade således, genom denna tillsammans med de begge andra nämnda Donationerna, betydliga inkomster utöfver den vanliga Biskopslönen. Han ägde dessutom ett Rusthåll Wästerby, det ofvannämnda Papersbruket (se sid. 122), samt ett Tegelbruk, som han i Pargas på Prestgårdens ägor hade låtit anlägga (hvaraf ännu en Prestgården tillhörig, vid Kyrkan belägen äng har nampnet Tegelhagen). Men oaktadt alla dessa tillgånger fanns dock vid hans död i boet alldeles ingen behållning i penningar, emedan allt, som blifvit öfrigt efter de vanliga årliga utgifternas bestridande, hade användts på tryckande af böcker, hvaraf, som ofvanföre, sid. 125, nämndt är, stora förlager vid hans död funnos i behåll.

"han blef död" *). Året före sitt frånfälle hade han det nöjet at få inflytta uti ett då nyligen uppbygdt prydligt och beqvämt Embetshus, som länge saknadt**), förnämligast genom hans drift och omtanka att afhjelpa denna brist, grundlades och uppfördes.

*) Om hans döttrars giftermål se, nedanföre, Bilagan Lit. A.

**) Då Petræus tillträdde Biskopsembetet, klagade han (vid Synodalmötet i Åbo d. 17. Juni 1653), att Biskopsgården var alldeles förfallen. I DomCapitlet väcktes den 18. nästföljande October fråga, "om Borgmästare och Rådh ville "säga någott medell, huru man der medh skul"le laga, om den gamble skulle behållas, den "och intet van af något värde. Om man skulle "effter gambla plägseden låta uphöra af heela "Stifftet. — Lietsen" (Borgmästaren) "löfvade så "mycket, som honom tillstode, vara assister"ligh". Derefter beslöts, att hos General-Gouverneuren skulle utverkas en Contribution af Stiftet. Emellertid härjades Åbo stad d. 13. Maj 16·6 af en svår brand, hvarigenom Domkyrkan samt Akademiebygnaden illa skadades och 450 Gårdar på den så kallade stora siden om ån lades i aska, deribland förmodligen äfven den förfallna åbygnad, som å Biskopsgården torde hafva funnits (J:fr (*Handlingar till upplysn. i Finlands KyrkoHist.* 3:*dje Häft.* ss. 36, 40]. År 1659 blef, genom Biskop Terseri bedrifvande, medelst sammanskott, som i Stiftet voro insamlade, en ny Biskopsgård inköpt, hvars hus (som Terserus, i ett, i nyss åberopade *Handlingar*, 2:dra *Häft.* s. 98 ff infördt, bref till sin efterträdare Biskop Gezelius, säger) voro sådana, att man kunde väl behjelpa sig. Emellertid klagade Gezelius någon tid efter sin flyttning till Åbo, att Biskopsgården stod

Ända till sina dagars slut lifvades Gezelius af samma nit för sitt embete och dess

---

ganska snöplig (se ofvanföre sid. 57 not.) I afseende å dess förbättrande fattades vid Synodalmötet i Åbo år 1675 följande beslut: "Som "dhet Vyrdiga Prästerskapet uthi dhenne Syn"odaliske Sammankomsten befunno en hälso"sam beqvämlighet i den stora bygnadh och "Saal, som till dessa Möten eenkannerligen op"bygd och förfärdigat ähr; altså bevechtes och "dhe att något skiuta till Biskopsgårdens byg"nad (hvilket eliest efter Hans Kongl. Maj:ts "allernådigste resolution bör betalas af Almo"geu i heela Stifftet), och blefvo sålunda eeni"ge, att en Pastor gifver 3 D:lr, en Cappelan "2 D:r och en Coadjutor 1 D:r Kopp. M:t". Vid den vådeld, som den 23. Sept. 1678 ödelade 143 gårdar kring Stora och Lilla Kyrkogatan samt i Mätäjärvi Qvarteret, vid hvilken Kyrkan och Akademien blefvo oskadda, ehuru de "uti eldslågan, lika som en Semicirkel eller halfmåna invefda voro", synes äfven Biskopsgården hafva blifvit räddad. Men några år derefter, TrefaldighetsSöndagen, d. 29. Maj 1681, blef dess otillräckliga åbygnad alldeles förstörd genom den stora eldsvåda, som då härjade större delen af staden, nämligen 700 till 800 gårdar jemte Stadsbryggan, HofRättshuset med största delen af Dess Handlingar, och Rådstufvan, men hvarvid genom en underbar lycka de Akademien tillhöriga bygnaderna, som voro närmast "den aldeles afbrända" Domkyrkan, blefvo oskadda, utom att yttre taket å Bibliotheket bortbrann. Gezelius hade, under bemödandet att för branden värja Biskopsgårdens åbygnad, blifvit af elden omringad och illa skadad, så att han några veckor efteråt i sin kropp kände en häftig ömhet. I afseende å de stora förluster han vid

åligganden, som hån under sin mannålder med så mycken framgång hade ådagalagt.

---

denna brand hade lidit, blef den Professorerne nådigst förunnade befrielsen för sista Riksdags-bevillning genom en särskild Kongl. Resolution af d. 21. Maj 1683 utsträckt till Biskopen, "den där intet mindre skada af branden be-"rättas hefva lijdit allena än somblige af dhe "andre, några tillsammans. I lijka måtto skul-"le under denna Hans Kongl. Maj:ts Nåde va-"ra begrepne Skole- och Kôrckiobetienterne "dät sammastädes, som äro Rector Scholæ "och tvenne Collegæ, medh Kôrckiones Syssle-"män och Consistorii Notarius, emedan dhe-"ras lôhn sigh icke vijde sträcker, och dhe så-"som närmast Kôrckian boende största åsak-"naden uthi åfvanb:de brand tagit". Redan näst efter branden eller i Juni månad 1681 hade Kongl. Maj:t beviljat till Domkyrkans "reparationshjelp och upbyggelse, den extraor-dinarie bevilningen, som Prästerskapet i Finland på Rijksdagen A:o 1680 på 2:ne åhr uth-festa mände". Genom en senare Konglig förklaring af d. 27. Okt. 1682 blefvo särskildt eller uttryckligast äfven Österbottniska Presterskapets extraordinarie bevillningar för åren 1681 och 1682, Skeppshjelpen undantagen, anslagna under samma benämning: äfvensom hvad tillåfventyrs hos Finska Presterskapet kunde vara innestående af bevillningen i Halmstad 1678. (Österbottniska Presterskapets i fråga varande Contribution utgjorde, sedan Skieps hielpen och elliest afkortningen åhr afdragen", för åren 1681 och 1682 tillsammans, 1138 Daler 28 öre 13½ penger Silfver Mynt). — Och emedan de sålunda till Domkyrkans reparation anslagna medlen knapt voro tillräckliga för sitt egentliga ändamål, anslog Kongl. Maj:t år 1683 en

Och då han märkte sina krafter aftaga samt misstróstade om att ytterligare kunna, såsom han för Stiftets väl ansåg nödigt, bestrida sina göromål, anhöll han hos Kongl. Maj:t att till biträde och medhjelpare i embetet erhålla sin son, med vilkor att denne derjemte skulle få "förestå Stiftet Ingermanland, "efter som han dher emellan på 5 eller 6 "dagar reesa kunde", hvilket vilkor dock å högre ort förkastades: hvarefter han i underdånighet föreslog, att sonen i förhoppning om succession efter sin fader, skulle få alldeles lemna Superintendentsembetet i Narva och flytta till Åbo. Såsom skål för denna sin underdåniga anhållan anförde han: "Emädan "Stiftet Åbo är ganska vidlyftigt, och är, "Gudi lof, nu väll inrättat medh Catechismi

---

särskild afgift, 6 öre S. M:t af hvarje bondgård, till bebyggande af den afbrända Biskopstomten, der de följande åren ny både solid och varaktig samt prydlig och beqväm åbygnad uppfördes, hvilken år 1689 blef färdig, men sedermera år 1711 genom brand förstördes. J:fr *Afhandling om Presterliga Tjenstgörningen och Aflöningen, 2:dra Del.* s. 56 ff. samt *Handlingar till upplysning i Finlands KyrkoHist. 2:dra Häft.* s. 143 f. — I Domkyrkan hade genom 1681 års brand "allt, som brinna och smälta kunde", blifvit förstördt. Men medelst det nämnda publika understödet, samt ansenliga föräringar af enskilda, var den, åtminstone redan år 1691, åter så iståndsatt, att den "till väggar, fönster, "tak, torn, klockor, Predikstol och Funt nu var "mycket herligare och ansenligare än tillförene".

"öfning och ungdomens läsande i book, så-"som ock med kyrkioråkningar och annan "kyrkiodisciplin, och kunde lätteligen af sig "komma, dher iag här efter icke förmåtte så "flitig visitera, som här till skedt är, och "hålla Synodum (hvilken här till, när tijden "hafver tolat, är hållen på tre stållen, neml. "i Åbo, i Wasa och Ulo), så behöfver iag "väll min son till hielp, iag kunde ock vij-"dare hielpa honom medh Bibelverket, helst "thet efter Guds försyyn och E:s Kongl. "Maj:ts aldranådigste behagh skulle komma "på trycket. Så hafver ock min son fast "bättre lägenhet i Åbo, att utharbeta dhe "Bibliske böcker, som ån återståå, dher vij "hafve alle våre böcker tillhopa". Detta förslag blef äfven i Nåder bifallet och till följe deraf genom Kongligt Rescript af den 20. Juni 1689 Sagu Pastorat såsom Præbende anslaget åt Gezelius den yngre*), hvilken derefter i Augusti månad samma år hitflyttade**). — Ehuru således Biskop Gezelius den

*) Se *Afhandl. om Presterl. Tjenstgörn.* m. m. 2:dra Del. s. 148.

**) Genom Nådig Skrifvelse till StatsContoiret af d. 10. Okt. 1689 stadgade Kongl. Maj:t, att Superintendenten Gezelius skulle i anseende till dess underdåniga devotion emot Kongl. Maj:t samt den nit, trohet, möda och omsorg han vid sitt embetes förrättande till Kongl. Maj:ts besynnerliga nöje de förflutna åren bortåt och intill d. 2. Augusti, berömligen och väl påkina låtit, för det löpande året få upp-

äldre för de få månader, som ännu återstodo af hans verksamma lefnad, hade i en älskad son fått det biträde, som han sjelf önskade, för sitt vigtiga och ansvarsfulla embetes bestridande, skilde han sig dock ej ens ifrån dess mera mödosamma befattningar. Ännu twenne veckor för sin död reste han ut till sitt PræbendePastorat Pargas, predikade der både Juldagen 1689 och påföljande Nyårsdag; samt ämnade samma vinter anträda en resa till Österbotten, för att anställa Biskops-visitationer samt hålla Synodalmöten i Wasa och Uleåborg. Men Nyårsdagen, efter förrättad Gudstjenst, ifrån Pargas återkommen till Åbo, kände han sig besvärad af stenpassionskrämpor, hvarjemte annan opasslighet äfven tillstötte, som slutligen tvungo honom att sända bud till Österbotten om de redan utlysta Visitationernas samt Prestmötenas uppskjutande. Han hade emellertid d. 4. Januari, ehuru han natten förut känt sig ganska illa mående, ifrån morgonbönstunden i kyrkan, gått upp i DomCapitlet, för att, innan anträdandet af sin påtänkta resa, vidtaga några nödiga åtgärder, samt hade vid samma tillfälle äfven tagit afsked af Consistoriales. Men han insjuknade strax derefter

———

bära hela den på Ingermanländska Staten uppförda Superintendentslönen, men att den ifrån början af nästföljande år 1690 skulle tillfalla hans efterträdare Superintendenten Mag. Jakob Lang.

svårare och afsomnade den 20. Januari 1690, nära sjuttiofem år gammal*). Begrafningen skedde först Midsommardagen i Domkyrkan**), hvarefter liket nedsattes i det vackra GrafChor, som han sjelf hade bestämt till sitt hvilorum efter döden, och som sedermera äfven i sitt sköte mottagit stoftet af hans värdige son

*) DomCapitlets Protokoll d. 4. Januari 1690 innehåller: "Såsom nu resan skulle företagas "af Högv. H:r Biskopen till Österbotten, i me-"ning at i detta åhr förrätta visitation där å "orten, så valedicerade H:s Högvördighet Con-"sistorio - - -. Men som dens Högstes Nådh "har stoor varit i allan dess lijfstidh emot "Hans Högvördigheet, så at han til sins "nampns åhra, församblingens opbyggelse och "Fälcksens våhlfärd mycket gått vårckat haf-"ver, så var och Guds Nådh hårlig deruti innan, "at han, hvilckens sidste dagh så hardt når "nalckades, under denna sin til en kortt tijdh "bestående valediction, aflade det yttersta sitt "valete, i ty han strax siuknade och uti en "fast troo medh Christelig frijmodigheet d. 20. "Jan. kl. mellan 10 och 11 f. m. i Herranom "sachtmodeligen afsomnade".

**) De öfver honom författade Likpredikningarna, Akademiska parentationerna samt flera andra för begrafningshögtidligheten från särskilda håll insända sorgebetygelser både på vers och prosa, hvilka, visserligen ej genom sitt inre värde, men åtminstone genom sin mängd, bevittna det allmänna deltagande och den uppmärksamhet Gezelii bortgång i landet väckte, äro nedanföre i Bilagan Lit. B. förtecknade.

och efterträdare, samt hans sonson af samma förnamn, Biskop i Borgå*).

Han hade, som porträterna af honom utvisa, åtminstone på sin ålderdom ett både uttrycksfullt och vördnadsväckande patriarchaliskt utseende, hvars på duken bibehållna drag äro så mycket interessantare, ju mera civilisationen hos senare slägten utplånat den kraftiga individualiteten så i ansigtsbildning som i charakterer. Det hångande silfverfärgade krusiga håret och rika skägget höja uttrycket af hans manliga ansigtsdrag, af de stora välfda ögonen, den starkt formade näsan och den friska lifliga färgen. Han hade äfven ett intagande umgängessätt, eller var, såsom orden i Personalierna lyda, "i alla sina "dagar i umgenge redeligh, i ord och åthäf-"vor liufligh: — derjämte färdigh i Vocal-"och InstrumentalMusiquen, then han dock "eij annars än til Gudz åhra i Kyrkior och "elliest egen Devotion och förlustan under-"tijden brukade".

Hans utomordentliga arbetsamhet, hans outtröttliga nit för sitt embete och dess vidsträckta åligganden måste så mycket mera

*) J:fr Bilmark *de Sacellis Sepulcralibus in Templo Cathedrali Aboënsi obviis* s. 18 ff. Bakväggen af detta GrafChor, som år 1683 af Gezelius för 100 Daler S. M. hade blifvit inköpt, prydes af en stor Tafla, föreställande Christus i Gethsemane. På sidoväggarna hänga porträter af alla tre Gezelierna. Af de begge första, såsom ProCancellerer, finnas dessutom äfven porträter på Akademiska Bibliotheket.

beundras, som han oafbrutet var sysselsatt med många enskilda tvister och stridigheter, hvilka ofta upptogo hans tid och för hvilkas utförande han var nödsakad att författa så många besvärs- och försvarskrifter, som ännu ibland hans öfriga talrika efterlemnade Manuscripter finnas i behåll. Att han hade stora fel och beherskades af flera svagheter, kan ej nekas och har i det föregående ej eller blifvit doldt. Men de öfvervägdes vida af berömliga egenskaper, af stora och sällsynta förtjenster i den krets, der han verkade, och af det myckna goda han för Församlingen, Vetenskaperna och sitt Fosterland uträttade: hvarigenom han otvifvelaktigt, ibland våra utmärktaste bortgångna medborgare, är berättigad till efterkommandes oförgängliga högaktning och tacksamhet.

Bilagan Lit. A.

Biskop Gezelii Döttrar.

J:fr ofvanföre sid. 221 ff.

Gezelii döttrar voro Gertrud, Elisabet, Maria, Christina, Ebba och Anna. I hvad ordning de till åldern följt på hvarandra, kan jag ej uppgifva. Blott några strödda underrättelser hafva ur de, bland Gezelianska Manuscripterna förekommande, familien rörande Handlingar kunnat inhämtas om deras lefnadsöden och giftermål.

Dottren Gertrud hade redan i sitt tolfte år, eller 1663, blifvit, under det fadren var Superintendent i Riga, förlofvad med en Magister Jakob Lindeman, då nyligen utnämnd till Pastor i Segewelt i Lifland. Vid Gezelii flyttning till Åbo lemnade äfven Lindeman sin fosterbygd, som då hotades af ett krigs utbrott emellan Ryssland och Sverige, och följde sin tillämnade Svärfader, samt biträdde honom här vid Lifländska Kyrkoordningens utarbetande. Men emedan han ej i Åbo fann sig väl, och hans fästmö ej ville beqväma sig att med honom flytta tillbaka, blef, som det uppgifves, af dessa orsaker den emellan dem slutna förbindelsen år 1667 upplöst. Tvenne år derefter förlofvade hon sig med en Capitaine Stockenström, ifrån hvil-

ken hon dock sedermera, på Åbo DomCapitels af Biskop Gezelius utverkade begäran, af Consistorium i Stockholm, der Stockenström då vistades, blef skild, emedan han hade förklarat sig vara ur stånd att ingå äktenskap, om han ej af sin blifvande Svärfader skulle erhålla 1000 R:dr; hvarföre han åfven dömdes att plikta 100 D:lr S. M. till de fattiga och åt sin förra fästmö återgifva alla de skänker han af henne hade mottagit, samt förbjöds att, innan han af Consistorium erhållit särskild tillåtelse, träda i annat äktenskap. Efter dessa motgånger blef hon dock slutligen d. 25. Juli samma år, 1672, gift med en RegementsQvartermästare Johan von Standen, som, redan innan detta äktenskap ingecks, var illa beryktad för ett osedligt och oordentligt lefnadsätt, och derigenom sedermera både gjorde sin maka olycklig, samt förorsakade sin svärfader många och stora bekymmer. Efter sina föräldrar hade han ärft Loffsdals gård i Pargas jemte tretton hemman (Wåno 4, Silldahl 3, Domarby 2 och Tersund 4); hvilka de fått i ersättning för en K. Gustaf II. Adolfs donation af ett gods i Estland åt hans i Trettioårakriget 1631 omkomne Farfaders Enka, hvilken donation hade gått familien ur händerna. Redan år 1664 hade väl ReductionsCollegium beslutat, att dessa hemman borde återgå till kronan; men han feck dock ända till år 1690 behålla dem; samt bodde äfven sedermera oafbrutet på Loffsdals gård, hvarvid han, på sin Svärfaders recommendation, af Konglig Nåd

blef bibehållen. Både han och hans hustru lefde länge efter Gezelii d. ä. död: åtminstone ännu år 1711. Hade, utom åtskilliga barn på sidolineen, i sitt äktenskap flera arfvingar, hvaribland en son Claudius von Stauden, som år 1733 upphöjdes i Adligt Stånd samt (enligt Stiernmans AdelsMatrikel 2:dra Del. s. 1471) år 1753 dog såsom Schoutbynacht (ContreAmiral) vid Amiralitetet, och en dotter Gertrud von Stauden som var gift med en Patrick de la Wall, och år 1714 dog i Hjo, der hon med man och barn hade vistats på flykten från Finland. Äfven detta äkta par låg Biskop Gezelius den yngre till last.

Biskop Gezelii den äldres dotter Elisabet blef år 1683 gift med Ryttmästaren Henrik Ekestubbe, som då för andra gången ingeck äktenskap. Hon dog år 1695, såsom Enka, och lemnade efter sig sönerna Ernst, Johan, Henrik (Fredrik ?) samt Lorents, hvilke uppfostrades af deras Morbroder.

Maria var gift med Majoren Gustaf Silfverklinga (förmodligen den samma, som förekommer hos Stiernman a. st. I. s. 714 f.). Han dog d. 30. Mars 1698 och öfverlefdes af sin maka. De voro barnlösa.

Christina var gift med en Capitaine Petter Berg, som var ganska fattig, år 1682 för oordentlighet i tjensten på ett år blef suspenderad, år 1692 omnämnes såsom död, äfvensom hans hustru. De efterlemnade några Söner. Äfven af denna måg hade Gezelius många ledsamheter och mycken tunga.

Ebba var gift, åtminstone redan i början af 1670 talet, med dåvarande Pastoren, sedan Superintendenten på Ösel Johan Steman eller, som hans namn äfven skrifves, Steenman, Stenman, eller Stegman. Han omnämnes 1703 såsom död. De hade en son, af samma namn som fadren, och som, kort förr än han (1709) dog, skall blifvit utnämnd till ÖfverPastor vid Öfverste Hellebars Regemente, samt en enda dotter, gift med Assessoren i Kongl. LandsRätten i Arensburg Sigismund Ehrenfried Engelke de Bildekow.

Anna var gift med Actuarien i Kongl. KrigsCollegium Samuel Molsdorffer, hvilken (född 1628) å sin faders, Riks- och General-Rustmåstaren Daniel Johanson Molsdorffers, sida hårstammade från en gammal adlig Tysk slågt. Begge nämnas år 1692 såsom döda. Denne Molsdorffer eller, som hans namn äfven skrifves, Molsdorff, synes hafva varit likaså vårdslös både i sina göromål och sin hushållning, som oduglig till all verksamhet, samt dessutom äfven ganska sjuklig. År 1685 kom han, utan tjenst och i högst torftiga omständigheter, med hustru och barn öfver till Åbo, der han länge underhölls af sin Svärfader. En af hans söner Johan Molsdorff var först Pastor i Esbo i Nyland; men måste år 1713 flygta, undan Ryska infallet, till Sverige, och feck sedan Hassle Pastorat i Skara Stift. Han var gift med Hebla Thorwöste: hade en dotter Hebla Ulrica, född den 7. Januari 1709 å Esbo Prestegård, hvilken år 1733 i Stockholm blef gift med Borgmåsta-

ren i Åmål Herman Sylvius och i detta äktenskap moder till afl. VicePresidenten i Åbo HofRätt Carl Gustaf Sylvius (född d. 11. Dec. 1741), adlad med namnet Feuerstern.

Bilagan Lit. B.

Skrifter i afseende å Biskop Gezelii död och begrafning.

J:fr ofvanföre sid. 233 not.*).

Vir Apostolicus eller En Apostolisk Man, beskrifven af 1. Thes. 2. vers. 9, 10, 11, 12. och uthi en Christeligh Lijk-Predijkan, öfver - - Herr Doct. Johannes Gezelius - - vid dess Christelige Jordefärd, och Begrafningz-Act, som - - skedde i Åbo Domkyrckia på S. Johannis Dagh eller den 24 Junii åhr 1690: enfaldeligen föreställt af Jacob. Flachsenio, S. S. Th. D. Prof. Prim. och Pastore der sammastädes. Tryckt i Åbo af Johan Winter, Kongl. Booktr. 5¼ Ark, utom Titel och Dedicationer, som upptaga 4 Blad. — Derjemte följa Personalier, som jemte *Tackseijelse* och *Christeliga Waleetz Ord* upptaga 4¾ Ark. 4:o.

Bonus Episcopus, se on, Uscollinen ja hywä Jumalan Huonen Haldia, edespandu yxikertaisesa Saarnasa, Turun Duomio-Kirkosa, cosca - - Doct. Joh. Gezelius - - haudattin - - A Christiano P. Procopoeo, Pastore Loimijokiensi. 24. Junij. Anno 1690. Syr. 44: 20. 21. 22. - - -

Prändätty Turusa, Johan Winterildä. 5½ Ark, utom Titel och Dedication, som upptaga ½ Ark. Därjemte följa Personalier på Finska Runor, hvilka upptaga 3½ Ark. Hvartill ännu kommer: *Moesta Hwittensium Querela, revelata per Johannem Keckonium, Pastorem in Hwittis* (bestående i Finska Runor, samt ett Latinskt *Suspirium Poëticum*), ½ Ark. 4:to.

Enligt Stiernmans *Ab. Lit.* s. 129 skall äfven en Capellan i Österbotten Matthias Salamnius i Finska verser, tryckta i Åbo 1690, 4:to, hafva beskrifvit Gezelii Lefverne.

Johannes Baptista Redivivus, eller en Christeligh Lijk-Predijkan, uthi hvilken den fordom Högwyrdige och Höglärde Herren, Herr Johannes Gezelius — — jämpnföres, efter serdeles Gudz Andes mått, medh den H. Johanne Döparen, til beggies Lefwernes ingång, fortgång och uthgång, effter samma Högtijdz-Dags Evangelium och sielfwa Lijk-Texten, I. Thessal. 2: vers. 9, 10, 11, 12. Hållen, då den Salige Herren begroffz i Åbo Doum-Kyrckia, på Johan. Baptistæ dagh, den 24 Junii, 1690. uthi Pargas Sochne-Kyrckia, dårest han i 26 Ahr varit en waaksam Pastor, af Andrea B. Hasselquist, S. S. Theol. Profess. Extraord. et Ecclesiaste Aboënsi. Tryckt i Åbo af

Johan Winter. 9 Ark, utom Titel och Dedication, som upptaga 1 Ark. 4:o.

Orationes Funebres, queis - - Dn. Johannis G. Gezelii - - felix ortus, felicior progressus, exitusque longe felicissimus ad piam posteritatis memoriam transcribuntur. — Det föregående Programmet, utfärdadt af Akad:s dåvarande Rector, Philos. Pract. och Hist. Professoren Andr. Wanochius, upptager två blad. — Derefter följer: *Oratio 1. Andreæ Wanochii, Philos. Pract. et Histor. Professor. Regiæ Academiæ p. t. Rectoris* (två ark): — *Oratio Secunda habita a Daniele Achrelio*: — *Oratio III. Metrica, a Davide Lund* (de begge sistnämnda tillsammans 5 Ark). 4:o.

Pia Justa, pientissimis manibus - - D:ni Johannis G. Gezelii, S. S. Theol. Doct. famigeratissimi, inclutæ Diœceseos Aboënsis per annos præter propter XXVI, Episcopi longe meritissimi, Regiaeque Universitatis Pro-Cancellarii perquam Magnifici, Scholarum Restauratoris et Ephori gravissimi, &c. *Scilicet Oratoris, Historici, Philologi, Philosophi, Theologi, Latini, Græci, Ebræi, ut olim in terris consummatissimi, ita jam, et in æternum, beatissimi in cœlis: quæ Academia Aboënsis ipso Exequiarum die, videlicet 24 Junii vergentis anni 1690, mæste quidem, lubenter tamen et reverenter persolvit. Impr. apud Johannem Wallium, Reg. Univ. Typogr.* 2¾ Ark. 4:o.

I denna å Akademiens vägnar, såsom en ärebetygelse mot den aflidne ProCancelleren, utgifna Samling af Sorgeqväden och Grafskrifter, förekomma korta Latinska poëmer af Akademiens dåvarande Rector Andr. Wanochius, Theol. Professorerna Jacob Flachsenius och Petter Laurbecchius, Med. Prof. Elias Til-Landz, o. s. v.

Detta blijr ett Åhreminne, Stålt utaf ett troget Sinne Öfwer den här ligger inne, Kroppen hwijlar uti Grafven, Siälen tog til sälhetz Stafwen, Oc upfor med Himmelsk glafwen: nemligen - - - Biskop - - Johannes Gezelius, - - - hwilken - - i Åbo Doomkyrckia nedsattes den 24 Junij åhr 1690. Fattat af Daniel Achrelius. Tryckt i Åbo af Johan Winter, Kongl. Bookt. 1½ Ark. 4:o.

Lijflands Effter-Klang wedh - - Johannis Gezelii - - dödeliga frånfålle. Då hans Lekamen - - uthi dess hwijlo-kammar i Åbo Doom-Kyrckia den 24 Junij anno 1690 nedsattes - -. Upsatt af en Predikantes Hand och effter skyldigh wyrdnat, sampt til dhe qwarlembnades condolence, sändt ifrån Reval til Åbo 1690. Tryckt i Åbo af Johan Winter, Kongl. Booktr. uthi Stoorfurstendömet Finland. 1 Ark. 4:o.

Likaledes ett slags Åreminne på Swensk vers.

Terra Caduca Vale. Wrånge Wärd fahr slutlin wäl, Himmel tagh min dyra Siäl! Wedh - - Doct. Johan Geze-

lius wardt - - begrafwen uthi Åbo den 24 Junij åhr 1690. Sedan han - - sitt mödosamma Jordiska uthi thet roliga Himmelska, Tijden uthi Ewigheten förbytt hade; kwar utur han således tala tyckes: Tyssna och Lyssna! Trykt i Åbo af Johan Winter, Kongl. Booktr. Anno 1690. 1 Ark. 4:o

פלגי־מים *In Tumulum - - Johannis Gezelii Senioris - - dum Exequiæ ejus 24 Junii Anni 1690 solenni Pompa celebrarentur cineresque in Templo Cathedrali Aboensi terræ mandarentur ab oculis Bothniensium maximo cum moerore in debitæ reverentiæ et grati animi τεκμήριον prufusi.* 2 Ark. 4:o.

Innehåller 6 Latinska verser, 4 ditto prosaiska stycken, och ett stycke Grekisk prosa.

In obitum - - Johannis Gezelii Senioris - - Lessus Tammelinianus. Imprim. a Johanne Winter, Typogr. Regio. 1 Ark. 4:o.

Innehåller Sorgebetygelser på Latinsk och Svensk vers af åtskilliga personer med namnet Tammelin.

Sorge-Cypresser til ytterste Åhre-Minne, då - - Johannis Gezelii - - andelöse Kropp nedsattes i sitt lägerstålle i Doomkyrkian den 24 Junii 1690. Klageligen frambure och uthströdde thet Förnähme Huusetz tiänsteskyldigste och ödmiukeste clienter. Tryckt i Åbo af Johan Winter, Kongl. Booktr. 1 Ark. 4:o.

Lamenta Musarum, quæ Arctoo significavit Orbi Mercurius tristis, dum Ipsi fata nunciavit - - Johannis Gezelii - -. Cujus ossa beata 8. Calend. Quinctil. solenni pompa funebri - - in Templo Cathedrali Aboensi, terræ gremio recondebantur, Anno 1690. In humilimi obsequii et devotæ piæque recordationis τεκμήριον, a Clientulis humilimis et devotissimis, simpliciter exposita Aboæ. Imprim. a Johanne Winter, Typogr. Regio. ½ Ark. 4:o.

Klage-Liudh uthi Norden, widh - - Johannis Gezelii - - sälige hådandfärd, hwars andelösa lekamen til sitt hwijlorum i Åbo Domkyrckian - - den 24 Junij 1690 beledsagades. Sorgeligen uthi skyldigste ödmiukheet framförd af Andrea Prysz A. F. Tryckt i Åbo af Johan Winter, Kongl. Booktr. uthi Stoorfurstendömet Finland. 1 Ark. 4:o.

Luctuosarum Mentium Tesseræ. Trementi manu animoque mærore torpente in charta signatæ, ac omnium oculis expositæ, dum - - Doctor Johannes Gezelius terræ clauderetur sinui die 24 Junii Anni 1690 - -. Citissima crena ab Aboensibus combinatæ. Impr. apud Johannem Wallium, Reg. Univ. Typogr. 1 Ark. 4:o.

Slutligen må här nämnas, att, enligt uppgift i *Linköpings Bibliotheks Handlingar* I. Del. s. 541, bland de af DomProsten D. Sam. Ålf till nämnda Gymnasii Bibliothek skänkta böcker och skrifter äfven finnes

i Manuscript en Lefvernesbeskrifning öfver Gezelius. Men om dess vidd och innehåll meddelas ej upplysningar.

Bilagan Lit. C.

Förteckning öfver Biskop Gezelii arbeten, äfvensom öfver andra Skrifter, som ifrån hans Tryckeri i Åbo utkommo.

Till rättesnöre härvid tjenar:

Index Librorum et Tractatuum &c. &c. (*cura et sumptibus J. G. D. Ep. Ab.*) *variis locis et temporibus, maximam partem recentioribus annis in usum Ecclesiæ et Scholarum in Magno Ducatu Finlandiæ editorum.*

Gezelius utgaf sjelf af denna Index tvenne Upplagor, af hvilka den förra (6 sidor, 4:o) går till och med år, 1683, den senare (6 sidor, samma format) till och med år 1688. Men denne chronologiske Förlags-Katalog är i flera hänseenden oriktig eller bristfällig. Titlarne äro äfven så ofullständigt uppgifne, att den Förteckning, som här meddelas, så ofullkomlig den ock är, ej utan besvärliga forskningar ibland Akademiska Bibliothekets samlingar af äldre i Åbo tryckta skrifter kunnat uppsättas. Dessutom är Gezelii Index alldeles icke, som det synes, efter någon bestämd plan uppsatt; emedan deruti en mängd skrifter äro upptagna, hvilka blott på hans Tryckeri på andras bekostnad blifvit

tryckta, utan att han vid deras utgifvande eller utarbetande haft någon befattning, då deremot ganska många andra sådana saknas. Till lättare öfversigt af hans litterära verksamhet äro således här nedanföre de arbeten, hvilka han sjelf författat, eller redigerat, eller utgifvit, afskilda från dem, som, så vidt man vet eller med sannolikhet kan förmoda, blott blifvit på hans Tryckeri genom andras föranstaltande och på andras förlag tryckta. I den sistnämnda Afdelningen äro flera tillägg gjorda till hans Index; men otvifvelaktigt skall det dock för Samlare i den äldre Finska Litteraturen blifva lätt att lemna flera dylika nya bidrag till Gezeliska Boktryckeriets Annaler*). Isynnerhet för de sista åren af hans lefnad, till hvilka hans egen Index ej sträcker sig, torde uppgifterna vara ofullständiga.

I.

Förteckning öfver Tryckta Skrifter, hvilka Gezelius författat, eller som på hans bekostnad eller genom hans föranstaltande blifvit utgifna.

De kunna fördelas i följande Klasser: *a*) Språkläror (derunder äfven Ordböcker inbegripna): *b*) Läseböcker för undervisningen i Språken: *c*) Läroböcker i Vetenskaperna: *d*) Theologiska Compendier: *e*) Disputationer: *f*) Predikningar: *g*) Skrifter höran-

*) Sedan detta skrefs, har H:r CancelliRådet Wallenius ynnestfullt meddelat, talrika nedanföre på sina ställen upptagna, supplementer.

de till Kyrkoväsendets och Scholverkets förbättrande: *h*) Skrifter utgifna till Församlingens tjenst.

I dessa afdelningar upptagas ej blott sådana arbeten, hvilka han sjelf författat, utan äfven och i allmänhet skrifter, hvilka genom hans föranstaltande och på hans bekostnad vetterligen eller sannolikt blifvit utgifna.

a) Språkläror.

1. *Grammatica Græca citra Poësin et Dialectos absoluta, ac potissimum N. T. accommodata, in usum privatorum Collegiorum Academiæ Gustavianæ, ex prolixioribus præcipuorum Grammaticorum præceptis in epitomen redacta, cura et sumt. J. G. G. Dorpati, ap. Joh. Vogel, 1647.* 4:o.

Andra upplagan deraf (som jag ej sett, äfvensom ej eller den första), utkom i Upsala år 1654, förmodligen genom Gezelii eget föranstaltande, liksom den tredje i Åbo år 1668 (med följande förändring eller tillägg i titeln: *primum in usum privatorum Collegiorum Academiæ Gustavianæ, nunc vero ad desiderium multorum multis in locis, praecipue quoad Poësin et N. T. Dialectos aucta, et Tertium edita. Aboae literis et sumptibus Authoris a Petro Hansonio, Acad. Typ. anno 1668*): den fjerde upplagan dersammastädes år 1675, och den femte 1685. — Denna Grekiska Grammatik har sedermera blifvit mångfaldiga gånger å nyo upplagd: 16:de gången i Westerås 1813 (enligt Hammarskölds *Förteckning på de i Sverige, från äldre till närvarande*

tider utkomna Schole- och Undervisnings-Böcker s. 63). Den upplaga, som utkom i Skara 1731, skall af dåvarande Græcæ Linguæ Lector vid Gymnasium derstådes Petter Tegnæus hafva blifvit försedd med åtskilliga tillägg (j:fr Fants *Hist. Litt. Gr. in Svecia* s. 115): j:fr ofvanföre sid. 10. — I det korta företalet till tredje upplagan säger Gezelius, att han sökt gifva sitt arbete all den tydlighet och fulländning, som i ett sådant Utdrag varit möjlig, att han författat det ej af någon fåfäng skriflystnad, emedan han förehade många andra betydligare arbeten, ej eller af begär efter någon liten ära, som dock derigenom ej kunde vinnas, utan för att afhjelpa bristen på Grekiska Språklåror, samt för att bereda ungdomen en lättare våg till Grekiska språkets lårande, hvarifrån den afskräcktes af de till största delen orediga och för vidlyftiga handböcker, hvilka den hittills begagnat. Han tillägger: *Brevia itaque haecce praecepta, Mi Lector Ben. cum usu conjunge, qui solus Artificem facit, non enim est quod existimes, ullum adhuc extitisse, qui omnes in Lingua Graeca anomalias connotaverit. Momus, qui nusquam non est, ringatur, ipsi enim displicere et Bonis placere mihi Laus magna.*

2. *Grammaticae Trostianae Epitome. In usum Collegiorum Academiae Gustavianae. Dorpati 1647* ($2\frac{5}{8}$ Ark). 8:o.

J:fr ofvanföre sid. 10. Boken har jag ej

sett, hvarföre Titeln här anföres efter Stiernmans *Bibliotheca Sveogoth.* m:scr. (som förvaras på Akademiska Bibliotheket i Upsala) samt Hammarskölds nyss åberopade *Förtekning* s. 66.

3. *Lexicon GraecoLatinum, continens voces omnes appellativas, tam Novi Testamenti, quam Januae linguae Graecae, anno superiori hic Dorpati editae, in quo ipsum Thema sequuntur ex eo Derivata, haec excipiunt cum Praepositione Composita, tandem Composita cum Nomine aliisque partibus orationis, opera et vigiliis J. G. G. ejusque impensis. Dorp. ap. Joh. Vogel, 1649* (420 Sidor) 8:o.

2:dra Upplagan, med följande tillägg: *Ad calcem addita est, ex manuali Pasoris, nominum propriorum explicatio. Denuo in usum Φιλελλήνων excusum Aboae a Joh. Winter, Typogr. Regio; anno 1686* (432 Sidor, utom Titelblad, Företal, samt i slutet några råd för begynnare vid Grekiska språkets studerande, hvilka tillsammans upptaga sju sidor). 8:o.

Blott den senare upplagan har jag sett. På dess titelblad står dessutom *anno 1648 Dorpati* i stället för *anno superiori hic Dorpati.* J:fr ofvanföre sid. 11 f.

4. *Grammatica Germanica. Aboae* 1667, 8:o.

Boken har jag ej sett. Titeln är här anförd efter Gezelii Index.

5. *Donatus, sive Declinationes et Conjugationes. Aboae* 1669. 8:o.

Denna korta Latinska Grammatik för Begynnare, hvars titel likaledes efter Gezelii Index här anföres, skall bestå blott af 1½ Ark. Han utgaf den sedan tillsammans med Katechesen på Latin, 1684, 8:o, och å nyo 1688, 8:o. Se här nedanföre N:o 10 sid. 253.

6. *Caspari Seidelii Portula Linguae Latinae, ex Sacrarum paginarum, Bb. Patrum, Theologorum, Medicorum, Philosophorum, Poëtarum, Oratorum, Historicorum, aliorumque Doctorum Virorum Monumentis singulari studio et artificio, 20. Centuriis, quarum quaelibet 10. continet Decarias, confabricata et erecta: per quam, Orbe Sensualium picto bene perlustrato, sedulus Praeceptor gnavum discipulum magno cum fructu intromittere potest. Ac propterea in usum Scholarum Trivialium Magni Ducatus Finlandiae denuo adaperta. Aboae depicta a Johanne Winter, anno 1671.* 8:o.

Arktalet kan ej uppgifvas, emedan det enda Exemplar, som varit att tillgå, och hvarefter titeln här är anförd, i slutet är bristfälligt. J:fr ofvanföre sid. 64. Gezelius författade sjelf äfven en *Vocum Latinarum Sylloge*, som nästföljande år utkom. Den har följande Titel:

7. *Vocum Latinarum Sylloge, in qua primitivis subjiciuntur ex iisdem Derivata et Composita, lingua Svecica, quoad fieri potuit, proprie reddita. In usum aetatis puerilis, ut, hac methodo facillima, usitatissima Linguae Latinae vocabula sine*

taedio addiscere queat; publicata cura et impensis Johannis Gezelii. Adjectus est in usum Latinae Linguae Tironum Index Sveco-Latinus, ex Lexico Lincopensi: Aboae excusa a Johanne Winter, anno 1672 (den Latinska ordboken 278 sidor, den Svenska 304 sidor). 8:o.

2:dra Upplagan dersammastädes 1688, 8:o.

Det i Titeln anförda *Lexicon Lincopense* bedömmes i J. F. Noltenii *Bibliotheca Latinitatis restituta* s. 365 (der dock namnet Petræus är oriktigt) och i Inledningen till det af Akademien i Upsala år 1790 utgifna *Lexicon Latino-* Svecanum. I företalet säger Gezelius, att han redan såsom Lärare vid Dorpats Akademi för undervisningen i språken med framgång begagnat den methoden, att låta sina elever, innan de börjat läsningen af gamla författare, lära utantill stamordens betydelser samt deras böjningar, samt att han således nu utgaf denna ur de förnämsta Lexicographers, Corvini, Merkii med fleras, arbeten af honom sjelf sammandragna Ordbok öfver de för ungdomen i afseende å betydelsen fattligaste Latinska Primitiva med deras Derivata och Composita; hvilken dock såsom Lexicon betraktad vore otillräcklig och ofullständig. J:fr ofvanföre sid. 62.

8. *Grammatica Latina contracta. 1677.* 8:o.

Anföres här blott efter Gezelii Index. Torde vara en ny upplaga af Dan. Laur. Helsingii Latinska Språklära. Se Hammarsköld a. st. ss. 49, 51.

9. *Johannis Amos Comenii Orbis Sensualium Pictus, in quo res omnes sensibus expositae singularibus schematibus depinguntur, et nativis vocubulis ita describuntur, ut Nomenclatura prima dici mereatur. Cum Versione Svecana. Aboae*, 1680, 8:o.

2:dra uppl. ders. 1682, 8:o: 3:dje uppl. 1684, 8:o: 4:de uppl. 1689, 8:o.

Ingendera af dessa upplagor har jag sett. Titeln är anförd efter Hammarskölds *Förtekning* s. 98 f. J:fr här ofvanföre sidd. 62, 65 och sid. 90 not. Gezelius den yngre erhöll Kongl. Privilegium på utgifvandet af denna Scholbok, som hans fader först med Svensk öfversättning hade låtit trycka och försett med träsnitt.

10. *Donatus seu Grammaticae Latinae Rudimenta pro Juventute Scholastica: ut Pueri una cum legendi ratione Paradigmata quoque Declinationum et Conjugationum memoriae infigere, et Latine loquendo, scribendoque paulatim exerceri possint. Hinc addita est Catechesis Latina. Aboae excudit Johannes Winter, Reg. Typ. Finlandiae, anno 1684.* 8:o.

2:dra uppl. ders. 1688 (9 Ark). 8:o.

Blott den senare editionen har jag sett och derefter uppgifvit titeln. Samma korta Latinska Grammatik, utom Katechesen, hade Gezelius, som ofvanföre sid. 250 f. N:o 5 är nämndt, redan år 1669 utgifvit. J:fr ofvanföre sid. 62. Luthers, efter Joh. Sauromanni Latinska Öfversättning aftryckta, Kateches har äfven särskild titel.

Boken utkom först i Hamburg 1664. Författaren var född 1627 och dog år 1691 som DomProst i Linköping. Se Rothliebs *Matrikel* II. 132 och *Acta Upsal.* för 1724 s. 493, hvaraf inhämtas, att han år 1654 blifvit nämnd till Eloqu. och Poes. Professor i Dorpat.

Så väl sjefva titeln, som de anförda uppgifterna, har H:r Canc:R. Wallenius täckts meddela.

5. *Christophori Helvici familiaria Colloquia ex Erasmo Roterodamo, Ludovico Vive et Schottenio selecta, impensis J. Gezelii, D. Ep. Ab. pro Scholis in Magno Ducatu Finlandiæ recusa. Aboæ 1668* (16 Ark.) 8:o.

Denna titel uppgifves här efter Hammarsköld a. st. s. 96. J:fr ofvanföre sid. 63.

6. *M. Tullii Ciceronis Orationum Selectarum Liber, cum brevibus Dispositionibus ad calcem additis: in usum Studiosæ Juventutis in Acad. Aboënsi, nec non Adolescentium in scholis Trivialibus Magni Ducatus Finlandiæ, editus: et literis atque impensis J. G. D. Ep. Ab. Aboæ excusus a Joh. Winter, a:o 1669* (216 sidor utom de så kallade Dispositionerna, som upptaga 12 blad). 8:o.

I denna samling förekomma ej de begge Talen *Post Reditum in Senatu* och *ad Quirites post Reditum*, hvilka numera, ehuru de ej utan sken af sannolikhet blifvit misstänkta att vara oäkta, hafva plats ibland Ciceros *Orationes selectæ.* De så kallade

Dispositionerna i slutet af boken bestå i korta uppgifter om hvarje Tals innehåll samt Analyser deraf. J:fr ofvanföre sid. 63.

7. *Disticha Moralia, sive Cato. Item M. Antonii Mureti Institutio Puerilis ad M. Antonium, Fratris Filium, comprehensa versibus ad captum puerulorum accommodatis. Nec non Disticha Sententiosa variorum Authorum. Literis et impensis J. G. D. Ep. Ab. pro Scholis in Magno Ducatu Finlandiæ. Aboae, recusa a Johanne Winter 1669* (3 Ark). 8:o.

2:dra uppl. ders. 1685. 8:o.

J:fr ofvanföre sidd. 9, 64 f. Den ända från medlet af sjuttonde långt in i adertonde århundradet gällande methoden, att ur nyare författare, en Muretus, Büchner, Cunæus, Cellarius m. fl. lära det Latinska skrifsättet, kan visserligen ej i allmänhet gillas. Men om i detta afseende något undantag bör äga rum, så torde väl företrädesvis den förstnämnde dertill vara berättigad, hvars Latinska stil af de största kännare blifvit ansedd att vara i det närmaste classisk.

8. *Μῦθοι τοῦ Αἰσώπου ἐκλεκτοὶ, Ἑλληνιστὶ καὶ Ῥωμαιςὶ, Fabulæ Aesopi selectæ, Græce et Latine, in usum Scholarum Trivialium Magni Ducatus Finlandiæ editæ, litteris atque impensis J. G. D. Ep. Ab. Aboæ ap. Joh. Winter 1669.* 8:o.

2:dra uppl. ders. 1688 (40 sidor). 8:o. J:fr ofvanföre sid. 64.

9. *Bellum Grammaticale, ob usum et jucunditatem pro Studiosa Juventute, in Magno Ducatu Finlandiæ, literis et impensis J. G. D. Ep. Ab. Aboæ. Excusum a Johanne Winter. Anno. 1669.* (47 sidor). 8:o.

Å nyo utgifvet ders. 1687. 8:o.

Samma såsom Scholbok på denna tid brukliga grammatiskt rhetoriska lekverk, hvars författare var Joh. Spangenberg, bekant äfven såsom Theolog, hade förut blifvit utgifvet i Vesterås 1622. J:fr ofvanföre sid 64.

10. *Sulpitii Severi Historia Sacra, duobus Libris comprehensa; cum brevissimis notis ad calcem additis: in usum Studiosæ Juventutis in Magno Ducatu Finlandiæ Literis atque impensis J. G. D. Ep. Ab. Aboæ excusa a Johanne Winter, anno 1669.* (12½ Ark). 8:o.

De vid slutet bifogade noterna innehålla uppgifter om ställen i Bibeln, på hvilka texten har afseende, samt korta förklaringar. J:fr ofvanföre sidd. 63, 110.

11. *G. Stiernhielmii Idyllion Anacreonticum de Amicitia, ejusque fundamento vero et genuino, scilicet Virtute, et fucato sive spurio, nimirum Opulentia.* s. l. et a. (1669, ½ Ark). 8:o.

Detta poems tryckningsort och årtal hafva varit alldeles obekanta för H:r Hammarsköld vid utgifvandet af Stiernhjelms *Vitterhetsarbeten* (se sid. 30).

12. *Terentii Christiani Josephus, sive Comoedia Josephi, stylo Terentiano a Cor-*

nelio Schonæo, Goudano, quondam Gymnasiarcha Harlemensi, conscripta, in usum Studiosæ Juventutis, ludos scenicos adamantis, seorsim edita. Aboæ excusa a Johanne Winter, anno 1670 (80 sidor). 8:o.

13. *Terentii Christiani Daniel, sive Comoedia Danielis, stylo Terentiano, a Cornelio Schonæo, Goudano, quondam Gymnasiarcha Harlemensi, conscripta, in usum Studiosæ Juventutis, ludos scenicos adamantis, seorsim edita. Aboæ excusa a Johanne Winter, anno 1670* (55 sidor). 8:o.

14. *Terentii Christiani Triumphus Christi, sive Comoedia de Triumpho Christi, stylo Terentiano* &c. 1670 (48 sidor). 8:o.

15. *Terentii Christiani Pentecoste, sive Comoedia Pentecostes, stylo Terentiano* &c. 1670 (48 sidor). 8:o.

16. *Comoedia Dyscoli, quæ stilo Terentiano a Cornelio Schonaeo, quondam Gymnasiarcha Harlemensi, conscripta est: et nunc in usum Scholarum Trivialium Magni Ducatus Finlandiæ seorsim edita. Aboæ excusa a Johanne Winter, 1670* (40 sidor). 8:o.

17. *M. T. Ciceronis. Scipionis Somnium. Ex Libro Sexto de Republica. Item Ejusdem Ciceronis Paradoxa Sex ad M. Brutum. In usum Scholarum Trivialium Magni Ducatus Finlandiæ. Seorsim edita, Aboæ, excudit Johannes Winter. Anno 1670* (2½ Ark). 12:o.

18. *M. T. Ciceronis Consolatio, quæ*

cum ob Dictionis sive Styli suavitatem; tum Rerum in ea contentarum gravitatem, magno cum fructu legi potest: ac propterea hic seorsim edita est. Aboæ excusa a Johanne Winter, anno 1670 (152 sidor). 12:o.

Denna, som bekant är, af Karl Sigonius författade och i Ciceros namn utgifna Skrift synes således i Åbo ännu hafva varit ansedd såsom äkta.

19. *M. T. Ciceronis Epistolæ selectæ ac perbreves: cum brevissimis argumentis, pro Classibus Inferioribus in Scholis Trivialibus. Aboæ excusæ a Johanne Winter anno 1670* (24 sidor). 12:o.

J:fr ofvanföre sid. 63.

20. *Cornelius Nepos ex recensione Boecleri, cum Indice ejusdem. Aboæ 1674.* 12:o.

2:dra uppl. ders. 1685. 12:o.

Ingendera af dessa begge Editioner har jag sett, hvarföre de här anföras blott efter Gezelii Index.

21. *Lucii Annæi Flori Rerum Romanarum Editio Nova. In qua ex recensione Freinshemiana Textus emendatissime ponitur, in libros, capita et versus distinctus. Cum Indice selectissimo res et sententias indigitante nec non modos loquendi explicante. Sumptibus J. G. D. Ep. Ab. Aboæ excudit Johannes Winter, anno 1675* (12 Ark). 12:o.

22. *Curtii Rufi de rebus gestis Alexandri Magni Editio Nova. In qua ex*

recensione Freinshemiana Textus in libros, capita et versus distinctus. Cum Supplemento et emendationibus, nec non Indice necessario. Sumptibus J. G. D. Ep. Ab. Aboæ 1675. 12:o.

2:dra uppl. *Aboæ recusa a Johanne Winter Typ. Reg. a. 1686* (650 sidor utom Index, eller tillsammans 31½ Ark). 12:o.

J:fr ofvanföre sid. 110.

23. *Dominicalia et Festivalia Euangelia GræcoLatina, per totum annum, cum brevissima Analysi Grammatica, sive primitivorum indigitatione in utraque lingua. In usum Juventutis Scholasticæ Magni Ducatus Finlandiæ, cura et sumptibus J. G. D. Ep. Ab. Aboæ apud Joh. Winter, 1679* (367 sidor). 8:o.

2:dra uppl. ders. 1687 (367 sidor). 8:o.

Latinska öfversättningen är ställd vid sidan af den Grekiska texten: framför hvarje Euangelium står ett Latinskt Distichon, som tillkännagifver innehållet: i slutet af hvarje Euangelium meddelas förklaringar öfver de både i den Grekiska och Latinska texten förekommande orden. Joh. Gezelius d. y. erhöll 1690 Kongligt Privilegium på utgifvandet af denna Scholbok, som enligt fadrens *Methodus informandi* lästes i högre Classerna om Lördagarna, för att lära nästföljande Söndagars Euangelier. J:fr ofvanföre sid. 62.

24. *L. Caecilii Firmiani Lactantii, De mortibus persecutorum Liber; cum notis Johannis Columbi, ad Perillustrem et Magnificum Virum, Gisbertum Cuperum,*

ab Ordinibus Transisalaniae ad Illustrissimorum et Praepotentium Foederati Belgii Ordinum Conventum Delegatum, Inclutae Reipub. Daventriensis Consulem. Aboae excudit Johannes Winter, S. R. M:tis in Finlandia Typogr. anno 1684. (15 Ark, utom Titel, Dedication, Företal m. m., som upptaga 7 blad). 8:o.

I ett bref till Gezelius, dat. Upsala d. 22. Dec. 1681, som förvaras ibland Gezel:a Mss:a, tackar Columbus honom för hans gunstiga svar om det nyligen igenfunna Lactantianiska verkets tryckande: förmodar, att arbetet skulle hafva afsättning, emedan det, isynnerhet af Philologer, flitigt lästes, och tjenade till den äldre Kyrkohistoriens upplysande: lofvar att noterna, som voro dels *criticae* dels *politicae* (dock med undvikande af allt, som kunde illa upptagas), snart skulle blifva färdiga: texten skulle blott på få ställen, der rättelserna vore påtagligt riktiga, förbättras: andra emendationer skulle införas i noterna. I afseende å förlagskostnadernas bestridande erbjuder Columbus sig, att bestå papperet, och för tryckningen af hvarje ark betala 4 Daler, med vilkor att af hela upplagan få 30 eller 40 Exemplar, då han ville afträda de öfriga exemplaren till Correctors betalning "och för tryckets vidare förskyllan". Men om dessa vilkor ej funnes antagliga, ville han betala trycket med penningar, förbehållande sig, i sådant fall, 'näst' alla exemplaren".

25. *Stephani Johannis Stephanii Colloquia Minora, cum enodatione Vocabulorum difficiliorum, et Primitivorum indigitatione. In usum Scholarum Trivialium recusa Aboae a Johanne Winter, Typogr. Regio in Magno Ducatu Finlandiae, Anno 1687* (6¾ Ark). 8:o.

26. *Novum Testamentum Graecum, in usum Scholarum Trivialium in Patria, singulari cura, quoad analysin Vocabulorum Grammaticam, editum studio et impensis J. G. D. Ep. Ab. Aboae excusum a Johanne Winter, Typographo Regio in Magno Ducatu Finlandiae, anno 1688* (47 Ark, utom Titel och Företal, som upptaga 2 blad). 8:o.

Företalet innehåller blott en anvisning att, efter den method Gezelius ofta recommenderade, lära språket derigenom, att man isynnerhet fästar sig vid stamordens betydelser samt derjemte inhämtar bekantskap med deras derivata. Denna edition af Nya Testamentet på Grekiska är den första, som i Sverige och Finland blifvit utgifven. Uppgiften i Plantins *Hellas sub Arcto* s. 57, att det redan år 1649 af Gezelius blifvit upplagdt, är otvifvelaktigt ett misstag. I Personalierna öfver Gezelius säges uttryckligen, att han under de sista åren af sin lefnad upplagt och sjelf noga öfversett Nya Testamentet i sitt Originalspråk, som tillförene i Sverige ej så är tryckt vordet. J:fr ofvanföre sid. 198.

27. *Οικειων Αναλογων Βιβλιον Ἑλληνιςὶ*

καὶ Ῥωμαϊστί. Familiarium Colloquiorum libellus, Graece et Latine, Auctore Johanne Posselio, nunc vero in usum Scholarum Trivialium patriae recusus. Aboae apud Joh. Winter, Typogr. Reg. in Mag. Duc. Finl. Anno 1690 (115 sidor: i sjelfva verket 7½ Ark). 8:o.

Dessa Colloquia, tryckta samma år Gezelius dog, upptagas i Stiernmans *Bibliotheca Sveogoth.* mscr. såsom af honom utgifna. J:fr Hammarsköld a. st. s. 115 f. Den anförda Titeln har H:r Canc. R. Wallenius täckts meddela mig.

c). Läroböcker i Vetenskaperna.

1. *Encyclopaedia Synoptica ex optimis et accuratissimis Philosophorum Scriptis collecta, et in Tres Partes distributa. In usum Studiosae Juventutis, cui neque pretium prolixiores Authores redimendi, neque tempus eosdem perlustrandi suppetit, evulgata cura et sumptibus Johannis Gezelii. Aboae excusa a Johanne Winter, Anno 1672 (Pars prima* 392 sidor, utom Titelblad, Dedication, Företal och Gratulationer, som upptaga ett Ark: *Pars Secunda* 648 sidor: *Pars Tertia* 208 sidor). 8:o.

J:fr ofvanföre sidd. 67, 102 ff.

2. *Arithmetica Latina contracta, 1677.* 8:o.

a:dra uppl. ders. 1684. 8:o.

Anföres här efter Gezelii Index. Ty af denna Arithmetik, som Gezelius sjelf hade utarbetat, har jag sett blott ett (Herr Canc. R. Wallenius tillhörigt) exemplar utan titelblad, hvarförutan den upptager 32 sidor nämnda format.

3. *Petri Laurenbergii Chronius, sive Historiae Universalis Epitome. Olim in Academia Rostochiensi ab eodem proposita. Postea a Johanne Herbinio illustrata, et triplici Praxi: Didactica, Polemica et Axiomatica aucta. Cui operi nunc Nomina Regum Sveciae cum nonnullis eorum gestis, ex Historia Loccenii, Delineatio Historiae Synoptica et Tabulae Chronologicae ex Historia Universali Hartnacci, Item Nomina Regum, Trib. Mil. et Consulum Romanorum, ex Fastis Consularibus Caroli Sigonii addita sunt in usum Studiosae Juventutis. Aboae excudit Johannes Winter, Typographus, Anno 1687* (335 sidor utom tilläggen, som, opaginerade, utgöra 6 ark). 8:o.

Denna Lärobok i Allmänna Historien hade förut år 1668 blifvit upplagd i Upsala, samt, med Herbinii förklaringar, i Stockholm samma år, för att begagnas vid Tyska Scholan derstädes. Den titel, som här, efter ett H:r Canc. R. Wallenius tillhörigt exemplar, är anförd, tillhör tredje upplagan (J:fr Hammarsköld a. st. s. 152). — Biskop Gezelius d. y. utverkade sig Kongligt Privilegium för tolf års tid, att ensam få

utgifva detta arbete, som hans fader hade försett med de i titeln anförda tillåggen, och som (enligt företalet till sjunde upplagan, Åbo 1695) till följe af ScholOrdningen borde läsas i TrivialScholorna.

d) Theologiska Compendier.

1. *Utile ac jucundum Vade Mecum, continens brevissima Summaria omnium Capitum totius Codicis Sacri. Quod omni pio Christiano, praecipue autem Venerando Ministerio Ecclesiastico et Studiosae Juventuti sese insinuat. Emissum cura, literis atque impensis J. G. D. Ep. Ab. et Aboae excusum a Johanne Winter, anno 1669* (64 sidor). 8:o.

2:dra uppl. ders. 1684. 8:o.

I det korta företalet säger Gezelius, att han för längre tid tillbaka vid Bibelns läsande i korthet antecknat innehållet af hvarje Capitel, hvilka anteckningar nu af trycket utgåfvos, emedan andra dylika arbeten, under namn af *Memorialia Biblica*, samt öfverhufvud alla böcker, som utifrån infördes i landet, voro alltför dyra.

2. *Historia perbrevis; I. De ortu, progressu et exitu Augustanae Confessionis. II. De ejusdem Apologia. III. De Articulis* Smalcaldicis. *IV. De Libro Interimistico. V. De Formula Concordiae. Omnibus S. S. Theologiae Studiosis appri-*

me utilis ac necessaria. Aboae excusa a Johanne Winter, anno 1671 (5 Ark). 8:o.

Hvarken företal eller uppgift om författaren finnas bifogade vid denna korta historie om de Symboliska Böckerna.

3. *Hodegeticum Concionatorium. Olim concinnatum a Joh. Benedicto Carpzovio, S. Theol. Doct. et Prof. Lipsiensi. Exhibens I. Fontes et Modum formandarum Concionum. II. Exemplum Praxeos in Gen. 111. 15. III. Variationis exemplum nunc additum, LXV. Dispositionibus in vers. ult. Psal. XIV. Aboæ excusum a Johanne Winter, anno 1679* (124 sidor: Titel och Företal 2 blad). 8:o.

2:dra uppl. ders. 1690. 8:o.

J:fr ofvanföre sid. 113 f. not. Alnanders *Anvisning til et utvaldt Theologiskt Bibliothek, 8:de Afdeln.* s. 10 f., Schulers *Geschichte der Veränderungen des Geschmacks im Predigen*, II. s. 78.

4. *Epitome Historiæ Ecclesiasticæ Novi Testamenti, ante aliquot annos ab eximio quodam in patria Theologo, jam in coelis beato, cum cura adornata: et in usum Juventutis Academicæ edita a Joh. Gezelio. Aboæ 1681* (150 sidor). 8:o.

2:dra uppl. ders. 1682. 8:o.

Författaren var Theol. Professoren i Upsala Jord. Edenius, som dock ej är nämnd hvarken i Titeln eller i Företalet. Detta är undertecknadt af Joh. Gezelius d. y., som säger sig förut hafva ämnat sjelf utarbeta ett

dylikt Sammandrag, men, hindrad af mångfaldiga andra litterära sysslosättningar, nu beslutat att från trycket utgifva denna hittills blott genom bristfälliga och felaktiga afskrifter allmännare kända, af en afliden Doctor och Professor författade lärobok, hvilken han i sina föreläsningar ville förklara och fortsätta. Den begagnades för sådant ändamål äfven i Upsala af Professoren, sedermera Biskopen, Svedberg, som dock i bref till Joh. Gezelius d. y. (år 1694) anmärkte, att Gezelianska upplagan var tryckt efter en felaktig afskrift.

5. *Theologia Positiva, Acroamatica, synoptice tractata et in gratiam proficiscentium in Universitate Rostochiensi adornata a Johanne Friderico König, S. S. Th. D. et Professore primario, Consistorii Ducalis Assessore, et Superintendente Mecklenburgico. Ad desiderium multorum, tam docentium quam discentium, impensis J. G. D. Ep. Ab. recusa Aboæ a Johanne Winter, Typ. Reg. 1683* (19½ Ark). 8:o.

Om det allmänna anseende och förtroende detta Theologiska Compendium ägde, kan ses Alnanders *Theol. Bibliothek*, 3:*dje Afdeln.* s. 24. Författarens lefnadsomständigheter finnas kortligen uppgifna i Westéns *Svenska HofClericiets Historia* I. s. 598.

6. *Casuum Conscientiae et Præcipuarum Quæstionum Practicarum Decisiones, ex S. Scriptura, monumentis sc. Prophe-*

tarum et Apostolorum, nec non sinceriorum Theologorum scriptis, in Breviarium redactæ. Cura et impensis Joh. *Gezelii, D. Ep. Ab. Cum gratia et privilegio S. R. Maj:tis. Aboæ excusæ a Johanne Winter, Regio Typogr. Finland. anno 1689* ($26\frac{7}{8}$ Ark). 8o.

J:fr ofvanföre sid. 198 f.

e) Disputationer.

1. *Anno 1641. 42. 43 Variæ Disput. pleræque Græcæ, Dorpati ventilatæ, in 4:to.*

J:fr här ofvanföre s. 8 f. not.

Ingen af de i Gezelii Index sålunda uppgifna Disputationerna har jag sett. Enligt Fants *Hist. Litt. Gr. in Svecia* s. 110 förvaras på Upsala Bibliothek första till och med sjette samt nionde Delarna af ett pneumatologiskt arbete, hvilket Gezelius år 1644 ff. (således senare än de efter hans Index här uppgifna Disputationerna) i Dorpat på Grekiska skall i form af Disputationer hafva utgifvit. De äro efter Fants uppgift följande:

1). — *Τῆς πνευματικῆς συζήτησις πρώτη περὶ τοῦ πνεύματος γενικῶς καὶ εἰδικῶς περὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἀκτίστου, — Resp. Erico Harkman Vestm. Dorpati ap. Joh. Vogel, 1644.* 4:o.

2). — *β. περὶ τοῦ πνεύματος τοῦ κτίστου γενικῶς, — Resp. Henr. Mart. Hiertzelio, Holmensi,* s. å.

3). — γ. περὶ τῶν ἀγγέλων τῶν τε καλῶν καὶ τῶν κακῶν, — *Resp. Laur. Mellero*, *Sveco*, s. å.

4). — δ. περὶ τῆς ψυχογονίας, — *Resp. Erico Holstenio*, *Vestm.* 1646.

5). — ε. περὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς λογικῆς, *R. Christiano Geringio*, *Sveco*, s. å.

6). — ς. περὶ τῶν δυναμέων τῆς ψυχῆς λογικῆς ἀπὸ τοῦ σώματος κεχωρισμένης, γενικῶς, — *R. Erico Jeremiæ Munthelio*, Sveco. *1647*.

9). — ϑ. περὶ τῆς ψυχῆς παμμάκαρος ἐν τῷ οὐρανῷ ζώσης, — *R. Elia Enoch*, *Vestm.* s. å.

Att Gezelius i sin Index ej anfört dem, eller upptagit dem under oriktiga årtal, är äfven ett bevis på dess opålitlighet. Äfven Fants uppgift, att Stiernman i sin *Bibliotheca Sveogoth.* mscr. nämner de fyra första Delarna såsom för sig bekanta, är mindre riktig, ty den sist nämnde anför den tredje, femte, sjette och nionde Delen.

2. Anno 1644, 1645. *Σύλλογος συζητικὸς* (*ϑεολογικὸς*) *Πρῶτος*. 4:o.

1648. *Σύλλογος συζητικὸς* (*ϑεολ.*) *Δεύτερος*. Dorpati. 8:o.

De arbeten, hvilka sålunda i Gezelii Index betecknas, äro mig äfvenledes alldeles obekanta. — Dessutom uppgifver Fant, och likaledes Stiernman (i tredje Bandet af *Biblioth. Sveogoth.* mscr.), titlarna å tjugoåtta Grekiska Disputationer af Theologiskt

innehåll, af hvilka, enligt den först nämndes uppgift, blott titelbladen finnas å Akademiska Bibliotheket i Upsala, tryckta år 1659, således långt efter Gezelii flyttning ifrån Dorpat. Med skäl synes således Fant förmoda, att sjelfva Disputationerna aldrig blifvit utgifna. Men af hvad anledning då titelbladen blifvit tryckta, synes svårt att förklara. Stiernman och Fant uppgifva dessa titlar alldeles lika, utom att de i några Respondenters namn äro skiljaktige. Äfven titlarnas antal år hos begge lika, ehuru ziffertalet, genom ett misstag, hos den förra uppgifver blott 23. De äro följande:

1). *τῶν τόπων θεολογικῶν πρώτη, περὶ τῆς ἁγίας γραφῆς, — Resp. Olao Nicolai Bergio, Smol. Dorpati ap. Joh. Vogel, 1659.* 4.o.

2) — *β. περὶ τοῦ Θεοῦ, — Resp. Arnoldo Mahlstede, Livono,* s. å.

3) — *γ. περὶ τῆς ἁγίας τριάδος, R. Jona Fisino, Liv.*

4) — *δ. περὶ τῆς κτίσεως, — R. Georg. Gezelio, Vestm.*

5) — *ε. περὶ τῆς προνοιάς, — R. Erico Munthelio, Vestm.*

6) — *ς. περὶ τῶν ἀγγέλων, — R. Christ. Iheringio, Suderm.*

7) — *ζ. περὶ τῆς εἰκόνος τοῦ Θεοῦ ἐν ἀνθρώπῳ καὶ περὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, — R. Laur. Staleno, Upl.*

8) — *η. περὶ τῆς ψυχογονίας, — R. Zachar. Koch, Germ.*

9) — θ. περὶ τοῦ αὐτεξουσίου, — R. Joh. Chreilingio, Germ.

10) — ι. περὶ τῆς ἁμαρτίας, — R. Gudm. Lidenio, Smol.

11) — ια. περὶ τῆς ἐκλογῆς, — R. Andrea Hellenio, Vestm.

12) — ιβ. περὶ τοῦ Χριςοῦ, — R. Svenone Andreæ, Smol.

13) — ιγ. περὶ τοῦ καθήκοντος τοῦ Χριςοῦ, — R. Erico Gulstein, Verm.

14) — ιδ. περὶ τοῦ νόμου καὶ εὐαγγελίου, — R. Nic. Balchio, Smol.

15) — ιε. περὶ τῆς πίςεως, — R. Laurentio Valerio, Hels.

16) — ις. περὶ τῆς μετανοίας, — R. Johanne Andreæ, Smol.

17) — ιζ. περὶ τῶν καλῶν ἔργων, — R. Joh. Falck, VestroG.

18) — ιη. περὶ τῆς ἐκκλησίας, — R. Petro Virgandro, Smol.

19) — ιθ. περὶ τῆς ἐν ἐκκλησίᾳ διακονίας, — R. Svenone Bernhardi, Smol.

20) — κ. περὶ τῶν μυςηρίων γενικῶς καὶ εἰδικῶς περὶ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, — R. Olao Elsundo, Sud.

21) — κα. περὶ τῆς ἁγίης συνάξεως, — R. Petro Byringio, Sud.

22) — κβ. περὶ τῆς δικαιώσεως, — R. Petro Horn, Pomer.

23) — κγ. περὶ τῶν θλίψεων καὶ προσευχῶν, — R. Thoma Bergio, Liv.

24) — κδ. περὶ τῶν ἀρχῶν πολιτικῶν, — R. Bern. Loman, Liv.

25) — κε. περὶ τῆς συζυγίας, — *R. Sim. Theodori*, Smol.

26) — κς. περὶ τοῦ θανάτου, τῆς ταφῆς, τοῦ τόπου καθαρσίου καὶ τῆς δουλείας τῶν ἁγίων, — *R. Dan. Magni*, Smol.

27) — κζ. περὶ τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως καὶ κρίσεως ἐσχάτης, — *R. Ernesto Luschio, Liv.*

28) — κη. περὶ τοῦ ᾅδου καὶ τῆς ζωῆς αἰωνίου, — *R. Joh. Skeppero, Aboënsi.*

3. *Συζήτησις θεολογικὴ περὶ τοῦ ἀνθρώπου ἀδιαφθόρου — ἐπὶ τῷ κελεύσματι τῆς Βασιλίσσης, — Resp. Erico Emporagrio, Juniori, habita Stockholmiae, in Auditorio majori, an. 1650, d. 24 Apr. Upsaliae ap. Eskillum Matthiae.* 4:o.

Anföres här efter **Fant** a. st. s. 115 samt **Lidéns** *Catalogus Disputationum Sect. IV.* s. 27. J:fr ofvanföre sid. 17.

4. *Disp. Theol. Inauguralis de Peccato. Sub Praesidio L. Stigzelii, pro summo in Theologia gradu obtinendo, proponit M. Joh. Gezelius. Respondente Gab. Holstenio, Westm. 1661. Upsaliae* (6¼ Ark). 4:o.

Anföres här efter **Lidén** a. st. I. s. 456 f., undantagandes att H:r Canc. R. **Wallenius** täckts rätta uppgiften om Arktalet.

5. *Annis 1663, 1664. Disputationes Synodales de Scriptura Sacra, de Deo, de Creatione, de Providentia Divina. Rigae per Henr. Bessemesserum,* 4:o.

Titlarne å dessa af Gezelius, under den

tid han var Superintendent i Lifland, utgifna SynodalDisputationer äro hvarken i hans Index ej eller i Stiernmans Biblioth. Sveogoth. mscr. uppgifna.

I Marklins *Ad Catalogum Disputationum Lidenianum Supplementa* s. 101 anföras:

Quaestiones Theologicae Selectae (Prima) de Scriptura Sacra. Henr. Lademacher. Resp. L. Aldzbech, Aros. Sv. (d. 23 Jun.). ½.

— *(Secunda) de Deo et S. S. Trinitate. J. Steman. Resp. J. Gezelius, Jun. (d. 25 Jun.).* ½.

— *(Tertia) de Creatione et Providentia Dei. Jac.* Lindeman. *Resp. N. Wurm (d. 27 Jun.).* ½.

I ett af Gezelius d. y. d. 10. Nov. 1705 till Åbo Stifts Presterskap utfärdadt, tryckt Latinskt Circulärbref, hvari de Synodalmöten, som i Åbo Stift ifrån år 1660 till och med år 1705 blifvit hållna, uppräknas; nämnes, att hans fader vid ett Synodalmöte i Riga i Juni månad 1664 afhandlat hela första boken af Haffenreffers Theologiska Compendium, samt att de SynodalDisputationer, hvilka han såsom Biskop härstädes utgaf, utgöra fortsättningar deraf. De äro följande:

6. *Quaestiones Theologicæ selectæ, tam Theoreticæ quam Practicæ, de Angelis, quas defendendas susceperunt M.* Joh. *Liljevaan, Pastor in Nago, et M. Joh. Allenius, Pastor in Nousis. Respondentibus*

Sigfrido Laurentii, Adjuncto in Pöytis; et Sigfrido Jacobi, Pædagogo in Nondala, Aboæ die 6. et 7. Sept. anno 1665. Aboæ, excudebat Petr. Hansonius Acad. Typogr. (3 Ark). 4:o.

7. *Quæstiones Theologicæ selectæ; tam Theoreticæ quam Practicæ, de Homine in statu integritatis constituto. Quas defendendas susceperunt M. Laur. Kempe, Past. in Lapfjerd, et M. Abrah. Abr. Ikalensis, VicePastor in Ikalis. Respondentibus Johanne Procopæo, Concionatore Castrensi, et Joh. Leandro, Adjuncto in Léthala, Aboæ d. 16. et 17. Jan. anno 1667. Ib.* (3 Ark). 4:o.

8. *Quæstiones Theologicæ selectæ, tam Theoreticæ quam Practicæ, de Peccato. Quas defendendas susceperunt M. Gabr. Arctopolitanus, Pastor in Björnborg et Ulfzby, et M. Gabr. Tammelinus, Sch. Cath. Ab. ConRect. Respondentibus Arvido Florino, V. D. Comministro in Pemar, et Gabriele Martini, Adj. in* Kimitho. *Aboæ die 16. ct 18. Januarii anno 1669. Ib.* ($3\frac{1}{2}$ ark, Titelbladet och Agènda Synodalia inberäknade). 4:o.

9. *Quaestiones Theologicæ selectæ, tam Theoreticæ quam Practicæ, de Libero Arbitrio. Quas defendendas susceperunt M. Gabr. E. Fortelius, Pastor Castrensis, Respondente* Samuele *Matthiæ, Coadjutore in Laihela, Vazæ die 4. Febr., M. Josephus Mathesius, VicePastor in*

Calajoki, *Respondente Andrea Antilio* *Sch. Cajanab. Collega*, *Uhlæ die 15. Febr. anno 1670. Aboae*, *literis Gezelianis*, *excudebat Joh. Winter* (2¼ Ark). 4:o.

10. *Quaestiones Theologicae selectae*, *tam Theoreticae quam Practicae*, *de Praedestinatione fidelium ad vitam aeternam*, *et reprobatione infidelium. Quas defendendas susceperunt M. Henr. Florinus*, *Pastor in Pemar*, *et M. Johannes Thuronius*, *Scholae Björnb. Rector*, *Respondentibus Gabriele E. Leandro*, *V. D. Comministro in Masko*, *Simone Polviandro*, *Adjuncto in Cumo. Aboae dd. 19*, *20 Junii anno 1672*: *Aboae excudebat Johannes Winter* (2 Ark). 4:o.

11. *Quaestiones Theologicae selectae*, *tam Theoreticae quam Practicae*, *de Christo. Quas defendendas susceperunt M. Isaacus E. Falander*, *Pastor Carlburgensis*, *et M. Gabriel Fortelius*, *Sch. Ab. ConRect.*, *Respondentibus Henrico Paulino Sch. Biörnb. Collega*, *Thoma Busandro Adjuncto in Eccl. Neostad. Aboae die 16. Jan. et die 18. Jan. anno 1674. Aboae excudebat Johannes Winter* (2½ Ark). 4:o.

Lidén V.s. 6 har oriktigt årtalet 1675.

12. *Quaestiones Theologicae selectae*, *tam Theoreticae quam Practicae*, *de Lege et Euangelio. Quas defendendas susceperunt M. Isaac. Falander*, *Pastor Ecclesiae G. Carleb.*, *Respondente Jacobo Wezynthio in Eccles. et Schola Wazensi Collaboratore*, *Wazae die 9. Jan.*, *M. Henricus*

Sachlinius, Scholae *Uloënsis Rector* &c., *Respondente Henrico Pechlinio*, *in Eccles. Uloënsi* Collaboratore, *Uhlae*, *d. 19. Jan. anno 1680. Aboae excudebat Johannes Winter* (2 Ark). 8:o.

Gezelius blef sedermera, dels af långvariga resor till Riksdagarna 1680, 1683 och 1686 dels genom sin vistelse i Stockholm i afseende å den nya KyrkoLagens utarbetande, hindrad att fortsätta sina SynodalDisputationer; hvarföre Poëseos Professoren Pet. Laurbecchius åtog sig detta arbete för Synodalmötet i Åbo d. 16. och 17. Januari 1688, samt för SynodalMötet d. 16. och 17. Jan. 1690 Mathes. Professoren Joh. Flachsenius. — Derefter vidtogs, *in ampliorem Cleri Dioecesani honorem*, såsom Gezelius d. y. i det åberopade Circulärbrefvet af år 1705 säger, samt med anledning af KyrkoOrdningen och enligt seden i Svenska Stiften, den författning, att Prostar eller Kyrkoherdar skulle författa SynodalDisputationerna. J:fr ofvanföre sid. 55 f. not.

f) Predikningar.

1. *Dispositiones Homileticæ in Textus Poenitentiales* Solennium *Precum*, *anno 1666. It. a:is 1667*, *1669—1690*. 4:o.

J:fr ofvanföre sid. 111 ff. Titeln å de första upplagorna af dessa PredikoUtkast, hvilka vore af olika omfång, omkring sex

ända till tjuguett blad, i quartformat, lydde (som H:r Canc. R. Wallenius täckts underrätta mig) vanligast: *Textuum Poenitentialium Anni - - - Analysis brevissima, cum indigitatione Doctrinarum* (eller *cum succinctis Doctrinis*); stundom ock: *Textuum Poenitentialium Anni - - - Breves Dispositiones Homileticæ.* De torde numera vara ganska sällsynta. Deremot träffar man ofta den af Gezelius d. y. föranstaltade samlingen af dem, hvilken har följande titel: *Fasciculus Homileticarum Dispositionum, annis circiter XXVII. seorsim editarum: videlicet CCXX. in Textus Sacros Poenitentiales, et V. in totidem Textus Solenn. Grat. Act. Accedunt nunc quoque XIII. Homiliæ Juridicæ: auctoribus B. Johanne Gezelio Patre, et Johanne Gezelio J. F. S.* Theol. *Doctoribus: et successive Episcopis Dioecesios Aboensis, nec non Regiæ ibid. Academiæ ProCancellariis, cum Gratia et Privilegio, Aboæ impressus a Johanne Winter, Typographo Regio. Anno MDCXCIII* (796 sidor, utom det Kongl. Privilegium på samma samt andra arbetens utgifvande, Dedicationen till K. Carl XI, samt företalet, och, i slutet, *Textus Juridici* samt *Indices*, hvilket allt upptager 26 blad), 4:o. — Det nämnda Kongliga Privileginm innehåller, att som, enligt Gezelii d. y. i underdånighet anförda besvår, andre Boktryckare tagit sig den friheten att eftertrycka flera å hans och hans faders trycke-

ri upplagda skrifter, så förunnades honom för alla sådana arbeten Nådigt Privilegium på tio år, räknade från den tid, då hvart och ett af dem blifvit utgifvet. — Företalet innehåller först om Bönedagars firande historiska underrättelser, öfverenstämmande med dem, som äfven förekomma hos Bælter *om KyrkoCeremonierna* s. 216 ff. Till ursäkt för ofullkomligheterna i dessa homiletiska arbeten anföres, att Texterne ofta sent till Åbo ankommit, samt skyndsamt blifvit afsände för att hinna fram till det vidsträckta Stiftets aflägsnare församlingar: att tiden för deras bearbetande varit än mera inskränkt, under det Gezelius d. y. såsom Superintendent i Narva, der var bosatt: att för öfrigt både han och hans fader i Februari och Mars månader äfven varit sysselsatta med visitationsresor, som i deras Stift på denna årstid beqvämast förrättas: att planen för dessa enkla utkast ej tillät sorgfällighet i stil och uttryck: att han ej hunnit för denna nya upplaga betydligt omarbeta och förbättra dem, m. m. Kort efter Fadrens död eller redan i slutet af 1690 års Dispositioner kungjorde Gezelius d. y. den förestående nya Upplagan.

2. *Een Christeligh Lijk-Predikan öfwer - - Frw Anna Isaakz Dotter Silffwersparre, Frijherrinna til Cassaritz, Fru til Malmgård, Stundby och Tamberfors, hwilkens lekamen aff en Hög-förnähm och aff åthskillige orter, Stånd och wilkohr samman-*

kommen Comitat och Samquembd uthi en beprijsligh Lijk-Process, beledsagad bleff, ifrån Malmgård, och til sitt Hwilorum uthi Perno Kyrkia i Nyland, den 19 Februarij åhr 1665. hållen aff Johanne Gezelio. Tryckt i Åbo, aff Peter Hansson (22 blad, Personalierna inberäknade). 4:o.

3. *En Christeligh Lijk-Predijkan öfwer den - - salige Matronan Hustru Anna Eliæ Dotter Reichenbach, hwilkens döde Lekamen - - til sit rolige hwilorum uthi Nårpis Kyrckia beledsagat bleff, Dom. Reminiscere, som war den 16 Febr. 1668, hållen aff Johanne Gezelio - -. Åbo, tryckt äff Petter Hansson, Acad. Typogr.* (24 blad, Personalierna, samt åtskilliga bifogade korta Latinska Condoléanceskrifter inberäknade). 4:o.

4. *En Christeligh Lijk-Prådikan öfwer - - Fru Susanna Nils Dotter Güldenstolpe, til Ingådisbärgh &c. Hwilkens lekamen - - bleff til sitt rolige hwijlorum, uthi Åbo Domkyrkia belèdsagat, den 20 Maji, som war Christi Himmelssferdz Dagh, åhr 1669. Hållen aff Johanne Gezelio. Åbo, tryckt aff Johan Winter* (4½ Ark, Personalierna inberäknade). 4:o.

5. *En Christeligh Lijkpredikan aff thet hugnelige then H. Skrifftz Språk Apoc. 21. v. 7 öfver - - H:r Arwid Magnus Kruse, Friherre til Caibala, Herre til Eckhoff, Lundby och Hapaniemi, H:s Kongl. May:tz Wår Aldranådigste Herres*

och Konungs Tro- Tienare och Cornet under Rijks- Adels- Fahnan, når hans andelöse Lekainen bleff medh en högförnehmligh Process nedersatt uthi sitt Hwijlorum uthi Åbo DoomKyrckia den 30 Novemb. Anno 1677. Hållen aff Johanne Gezelio SS. Theol. Doct. et Episc. Ab. Tryckt i Åbo äff Johan Winter. 4:o.

6. *Concio Funebr. ex Psalm. CII. v.* 24. 1678. 4:o.

Anföres här blott efter Gezelii Index.

7. *Solemnitas Eucharistica, pro liberata insula Rugia (die 7 Jan. 1678) ab invasione Danica, per victriciæ arma Regis nostri Clementissimi die 25 Febr. in Diœcesi Ab. celebranda* (¼ Ark). 4:o.

Denna äfvensom den under N:o 5 anförförda Titeln har H:r Canc. R. **Wallenius** täckts meddela mig.

8. *Christeligh Lijk-Predikan, som -- bleff hållen uthi Stockholm och S:t Jacobs Kyrckia åhr 1678 den 12 Maij, tå Hans Kongl. May:tz -- TroMans Ammirals och Ammiralitetz Rådz -- H:r Johan Bergenstiernas, Herres til Haddenås, &c. döde lekamen -- der sammastädes wardt begrafwen aff Kongl. Ammiralitetz Predikanten Abraham Alcinio. Åbo tryckt aff Johan Winter, Kongl. Booktr.* (44 sidor). 4:o.

Denna ofvanföre sid. 225 åberopade Likpredikan öfver Gezelii sednare hustrus förra man var tryckt i Stockholm: torde i anled-

ning af Gezelii förbindelse med Enkan på hans bekostnad här hafva blifvit omtryckt. Den är emellertid i Gezelii Index alldeles icke upptagen.

9. *En Christeligh Lijk-Predijkan öfwer - - Hans Kongl. May:tz - - Troo Man och Öfwerste öfwer ett Regemente Infanterie - - H:r Ernst Forbes, Herre til Mörsknås, Porlom, Idelax och Fåårhoff: - hwilkens andelöse Lekamen - - beledsagadt bleff til sitt hwijlorum uti Åbo Doom-Kyrckia den 23. Februari åhr 1679: hållen aff Johanne Gezelio. Tryckt i Åbo aff* Johan *Winter, åhr 1679* (5 Ark). 4:o.

10. *En Christeligh Lijk-Predijkan öfwer - - Jungfru Margareta Stålhansk til Attu, Gesterby och Perno, hwilkens andelöse lekamen - - beledsagat bleff til Åbo Doom-Kyrckia, den 2. Martij - - 1679. Hållen aff Johanne Gezelio. Tryckt i Åbo aff Johan Winter, åhr 1679* (3½ Ark). 4:o.

11. *Σὺν Θεῷ, Breves Dispositiones Homileticae, in duos Textus priores Solennis Gratiarum Actionis Anni 1679. 12 Decembris per universum Regnum Svecicum instituenda, Pro pace Universali a Deo T. O. M. clementissime nobis concessa* (1 Ark).

Det exemplar, hvarefter titeln här anföres, tillhör H:r Canc. R. Wallenius.

12. *Lijkpredikning öfwer - - Fru Biskopinnan Gertrud Gutheim Gezelii, m. m. hwilkens lekamen - - bleff til sin rolige hwijlokammar, uthi Åbo Domkyrckia*

beledsagat, den 3 Junii - - åhr 1683. Enfaldeligen hållen aff Enevaldo Svenonio. Tryckt i Åbo aff Johan Winter, Kongl. Booktr. Anno Christi 1683 (7½ Ark). 4:o.

13. *Portio Præpollens Primogenitorum.* Se *on Esicoisten Edustos osa. Christillises Ruumin Saarnas, cosca se - - piscu Pilti ja racas Lapsi wainaja, Johannes Gezelius, joca likallisest tähän ajaliseen, sinä I. Junii, ja hengellisest sijhen ijancaickiseen, sinä 5 hujus, Elåmähan synnyi; nijn myös cohta Sielun puolest, sinå 12 ejusdem, cuoltuans sinne sijrryi. Ja jonga wåhä ruumis, - - S. Marian Kirkon Sacristohon, Lepocammiohons, Maahan pandijn, sinä 17 Julii anno 1681, joca langeis sen seitzemennen* Sunnundain *päälle, jälken P. Colminaisuden - - - lyhykäisest ja yxikertaisest coottu ja edestuotu: a Nicolao M. Hammar Verbi Div. Min. ibid. Pränttåis Turusa Johan Winter Cuning. Booktr. Wuona 1683* (4½ Ark med Personalier, Dedication, Programm och ett par Grafskrifter). 4:o.

Se Porthans *Hist. Concionum Sacr. Fenn.* s. 19.

14. *Hålt Konungens ord, okså för Gudz Eedz skull. Hwilket uthaf Predikare-Bokens 8. Cap. och 2. vers. uppå Caroli dag anno 1688, tå then Stoormåchtigste Konungen och Herren, Herr Carl then Elloffte, Swериges, Göthes och Wåndes Konung, Storfurste til Finland, m. m. m. m.m. m.*

wår Allernådigste Konung och Herre, medh nåde anamma låt, uthaff samptlige Ridderskapet och Prästerskapet uthi Ingermanland, så ock Stadz-Magistraten och Borgerskapet i Narfwen, deras i troohet och glädie aflagde underdånigste Hyllningz Eedh. Uthi Doomkyrckian dersammastådes enfaldeligen förklarade Johannes Gezelius J. F. S. S Theol. Doctor, Superintendens öfwer Narfwen och Ingermanland, sampt Consistorii Præses. Tryckt i Åbo af Johan Winter, Kongl. Booktr. uthi Stoor-Furstendömet Finland (56 sidor, utom Titel och Dedication till Konung Carl XI, hvilka upptage 2 blad, samt dessutom 2 blad, som upptagas af en Relation om HyllningsActen och ett Svenskt Poem af Joh. Forsenius). 4:o.

15. *The rätte Christtrognes fulkomlige Wålstånd, hwilket af Rom. 14. v. 7, 8, 9, uthi en Christeligh Liik-Prediikan, föreståltes öfwer den fordom Högwyrdige och Höglärde Herren, Her Enevaldus Svenonius - - Högtförordnadt Biskop öfwer Lundz Stifft i Skåne –. – nu hoos Gudh salige. Tå thess i Herranom hwijlande Lekamen, medh anseenligh och wederbörlig Solennitet, infördes i des Sofwekammar uthi Åbo Doomkyrckia, den 24 Junij 1688. Hållen af Johanne Gezelio D. Biskop i Åbo och Academiens Procancellario. Tryckt i Åbo, af Johan Winter, Kongl. Booktr.* (11 Ark). 4:o.

J:fr ofvanföre sid. 188 not.

16. *En trogen StridzMans rätta afskeedh: hwilket uthaff 2. Tim. 4. v. 6. 7. 8. uthi en Christeligh Lijk-Predijkan öfwer Kongl. Maij:tz - - Troo-Man och Öfwerste öfwer Tawasthuus-Lähns Regemente Infanterie - - Her Georg Anthoni Brakel, Herre til Kochtell och Oddris: tå thes döde Lekamen - - den 4. Januarii 1689 - - beledsagades til dess åstundade hwijlorum uthi Narfwens Doomkyrckia; enfaldeligen bleff förklarat af Johanne Gezeliô, J. F. S. Theol. Doct. Superintendente dersammastådes och öfwer Ingermanland, Consistorii Præside et Pastore. Tryckt i Åbo af Johan Winter, Kongl. Booktr. i Stoorförstendömet Finland* (11 Ark utom Titelbladet, samt Personalierna 3½ Ark och 3 blad Grafskrifter). Fol.

g) Skrifter hörande till Kyrkoväsendets samt Scholverkets organiserande och förbättrande.

1. *Juramentum Ordinandorum. 1665.* Fol. Anföres här blott efter Gezelii Index, Torde hafva varit enahanda med det, som finnes aftryckt framför vissa af hans så kallade Skriftböcker. J:fr nedanföre N:o 6. Emedan intet allmänt PrestEds formulär på denna tid ännu af Högsta Magten var föreskrifvet, ålåg det Biskoparna, att, hvar i sitt Stift, förordna sådana. Ett Formulär, som

nyttjades i Biskop Rothovii tid, är införd i *Första Håftet af Handlingar till upplysning i Finlands Kyrko-Historie* s. 36 ff.

2. *Catechismi Appendix ad Ven. Clerum directa* (1666, ½ Ark). 4:o.

Detta på Svenska författade CirculärBref (äfven aftryckt vid slutet af Gezelii Kateches) innehåller uppmaningar till Presterskapet att anställa Katechetiska öfningar. Det finnes äfven aftryckt i Wallqvists *Ecclesiastique Samlingar, 6:te och 7:de Flocken*, s. 346 ff.

3. *Examen Ordinandorum, publicatum quidem ante biennium, jam v. ad desiderium multorum, Typis exscriptum. 1669* (½ Ark). Fol.

J:fr ofvanföre sid. 36 ff. not.

4. *Perbreves Commonitiones eller Korta Påminnelser, hwilka tilförende styckewijs, effter som tillfålle hafwer gifwitz i Visitationerne, åro uthi Fösamblingarna éffterlemnade; men nu på nytt Församblingarna, och i synnerheet Ven. Clero, i detta lofl. Stifftet til nytto och efferråttelse sammandragne och publicerade aff Johanne Gezelio. Åbo, tryckt aff Johan Winter, åhr 1673* (4½ Ark). 4:o.

2:dra uppl. ders. år 1689 (4½ Ark). 4:o.

J:fr ofvanföre sid. 39 ff.

5. *Privilegia, uthaff then Stormehtigeste Furstinna och Frw, Frw Christina, Swериges, Göthes och Wåndes Drottning – –, Giffne Biskoparne och meenige Presterskapet, i Swerige och thess underliggiande Landskap. Hwilka (Privil.) ock nu på thet Finska Språket affsatte åro.*

Tryckt i Åbo aff Johan Winter, åhr 1673 (4 Ark). 4:o.

De nämnda Privilegierna äro der aftryckta både på Svenska och Finska.

6. *Skriftbook medh Titlar til alla Kyrckior och Capel öfwer heela Åbo Stifft, effter hwar Församblings storlek.* 1674. Fol.

7. *Skrifftbook med serskilte Titlar til alla Kyrckior och Capell öfwer heela Wijborgz Stift med Linier efter hwar Församblingz stoorleek.* 1680. Fol.

Desse Skriftböcker, hvilke här, såsom de i Gezelii Index äro upptagne, anföras, bestodo efter församlingarnas storlek, af olika antal blad, på hvilka blott med Rubriker försedda Columner voro tryckta till antecknande af medlemmarnas i hvarje församling större eller mindre Christendomskunskap, och hvilka voro försedda med ett för hvarje församling särskildt tryckt titelblad, t. ex. *Lappo Församblings Skrift Book ifrån anno* — eller *Sagu Församblings* o. s. v. Titelbladets frånsida eller det nästföljande bladet innehåller *Admonitiones* eller det nyss anförda *Juramentum Ordinandorum* o. s. v. Sådana äro några Skriftböcker *ifrån Anno 1667*, hvilka jag sett i en och annan af Stiftets kyrkor. J:fr ofvanföre sid. 43 f.

8. *Privilegia Cleri, 1677.* 4:o.

Anföras här blott efter Gezelii Index. Äfvenså:

9. *Varia pro informatione Ordinandorum, 1677*, Folio,

och

10. *Varia in usum Ven. Cleri, 1681.* 4:o, hvarunder förmodligen inbegripes: *Kongl. May:tz Nådigste Resolution och förklaring uppå Biskopens i Åbo Wyrdige och Höglärde Doctor Johannis Gezelii genom sin Son Superintendenten Doct. Johannes Gezelius så på heela Stifftetz, som uppå DomCapitletz dersammastädes vägnar, underdånigst insinuerade desiderier och angelägenheter, gifven Stockholm den 20 Septemb. Anno 1681* (1 ark), 4:o, som H:r Canc. R. Wallenius täckts meddela mig.

11. *Tractatus de diebus poenitentialibus, 1681.* 4:o.

Anföres här blott efter Gezelii Index.

12. *Methodus Informandi in Pædagogiis tam ruralibus quam urbicis. Nec non Scholis Trivialibus, per Dioecesin Aboensem; prius quidem per partes exhibita; jam vero necessitate ita efflagitante, et ad desiderium multorum typis exscripta. Aboæ, a Johanne Winter, Typogr. Regio in Magno Ducatu Finlandiæ, anno 1683* (2½ Ark). 4:o.

En annan upplaga trycktes samma år, på hvars titelblad blott orden: *nec non Scholis Trivialibus*, äro uteslutna, och som således innehåller blott föreskrifterna om Sockne-Scholorna och Städernas Pædagogier. Den utgör 1 Ark, 4:o.

J:fr ofvanföre sid. 41 f., sid. 60 ff. Ehuru titeln är Latinsk, är dock det som

rör Landscholorna och Städernas Pædagogier på Svenska uppsatt.

13. *Kirko-Laki ja Ordningi, jonga Suuriwaldias Cuningas ja Herra, Herr Carl Yxitoista kymmenes - - - Wuonna 1686 on andanut coconpanna, ja wuonna 1687 prändistä uloskäydä ja cuulutta, ynnä tähän soweliain Asetusten canssa Wuonna 1688 Suomexi käätty. Turusa, prändätty Johan Winterildä, Cuningalliselda Kirjain Pränttäijäldä* (26½ Ark). 4:o.

J:fr ofvanföre sid. 198.

Följande, 14 och 15, har Herr Canc. R. Wallenius täckts meddela mig:

14. *Kongl. May:tz Resolution uppå Biskopens i Åbo, Ehrewyrdige och Höglärde Doctoris Johannis Gezelii den äldres underdånigst ingifne Supplicationer. Gifvin i Stockholm den 25 Octobris Anno 1688* (½ ark, å hvars sista sida nederst är aftryckt *Kongl. May:tz på Ridderskapetz och Adelens Besvär den 29 Novemb. 1680 gifne Resolutions VIII. Punct*).

15. *Privilegia först af Hennes Maijestet Drottning Christina, Åhr 1650. uthi Stockholm gifne.* Sedan *aff Then Stoormächtigste Furste och Herre, Herr Carl then XI. - - - Åhr 1675 uti Upsala Rijkzdagh öfversedde och å nyjo confirmerade för Biskoparne och meenige Prästerskapet i Sverige och thes underliggiande Landskaper.* *Hvilka* (*Privilegia*) *och*

nu på det Finska Språket affsatte åro. Åbo Tryckt aff Johan Winter, Åhr 1689. 4:o.

J:fr N:o 5. Privilegierne (den ena sidan Svensk, den andra Finsk) upptaga 4½ ark. Derefter följa, i fortgående Arkteckning, *Kongl. May:tz Breeff, Ordning och Stadga om Kyrckiotijenden, Såsom ock: Om allehanda slagz Pråstetijende* (blott på Svenska, 1 ark).

h) Skrifter utgifna till Församlingens tjenst.

1. *Catechismus Letticus &c. Rigæ, 1662.* 8:o.

Anföres här blott efter Gezelii Index. J:fr ofvanföre sid. 24.

2. *Ett rätt Barna-klenodium är I. ABC Boken. II. Catechismus. III. Spörsmålen. IV.* *Skrifftenes språk. Åbo, tryckt aff Petter Hansson, åhr 1666* (6 Ark). 8:o.

3. *Yxi paras Lasten tavara on I. ABC Kirja, II. Catechismus, III. Kysymyxet, IV. P. Raamatun erinomaiset opetus Sanat. Turusa prånd. Petar Hannuxen Pojalda, wuona 1666* (6 Ark). 8:o.

J:fr ofvanföre sid. 42 f. Af denna Lårobok i Christendomen utkommo äfven, genom Gezelii egen försorg., flera upplagor, hvilkas årtal i anseende till de dunkla uppgifterna derom i hans Index, här ej närma-

re kunna bestämmas. Gezelius utgaf dessutom kortare Spörsmål, af hvilka jag blott känner följande upplaga på Svenska:

4. *Någre enfaldige Spörsmåål (hwilka äro uthdragne aff the förrige och widlöfftigare Spörsmåål, (som äro författade för them, som wilja Lutheri. Förklaring grundeligen aff then H. Skrifft bekräfta). Och äro uthgångne at een lijkheet må hållas i Församblingarna. Och måste i thessa Frågestycker tjdt och offta alle unge och enfaldige öfwas och pröfwas) men i synnerheet the som första gången wilja gå til Herrans Nattward, såsom och the som wilja begifwa sigh i Echtenskap. Tryckt i Åbo af Johan Winter, Kongl. Booktr. åhr 1686* (1 Ark). 12:o.

Första upplagan af dem lär hafva utkommit 1670, 12:o, den 2:dra 1671, 12:o, den 3:dje 1673, 12:o.

5. *Suomenkielinen Wirsi ja Ewangeliumi Kirja, josa myös paidzi nijtä löytän D. Martinus Lutheruxen Catechismus, Herran Jesuxen Christuxen Pijnan Historia, nijn myös Jerusalemin hävitöxen Historia. Jonga nyt wastaudest, monen anomisen ja toiwotuxen jälken, täsä suuremasa muodosa, omalla culutuxellans on ulwoskäydä andanut Joh. Gezelius. Pränt. Turusa, Petar Hanseniuxelda A. T. anno 1668* (Psalmboken med föregående Calendarium 30 Ark, Euangeliiboken, som har särskildt, år 1667 tryckt, titelblad, 42 Ark). 4:o.

2.dra uppl. ders. 1685. 12:o.

Den förra af dessa genom Gezelii föranstaltande tryckta upplagor af Finska Psalmboken m. m. synes hafva blifvit utgifven på Församlingarnas bekostnad, ty vid Synodalmötet 1667 beslöts bland annat: "Finska Psalm och Euangelii boken medh groft tryck in 4:to, item handboken, effter dhe nu tridie reesan högeligen begiäras, tagas nu medh flijt för händer". Den af Gezelius utgifna senare upplagan anföres här blott efter hans Index. J:fr för öfrigt ofvanföre sid. 43.

6. *Finska Böneboken*. 1669. 8:o.

Denna här blott efter Gezelii Index anförda Titel torde ej beteckna annat än en ny, på hans bekostnad utgifven, upplaga af Mag. Jakob Fennos bönebok. Se *Åbo Tidningar* 1786 N:o 17, Keckmans *Förteckning å Finska Skrifter* N:o 16, *Mnemosyne* för Aprill 1821, Sept. 1822. J:fr Gezelii Företal till Finska Bibeln af år 1685.

7. *Kåsikiria Jumalan Palweluxesta ja Christillisistä Kircon menoista, jotca meidän seuraçunnisam pitä pidettämän. Jonga nyt wastudest, monen anomisen ja toiwotuxen jälken, omalla culutuxellans on uloskäydä andanut Joh. Gezelius. Präntätty Turusa, Petar Hansoniuxelda A. T. anno 1669* (134 sidor). 4:o.

J:fr Keckman a. st. s. 3. Sedan en, enligt Upsala Mötes Beslut, förbättrad Svensk Handbok 1614 utkommit, blef den genom Biskop Erici Erici föranstaltande genast öfversatt på Finska från trycket utgifven. Om-

tryckts sedan i flera förändrade eller förbättrade upplagor, tills Svenska Handboken af 1694 utkom. J:fr ofvanföre sidd. 43, 185, samt *Åbo Underrättelser* 1824 N:o 28.

8. *Några Christelige Böner, hwilka alment i Gudz Försambling, i synnerheet aff Predikstolarne brukelige äro. Tryckt i Åbo aff Johan Winter, åhr 1670* (3 Ark). 4:o.

9. *Allmänne Böneformer på Finska* s. å. 4:o,

samt

10. *Ett Swenskt Manuale med en lijten ny Bönebok m. m.* s. å. 24:o

anföras här blott efter Gezelii Index.

11. *Laurentii Petri Ab. Synopsis Chronologiæ præcipue Episcoporum Finlandensium, rythmis Fennonicis* composita, *eli Ajan tieto Suomen maan menöist ja uscost, erinomaisest Suomen Pispoist cungin Cuningan ajall, lyhykaisijn rijmein coottu. Turusa 1671.* 8:o.

Denna Titel är hämtad ur Stiernmans *Biblioth. SuioGoth.* mscr. J:fr Keckmans *Förteckning* s. 8, N:is 41, 42. Första upplagan af den i fråga varande *Ajan tieto* utkom 1658. Författaren var först Sacellan i Loimijoki, sedan Pastor och Præpositus i Tammela, hvaraf hans son Gabriel Tammelinus, som någon tid var Rector vid KathedralScholan och sedan genom Kongl. Fullmagt af d. 14. Sept. 1675 utnämndes till Pastor i Lojo, antog sitt tillnamn. Både fader och son voro allmänt aktade för sin lär-

dom och arbetsamhet. Den förre hade gjort början till, och sonen fortsatt den samling af Finska Ordstäfven, som sedan utgafs af Henrik Florinus (om hvilken se ofvanföre sidd. 195, 198).

12. *Then Swenska PsalmBooken och en Appendix medh månge Andelige Loffsånger, sampt Catech. Luth. En Bönebook (merendeels ny) medh Avenarii Morgon och Afftonböner. Item Evangelia och Epistler på alla Sön- Högtijdes- och Helgedagar, medh Jesu Christi Pijnos m. m. Historia, och Jerusalems Förstöringz: såsom ock Kyrckio-Ordningen, eller Handboken. Tryckt i Åbo aff Johan Carlson Winter; åhr 1673* (78 Ark). 4:o.

2:dra uppl. (*En lijten Psalm- och Euangelij Book Swensk*). 1685. 24:o.

Denna senare upplaga anföres här blott efter Gezelii Index.

13. *Manuale Finskt, N. Psalmboken, Evangelia, Böneboken m. m. 1674.* 12:o.

Anföres här blott efter Gezelii Index.

14. *D. Martinus Lutheruxen Catechismus, se suurembi, Hånen Cuningallisen Maij:tins Cuningas Carlein, sen XI. - - Kåskystå, ja Culutuxella, Suomexi kåätty a Jacobo Raumanno Pastore et Præposito in Birckala. Turusa prånddätty Johan Winterildå, Anno 1674* (240 sidor, utom Öfversättarens Dedication till Konungen samt en äfvenledes Finsk Lefvernesbeskrifning öfver Luther, hvilka, jemte Titelbladet, utgöra 2 Ark). 4:o.

Luthers större Kateches hade första gången i Svensk öfversättning af Theol. Prof. i Upsala Joh. Rudbeck på Kongl. befallning år 1667 blifvit utgifven. Den Finska öfversättningen utkom likaledes, som åfven dess nyss anförda titel tillkännagifver, till följe af Konglig befallning. Se Ge. Fr. Fants *Historia Librorum Catecheticorum in Svecia P. I.* s. 6 f. der han orätt kallas Raumannius i st. f. Raumannus, äfvensom i Stiernmans *Aboa Lit.* s. 98 oriktigt Johan i st. f. Jakob. Genom Kongl. Resolution af d. 6. Novemb. 1664 beviljades honom tillgift på resterande utlagor, utgörande 133 D:lr S. M:t och 18 Tunnor Spanmål, samt, för hela hans lifstid, frihet för taxan och gärden af Birkala Pastorat, med vilkor, att han skulle fullfölja sitt företag att på Finska öfversätta samt från trycket utgifva Avenarii Bönebok, ReligionsStadgan af år 1655, Smalkaldiska Artiklarna samt Luthers större Kateches.

15. *Fyratijo Tree Andelige Betrachtelser, om den Altseende Gudens allestädes närvarelse: öfwer så månge uthwalde Skrifftenes Språåk, sammanfattade aff Doctore Martino Geijer, Chur- Förstlige Öfwer- Hoffpredikant i Sachsen. Der jempte en annan Gudfruchtig Mans Christelige Memorial eller MinneBook, för den som wil wara en rätt Christen. Både aff Tyskan nu nyligen öfwersatte. Cum gratia et privilegio Sacr. Reg. Maj. Tryckte i Åbo aff Johan Winter Kongl. Booktr. åhr 1676.* 12:o.

2:dra uppl. ders. 1689 (670 och 96. sidor: titel, företal och innehåll 12 sidor). 12:o.

I det af Johan Gezelius den yngre undertecknade Företalet tadlas ett äfven i Finland infördt "nyy taget sätt at lära", bestående i "wijda sökte Ratiocinationer eller wräjdne Sententier" och "ett safftlöst Orde-Pråål"; hvarefter erinras, att den, som vill lära och uppbygga, bör rätta sig "efter theras beskaffenheet i kunskap och förstånd" samt sinnesförfattning, för hvilka han skrifver. J:fr ofvanföre s. 112 f. Blott den senare upplagan har jag sett. Om den fromme Tyske Theologen Martin Geijers i fråga varande asketiska arbete kan jemföras Alnandera. st. 4:de Afd. s. 65 f. Det så kallade Christlige Memorialet har en särskild Titel: *Ett Christeligit Memorial, eller Minne-Book, til at befodra ett begynt nytt Lefverne. Uthi hwilken i möjeligaste kortheet och enfaldigheet den första anledningen warder gifwen, til Syndernas bortläggiande, den inwärtes Menniskians uplyssning, och en Christtrogens föreening medh Gudh. Tryckt i Åbo aff Johan Winter åhr 1689.* Äfven ett särskildt Företal är bifogadt, i hvilket såsom Christnas högsta mål framställes viljans fullkomliga uppoffrande under den Gudomliga Viljan, eller själens förening med Gud, som vinnes genom ett oupphörligt sträfvande "at komma uthi närmare wänskap och förtroligheet medh det högsta goda".

16. *Åthskillige små Kyrckio- och Scholeböcker. 1676.* 12:o.

Anföras här blott efter Gezelii Index.

17. *Öfwer Konung Dawidz Psaltare, en kort Uthlågning: theruthinnan Gudz Andes mening, aff Grundspråket, och jemförde Skrifftenes rum förklaras: sampt genom the nödigste lårdomar, til en Christeligh nytta låmpas. Hwilken för den loflige Storkyrckians försambling i Stockholm, i en rum tijdh år predikad worden aff Johanne P. Kellingio, åldste Cappelan och Siålesörjare dersammastådes, så ock Consistorii Assessore. Och effter mångas åstundan, genom wijdhare utharbetande i liuset uthgifwen. Uppå hans egen bekostnad, medh Kongl. May:tz aldranådigste special Privilegio. Åbo tryckt aff Johan Carlsson Winter, åhr 1679* (1. Delen 440 sidor, 2. Delen 592 sidor, 3. Delen 296 sidor, Registret 5 Ark, Titel och Dedication samt Företal 1 Ark). 4:o.

Gezelius hade, enligt det af honom undertecknade Företalet, på Författarens anmodan, vid detta arbete gjort åtskilliga förbättringar och tillägg.

18. *Minnebooken på Finska 1679.* 12:o.

Anföres här blott efter Gezelii Index. Betecknar förmodligen Gabr. Tammelini Finska Öfversättning af samma *Minne Book*, hvars Svenska Titel under N:o 15 är anförd.

19. *Kongl. Maij:t:z Stadga om Eeder*

och Sabbatzbrott, på Swenska och Finska. 1680. Fol.

Anföres här efter Gezelii Index. Finska Öfversättningens Titel är upptagen i Keckmans *Förteckning* N:o 63.

20. *Freedz- och andre Gudelige Wijsor. 1680.* 8:o.

Anföras här blott efter Gezelii Index.

21. *Then H. Davidz Psaltare, och en kort Bönebook, sampt Avenarii Morgon- och Afton Böner. Til en sann Gudachtigheetz Öfning, både i Församblingen och hemma i Huushållen, sehrskilt uthgången. Tryckt i Åbo aff Johan Winter, Kongl. Booktr. i Storfurstendömet Finland. Åhr 1683* (17½ Ark). 8:o.

Anföres här efter ett H:r Canc. R. Wallenius tillhörigt exemplar. Avenarii Böner voro äfven aftryckta tillsammans med Svenska Psalmboken. Se ofvanföre N:o 12.

22. *Biblia, se on Coco Pyhä Ramattu Suomexi wastudest ojettu Alcuramattuin, Hebrean ja Grecan jälken. Esipuhetten, Marginaliain, Concordantiain ja Registerein canssa. Turusa, präntätty Cuningalliseld Kirjain Pränttäjäldä Johan Winterildä, wuonna 1685* (Gamla Testamentet 1135 sidor, utom Dedicationen till Konung Carl XI, Företal samt Register, hvilka upptaga 12 Ark.: Nya Testamentet 308 sidor, samt dessutom Register och Företal, som tillsammans utgöra 3½ Ark). 4:o.

Nya Testamentet har äfven en särskild Titel: *Uusi Testamenti. Cum Gratia et*

Privilegio S. R. M. Sveciæ. Turusa prändätty Johan Winterildä, Cuning:da Book-tr:dä, Wuonna 1683.

J:fr. för öfrigt ofvanföre sid. 195.

23. *En Finsk Psalmbook, 1688.* 24:o. Anföres här blott efter Gezelii Index.

II.

Förteckning öfver åtskilliga från Gezelii Tryckeri utgifna Skrifter, hvilka hvarken äro af honom författade, ej eller genom hans föranstaltande eller på hans bekostnad blifvit upplagda.

1. *Concio Synodalis de Angelis, Christillinen Saarna Engeleistä, jonga Turun Duomiokircosa Pappein cocouxesa, 1666 Wuonna jälken Jesuxen Christuxen Syndymisen 19. Januarii on pitänyt Laurentius Petri, Præpositus et Pastor Tammelensis. Prändätty Turusa Johan Winterildä, anno 1670* (3½ Ark). 4:o.

Se Porthans *Historiola Concionum Sacrarum Fennicarum* s. 18. Om författaren kan ses ofvanföre, sid. 293.

2. *En Christeligh Lijk-Predikan öfwer - - - Ynglingen Henricum Erici Tavast, den ehrachtade, wälwijse och wälbetrodde Erich Tawastz, Hans Kongl. May:stz wälbestälte Inspectors öfwer heela Öster- Norlandz och des begripne Städers Tullar, så och hennes HöghGrefl.*

Nådes; den höghwålborne Grefwinna Fru Ebba Brahes Hauptmans öfwer des Godz i Österbotn och Finland m. m. kårelskelige Son: hwilkens döde Lekamen - - til sitt hwijlorum i Pedersöre Kyrckia hederligen beledsagat bleff anno 1670, den 17 Aprilis; hållen aff Johanne L. Carlandro, Scholæ Carlburg. Rectore. Tryckt i Åbo aff Johann Winter. 4:o.

3. *Aureæ Sententiæ ex S. Bibliis variisque Auctoribus tam sacris quam prophanis selectæ, et in 52 Classes distinctæ, quarum quælibet 7 continet Sententias, juxta numerum dierum in hebdomade. In usum ætatis puerilis studiis dicatæ; impensis J. Sch. C. A.* 1671 (2 Ark). 12:o.

2:dra uppl. ders. 1680, 12:o: 3:dje uppl. ders. 1682, 12:o. 4:de uppl. ders. 1686, 12:o.

Detta arbete är i Stiernmans *Aboa Literata* s. 43 äfven upptaget under Utgifvaren Johan Schæperus, hvars namn och embete (*Consul Aboënsis*) i Titeln blott genom Initial bokstäfverna betecknas. Om honom kan jemföras Gadebusch *Livländ. Biblioth.* III. s. 87.

4. *En Christeligh Lijk-Predikan öfwer - - Arrendatoren Erich Oloffzon, hwilkens döde Lekamen - - til sitt hwilorum ock lågerställe uthi Haliko Kyrkia bleff beledsagat Dom. Palmarum, som war den 27 Martii anno 1670. Hållen aff Nicolao Tunandro. Tryckt i Åbo aff Johan Winter åhr 1671* (5 Ark, Personalierna inberäknade). 4:o.

5. *En Christeligh Lijk-Predikan aff thet trösterijke, then H. Apostelens Språåk, Phil. I. v. 21. öfwer - - H:r M. Conradum Ysing, vocerad Professorem Med. Anat. et Physices, uthi then Kongl. Gustavianiske Academien i Liffland, hwilken uthi Pernou restaureras; hwilkens döde lekamen - - i Doomkyrckian i Reval den 10 Martij, åhr - - 1671 - - til sitt hwijlorum beledsagades. Hållen aff Jacobo Johannis Forladio, Past. Svec. Ecclesiæ Cathedralis ibid. et Consistorii Regii Reval. Assessori* (sic) *Ordinario. Tryckt i Åbo aff Johann Winter, åhr 1672* (5½ Ark). 4:o.

J:fr ofvanföre sid. 18 not.

6. *Funebria eller thens timmelige Dödzens wählbetånckta öfwerwägande aff then tröstrijke Text, Joh. 3. v. 16 Så ålskade Gudh Werlden m. m. Förorsakat aff - - D:ni M:stri Nicolai Krokii, thet widtberömde Wexiö Stifftz fordom ehrewördige Biskopz dödelige från fälle, then Gudh Alzmechtigh hafwer nådeligen aff thenne Jämmerdal til sigh kallat, åhr 1646, then 23 Junii, emellan 9 och 10 om afftonen, tå han Sal. Herre in til sins ålders 71 åhr - - hår lefwat hade, hwilkens Lekamen - - til sin Hwijlokammar uthi Wexiö DomKyrkio är beledsagat worden, benemde åhr den 26 Julii. - - Sammanfattat aff M. Zacharia P. Lundebergio, Trollorum Alumno, Præposito in Kinnawaldz Härat, och Pastore in*

Uhrshult. *Tryckt i Åbo aff Johann Winter, åhr 1673* (5 Ark). 4:o.

7. *Arithmetica generalis cum Isagoge succincta de Mathesi in genere et Pœdia Mathematica* (Petri Laurbechii). Aboæ 1673. 8:o.

Denne Titel anföres hår (i anledning af Gezelii Index) efter Stiernmans *Aboa Lit.*, der den blott under författaren finnes upptagen.

8. *Rijksens Ständers Besluth, aff Stoor-Förstendömet Finland, som aff them enhelleligen giordes på then allmänne Land-Dagen, som höltz i Åbo den 28 Augusti, Anno 1676. Åbo, tr. aff Joh. Winter, åhr 1676* (3 Ark). 4:o.

År aftryckt i Bihanget till Stiernmans *Riksdagars och Mötens Beslut.* J:fr ofvanföre sid. 215.

9. *Christeligh Lijk-Predikan uthi Ekenås Stadz Kyrckia den 2. April. 1676. Tå Kongl. May. TrooTienare och Capiten under Infanterie - - Herr Johan Giös til Nygården och Stoorgården: tillijka medh sin kiärälskelige Maka - - Fru Ingebor Birckholtz, sampt wälbem:te Captens kiäre Syster, Wälb. Frw Anna Giös, (nu mehra hoos Gudh sahlige) - - i sine förordnade Lågerställen nedersattes. Hållen aff Jona Petrejo. Tryckt i Åbo aff Johan Winter, åhr 1677* (7 Ark). 4:o.

10. *Sidsta Åhre-Tienst, eller en enfaldigh och Christeligh Uthfärdz Predi-*

kan om Menniskiones Lijffz Uselheet och Ovarachtigheet öfver fordom - - Herren Hauptmannen Nilsz Oloffzson Printz, Då hans sahl. Lekamen effter thet oförmodeliga och blyckeliga Dödzfallet som i Wijborg den 14 Januarii Anno 1677 - - honom hånde, bleff ifrån Croneborgz Hoff den 23 Martii samma Åhr afförd och til Kexholm - - uthi sitt vålbestålte Hvijlorum den 25 ejusdem at nidsåttias, beledsagat; - - - Hållen aff Johanne Rachlitzio, P. Croneborgensi. Tryckt i Åbo aff Johan Carlsson Winter, Åhr 1678. (4 Ark). 4:o.

Anföres här efter ett H:r Canc. R. Wallenius tillhörigt exemplar.

11. *Lijk-Predikning öfwer - - Hustru Maria Lorentz Dotter Gertes - - jordefärd och begraffning, som skedde den 20 Aug. - - 1678. Hållen i Åbo DoomKyrckio aff Enevaldo* Svenonio. *Tryckt i Åbo aff Johan Winter åhr 1678* (5 Ark). 4:o.

12. *Gerhardi Tröstebook, cura et sumt.* Superint. *Carlstad. (Erlandi Broman).* 1679. 12:o.

Anföres hår efter Gezelii Index.

13. *En Christeligh Lijk-Predikan öfwer - - D:m Jacobum Henrici Cortte, Gudz Ordz Tienare i Brahestadh. Hwilken Gudh i en saligh stund ifrån denne Werldennes uselheet til sigh kallade den 20 Martii anno 1679; och hans andelöse lekamen medh tilbörlige Ceremonier bleff hederligen begrafwen uthi Brahestadz*

Kyrckia på samma åhr Dom. Palmarum, som war den 13 Aprilis. Hållen ther sammastådes aff Johanne L. Carlandro, Kyrckioheerde i Pyhäjocki. Tryckt i Åbo af Johan Winter (2½ Ark). 4:o.

14. *Flos Juventutis, eller Ungdoms grönskande och snart förwisnande Blomster, afmålat i en Christeligh Uthfärdz-Predikan, tå den hederlige och wällärde Her Jacobus Henrici Cortte, nu saligh hoos Gudh, uthi Brahe Stadz Kyrckia til sitt hwijlorum beledsagat bleff, Dominica Palmarum, som war den 13 Aprilis Anno 1679. aff Magno Gabrielis Westzynthio, Past. Brahestadensi. Tryckt i Åbo af Johan Winter* (2½ Ark). 4:o.

Begge dessa (13 och 14) hafva fortgående Arkteckning.

15. *Uox CLamanS: concIonaRe. qUid? omnIS CARo EST foenNUm. Thet är en Christeligh Uthfärdz Predijkan, tå - - Herr Ulricus Carstenius - - Gudz Församlings i Borgo wälmeriterade Kyrckioheerde, - - den 6. Octobris åhr 1678 til sitt hwijlorum dersammastådes uthbäras och beledsagas skulle. Hållen i Borgo Prästegård uthaff thet tänckwärdige Proph. Esajä Språåk, Cap. 40: v. 6. 7. 8. aff Andrea Streng Pastore in Sibbo. Tryckt i Åbo aff Johan Winter, åhr 1679* (6½ Ark). 4:o.

16. *Meditationes Gerhardi på Finska. 1680.* 12:o.

2:dra uppl. 1688. 12:o.

De voro på Finska öfversatta af Prosten och Kyrkoherden i Lojo, Mag. Gabr. L. Tammelinus, om hvilken se ofvanföre sidd. 293, 297. Han erhöll år 1686, till andra upplagans utgifvande, af Kongl. Maj:t 200 D:r SM. Den anföres här blott efter Gezelii Index.

17. *Frögde-Roop: hvilket, uthi en Christeligh Predijkan öfver Herrans Zebaoths godheet, uthi Herrans Tempel, Åbo DomKyrckia, hördes aff Jerem. 33: 11 den 26 Augusti 1680, tå der sammastådes - - Herr Johan Gezelius J. - - Brudgummen,* Sampt - - - *Jungfru Hedevig Lietzens - - Herr Nicolai Lietzens, Assessors i den* Högl. *Kongl. Åbo Håfrätt, sampt Håradz-Höfdinges öfver Wehmo och Neder-Satacunda Hårader, ålskelige K. Dotter, Bruden, ingingo itt Gudeligit Echta Förbund, i den Heliga Trefaldigheetz Nampn, Och efter begåran, framteddes af M. Andrea Bened. Hasselqvist, Calmariensi, Eccles. Cathed. Aboëns. Ecclesiaste. Tryckt i Åbo aff Johan Winter, Åhr 1680* (5 Ark). 4:o.

Ytterst står en Latinsk Ode Gratulatoria af J. Cajanus (hvarom ofvanföre sid. 89).

18. *J. N. J. M. Andreæ B. Hasselqwistz Calmariensis Boot-Predijkan, Hållen på en Fredagh, 1680 den 17 December, uthi en Förnembligh, Hederligh och Christlofligh Församblings Nårwaru, i Åbo Doomkyrckia, Öfver Prophetens Jere-*

miæ Wakande Staaff, och Heet- siudande Gryto, Aff thet I Cap. v. 11, 12, 13, 14, 15, 16. Medh tagit Tilfälle Aff den stoore och förskräckelige Comet, Som först syntes här i Åbo om Afftonen kl. 4 uthi Sud-West til West, den 11 Decembr. uthi Steenbockens Tecken, något ofvan för Skyttens Hufvud, medh en faasligh lång Svantz om 50 Grader, såsom en Gudz Warnings Predikant. Luc. 21: 25. Tryckt i Åbo aff Johan Winter, Kongl. Booktr. uthi Stoorfurstendömet Finland. Åhr 1681. (5 Ark). 4:o.

Innehåller sid. 6 också en Tabell, som föreställer *Jeremiæ Comet* och *vår Comet.*

Begge dessa (16 och 17) har Herr Canc. R. Wallenius täckts meddela mig.

19. *Concio Funebris ex Psalm. 90: v. 11. 1681*, 4:o,

anföres här blott efter Gezelii Index.

20. *Cordiale Morientium, eli Cuolewaisten Ihmisten Sydämmen wahwistus walmistettu cosca saatettin lepocammions, 12 Sept. a. 1680 - - H:stru Catharina Haaks, - - Her Jacob Collinuxen - - Kirckoherran Uskelan Seuracunnas, racas Puoliso. Ja anomisen jälkeen tälle Matrona wainaalle cunnialisexi Jälkimuistoxi Präntin annettu, a Christiano Procopæo Past. Loim. Turusa, Pränttäis Johan Winteri, Kuning:nen Booktr. Suures Ruhtinan Maasa Suomes, Wuonna 1681* (5 Ark). 4:o.

Se Porthans *Hist.* Conc. *Sacr. Fenn.* s. 18 f.

21. *En kort Underrättelse om Wåd-Eldars rätta Ursprung m. m. uthaff Gudz Helige Ord och Höglårde Måns Skriffter wålment dem Brandskaddom til tröst uthdragen aff Gabr. Wallenio A. F. Westm. Tryckt i Åbo af Johan Winter, Kongl. Boktr. i Storförstendömet Finland, åhr 1681* (4 Ark, utom Titelblad, och en af Svenonius underтecknad Epistel till författaren, ett blad). 8:o.

J:fr om Författaren ofvanföre sid. 162 ff.

22. *Kongl. Maij:tz Förmyndare Ordning. Tryckt i Åbo äff Johan Winter, Kongl. Bookt. uthi Stoorförstendömet Finland, åhr 1681* ($1\frac{1}{2}$ Ark). 4:o.

23. *Gabrielis A. F. Wallenii Westmanni Project af Svensk Grammatica, hastigt och välment å Papperet gifvit. Tryckt i Åbo af Johan Winter, Kongl. B. åhr 1682* (8 Ark.). 8:o.

Se Stiernmans *Ab. Lit.* s. 99, *Lärda Tidningar* 1766 N:o 5, *Svenska Academiens Handlingar från 1796*, I, 45.

24. *Epitome Theologiæ e Sacris Literis, Libro Concordiæ aliisque orthodoxorum Theologorum Scriptis collecta, et in brevissimam hanc formam contracta, atque a Reverenda Facultate Theologica Aboënsi approbata. In usum studiosæ juventutis - - - fideliter accommodata studio et labore Henrici M. Florini, Præp. et Past. Pæmarensis, Austro-Finnonis. Editio secunda revisa et aucta, cum indice duplici. Aboæ, sumptibus Authoris recu-*

sa a Johanne Winter, Typ. Regio. A. 1682 (10 ark). 8:o.

Första Upplagan utkom i Åbo år 1668 (Stiernm. *Ab. Lit.* s. 48). J:fr Hammarsköld a. st. s. 240. Om Författaren kan ses här ofvanföre s. 294.

25. *Breviarium Grammaticæ Latinæ, clare monstrans linguæ rationem genuinam, cui accessit quoque informandi modus cum exercitiis, futuro Latinitatis studioso. Per B. Rajalen. Exc. Joh. Winter, Typographus Regius in M. Ducat. Finland. anno 1683* ($2\frac{1}{8}$ Ark). 8:o.

I Gratulationerna kallas författaren Barthollus Th. Rajalenius. Torde vara den samme som vid Synodalmötet i Åbo 1690 responderade för Disputationen, hvarå han uppgifves varit Pastor i Raumo.

Dessa tre (23, 24 och 25) har H:r Canc. R. Wallenius täckts meddela mig.

26. *Waanlige och i wårt käre Fådernesland öflige Exercitier; medh Musqueterare och Piquenerare; Dem Liebhabendom uppå Finska Tungomåhlet affsatte: såsom och Twenne korte Andelige Wijsor, å Trycket gifwne af Mathias Bosk, Leutenant af Biörneborgz Låhns Infanterie Regemente. Tryckt i Åbo aff Johan Winter, Kongl. Booktr. i Stoorförstendömet Finland.* Utan årtal (tryckt 1683 enligt skriftlig anteckning å ett för handen varande exemplar: 2 Ark). 4:o.

27. *Gudfruchtige och Dygd-ålskande*

Men der hoos Blödige Mödrars tröst, När deras kåra Barn aff hvariehanda olyckeligh Håndelse, eller Missbörd förr affgå, för ån the komma kunna til Doop och Christendom, at de doch om dem icke fatta måge några andra Tanckar, än en Christen anstår Uthdragen Uthaff Gudz heliga Ord Och Flere Höglårde Måns Skriffter Af Gabriele A. F. Wallenio Westmann. Reg. Ab.(sic) *Biblioth. et Arcis ibid. Ecclesiaste. Tryckt i Åbo aff Johan Winter, Kongl. Booktr. Åhr 1683.* (2 Ark). 4:o.

De tre sista sidorna intagas af *Extract utaff Then Christeliga och enfaldiga Lijk-Predijkan Hvilken - - - hållen bleff wijd - - - Jonæ L.* (Laurentii) *Sons Wilstadii Hederlige jordafård. Den hijt till werlden här i Åbo född bleff den 11 Decemb. år 1681. och salig Siälen Gudi sinom Skapare igen lefvererade den 17 Martii Anno 1682. Men des andelöse Kropp uti Sanct Mariæ Kyrckio den 6 Junij samma Åhr begroffs Aff G. W. A. F. W.*

Är mig meddelad af H:r Canc. R. Wallenius.

28. *Gudz hierteliga Siälewård uthi en Christeligh Uth Fårdz Predijkan, tå - - M. Gabriel Georgii Thauvonius, i 22 åhrs tijdh, wälmeriterad Kyrckioheerde uthi Bierno Christloffliga Försambling, sampt Probst öfwer de omkringliggiande Sochnar, uthur Prästegården, til sitt wälbestålte Lågerstålle och Hwijlorum i Sochnekyrkian - - den 15 Junii 1684. be-*

ledsagades, föreställte - - *af Prophet. Esaj. 38. Cap. v. 17, och sedan, effter begäran, til Trycket förfärdigade sal. Her Probstens högtbedröfwade Swåger Andreas Hasselqwist, Calmariensis. Tryckt i Åbo af Johan Winter, Kongl. Booktr. i Stoor-Förstendömet Finland* (6 Ark). 4:o.

29. *Uthfärdz-Sermon eller Predijkan til dödzens påminnelse framförd, då fordom Her Pastoris uthi Maalax* Försambling - - *Sal. Olai Magni Arenii älskelige son*, - - Sal. *Olaus Olai Arenius, sitt jordiska uthi thet himmelska förwåxlade förmedelst den timmeliga döden, och des döda lekamen uthi alles wårs Moders skiöte lefwererades*, - - *som skedde den 1. Aprilis åhr 1683* - -. *Den Döda til sidsta Valete och dem i sorgen qwarlemnadom som tienstligast af Daniele J.* Schenberg, *S. S. Theolog.* Stud. *O-Gotho. Tryckt i Åbo af Johan Winter, Kongl. Booktr. åhr 1684* (2½ Ark). 4:o.

30. *Justi lucrum ex morte repentina, eller den* Rättfärdigas *Winning aff en tijdig och oförmodeligh Dödh, uthi en Christeligh Lijk-Predijkan, då* - - Studiosus, *Her Daniel* Faxell - - *til sitt lägerställe i Bierno* Sochne *Kyrckia beledsagades, framstält igenom Gudz Nådh af Wijsheternes Bookz 4. Cap. och sedan effter begäran til Trycket befordrat, af M. Jacob J. Lund, Past. Biern. Tryckt i Åbo aff Johan Winter, Kongl. Booktr. i Stoorfurstendömet* Finland, *åhr 1685* (4¼ Ark). 4:o.

31. *Siälenes högsta sållheet i himmelen, sampt kropsens sanna hwijla i jorden effter deras bortgång ifrån desse orolige beswärs böllior, beskådat och förklaradt aff Prophetens Danielz 12. cap. 12. vers, uthi en Christeligh Uth-*Färdz Sermon, *hållen i Koskis Bruuk den 22. April. 1685. då - - Studiosi H:r Danielis* Faxells *döde Lekamen - - til sitt hwijlorum i Bierno* Sochne-*Kyrckian utbars och beledsagades. Men nu effter förnåhme Wederbörandes åstundan at tryckas förfärdigat aff Erico Mich. Stenbergio, Phil. Mag. Tryckt i Åbo, aff Johan Winter, Kongl. Booktr. åhr 1685* (3½ Ark). 4:o.

Begge dessa (30 och 31) hafva fortgående Arkteckning.

32. *Ad - - Danielem* Faxell *in Collegio montanorum Assessorem -, cum* Filio *suo - - iret exequias, Consolatio Danielis Achrelii Prof. Eloq. s. l. et a.* (1 Ark). 4:o.

33. *Oförswinnelige Åhre Blomster, strödde kring - - Studiosi H:r Daniel* Faxelz Sorge-*Båhr, då han - - i Bierno Moder-Kyrckia jordsattes - - den 22 April Anno 1685. Effter begåran, aff den salige Afflednes bekanta och Vänner. Tr. i Åbo aff Johan Winter - - 1685* (1¾ Ark). 4:o.

34. *Enchiridion Logicum, breviter et succincte in usum discentium* Scholæ *Uloensis conscriptum ab Olao Lauræo, Sch. Triv. ibid. Rectore. Aboæ impressum a Johanne Winter, Reg. Typographo in Finland. Anno 1686* (95 sidor, utom Titel,

Företal och Dedicationer, hvilka upptaga 6 blad). 12:o.

Författaren, då TrivialScholan i Uleåborg i den förra Pædagogiens ställe inrättades, utnämnd till Rector dervid (se *Afhandl. om Presterl. Tjenstgörn. och aflön.* III. s. 586), hade förut varit Notarie vid DomCapitlet i Åbo och under tiden år 1681 stått på förslag till den efter Sam. Gyllenstolpe lediga Philos. Pract. och Histor. Professionen. Se ofvanföre sid. 89 not. År 1689 recommenderades han i underdånighet af DomCapitlet till att erhålla Pyhäjoki Pastorat, hvilket dock geck honom ur händerna.

35. *Kongl. Maij:tz Stadga och Förordning, angående Testamenten. Åbo, tryckt hoos Johan Winter, Kongl. Boktryckiare, åhr 1686* (1 Ark). 4:o.

36. *En Christeligh Lijk-Predikan, af the helige Gudz Ord Job. 16. 19. 20. 21. 22. öfwer - - Herr Erich Forsing, wålförordnad Landz Secreterare öfwer Landzhöfdingedömet Nyland och Tawastehuus Låhn, hwilkens döde Lekamen - - til sitt hwilorum och lägerställe blef beledsagad, den 10 Aprilis, anno 1687. Hållen i Helsingfors Stadz-Kyrckia af Gabriele Tammelino. Tryckt i Åbo af Johan Winter, Kongl. Booktryckare* (5 Ark). 4:o.

37. *Exercitatio Theologica de Poenitentia, ejusque partibus et cognatis affectionibus: Quam - in anniversaria Synodo Aboam convocata, publico doctorum examini submittit Petrus Laurbecchius, Re*

spondentibus Mag. Jona Petrejo Pastore in Tenala, Mag. Andrea Paccalenio Pastore in Wåhno, ad d. 16 Jan. 1688. Excudebat Joh. Winter, Typogr. Regius (3½ Ark). 4:o.

J:fr ofvanföre sid. 277.

38. *Christeligh Lijk-Predijkan, tå -- Zacharias Månsson Eosander, på Kongl. Rådetz och Ammiralens Hög-Wålborne Grefwe Niels Brahes Godz, belägne uthi Brahelinna Låhn, wårförordnade Hoppman -- begroffs uthi Doomkyrekian i Wiiborg, på första Söndagen efter Trettonde dagen, anno 1688. Hållen af Episcopo der Sammastådes, Petro Bång, S. Theol. Doct Tryckt i Åbo, af Johan Winter, Kongl. Booktr. åhr 1688* (4½ Ark). 4:o.

39. *Mag. Andreæ B. Hasselqwists, Calmariensis, Strena, eller Nyåhrs-Gåfwa, medh beredelse och lyckönskan, til det Skått-Åhretz 1688 wålsignade ingång, fortgång och uthgång, uthdeelt efter Zodiacum eller de 12 Himmelstekn, i anledning af Huus-Taflan och Litanien, ibland den Christeliga Swenska Försambling, i den widtberömde Siö- Stapel- och Hufwudstaden Åbo, i Storfurstendömet Finland, uthi en Gudelig Afftonsångs Predijkan, af Nyåhrsdags Epistelen Tit. 3. v. 4. 5. 6. 7. Recordare Præterita, Ordina Præsentia, Provide futura. Tryckt i Åbo, af Johan Winter, Kongl. Booktr.* (36 sidor,

utom Titel och Dedication, hvilka upptaga 2 blad). 4:o.

Recenserad i Åbo Tidning för 1808 N:is 14 och 16 (j:fr N:o 20).

40. *The Råtfårdigas Endelycht, framstålt uthi en Christligh Lijk-Predijkan, tå -- Provincial Inspectoren öfwer små Tullarne och Accisen uthi Wijborgz och Helsingfors Landz-Höfdingedömen, sampt Crono Befalningz Man uthi Euråpå Håradh -- H:r Carl Öhmann, bleff -- uthi Wijborgs Doomkyrkia den 5 Augusti anno 1688 begrafwen af Petro Carstenio, Pastore et S. Theolog. Lect. Wib. Tryckt i Åbo, af Johan Winter, Kongl. Booktr. åhr 1688* (7 Ark). 4:o.

41. *The Råttferdigas Dödh, uthi en Christelig Lijk-Predijkan förehållen, tå -- Johan Munck, för detta Hoppman öfwer Duderhoffz Frijherskap -- åhr 1688 den 21 Junii i Capurie Kyrkia, bleff begrafwen, af Jacobo Lang, Pastore och Præposito i Nyen. Tryckt i Åbo, af Johan Winter, Kongl. Booktr. åhr 1689* (5 Ark, utom Titelbladet och ett blad Grafskrifter). 4:o.

42. *J. H. J. N. En Christeligh Predijkan Öfver Altarens Sacramente Herrans Nattward: Nyttigh för allom them, som Instichtelse Orden förstå, och medh Andacht til samma Måltijdh gå vilja, uthi enfaldigheet sammanfogat Af Andrea Simonis Kexlero Kyrckioheerde uthi Hefwa. Esaj. LV. v. 1. 2. 3. Tryckt i Åbo af Johan Carlson Winter, Kongl. Book-*

tryckiare uthi Stoorfurstendömet *Finland*, *Åhr 1689* (5 ark). 4:o.

De 3 sista bladen innehålla sju Gratulationer på vers.

År mig meddelad af H:r Canc. R. Wallenius.

43. *En trogen Gudz tienares sahliga afskeedh: eller en kort Uthläggning öfwer Propheten Daniels ord Dan. 12. v. 13. beskrifne. Wedh - - Mag. Josephi Mathèsii, fordom wählförordnat och wakosam Kyrckioherdes wed den lofl. Calajoki Församblingen, hwilken - - ifrån denne Wärlden skildes - - den 10 Martii anno 1689, anseenlig Lijk Process och Begrafningz Act uti* Calajoki *Kyrckia den 7 Aprilis enfalleligen förestålt af Zacharia Ulhegio. Tryckt i Åbo af* Johan *Winter, Kongl. Booktr.* (4 Ark). 4:o.

44. *Der Kämpfer Lohn Die Ehren-Cron*, Solche *ist auch beygeleget dem - - Herrn Jürgen Anthon Brakelln, Erb-Herrn auf Kochtel und Oddriss*, Seiner *Königl. Majest. zu* Schweden, *über das Tavasthauss Regement zu Fuss; hochbestalten Obristen, alss derselbe anno 1689 den 4. Jan. - - in der* Schwedischen *Duhm Kirchen zu Narva - - beygesetzet wurde; der hochbetrübten Frau Wittibe und hohen Leidtragenden zum Trost entworffen von Erich Horn Åbo gedruckt bey Johan Winter, Königl. Buchdrucker* ($1\frac{1}{2}$ Ark). Fol.

45. *Exercitatio Theologica de Ecclesia, ejusque subjecto, adjunctis, notis, divisionibus et oppositis; quam publicæ Vene-*

randi Cleri et Eruditorum disquisitioni submittit M. Joh. Flachsenius, Respondentibus et Defendentibus Philippo Bachman Pastore in Halicko, Bartholdo Rajalenio Pastore in Raumo. Ad d. (16 et 17) *Januarii 1689* (Corr. 1690). *Excudebat* Johannes *Winter, Typogr. Regius* (3¼ Ark). 4:o.

J:fr ofvanföre sid. 277.

46. *Danielis Achrelii Moralia, eller Några Korta Regler, hvar efter alla rättsinnige jämwäl til Dygd och Åhrbarheet artade Ådlingar, som nu upvåxa til Gudz åhra, Kongl. Maij:tz Tienst, och Fåderneslandetz Nytta; sitt Lefverne kunna styra, (om dem så behagar.) Tryckt i* Åbo, *af* Johan *Winter, Kongl. Boktryckiare.* Utan årtal (3 ark). 4:o.

Är, med undantag af Dedicationens (Latinska) Titel, hel och hållen på Svensk vers.

47. *Prophetens Daniels Uthlågning öfver Konungens i Assyrien Nebucadnesars Dröm, som står beskrefven i dess Propheties 2 Cap. Jämwåhl kans egen Syn, som finnes i det 7* Cap. *I Svensk Vers dhe unga til Tienst affsatt som Historiske Handlingar begynna på at skatta, aff Daniel Achrelio. Tryckt i Åbo af* Johan *Winter, Kongl. Booktryckiare.* Utan årtal (6 ark). 4:o.

Som Achrelius dog redan år 1692, synes troligt, att dessa begge Skrifter, hvilka H:r Canc. R. Wallenius täckts meddela mig, äro tryckta under Gezelii d. å. lifstid,

samt således i denna förteckning böra upptagas.

I Gezelii Index upptagas äfven 4 Akademiska Disputationer, hvilka hans son utgifvit: *Nomenclator Adamus*, i Åbo, 1667, under Svenonii Præsidium: *De instinctu sacrificandi in Gentilibus*, i Upsala, 1670, under Scheffers Præsidium: *Jubilæus AntiChristi Romani, ipsius exitium*, i Åbo, 1675, för Theologiæ Doctors Graden, under Svenonii Præsidium (hvilken Disputation i Tyskland skall hafva blifvit omtryckt, enligt Stiernmans *Matrikel öfver Svea Rikes Ridderskap och Adel* II. s. 1505): samt *De defensione Jehosuæ, ex Zach. 3. v. 1. 2.* Åbo, 1676, (se Lidéns *Catalogus Disputationum* III. s. 191, I. s. 410, III. ss. 179 och 67).

Bilagan Lit. D.

(Åberopad ofvanföre sid. 212).

"*Angående Kongl. Omkåstnaden vid Bibelverckets utharbetande*".

"Credit".	"Silfvermynt".
"Oansedt min sahl. K. fader och iag hade något förråd af Böcker til vercket tienlige, doch blefvo strax uthifrå the nödvändige förskrefne, och offta andre sedan uthgångne ther til kiöpte,	

kunna medh banden ej mindre beräcknas än til — 900 — —

Emedan a:o 1675. af hs. Excellence sahl. H:r Gref Magnus Gabriel De la Gardie böds mig en ordinarii Profession i Upsala, a 700 D:r åhrl: men hs. Excellence sahl. H:r Gref Pehr Brahe begick hoos hs. högst sahl. Kongl. Mayst. genom tå varande CancellieRådet sahl. H:r Olivecrantz at iag för thetta arbetet skulle blifva Extraord. Theol. Professor i Åbo, och af Bibeltrycktunnan hafva min löhn, altså upföres intil dess iag ao. 1680. fick ordinarie Profess. salarium 400 D:r åhrl. giör i 5 åhr 2000.

Men i 37 åhr som följde, år med Guds bijstånd thetta arbetet af mig idkat, uthan något præmio, i anseende ther til behöfdes strax en ung studerad person til at 1.) upslå alla förekommande Skriftenes språk under arbetandet: at uthvälja them som i thetta vercket ymnigare finnas än i något annat af sådant arbete. 2.) Jämföra B. Lutheri version, företal och glossas marginales med förra Svenska uthtolckningen. 3.) Collationera concepterna med det först renskrefne, och sedan thetta med thet

som andra gången omskrefs at sändas till Consistorierne effter Kongl. allranådigste förordning. 4.) afcopiera åth skilligt, som föreföll at skrifvas utj Correspondencen, ty påstfriheten alranådigst förläntes d. 25 Maii 1683. Til thennes Kost, och kläder, &c. uti 7 åhr i Åbo à 60 D:r åhrl. giör — — — 420. —

En sådan at underhålla 8 åhr i Narven såsom på en kåstsammare ort à 80 D:r åhrl. 640. — —

Efter återkomsten til Åbo if:n ao. 1690. til åhr. 1713. tå man nu något i studierna färdigare måste bruka, at conferera det som Collectores hade upsatt, kunde ej mindre i Kost, Cammar, löhn, &c. hållas åhrl. än för 90 D:r giör utj 23 åhr 2070 — —

Sedermehra här i Sverige at revidera thet utharbetade å nyo, som i Original språken var öfvad, i kost, cammar, och löhn &c. i 5 åhr à 120 D:lr åhrl:n 600 — —

Sedan 1692 blefvo några lärde män brukade til at colligera utaf åthskillige Commentariis thet som til vercket tiena kunde, hvar om i företalet til andre delen af N. T., hvilcka bekommit efter Specification — 1785: 10: 16

Til afskrifvandet, emedan altid föruthan Concepten trenne rena Exemplar förfärdigades, och stundom trenne, såsom tå et i Slotsbrand 1697 förkom, och är altid betalt för hvart ark 5 ö: giör	715	—	16.
Papper til Concepter öfver bägge TestamentsBöcker 12 Rijs à 3 D:lr 10: 16 giör —	40	—	—
Till renskrefne Exemplaren samt til Correspondencen om detta arbetet 18 Rijs à 5 D:lr giör	90	—	—
Bandet dels bättre, dels sämre, måstedels i hvit pergament på hvar Biblisk book, som är kringsänd, jämvål på dem, som stadigt äro blefne vid handen giör	65	—	—
När Collegium Antiquitatis 1682 fick Bibeltrycktunnan af Åbo och Wiborgs Stift, nödgades iag 1686 resa ifrån Narven hijt öfver, och blef den å nyo til vercket anslagen 1687. Til resan och annat öfver 20 veckor användt —	160	—	—
Af de 5600, hvilcka allranådigst förordnades a:o 1696 afgår Centonalen och några åhrs 10:de penning til —	220	—	—
Summa	9705:	26.	16.

Till Bibelarbetet öfver Nya Testamentet, hvilckets förra deel 1711 och thes andre deel 1713 blefvo fårdiga, bestående af 171 arck, år följjande kåstnad användt.

	Koppar M:t.
För Franskt realpapper ifrån Roan $4\frac{1}{2}$ Riis på hvart arck, emedan -- til Correctur &c. mycket afgår, äro $769\frac{1}{2}$ Rijs beräcknat til 14 D:lr Riiset, som ock uthom dess något är användt — —	10866
Median papper 18 Rijss à 42 D:lr Rijset — —	756
Tryckarnes låhn för hvart arck 33 D:lr. —	5643
Tre alldeles nya skrifter eller stylar — —	1500
Åtskillige af förre stylar brukade, beräcknas —	350
En stor ny Präss med frachten, kostar — —	620
Andre requisita i tryckerijet, färga, ollja, pannor, skin, linier af tenn, nya lådor &c. —	1026
Ett lijtet reparerat Stenhuus til tryckerijet och Tryckarnes boning	1500
I föregående 4 åhr i Åbo hyra 60 D:lr åhrl.	240
I Stockholm pro 1710 til 1711 in Septemb. huus hyra betalt	300
Frachten för tryckerijet til	

Stockh. och 1711 til Åbo, och åter 1713 til Stockholm med arbetarena giör — 500

Fracht för papperet til Åbo, och för thet tryckte hijt öfver, åthskillige resor, giör — 300

Tvänne Correctores i 6½ åhr för then Ena åhrl 300 D:lr 1950

Then andre ny löhn, kost, &c. jämvål et åhr i Stockh. åhrl. 400 2600

Sedan thet förra tryckerihuset 1711 olyckeligen afbrändes, tå Biskopsgården och en stor del af min egendom i samma olycka undergick, kiöpt 1712 en annan gård för 800

För ved och talg åth Boktryckaren i 6½ åhr — 420

Vid hoptagandet och hvad ther til behöfdes uthgifvit 100

För begge Kopparstycken 26 R:lr giör — 156

Att tryckia them på alla Exemplaren — 100

At aftryckia taflorne 100

För thet tryckte verckets skull behöfde flere rum ifrån 1713 til 1717 giör i hyra — 800

30,427":

Bilagan Lit. E.

Några till tvisten emellan Gezelierna och Petræus hörande Skrifter.

1:o En underdånig Förklaring af Gezelius den yngre:

"Eders Kongl. May:ts allernådigste bref "till min kåra fader af den 6 Junii sidstled-"ne med Venerandæ Facultatis Theologicæ i "Upsala opsatte formular, undfick iag under-"dånigst, då iag i dhenne sommar var på "visitation. E. K. May:ts nåde vyrdar iag i "all underdånigheet, i ty thet altid är och "skall blifva min första plicht och högsta "lust att näst Gudi dhen Aldrahögste lydha "E. K. M:t. Så bör och hvar Christen va-"ra styrd af *dhen vijsdom, som ofvanefter* "*år*, hvilken ibland annat är *frijdsam*, "*sachtmodig, låter såija sig* Jac. 3: 17. ty "kunde och iag i sådan frijdsamheet obehin-"rad, jämte månge andre ämbetes vårck, den "blinda Ingriske hoopen genom Guds Andes "kraftiga hielp desto flijtigare i dhenna hug-"nelige begynnelsen leda uthur mörkret till "Evangelii künskap, hvilken med Guds vål-"signelse visserligen varder ländande till Chri-"sti Rijkes uthvidgande och E:s Kgl. May:ts "nådiga nöije, mer än någre andre contro-"versier. Då iag nu i Herrans fruchtan och "åkallan eftertänkte, huru efter E. K. May:ts "aldranådigste villia vid Facult. Theolog. i "Upsala formular, min förklaring gifvas skul-"le, befinnes det formularet annorledes infö-"ra the strijdige ordeformer, än orden i He-

"milierne satte äro. - - - Med E:s Kgl. May:ts "alldranådigste behag hafver iag varit beredd, "att infinna mig inför ErchieBiskopen och de "andre af vyrdige Prästerskapet, som på E:s "Kongl. May:ts nådigste befallning nu i höst "sammankomma, samma orda sätt om döpel"sens kraft än vijdare att förklara, så framt "en eller flere af Vener. Facultate Theolo"gica i Upsala, på E:s Kongl. Maj:ts aldra"nådigste villie, än der vid något skulle på"minna. Men så hafver iag uthom E:s Kgl. "May:ts aldernådigste befallning och tillstånd "samma reesa för det åhrendet intet fördristat "mig åtaga, som iag och vid denne åhrsens "tijd, då Ryssarne begynna sina prasneker "eller dryckes helgedagar, till det Ingriske "folkets omvändelse dageligen måste med "Guds bijstånd all flijt och opsikt använda. "E:s Kgl. M:t täktes och aldranådigst optaga, "att om den andra ordformen i underdånig"heet något tillägges. Uthi Postscripto af "1679 åhrs Homilier är, såsom alla henne "läsa, det endaste upsåt att upväckia unga "predikanter att sökia Guds andes egentelige "mening uthi sielfve grundspråken: sampt "vijsa, huru dhe dhem uthan tijds- och an"dachts spillo skulle framföra, och det vet "Gud, att dhermed intet annat intenderas; "så hafva och rättsinnige lärare giordt fast i "alla, men måst efter Sal. D. Lutheri tijder. - - - "Skulle sielfva orden in Post-scripto "synas hårde, så finnes lijke eller äfven så"dane orde sätt i mehra publique Lutherske "Theologorum böcker, icke allenast om an-

"dra, i synnerheet then gamble Latinske ver"sion, uthan och om Sahl. D. Lutheri Tyska "Bibell, dhen dhe lijkväl veta af dhe Påvi"ske och Calvinianer anfächtas, och emoot "dhem försvara, jämväl vara med görlig flijt "i dhen tijden efter grundspråken rättad, der "det lijkväl vist är, att dhen Svenske ver"sion, till största deelen, allenast efter en an"nan version, af dhen förre Sahl. Doct. Lu"theri giord är. Denne Sahl. lÿraren förbät"trade sitt förre arbete på månge tusende stäl"len efter Guds ords mening i original språ"ken; men dhen Svenske uthtolkningen är "intet derefter sedan rättad vorden, ja icke "ens i dhe rum, hvarest dhen hade tillfören"de orätt uthtryckt dhen förre ofullkomligare "Tyske versions mening. Alt derföre, då "dhe ofvanberörde ord skola ophäfvas på det "stället, att samma ordeform angående uth"tolkningarne intet skall af min k. fader el"ler mig förklaras, eller i någon måtto för"svaras, och att ofta bem:te Vener. Facultas "en sådan förpliktelse om samma ordeform "menar, behöfve Vij föruth i vårt sinne var"da visse om dhe skriftenes rum, som håll"las åthskillige ifrån grundtexten, att dhen "Helge Andes mening uthi samma rum är i "uthtolkningarne framförd, hvilket för sam"vetets skuld med aldraunderdånigste vyrdnat "och oförgrijpeligast af E:s K. M:ts aldranå"digste behag förmäles. För all dhen ringa "mödo, som min k. fader och iag nu i dhes"se 20 åhr hafva haft vid dhe efter E. K. "M:ts Gudeliga nijt i nåder förordnade böne-

"dags texter, hvilket lilla arbete dock mån-
"gen Christi tienare är kommet till nytto och
"der af månge tusende E:s Kgl. M:ts under-
"såtare i det Christelige Bönedagsvårket gag-
"nade, behagade E:s K. M:t denna underdå-
"nigste skrift med nåde optaga". - - -
"Narva d. 26 Augusti 1685".
"Joh. Gezelius J. F."

2:o Utdrag ur den bekante Tyske Theologen Philip Jacob Speners enligt Gezelii den yngres begäran, meddelade utlåtande

"Om de ord, som uthi uttydningen öf-
"ver Heb. 10 v. 22 äro anförde *Om Döpel-
"sens vatten och Nya Födelsens Sacrament,
"att det så reenar Siälen, att hon intet
"ondt genom kroppen må uthråtta:* gå
"ifrån vår reena lära".

"Jag drager ingen tvifvelsmåhl att neka
"till denna frågan, sedan iag alt i Herrans
"fruchtan hafver öfverlagt. Men att samma
"förnekandes orsak må desto ögonskinligare
"lysa, äro desse ting att märckia, (1) att det
"intet är fremmande ifrån detta Pauli språk
"(Heb. 10. v. 22) - - - (2) efter vår för-
"samblings och läräres samdrächtige meening,
"så tillskrifves Döpelsens Säcramente icke al-
"lenast nya födelsen, uthan och förnyelsen,
"hvilken sanning är viss af Pauli ord Tit. 3.
"v. 5. Nu hafver förnyelsen att giöra med
"siälenes reening 1. Joh. 1. v. 9. som intet
"skeer allena genom rättfärdiggiörelsen el-
"ler syndernas förlåtelse, uthan och uthi
"en värckelig reening (uthfäijelse) och den

"gamble suurdegs (fördärfvets) afskaffande el-
"ler till intet görelse, hvilket såsom det är
"een Christens hela lefvernes förrättning, ty
"begynnes det i döpelsen. - - - - (3) Är det-
"ta förnyjelsens kraft, att oansedt hon intet
"ännu reenar vår siäl eller kropp, mådan vij
"i detta lifvet äro, aldeles ifrån alt fördärf
"(corruption), ond begärelse och rörelse (fast
"hon är och där vid sysslosatt, men för det-
"ta lijfvets ofullkomligheet hinner hon intet
"till samma yttersta måhlet), hon dock lijk-
"väl må mehr och mehr försvaga den gam-
"bla Adams krafter och synda kroppen af-
"skaffa. - - - Men denna förnyande nåds
"kraft, han sträcker sig så vidt, att sådane
"kötsens rörelser de då mindre måge förmå
"i sielfva siälen, och oansedt de intet åter-
"vända till att förstöra hennes roo och still-
"heet, så varda de lijkväl ett sådant moot-
"stånd finnande af den nye naturen, hvilken
"må förhindra, att den på nytt födde siälen
"af sådane rörelser intet förlustas, eij eller
"med något behag dem hoos sig hyggiar (*fo-
"veat*); fast mehr kan nåden så mycket å-
"stadkomma, att den på nytt födde siälen,
"fast hon känner i sielfva lemmarne en be-
"någenheet till allehanda synders oskick, lijk-
"väl må så tilbaka hålla naturens heftigheet,
"att hon intet må utvärtes uthbrista genom
"kroppen och dess lemmar, och uträtta det
"som köttet inblåser. (Denna läran är i Pau-
"li och de andre Heligas skrifter så grundad
"att iag intet kan see, hvilken med någo
"skeen af sanning kan tala där emoot. - - -

"Jag skall dock försökia att uppleta det som "med någon sanningenes lijkheet skulle kunna "na här emoot sättias. 1:o Kunde säijas att "hår varder döpelsen för lijtet tillägnat, då "allena siälenes reening henne tillskrifves, då "lijkväl denne välgierning sträcker sigh till "hela menniskian. Men detta år ett fåfängt "inkast; ty de föresatte orden tilbinda intet "döpelsens kraft till siälen allena, uthan den "förnämste tillskrifva de dock henne, nembl. "att den egentelige kraft sig i henne vijsar, "hvilken sedan och så rätteligen må bruka "kroppen, såsom ett helgadt vårktyg, och "giöra våra lemmar till rättfärdigheetens "vapn. 2:o Till äfventyrs kunde någon fatta "denne misstancka, såsom skulle desse ord "vara Joviniano till villies, hvilken efter "Hieronymi berättelse hafver lärdt, att de "som i döpelsen med en full troo voro födde "de på nytt, kunde intet af diefvulen åter "stielpas, och såleds infördt en syndlösa, eller "ler ett sådant stånd att man intet kunde "synda, hvilket den allmenneliga Christeliga "Kyrckia altijd hafver emootsagt. Men så "kan eij eller en sådan dom fällas om desse "ord, hvilka ju intet så lyda, att siälen intet ondt genom kroppen skulle kunna uthrätta, uthan så att hon intet ondt må uthrätta, hvilka ordesätt äro aldeles åthskilde "från hvarannan! - - - Altså äre eij eller "desse ord att draga i en annan mening, hvilken de intet med sigh föra. Ty oansedt "iagh intet vill neka, att dhe hade kunnat "blifva uttydeligare författade, och med en

"eller annan ordeform vägen till all vrång "uttydning varda igenstängd, dock lijkväl där "af att orden blotte satte äro, kan hvarken "någon värre mening deraf uttagas, eij eller "bör något uthom en annan orsaak fruchtas: "ty det är eij eller af nöden, då en ting af "något tillfälle kommer att röras, att altijd "alt det tilläggia, som höra till ett fatteligare "uthförande. Så bör man eij eller så meena, "att om det som till meeningens nogare för- "stånd tienar, intet är dår vid satt, det och "icke i Skribentens sinne skulle hafva varit, "hvilken något frijare eller säkrare talar, va- "randes derom viss, att det som han sielf "meenar, skola och andra nogsamt förstå uthi "en bekant saak. - - - Yttermera ähro dhe "orden långt och vida åtskilde ifron den o- "möjeligheet at synda, som Jovinianus haf- "ver föregifvit, och ifron de Pelagianer, samt "hvariehanda andra villfarelser; ty och den "som inthet ondt genom kroppen uthrättar, "hafve. äntå synder, dem han bör ärkänna, "icke allenast arfsynder, utan svaghets syn- "der, och måste klaga med Paulo Rom. 7 "öfver syndens lag, som strijder i hans lem- "mar. - - - 3:o Det kunde och här invändas, "at sielfva förfarenheeten varder här emoot "strijdande, hvilken åfta framsteller oss såda- "na, som döpte äro: The ther allehanda syn- "der genom kroppen verckställa. Men detta "kan inthet annat bevijsa, än at döpelsens "kraft af desse försvagas och förkastes, men

"intet, at det aldrig hafver varit döpelsens "kraft. - - - Herren helge oss i sine sanning, "hans ord är sanning: och sammanbinde alla "sin församblings lärares hiertan i andans e-"nigheet med frijdsens band, at då vij äro "brinnande af nijt till sanningene, vij och al-"le måge brinna af kärlek till bröderna, hvil-"ken inthet låtteligen (*non temere*) miss-"täncker".

Detta Speners på Latin författade utlåtande insändes till Konglig Maj:t i Svensk öfversättning (hvaraf ofvanstående utdrag är gjordt) såsom bilaga till en vidlyftig af Gezelierna år 1686 uppsatt Förklaring, hvari anföres 1:o att deras monitum om Svenska Bibelöfversättningens felaktigheter gått ut på att corrigera unga Prester, som i sina Predikningar, till tids och andakts spillo, till sitt eget inbillade anseende, och de enfaldigas irring, med Grundspråkena jemföra Skriftens rum på Svenska: 2:o att med *versiones nostræ vernaculæ* menats ej blott den Svenska, utan äfven den Finska, och Tyska öfversättningen, som var *vernacula* i Est- och Ingermanland: och att den Finska vore felaktig, syntes, äfven af K. M:ts nådiga befallning af d. 20. Sept. 1681, "att den Finske "nyje edition skulle corrigeras efter Grund-"språåken - - -: det och aldeles utan dhe "rättsinnigas och enfaldigas irring och för-"argelse skedt år, til alla Gudfruchtigas å "den sijdan glädie": 3:o. att de grofva och obilliga consequentier, som M. Petræus förmerat, äro alla refuterade i en Apologia

1683: 4:o att den Svenske Bibelöfversättaren, i slutet af D. Lutheri förspråk för det Gamla Testamentet, vidhänger en kort påminnelse, deruti han tillstår att hans version är rättad efter den Tyska, och att han ej ens nämner, att han vid uttolkningen sett på grundspråken. Den Tyska versionen, som Svenske Öfversättaren följt, hade sedan af D. Luther sjelf på flera ställen blifvit rättad. Att den Svenska Bibelöfversättningen behöfde förbättring, vore erkändt så väl genom Kon. Carl IX:s "förordning at några lärda män A:o 1600 i "Strengnäs skulle optekna den skilnaden, som "är emellan Original texten och den Svenska "version (hvilket ännu i några tusende exem-"pel opsatt finnes i Kongl. Archivo"), som genom Kon. Gustaf Adolfs bref af d. 5. och 7. Martii 1615, "deruthinnan förklaras "H:s K. M:ts Gudeliga vilia, att den än hoos "oss behåldne Svenska Biblia skulle rättas ef-"ter den Hebraiska och Grekiska grundtex-"ten": 5:o att den Helige Andes mening ej kan vara mer än en, och måste i Grundtexten uppsökas: 6:o är det alldeles icke tillåtligt, att, såsom Svenonius hade gjort, genom jemförelse med andra Skriftens språk bekräfta den antagna versionen på ett visst ställe: 6:o "Det kunde ändtligen någon med-"gifva i viss mening det kunna vara sant, att "våra uttholkningar ofta gå ifrån den H. An-"des mening, men att det är anstöteligit och "förargeligit för gemene man så att säija: så "svaras: (1) det är intet satt i sielfve Homi-"lierna, som för gemeene man verteras, uthan

"efter åt specialiter til unga Predikanter, oc
"på Latijn, å det åhr, som texterna mäst be
"höfde, och i den tijd man i Bibelarbetet va
"mäst rörd af sådana många discrepantie
"(2) skedde det äfven till den ändan, att förr
"komma förargelser - -, då i predikningar de
"Svenska version jämföres eller sätties emot
"grundtexten, ofta med många ord och s
"palpabelt, at hvar åhörare märker en stoo
"discrepantiam, ty läres med fåå ord, i sam
"ma monito, huru en skall göra sitt samvet
"ett nöje med det, att han intet förtijger de
"egentliga mening, som är i Grundspråken
"och dock intet turbera åhörarena med åt
"skilnadens alltför klara beskrifning: (3) är fas
"kunnigt, huru Theologi i Tyskland aldele
"intet boos hvar annan tobla kunna; men d
"några ibland dem icke allenast hårda om
"dömen fälla om dhe gambla och brukeliga
"ste versioner i Christenheeten, uthan oc
"säija dels det samma, dels äfven så mycket
"dels än mehra om den bästa Lutheri ver
"sion, som i monito är sagt om den Sven
"ska uttolkningen, hvillken af den sämr
"Lutheri måstadels är tagen, så är lijkvä
"ingen af dem derföre af andra angrijpen
"oansedt dhe högeligen emoot vederpartern
"försvara Lutheri version, och det sålede
"där skulle synas anstöteligit, att något säij
"emoot den samma. (4) - - - Om något an-
"stöteligit hade varit i varningen, så va
"Kongl. M:t redan i nåder betänkt att sådan
"i stillhet afhielpa; men äfven då begynne
"D. Eneveldus med tryckte disputationer ef

"ter det sätt, som mycken oroo i Tyskland "är på bahnan bracht, at giöra där af en "controvers. Om Kongl. May:t och några "andre nyttigare ämbetsvärk, samt ens fred- "älskande sinne skulle tillåta, åter med pu- "blique tryckte skrifter honom att refutera, "så skulle samme och flere arbetens mangel "snart vijsa sig för den förståndige hoopen. "Han såg Kongl. May:ts egen nådiga stadga "af den 5 Julij 1684. icke desto mindre be- "gynte han samma åhr in Novembri denna "strijd; och då Kongl. May:t expresse förbiu- "der Smäde ord, så inblandar han lijkväl i "sielfva disputationerna åtskillige grofva im- "putationer, som aldrig bevijsas kunna, och "tilstädier uthi dedicationer och gratulationer "Sarcastica och Satyrica, som äggia ungdo- "men til slijke laster, och att förklena deras "goda namn, som länge hafva tient och än arbe- "ta i Guds försambling" —.

5:o. En, år 1686 till Kongl. Maj:t in- lemnad, underdånig Böneskrift af Gezelierna.

"Edera K. May:t lemnas i diupaste under- "dånighet en vyrdsam tackseijelse för E:s K. "May:ts Gudeliga Konungsliga omsorg – – för "en inbyrdes roo – – – i vårt k. fädernesland, "af hvilken högheprislig åhåga och så E. K. "M:t hafver velat väl afhjelpa det oss både, "E:s Kongl. M:ts troplichtigste undersåtare, "år tillskrifvit vordet angående tvenne orde- "former i dhe för nogre åhr sedan uthgång- "ne bönedags homilier, och emedan E. K. "M:t medh stoor Kongl. mildheet nyligen al- "dranådigst behagat sielf der om röra, ty fat-

"te vij och den underdånigste tillförsicht att "oförgripeligst af E. K. M:ts nådigste behag "bidia 1:o det - - vij vidh denne hugnelige "det vyrdiga Presterskapets sammankomst "måge inför nogre lärde och gudfruchtige "män - - see låta, at os i dhe på Svenska "öfversatte ordeformer en annan mening til- "lägges, än den som tagas kan af dem, som "äro på Latin uthgångna, homiletiska scriptis - -. "2:o at dhe til samma conference - - för- "ordnade lärde män måtte öfverväga den uth- "tydning och förklaring, som vij - - kunde "framdraga. 3:o Emedan Doctor Enevaldus "Svenonius - - hafver, even den tidh, då E. "K. M:t detta ville uthi all stillhet afhielpa, "begynt ifrån Martio 1684 uthgöra deraf en "uppenbar academisk stridh medh tryckte "och publique disputationer, och dermedh "continuerat intil Novembr. månad 1684: alt "derföre bidie vij - - at sådane trychta skrif- "ter måtte förläggias och afböjas: eller och "at han af E. K. M:t må alfvarligen befallas, "att intet vidare låta distrahera samma scri- "ptum, utan möjeligast inhämpta dhe redan "uthspridde, och der af vissa exemplar medh "sielfve verkets samt disputationers dedicatio- "ner och gratulationer hijt til E K. M. un- "derdånigst öfversända, då vij underdånigst "förmode, at E. K. M:t tächtes förordna "them, som samma Doct. Enevaldi arbete "censera, om det 1. är författat efter den "Method, som af Guds ord och många Kongl. "edicter kan aftagas - - - 2:o om han och "samma quæstioner i sigh sielfva så hafver

"uthfört, at til vår Christliga Församblings roo, "heder och nytta, och ungdomen till upbyggielse "lända kan. 3:o hafve vij stor orsaak inför "K. M:t och hela Christenheten at beklaga "oss, som alle våra krafter och förmågor "til Guds och församblingens tienst användt, "doch af Doct. Enevaldo och Mag. Petræo o- "skyldige, doch utan försvar, så publice vara "angrepne, som aldrig är nogom än uthi vårt "k. fädernesland händt, sedan bokliga konster "eller Euangelii lius äre hijt inkomne" - -.

"Johannes Gezelius
"Ep. Ab.
"Joh. Gezelius J. F."

Svenonius har på den egenhåndiga afskrift, som han i härvarande Theol. Facultets Archiv deponerat, och ånnu finnes förvarad, antecknat: "*DD. Gezelii a. 1686 adv. Petræum et me*". - Denna Gezeliernas böneskrift communicerades med Theologiska Faculteten i Upsala, som i underdånighet svarade sig å nyo hafva granskat Gezeliernas åtalade uttryck samt funnit dem vara anstötliga och ej kunna tålas, och att om Gezelierne ville åter "oprepa denne handelen och "kasta desse ordeformer under nytt skärskodan- "de, så kunde lätteligen hända, at deras för- "de Formula komme under en annan cha- "racter ån här til skedt år" m. m.

4:o Theologiska Facultetens i Upsala för Gezelierna uppsatta formulär, hvarefter de borde betyga sin renlärighet, jemte dessas förklaringar i afseende å det samma.

"Aldenstund fast ogärna förspöries, att

"en eller annan locution af oss brukat, "skall finnas anstötelig och kasta af sig "förargelse, den förre i ett post scripto af "en tryckt homilie, *Att Biblia på vårt "modersmåhl ofta går ifrån den H. An-"des mening*: den andra uthi en homi-"lia ifrån 1682 åhrs bönedagstext: *Att "dhe tvagne med döpelsens vatn, nyja "födelsens Sacramente, varda så til "siälen reenade, att den intet ondt ge-"nom kroppen uthråttar eller vårkar*: "och vij ther om äro påminte, att then "ene år anstötelig, den andre sijg intet rij-"mar med *forma sanorum verborum*, för-"denskull att förvissa hvar och en om vår "orthodoxia, betyge vij icke allenast här "med, sådant vara oss fast okärt, hvad i "hastigheet år skedt, uthan och lofve och "tilsäge, att vij här efter intet villie mehr "thenna ordeformen bruka, förklara, eller "i någon måtto förfächta och försvara".

"Såsom desse locutioner äro införde i "Bönedags homilierna, hvilka min Son i des-"se sidste åhren hafver skrifvit öfver Böne-"dagstexterne, så hafver H:s K. Mayt aldre-"nådigst efterlåtit, at han först i våhr, vill "Gudh skal sielf komma och sig förklara. "Hvad mig vidkommer, hafver jag den förre "locution icke kunnat egilla, så vijda några "Skriftenes språk i vår Svenske version gå "ifrån grundspråket, uthi hvilket den H. An-"des mening är. Men efter den locution är "efter någons mening anstötelig, vill jag hål-"la mig ther ifrån; den andra locution haf-

"ver iag icke eller brukat, tänkte dock dem "kunna excuseras, emedan bönedags texterna "komma til den orten långsampt, att lijten "tijd, kan hända allenast en natt, blifver, att "skrifva öfver en text (hvilket Prästerna på "den orten lijkväl behöfva), så hade i den "hastigheten något blifvit til klarare förstånd "utlemnat, ther af någon kunde taga förar- "gelse. Men iag undflyr gerna controversier, "hvilket min ålder bäst tienar. Stockholm "den 26 Febr. 1686".

"Johannes Gezelius".

"Originalet af detta gaf iag den 14 Oc- "tobr. 1646 H:r HofRåd Polus i händer på "slottet här i Stockholm".

"Jo. Gezelius".

Det anförda Formulåret underskrefs sedermera af Gezelius d. y. med följande tillägg: "Detta underskrifver iag efter H:s Kongl. "May:ts aldrenådigsta godt finnande, med "underdåpnig förmodan, att H. K. May:t, ef- "ter Des nådigste bref af d. 27 Februarii "1686, tager i rättviis consideration dhe in- "jurier, som M. Andr. Petræus, Prof. Theol. "i Åbo, min k. fadher och mig hafver tilfogat, "och i en skrift här hoos nuu opteckna".

Tillägg.

Sid. 4 följ., Not. Magister Lars Gezelius blef utnämnd till Pastor i Wörå genom Kongl. Fullmagt af d. 5. Okt. 1695. En tredje Brorson var Georg Gezelius, hvilken år 1704 feck Kongl. Fullmagt (dat. Ravitz d. 25. Okt.) på Rectoratet i Falun: sedermera, 1716, af Kongl. Senaten utnämndes till Pastor i Grangärde, hvarå dock en Johan Falander utverkade sig Fullmagt af Kongl. Maj:t. Emellertid blef Rectoratet hos Kongl. Maj:t anmäldt såsom ledigt, och, till följe deraf, bortgifvet åt en Mag. Petter Gisler, så att Georg Gezelius, som redan flyttat till Grangärde, på detta sätt oförskyldt geck miste äfven om den tjenst han förut innehaft.

Sid. 123, Not. Cons. Ac. Prot. 1641, d. 29. April: "Mehdan här är ingen dugeligh Bookbindare, som Acad. och andre kunde lijta opå, och nu är till bods en ungh person, som samma handwerck i Stockholm och Tyskland lärdt hafver, och sedermehra här i Åbo, hoos Sal. Michell Pintzer för en Mester Swen tient hafver, Fredrich Ellers widh nampn. Blifver förthenskull be:te Fredrich antagen, doch nu i förstonne allenast till prob, för Academiæ bookbindare; at han och i medhlertijdh må niuta den frijhet, som H. Kongl. M:t wår Nådigaste Drotningh, och den Högl. Kongl. Regeringen denne Academien undt belefvadt hafver. Och skall åfta bem:te Bookbindare (som han och här uthlofvat hafver) wara i alle sine saker råträdigh, flijtigh och medh arbetes-lòòn billigh, ingaledes sökia efter någhon slim winningh".

Sid. 152. Att Gunnerus sedan blifvit Prest, inhämtas af *Borgå Gymnasii Hist.* s. 356.

Råttelse.

Den sid. 252 under N:o 8 anförda *Grammatica Latina Contracta* har följande titel:

Synopsis Grammaticæ Latinæ, præcepta Etymologiæ et Syntaxeos exemplis bene multis, cum declinationum ac conjugationum nova diatyposi illustrans. Ut vicem Donati et Rudimentorum Grammaticæ obire ac faciliorem viam hujus artis tyronibus monstrare possit. Adornata cura Martini Miltopæi, El. Prof. *Publ. Aboæ, excusa a Johanne Winter, anno* 1677 ($19\frac{1}{4}$ Ark). 8:o.

Tryckfel.

Sid. 2, raden 12 står Aristoleliska: läs Aristotelis S. 4 r. 8 Vår l. "Vår. S. 4 r. 9 som l. "som. S. 5 r. sjuttonde l. sjunde. S. 8 r. 3 nerifr. Sala M. l. Sala, S. 15 r. 17 *) l. **). S. 15 r. 2 nerifr. ** l. **). S. 38 r. 2 neri år l. år. S. 40 r. 4 **) l. *). S. 43 r. 10 nerifr. Benzelius l. Svebilius. S. 55 r. 9 klogomål l. klagomål. S. 65 r. 17 Vasa l. Vasa). S. 71 r. 10 nerifr. oeh l. och. S. 89 r. 24 Franzéns Skaldestycken l. Franzéns Skaldestycken, Åbo, 1810. S. 92 r. 12 deremot som l. deremot, som. S. 109 r. 3 nerifr. CVI Gjörwells l. CVI, Gjörwells. S. 113 r. 20 Quæ l. Quæ. S. 113 r. 2 nerifr. sammans- l. samman-. S. 113 r. 1 nerifr. krifva l. skrifva. S. 117 r. 9 nerifr. handel Cons. l. handel. Cons. S. 129 r. 8 där" att l. där", att. S. 129 r. 17 (118) l. 118. S. 129 r. 2 nerifr. D 7. l. D. 7. S. 130 r. 2 långe i l. långe, i. S. 132 r. 7 M Simon l. (M. Simon. S. 133 r. 9 ansökiaa l. ansökia. S. 136 r. 13 nerifr. *lientiam* l. *licentiam*. S. 138 r. 9 *Ecclesiatica* l. *Ecclesiastica*. S. 138 r. 4 coopera l. cooperera. S. 139 r. 13 nerifr. see l. see sigh. S. 139 r. 12 nerifr. tilingifne l. til ingifne. S. 141 r. 7 nerifr. *Haedlingar* l. *Handlingar*. S. 168 r. 19 tilla l. till. S. 177 r. 11 nerifr. uskon l. uskom. S. 191 r. 11 nerifr. peccatå l. peccata. S. 192 r. 7 nerifr. *bonornm* l. *bonorum*. S. 193 r. 6 iu l. in. S. 197 r. 13 Gezlius l. Gezelius. S. 198 r. 17 utfårdandet l. utförandet. S. s. r. 28 Canceli l. Cancelli. S. 198 r. 3 nerifr. Præbende. Pastorat l. PræbendePastorat. S. 200 r. 4 nerifr. Ar l. År. S. 203 r. 7 nerifr. Stocholm l. Stockholm. S. 215 r. 8 Gczelius l. Gezelius. S. 215 r. 17 Landtdagens l. Landtdagens. S. 216 r. 3 nerifr. varit, större l. varit större. S. 220 r. 14 *soltum* l. *solum*. S. 227 r. 16 nerifr. 16 6 l. 1656. S. 227 r. 11 nerifr. (Handlingar l. Handlingar. S. 227 r. 9 nerifr. 40] l. 40). S. 234 r. 5 vörnadsväckande l. vördnadsväckande. S. 238 r. 10 gifi l. gift. S. 245 r. 14 hädandfärd l. hädanfärd. S. 247 r. 2 nerif. meddelat, talrika l. meddelat talrika. S. 264 r. 6 Pinl. Finl. S. 267 r. 14 nerifr. Gefch- l. Ge-. S. 267 r. 13 nerifr. macks l. schmacks. S. 270 r. 1)3 l. 3). S. 275 r. 10 ct l. et. S. 284 r. 9 Gezclius l. Gezelius. S. 286 r. 19 Fösamblingarna l. Församblingarna. S. 290 r. 3 nerifr. upplagor l. upplagor. S. 192 r. 17 1786 l. 1796. S. 295 r. 9 han l. Öfversättaren. S. 326 r. 8 nerifr. Sacramente l. Sacramente.

